

Dr JAN MERELL

ÚVOD DO ČETBY NOVÉHO ZÁKONA

†

ÚVOD
DO ČETBY
NOVÉHO
ZÁKONA

Dr JAN MERELL

PRAHA 1952

ČESKÁ KATOLICKÁ CHARITA

Ordinarius Pragensis. Nihil obstat. Can. Dr. Jos. Kubík, censor

Imprimatur.

Pragae, die 8. Aprilis 1952. Ant. Stehlík, vicarius capitularis

N: 2381

ÚVODNÍ SLOVO KE II. VYDÁNÍ

Vlídne přijetí knihy a její rozebrání v několika městech vede mne k novému vydání.

Kniha byla přehlédnuta, doplněna novými poznatky, nejnovějšími odkazy bibliografickými a některé kapitoly byly podstatně rozšířeny. Nově byla přidána kapitola Bible a český národ. Také obrazová část je bohatší a je v ní věnována ještě větší pozornost rukopisným i tištěným biblím českým.

Na rozdíl od prvního vydání je encyklika O časovém podporování biblických studií podána v novém překladě. Ačkoliv jsem vydal tento okružní list v r. 1949 samostatně, s podrobným výkladem jako úvodní svazek připravovaných komentářů k Písmu svatému Nového Zákona, podávám i v tomto Úvodě její doslovné znění, protože publikace z r. 1949 je již rozebrána a encyklika je takoruka učebnicí základních pravd o bibli a dává jasné směrnice pro studium a četbu Písma svatého.

Kéž i toto nové vydání splní svůj úkol a přispěje k poznání Písma svatého, a tím i k poznání Ježíše Krista podle slov svatého Otce: »Jeho však, Krista, původce naší spásy, budou všichni tím dokonaleji znáti, tím vroucněji milovati a tím věrněji napodobovati, čím více budou nabádáni k poznání a rozjímání Písma svatého, především Nového Zákona.«

ČÍM JE NÁM PÍSMO SVATÉ

Nikdy nebylo tolik čteno, nikdy tolik psáno a nikdy tištěné slovo nemělo na lidského ducha vliv tak veliký jako dnes. Kolik však knih z tohoto množství, třeba již za dobu velmi krátkou, bude ještě působit na lidskou duši? Jak málo jest knih, které možno nazvati knihami života! Je však přece jedna kniha, které tento čestný titul bude vždy patřit, kniha, která milionům byla vždy knihou života, pravá »kniha věčná« - bible.

Bible zůstane knihou věčně cennou, protože jest *slovem Božím*. Skutečnost, že biblické knihy byly napsány pod zvláštním nadpřirozeným vlivem Ducha svatého,¹ nám vysvětlí onu nesmírnou úctu, kterou vždy měla Církev k Písmu sv. Bible bývala ukládána nedaleko svatostánku, na bibli se skládaly slavnostní přísahy, a když kněz při mši sv. čte evangelium, povstávají věřící, neboť podle slov. Augustina: »Slyšíce evangelium, slyšíme samého Pána.« Nejvzácnější dary přírody a schopnosti umělců již od nejstarších dob sloužily k oslavě Písma sv. Text bible byl psán na nejjemnější pergamen ozdobným písmem, mnohdy zlatem a stříbrem. Neméně nádherné byly i vazby biblí, ozdobené slonovou kostí a drahými kameny.

Svatí Otcové se přímo předstihují ve chválách na Písmo svaté. Poslyšme na příklad sv. Augustina. Pro něho je bible světlo, postavené Hospodinem uprostřed tmy, kniha plná moudrosti, kde každá stránka oslavuje Boží moc a milosrdenství, pevný základ, na kterém stavíme budovu své spásy, poklad drahých kamenů a skvostů. Podobné chvály pějí sv. Jan Chrysostom, Jeronym, sv. Ambrož a jiní. Z děl svatých Otců poznáváme, že náboženská výuka, katechese a kázání v nejstarších křesťanských dobách vycházela a ústila v bibli. Theologická studia byla studiem bible. Písmo svaté bylo alfa a omega starokřesťanské vědy a největší duchové těchto dob věnovali všechny své síly studiu, výkladu a obhajobě bible. S pokorou a úctou k učitelskému úřadu Církve, která je chránila před nezdravým subjektivismem, vykládali Písmo svaté a proto i nám musí býti stále vzorem ve věroučném a mravoučném výkladu bible.

Podobně tomu bylo i ve středověku. Stejně jako ve spisech starokřesťanských Otců, i u středověkých mystiků a scholastiků se opakují chvály na bibli. Nejenom ve středověké theologii, ale v celé vědě je bible středem všeho studia. Nesmírných zásluh o bibli si získali i středověcí řeholníci při pečlivém opisování starých rukopisů bible. Aby i lidé, kteří neuměli čísti a psát, poznávali bibli, byly zhotovovány tak zvané Bible chudých (*Biblia pauperum*), obrázkové bible, kde vždy výjev ze života Ježíše Krista byl doprovázen obrazy ze Starého zákona, hlavně předobrazy a proroctvími, majícími vztah k ústřednímu výjevu novozákonnímu. Biblické výjevy zdobí portály katedrál, oltáře, sloupy, chórové lavice, křížové chodby klášterů, studnice, obytné domy, náhrobky i potřeby denního života, takže celý život středově-

kého člověka je prodchnut duchem zbožné biblické víry. S vynálezem a rozšířením tisku roste četba bible u lidu a v lidové řeči.

Jak si naši předkové vážili Písma svatého, ukazují v kapitole sedmé a osmé. Právem byli nazýváni národem bible! Znali nesmírnou cenu Písma svatého. I pro nás musí býti bible tím, čím byla našim předkům, knihou *světla, síly a útěchy*.

Bible jest knihou *náboženského světla*, protože nám podává zjevení Boží. V bibli jest Bůh »všecko ve všem« (1 Kor 15, 28). Náboženské pravdy bible náležejí sice zčásti řádu přirozenému, člověk i přirozeným rozumem mnohou z těchto pravd by mohl poznat, ale bible obsahuje i takové hluboké pravdy, kterých by člověk přirozenou cestou nikdy nepoznal, pravdy, jež nám zjevují Boha v plnosti Jeho krásy, pravdy, jejichž poznání jest nutné k časné i věčné blaženosti: »Studnice moudrosti jest slovo Boha na výsostech« (Sir 1, 15).

Co řekl sv. Jan o Slovu vtěleném: »V něm byl život a ten Život byl světlem lidí« (1, 4), totéž platí i o bibli — slovu napsaném. »Od Boha skrze Krista, jeho Syna, k Bohu«, jest velké thema historie, a tím i Knihy knih od prvních stránek Genese Starého Zákona až k poslední kapitole tajemného Zjevení sv. Jana. Na počátku lidské historie stojí radostné přislíbení vítězství a vysvobození ze hříchu (Gen 3, 15) a na posledních stránkách Nového Zákona čteme o vítězství a triumfu Beránka, o jeho věčné říši, kde nebude již smrti, zármutku a bolesti.

Plným právem mohl tedy napsati svatý Jeronym, že »neznalost Písma je neznalostí samého Krista«. Proto vyzývá sv. Augustin křesťany, aby šli k tomuto zdroji světla a popřáli sluchu evangeliím.

Bible jest *knihou síly*. Je známý zákon přírody, že sluneční světlo se mění v sílu a teplo. Podobně i světlo Boží plynoucí z bible. Člověk žádá od náboženství nejenom světlo, označení cesty, po které nutno kráčet k cíli, ale i sílu, aby tímto slzavým údolím dospěl k cíli. Písmo svaté, které je světlem a zjevením Božím, tuto žádost splňuje. Světlo bible je světlem pravdy. Pravda je však největší mocí a silou. Stejně jako kdysi slova velikých mužů Starého a Nového Zákona nejenom vlévala do duší nové světlo, nýbrž i zapalovala, naplňovala lidská srdce nesmírnou silou, i dnes věřící čtenář bible ve slově Božím nalézá sílu k novému životu. Bible ukazuje Boha, věčný cíl člověka, odpovídá na otázky, odkud je člověk a kam jde, ukazuje Vykupitele, cestu k Bohu a věčnému životu a tím dodává lidskému srdci pravé životní síly. Tuto nadpřirozenou sílu bible pozná každý křesťan, který sáhne s upřímným srdcem po Písmu.

»Zdaliž nejsou slova má jako oheň,« praví Hospodin, »a jako kladivo rozrážející skálu?« (Jer 23, 29). — »Neboť živé je slovo Boží a účinné a různější nad každý meč dvojbrítký; proniká až do rozdělení duše a ducha, kloubů i morku« (Žid 4, 12).

Kolik duchovně nemocných bylo biblí probuzeno a načerpalo novou životní sílu! Bible jest vedle Eucharistie největším pramenem síly. Krásně praví biskup Keppler: »V bibli žije pod rouškou lidského slova Kristus.« A o této jeho přítomnosti platí slovo Evangelistovo: »Vychází z něho síla, která vše léčí.«

Nejenom světlo a síla pramení ze slunce na zemi, ale i teplo. A jako lidské tělo potřebuje tento trojí dar slunce, podobně i duše vedle světla a síly potřebuje i teplo. I toto pramení z hlubin Božích, ze stránek Písma svatého. Je to teplo, které se jako *útěcha* vlévá

do duší nemocných a trpících dětí Adamových. Bez Boha je život lidský křížovou cestou bez cíle a bez obsahu. Záchranou z této šedé prázdnoty je jediné návrat, útěk k Věčnému, k Bohu. »Neboť já, Hospodin, jsem tvým Lékařem« (Ex 15, 26). »Úplné útěchy tedy ani dokonalé radosti nedojdeš, duše má, leč v Bohu, jenž chudé těší a pokorným je přízniv. I kdybys měla všechno stvořené — pozemské — dobro, přece bys nenašla štěstí a blaženosti, poněvadž jenom v Bohu, jenž všechno stvořil, záleží všechno dobro a štěstí tvé« (Násl. Krista III, 16).

Když i lidské slovo útěchy vlévá někdy klid do srdce, jak teprve utěšuje slovo věčného Dobrotivého a Milosrdného, který k nám stále mluví z Písma svatého! Kdyby všechna lidská slova úst i knih zklamala, nenechá duši bez útěchy slovo Boží. »Poslechnu, co ve mně mluví Hospodin Bůh« (Žalm 84, 9). — »Blahoslavená duše, která slyší Pána, an v jejím nitru mluví, a která z úst jeho přijímá slova útěchy« (Násl. Kr. III, 1). V každé knize Písma svatého nalezne trpící člověk slova útěchy. Bible ukazuje trpícímu Prozřetelnost Boží, učí důvěře a odevzdanosti do vůle Boží, nejenom odpovídá na otázky, proč je bolest a utrpení na světě, nýbrž podává i prostředky k utišení bolesti a ukazuje pravou cestu křesťanskému optimismu a radosti. Není snad jediné stránky bible, která by nemluvila touto řečí útěchy. Proto píše sv. Pavel k Římanům: »Cokoli bylo napsáno, k našemu poučení bylo napsáno, abychom trpělivostí a útěchou Písma měli naději« (15, 4).²

To je nesmírný význam bible, která je *Slovem Božím, pramenem světla, síly a útěchy* pro život. Po Slovu vtěleném a eucharistickém je toto slovo největším darem nebeského Otce jeho dětem.

»Pane, ke komu půjdeme? Ty máš slova života věčného, a my jsme uvěřili a poznali, že ty jsi Mesiáš, Syn Boží« (Jan 6, 69—70).

Právem nazval Dr Jan Hejčl v krásné knížečce »Písmo svaté v životě kněze« bibli *královnou knih*. Kdyby byla uspořádána světová výstava literatury, byla by to bible, která by byla prohlášena za královnu mezi miliony a miliony soutěžících soupeřek. Výstižně píše v uvedeném dílku (str. 8—9) tento náš zasloužilý překladatel a exegeta bible:

Ano, jest jedna kniha ve světové literatuře, která se honosí tolika přednostmi, dokonalostí svého nedostižitelného autora, hloubkou myšlenek, krásou formy, starobylostí, rozšířeností po celé zeměkouli, překladem do všech skoro jazyků, vlivem tisíciletým na život a vzdělanost národů, že žádná jiná kniha ani zdaleka se jí nemůže postavit po bok, že s ní nemůže soutěžit, a tato kniha je — *bible*!

Jakost předmětů na výstavě vyložených vyšetřuje obyčejně jury, t. j. zvláštní porota, která se skládá z odborníků, z různých znalců. Kdybychom chtěli dáti takto bibli vyšetřiti, jak velký by musil býti kruh odborných znalců!

Dějepisec by nám vypravoval, jak tato kniha je vzácným pramenem pro dějiny; archeolog by vyslovil svůj podiv, jak mnoho drobností pro starovědu důležitých je v ní zaznamenáno; celá řada rozmanitých jazykozpytců by nás poučovala, jak velký význam má pro dějiny mnohých jazyků, pro zachování jazykových pokladů; literární kritik by byl v nadšení, kdyby se svého stanoviska měl mluvit o bibli; zeměpisec by s pochvalou vynášel, jak velký počet místních jmen je v bibli zachován — vzácná to kořist pro historický zeměpis; právníci nemohou neuznati před-

nosti tohoto zákoníku; sociologové žasnou, jak důmyslně bible urovnala společenské poměry, paleografové by nám vypravovali, jak cennou pomůckou jsou pro ně staré rukopisy hebrejské, řecké, latinské atd.; básníci by nám líčili, jak byli poesii biblickou okouzleni, uneseni, že se rozhodli ji napodobiti; malíři, sochaři i mistři tónů by vydali svědectví, kolik námětů pro svou tvůrčí činnost našli v bibli; dějepisci umění krasopisného, tiskařského, knihařského ne menší budou vzdávati bibli hold; ne poslední listy do vavřínového věnce přinesou bibli dějepisci náboženství a pedagogiky. Korunu zlatou, nádherně vyzdobenou, však podá této královně — bohověda.

Jak i naši předkové věnovali této královně v říši knih všestrannou pozornost, bude ukázáno v kapitole sedmé. Bylo vždy přáním Církve, aby bible byla knihou života pro všechny křesťany. A jestliže v době reformace byly dány určité předpisy pro katolíky o čtení Písma sv., bylo to proto, že bible bylo někdy zneužíváno a některá místa nesprávně vykládána. Církev vždy velmi důrazně žádala věřící, aby Písmo svaté nejenom četli, ale aby také v jeho duchu žili. Všichni papežové poslední doby nabádají k četbě a neustálému rozjímání Písma svatého. Tak Benedikt XV. v encyklice vydané u příležitosti 1500. výročí smrti sv. Jeronýma napomíná věřící i kněze, aby denní četba a rozjímání Písma svatého se stalo druhou přirozeností katolíků. V Písmu svatém jest pokrm, jenž živí duchovní život k dokonalosti. Neméně důrazná a vroucí jsou slova Pia XII., který v biblické encyklice z r. 1943 praví: »Kdo jiný může tyto rány lidské společnosti zahojiti, než ten, k němuž kníže apoštolů pln lásky a důvěry volá: »Pane, ke komu půjdeme? Ty máš slova života věčného!« K němu

tedy, svému smilováním bohatému Vykupiteli, musíme podle sil přivést všechny zpět: on je božským těšitelem truchlících; on je pro všechny, pro vládnoucí stejně jako pro poddané, učitelem opravdové pravosti, pravé spravedlnosti, vysokomyslné lásky. »Nikdo nemůže položit jiný základ, mimo ten, který je položen, a tím je Ježíš Kristus.« Jeho však, Krista, původce naší spásy, budou všichni tím dokonaleji znáti, tím vroucněji milovati a tím věrněji napodobiti, čím více budou nabádáni k poznání a rozjímání Písma svatého, především Nového Zákona.«

A společný pastýřský list arcibiskupů a biskupů Československé republiky z 14. listopadu 1946 vybízí katolíky: »Čítejte v evangeliích a listech apoštolských, živte svou duši touto moudrostí s nebe!«

Českoslovenští biskupové, vybízejíce věřící lid k četbě Písma svatého, jdou jen ve stopách prvního apoštola Slovanů, sv. Cyrila, který se svým bratrem Metodějem nejenom přetlumočil Písmo sv., ale i oslavil básní, která se zachovala v čele několika církevně slovanských rukopisů evangelií jako vstupní předmluva. Je to tak zvaný *Proglas* neboli předzpěv k evangeliu, v němž sv. Cyril klade důraz na slyšení slova Božího v srozumitelné, rodné řeči a kde je krásně vystižen význam Písma sv. pro duševní i tělesné zdraví jednotlivců i národa a pro jeho věčnou spásu:

*»... Poslyšte Slované všichni:
dar tento jest zajisté Bohem darován,
dar Boží jest to údělu na pravici,
dar pro duše, který se nikdy nezkazí,
pro duše ty, které jej přijmou.
Matouš, Marek, Lukáš a Jan
učí všechen lid a praví:*

*vy všichni, kteří krásu svých duší
vidíte a přejete si radovat se,
zapudit temnoty hříchu,
zbavit se zkázy světa tohoto
a život rajský nalézt
a uniknouti ohni hořícímu,
poslyšte nyní celou svou myslí,
poslyšte, všecken lide slovanský,
poslyšte slovo, neboť přišlo od Boha,
slovo, které jest pokrmem lidských duší,
slovo jež sílí srdce i rozum,
slovo to, jež vede ku poznání Boha . . .
. . . Vždyt jako zkáza hrozí každému tělu
a hubí je a hůř než hniloba ničí,
když se mu nedostává jeho pokrmu,
tak každá duše přestává žíti
a nemá účast v životě Božím,
když slovo Boží neslyší.
Nahé věru jsou bez knih všechny národy
a nemohou se bez zbraní v zápase dáti
s protivníkem duší našich,
uchystáni jsou za kořist muky věčné.
Vy národové však, kteří nemáte rádi
ďábla a chcete se s ním v tuhý boj dáti,
dveře dokořán rozumu otevřete,
když jste přijali nyní zbraň tvrdou,
kterou kovaři knihy Hospodinovy,
hlavu ďáblovu mocně rozdrcující.»³*

**Ze staré církevní slovanštiny přeložil
Dr Josef Vašica.**

DRUHÁ KAPITOLA

JAK VZNIKLY A ZA PÍSMO SVATÉ BYLY UZNÁNY KNIHY NOVÉHO ZÁKONA

I ten, kdo nepatří na Kristovo vystoupení zrakem víry, musí doznati, že zrození žádného druhého muže nemělo takový význam pro lidstvo jako příchod toho, jehož současníci nazývají Ježíšem Nazaretským. O žádné osobě dějin nebylo tolik psáno a přemýšleno jako o osobě Ježíše Krista. A není divu, vždyť otázka o osobě Kristově není jenom problémem pro psychology, historiky, filosofy náboženství, je daleko více, je vážnou otázkou svědomí.

Kolem Krista není možno jít nevšímavě. Dříve nebo později si musí každý vážnější duch nutně položit otázku: Kdo je Ježíš?

Odpověď na tuto otázku nám dává sbírka knih, kde jsou zaznamenány nejstarší zprávy o Ježíši Kristu: *Nový Zákon*.

Je to sbírka 27 knih a listů, jež byly napsány ve druhé polovině prvního století a Církví uznány za knihy inspirované a přijaté do kánonu, seznamu posvátných knih. Ježíš Kristus sám nic nenapsal, ani svým učedníkům a žákům nedal přímý rozkaz, aby zapsali jeho slova a skutky. Jejich posláním bylo živé

slovo a knihy Nového Zákona vznikly teprve jako ohlas jejich kázání a katechesí. Církev, společnost věřících v Ježíše Krista, není náboženstvím knihy, nebyla založena na spisech Nového Zákona. Církev zde byla dříve, byla založena Kristem, a teprve později, příležitostně vznikaly novozákonní knihy; proto Církev má právo nad těmito spisy bdít a je vykládat. Knihy Nového Zákona vznikaly, když již zde byl učitelský úřad Církve, a nebyly soustavným vyložením života a učení Spasitelova, nýbrž pouze pomůckou apoštolského hlásání slova. Svým charakterem — jak bude ještě později ukázáno — jsou to knihy příležitostné, doplňující ústní kázání a poučení. Spisovatelé Nového Zákona nechtěli napsat vše, co o Ježíši Kristu věděli, nýbrž pouze to, co pro své čtenáře považovali za nejdůležitější. Ale i když však vznikly knihy Nového Zákona v různé době a byly napsány osmi spisovateli, všechny dýší jedním duchem, směřují k jednomu cíli: k Ježíši Kristu.

V čele novozákonních knih jsou *čtyři evangelia*, líčící život, skutky a učení našeho Spasitele. Je to jedno Evangelium Kristovo, hlásané ve čtyřech formách, podle svatého Matouše, Marka, Lukáše a Jana.

Výrazem skutečného přesvědčení o božství Kristově a vyličením osudu jeho prvních věrných jsou *Skutky apoštolské*, sepsané sv. Lukášem.

Odpovědi na nejrůznější otázky, posilou, potěchou a povzbuzením prvotních církví i radou pro ty, kteří stáli v jejich čele, je *čtrnáct listů sv. Pavla a sedm listů, t. zv. katolických*.

Zjevení či *Apokalypse sv. Jana* uzavírá sbírku novozákonních knih.

První a jedinou posvátnou knihou nejstarší křesťanské obce byl Starý Zákon. Život a učení Kristovo

přicházelo věřícím ve známost ústním kázáním apoštolů. Teprve později, když učení Kristovo se šířilo mimo Palestinu a umírali ti, kteří byli svědky evangelních událostí, objevuje se nutnost písemného zapísání života a učení Kristova. Nejdříve došlo k písemné redakci evangelií synoptických, a teprve ke konci prvního století k sepsání evangelia Janova, doplňujícího první tři evangelia.

Někdy obce žádaly o vysvětlení nejasností a pochyb ve víře, jindy bylo třeba napomenutí, výstrah před bludaři, a tak došlo k sepsání listů Pavlových a listů katolických.

Jak evangelia, tak listy a ostatní knihy Nového Zákona byly čteny v obcích, kam byly původně určeny, a odtud byly jejich opisy posílány i jiným křesťanským komunitám. Tak v jednotlivých obcích vznikaly sbírky posvátných knih. Když nastala někde pochybnost o apoštolském původu některé knihy, zda totiž skutečně pochází od apoštola, dotazovali se obce, již byla určena, a svědectví její rozhodlo.

O počátcích těchto sbírek novozákonních knih se dovídáme již z druhého listu sv. Petra (3, 15—16), kde apoštol píše, že ve všech listech sv. Pavla jsou některé věci nesnadno srozumitelné. Z těchto slov se usuzuje, že v době, kdy sv. Petr tento list psal, křesťané v Malé Asii listy Pavlovy nejenom znali, nýbrž je měli i sebrané v jeden celek. Rovněž evangelium sv. Jana předpokládá u čtenářů znalost evangelií předcházejících. Z toho možno rovněž usuzovati, že první tři evangelia v době, kdy sv. Jan psal evangelium, byla spojena v jeden celek.

Starokřesťanští spisovatelé mezi r. 90—170 znaží téměř všechny knihy Nového Zákona a připisují jim stejnou autoritu jako knihám Starého Zákona.

Sbírka novozákonních knih však nebyla vždy v každé církevní obci úplná. V některých církvích některé knihy chyběly, a teprve později byly přijímány do jejich sbírek Písma svatého. Protože knihy, jež byly napsány z vnuknutí Ducha svatého (knihy inspirované), obsahují pravidla víry a mravů, bylo dáno těmto sbírkám jméno *kánon*, t. j. pravidlo, a jednotlivé inspirované knihy nazýváme *knihami kanonickými*. Knihy, o jejichž apoštolském původu nikdy nebylo pochybováno, nazýváme *knihami prvokanonickými*. Ty, o jejichž apoštolském původu někdy bylo pochybováno, nazýváme *knihami druhokanonickými*.¹ Z Nového Zákona to jsou: List k Židům, list sv. Jakuba, druhý list sv. Petra, druhý a třetí sv. Jana, list sv. Judy a Apokalypse. I tyto jsou však inspirovány Duchem svatým.

Musíme se vžítí do prvních křesťanských století, abychom pochopili, proč nebyly všude a ihned všechny knihy Nového Zákona uznávány za knihy sepsané pod vlivem Ducha svatého. Jednak styk mezi jednotlivými obcemi nebyl snadný, jednak kolovalo mnoho spisů podvržených, t. zv. *apokryfů*, a nebylo vždy snadné určit, který spis je inspirovaný a který nikoliv.

Historie kánonu knih Nového Zákona je velmi složitá a je dokladem úzkostlivosti, s jakou Církev bděla, aby kalné vody nezkalily potok čisté pravdy.

Počátky kánonu (do r. 140). Knihy Starého Zákona přijímala Církev po vzoru Kristově za inspirované slovo Boží. Když vznikla evangelia, nebyla ihned jako kniha považována za Písmo, nýbrž byla ctěna pro slova Kristova, jež obsahovala. Věty z evangelia nebyly citovány formulí: »Matouš praví,« nebo »v Lukášově evangeliu je psáno,« nýbrž: »Pán praví.« Z au-

tority evangelia se vyvinula pak autorita knihy evangelií.

Žádná kniha starověku nebyla prostudována do takových podrobností jako Nový Zákon. Byly přímo rozpitvány spisy starokřesťanských spisovatelů a zvážen každý nejenom doslovný, ale i polovědomý a částečný citát z Nového Zákona. Ukázalo se, že starokřesťanští spisovatelé byli všichni obeznámeni s knihami Nového Zákona a že jak v Palestině, Syrii, Malé Asii, tak v Římě, v Africe i v Gallii — kde byla nejvýraznější církevní střediska — byl znám a citován Nový Zákon. I když tyto citace nejsou vždy doslovné, i narážky na Nový Zákon nejsou bez významu a svědčí o tom, jak celé myšlení starokřesťanských spisovatelů bylo prodechnuto Novým Zákonem a jak tito spisovatelé v ovzduší Nového Zákona žili. Cena jejich svědectví je v tom, že vznikla z potřeb praktických a ne tak ze snahy obhajovat pravost a stáří evangelií.

Zvláště významná jsou svědectví žáků apoštolů, jako sv. Klementa Římského,² třetího nástupce sv. Petra, sv. Ignáce, biskupa v Antiochii, sv. Polykarpa a svědectví hierapolského biskupa Papiáše,³ kteří byli žáky sv. Jana apoštola. Tübinský učenec a vydavatel apoštolských Otců F. X. Funk zjistil ve spisech těchto nejstarších křesťanských spisovatelů více než 200 narážek na Nový Zákon, ačkoliv tyto spisy tvoří jen malý svazeček.⁴ Dochází k závěru, že ze 27 knih Nového Zákona těmto žákům apoštolů bylo známo 23 knih. Pouze o některých epištolách (Filem, 2 a 3 Janova, 2 Petr) není jistoty a z toho, že tyto malé epištoly nejsou citovány, nelze usuzovat, že jich apoštolští Otcové neznali. Nový Zákon znají a citují i ostatní nejstarší starokřesťanské spisy: Didache,⁵ list Barnabášův⁶ a Pastýř Hermův.⁷

Utvoření kánonu (140—200). Vliv na utvoření kánonu ve 2. stol. měla jednak literatura apokryfní, podvržená, jednak herese Marcionova⁸ a Montanistů. Když bludař Marcion si utvořil svůj vlastní kánon a zavrhl některé knihy Nového Zákona, zvláště ty, jež ukazují na Boha Starého Zákona (uznal pouze evangelium sv. Lukáše a 10 listů sv. Pavla), a tak je Církev přinucena stanovit, které knihy jsou kanonické a které bludařské. Z této doby pochází nejstarší katalog novozákonních knih, t. zv. fragment Muratoriho (fragmentum Muratorianum). Tento katalog našel L. A. Muratori (1740) v milánské Ambrosianě, kde tento vzácný doklad je dodnes uložen.⁹ Počátek katalogu je porušen, ale ze souvislosti je zřejmo, že je zde řeč o evangeliu sv. Matouše a Marka. Až na list k Židům, Jakubův a 2. Petrův uvádí katalog všechny kanonické knihy Nového Zákona. Tak odloučením nepravých, podvržených knih vzniká novozákonní kánon. Měřítkem k uznání za kanonickou knihu byl její apoštolský, katolický a orthodoxní charakter, t. j. za kanonickou byla uznána jen ta kniha, jejímž autorem byl některý z apoštolů a jež v celé Církvi byla čtena a neobsahovala nic bludařského.

Když pak v 15. a 16. století byl ještě nekatolíky kanonický charakter některým knihám upírán, koncil tridentský vymezil pojem kanonicity a stanovil, které knihy v katolické Církvi nutno považovati za inspirované. Je to seznam výše uvedených knih Nového Zákona.¹⁰

TŘETÍ KAPITOLA

NOVOZÁKONNÍ APOKRYFY AGRAFA

Skoupost kanonických evangelií již od nejstarších dob přímo dráždila zvědavost východních křesťanů, kteří toužili poznati více podrobností ze života Ježíšova, a zvláště z jeho dětství. Jistě kolovaly v Palestině zprávy o dětství i pozdějším životě Ježíšově, jež nejsou zaznamenány v kanonických evangeliích. Tyto tradice dobou rostly, ztrácely na své původní čistotě, až se jich chopili neznámí nám dnes autoři, kteří je počali písemně zaznamenávat. Při písemné redakci se uplatňovala osobnost autorova, jeho obrazotvornost, básnická smělost, takže je dnes velmi těžko v těchto zprávách najíti zrnka původní, věrohodné tradice. Autoři sami dobře cítili tento nedostatek a proto zachovávali anonymitu, a aby svému líčení dodali větší vážnosti, připisovali je některému z apoštolů anebo učedníků Páně.

Křesťané vylučovali tyto knihy z veřejného užívání při bohoslužbě a nazývali je knihami apokryfními, t. j. podvrženými. Protože však autoři těchto knih chtěli jimi často ospravedlniti své naukové zvláštnosti, byl brzy se jménem apokryfní také spojován význam bludařský, víře nebo mravům škodlivý. Vět-

šina novozákonních apokryfů byla sepsána bludaři, kteří vidouce, jak veliké vážnosti požívají mezi věřícími knihy apoštolské, chtěli pod jménem apoštolů rozšířiti pomocí apokryfů své bludy.

První apokryfy jsou data velmi starého, některé velmi blízké textům Nového Zákona. Mnohé vznikly již ve 2. století. Tyto apokryfy však zanikly, protože k nim nebylo důvěry již v době jejich vzniku, a zvláště když jich bylo užíváno v kruzích podezřelých z heresí. Z těchto prvotních, dnes již ztracených děl vyrůstaly později ještě více rozšířené legendy, z nichž dnes zase známe mnohdy jen nepatrné zlomky anebo pouhá jména.

Všechny druhy novozákonních knih byly napodobovány, evangelia, skutky, listy i apokalypsa.

Cílem *apokryfních evangelií* bylo doplnit kusé zprávy kanonických evangelií, zvláště o Ježíšově dětství, anebo životem a učením samého Ježíše ospravedlnit bludy. Evangelií, jež podávala celý život Kristův, nebylo mnoho. Nejznámější z nich bylo *evangelium podle Hebreů*, které bylo ve starověku velmi rozšířeno. Bylo napsáno aramejsky již v první polovině 2. století a bylo velmi příbuzné evangeliu svatého Matouše. Pro bludařské prvky bylo odstraněno z veřejného užívání, takže dnes z tohoto apokryfu je známo pouze několik zlomků a citací u starokřesťanských spisovatelů. Týž osud stihl i *evangelium podle Egyptanů*, jež vzniklo rovněž ve 2. století v Egyptě. Zprávy z celého života Ježíšova obsahovalo snad ještě *evangelium Petrovo*. Dlouho bylo známo pouze z poznámek starokřesťanských spisovatelů (Origenes, Eusebius, sv. Jeronym), až v r. 1886—87 byl v Akmině v Horním Egyptě nalezen větší fragment tohoto apokryfu.¹ Vzniklo pravděpodobně v Syrii ve 2. stol.

Nejvíce apokryfních evangelií se zabývá Ježíšovým dětstvím. Tato evangelia se také poměrně nejlépe zachovala; nebylo v nich tolik bludařských kazů anebo byly od nich očištěny a ponechány v užívání věřících. Je to především *Protoevangelium Jakubovo*.³ V řeckých rukopisech bývá apokryf nadepsán: Historie Jakubova o narození Panny Marie. Skutečně také z 25 kapitol prvních sedmnáct podává historii Panny Marie před zvěstováním, další pak historii narození Pána Ježíše, příchod mágů a vraždu neviňátek. V dnešní formě je *Protoevangelium Jakubovo* asi ze 4. století; jádro apokryfu je však asi ze století druhého. Je to výraz lidového pojetí křesťanství, jež je zachyceno v apokryfu. Již od nejstarších dob mělo toto podvržené evangelium veliký vliv na básnické i výtvarné umění. I ve svátcích liturgického roku Církve se dodnes odrážejí některé události zaznamenané v tomto apokryfu, jako obětování Panny Marie v chrámě, o němž není zmínky v kanonických evangeliích. Jiný apokryf, líčící dětství Ježíšovo od 5. do 12. roku, je *evangelium Tomášovo*. Pochází asi teprve ze 4. století a ve svém líčení zabíhá mnohdy až do nechutnosti a triviálnosti. Rovněž ze století 4.—5. pochází *evangelium arabské*, jehož stopy jsou i v kóránu. Dětství Ježíšova se částečně dotýká *Historie Josefa tesaře*. Je to apokryf (4.—5. stol.) o 32 kapitolách, v němž Pán Ježíš na hoře Olivetské vypravuje apoštolům o svém pěstounu. Ukázky z těchto evangelií viz v dokladové části knihy.

O konci života Pána Ježíše a Panny Marie jednají pouze dvě evangelia, *evangelium Nikodemovo* (asi ze 4. stol.) a *Slovo sv. Jana theologa o smrti svaté Boží Rodičky* (4.—5. stol.). Nejnověji přeložil tento apokryf z kopštiny dr V. Šanda v DP (I./11-12).

Sensaci vzbudil v roce 1935 zlomek tak zvaného *neznámého*, podle některých dokonce *pátého evangelia*. Je to několik malých fragmentů, psaných na papyru asi z poloviny 2. stol. Fragmenty připomínají kanonická evangelia, zvláště evangelium sv. Jana.³ Vydavatel těchto fragmentů (H. J. Bell) se nejdříve domníval, že tyto fragmenty jsou původnější než evangelium sv. Jana a že toto evangelium je dokonce závislé na fragmentech. Většina kritiků i nekatolických však s jeho názorem nesouhlasila a sám vydavatel později svůj názor změnil a uznal, že fragmenty jsou pozdějšího data a že pisatel fragmentů čerpal z evangelií kanonických, hlavně ze sv. Jana.⁴ A tak končí každá sensace s tak zvanými novými, dosud neznámými evangelií.

Nejenom evangelia, i ostatní knihy Nového Zákona byly napodobovány. Zvláště *apokryfních Skutků apoštolských* bylo složeno velmi mnoho. Byla to opět lidská zvědavost, která toužila dovědět se více o každém z apoštolů, než podávají kanonické Skutky apoštolské. Lidská obrazivost v líčení života apoštolů byla ještě smělejší než v líčení života Kristova, a není divu, že vznikla dlouhá řada těchto podvržených Skutků. Ústřední jejich postavou jsou sv. Petr a Pavel, méně apoštolové ostatní.

K nejznámějším patří *skutky Petrovy*, jež vznikly na konci druhého století v gnostických kruzích. Byl to původně rozsáhlý spis, z něhož se zachovaly fragmenty s tímto obsahem: Když sv. Pavel opustil Řím a odebral se do Španěl (1—5), zjevil se sv. Petrovi Kristus a rozkázal mu, aby se odebral do Říma a tam kázal proti Šimonu Magovi (6—32). Po Petrově kázání o zdrženlivosti mnohé ženy opouštěly muže, takže sv. Petrovi hrozilo zajetí a mučednická smrt.

Aby se vyhnul smrti, opouští Petr Řím. Když však vyšel z městské brány, spatřil Pána. S údivem se ho táže: »Domine, quo vadis?« »Kam jdeš, Pane?« »Jdu do Říma, abych se dal znovu ukřižovat,« odpovídá Kristus. Petr pochopil. S radostí se pak vrátil do města, kde byl jat a hlavou k zemi ukřižován (33—41).

Na oslavu sv. Pavla byly složeny asi ve 2. století kdysi velmi rozšířené *skutky Pavlovy*, jež byly ve velké vážnosti mezi křesťany. Z těchto skutků se zachovalo několik větších celků, z nichž nejznámější jsou skutky Tekly a Pavla, jež líčí podobu sv. Pavla a mluví o pohanské panně Tekle, která v Ikoniu po Pavlově kázání se stala křesťankou a chtěla podstoupit i smrt, aby zachovala panenství. V Antiochii byla předhozena dravé zvěři, ale zázračně zachráněna.

Velmi starou formou apokryfních spisů jsou *podvržené listy*. Již sv. Pavlu byl podvržen v Thesalonice list po napsání jeho prvního listu této církevní obci. Jest všeobecně známo, že některé z apoštolských listů se ztratily. Na příklad sv. Pavel v listě ke Koloským (4, 16) se zmiňuje o epištole, kterou napsal do Laodiceje. Ta se nezachovala, ale Pavlova zmínka dala podnět ke složení apokryfního listu, nesoucího jméno: List k Laodicejským.

Zachoval se dokonce *apokryfní list samého Krista*. Podle Eusebia (H. E. 1, 13, 6—22) edesský král Abgar, jsa těžce nemocen, když uslyšel o Kristových zázracích, poslal k Pánu posly s prosbou, aby přišel do Edessy a krále uzdravil. Kristus podle Eusebia mu odpověděl: »Blahoslavený jsi, který jsi ve mne uvěřil, neviděv mne. Jest o mně napsáno, že ti, kteří mne vidí, ve mne nevěří, a ti, kteří mne nevidí, věří a žijí. Co se týče tvé žádosti, abych přišel k tobě, věz, že

musím zde vykonat, proč jsem poslán a až vše vykonám, budu vzat k Tomu, který mne poslal. Až k Němu budu vzat, pošlu k tobě jednoho ze svých učedníků, aby vyléčil tvou chorobu a dal tobě i tvým život...» V syrském dodatku k tomuto listu je poznamenáno, že po Nanebevstoupení Páně byl do Edessy poslán »apoštol Thadeáš, jeden ze sedmdesáti«. Již dekretem papeže Gelasia byly tyto listy zavrženy jako apokryfní.

I kanonická *Apokalypse* byla napodobována. Zde zvláště neznala obrazivost skladatelů mezí. Antikrist, konec světa, vzkříšení, poslední soud, radosti spasených i muka zavržených jsou v nich líčeny pestrými barvami. Rušné a neklidné doby prvních křesťanských století vzrůst této literatury jen podporovaly. Význačnější apokryfní apokalypse jsou: Petrova (ze 2. stol.), Pavlova (4.—5. stol.), Janova, Mariina a řada jiných.⁵

Do rámce apokryfní literatury patří z části i t. zv. *agrafa*, t. j. výroky připisované Ježíšovi, jež však nejsou zaznamenány v kanonických evangeliích. Většina těchto výroků, zachovaných v různých pramenech, patří k literatuře apokryfní, jsou podvržené, pouze nepatrná část jest autentická, anebo alespoň pochází pravděpodobně od Krista.

Několik výroků je zaznamenáno v NZ (mimo evangelia): Ve svém rozloučení se staršími efesské církve v Milétu řekl jim sv. Pavel: »Ve všem... máme pamatovati na slova Pána Ježíše, neboť on řekl: Blaženější je dáti, než bráti.« (Skut. 20, 35.)

Neznámá slova Ježíšova z evangelií jsou zaznamenána v 1 kap. Skut., kde sv. Lk píše: »A když s nimi jedl, poručil jim, aby neodcházeli z Jerusalema, nýbrž aby očekávali zaslíbení Otcovo, které (pravil) ,slyšeli

jste z mých úst; neboť Jan křtil vodou, vy však budete pokřtěni Duchem sv. po nemnohých dnech'. I tázali se ho ti, kteří se shromáždili: „Pane, v tomtož čase obnovíš království pro Izraelity?" Ale on jim řekl: „Nepřisluší vám znáti časy nebo chvíle, které Otec ustanovil mocí sobě vlastní, avšak obdržíte sílu, když na vás sestoupí Duch sv., a budete mi svědky v Jerusalemě a po všem Judsku, až do končin země.“ (Skut. 1, 4—8.)

K slovům ustanovení Nejsvětější Svátosti Oltářní dodává sv. Pavel: »To čiňte na mou památku.« (1 Kor 11, 24) a »to čiňte kolikrátkoliv (jej) píti budete na mou památku« (v. 25).

V 1 Thess (4, 15) praví apoštol: »Toto zajisté pravím vám na základě slova Páně: My, kteří žijeme, zůstáváme ku příchodu Ježíšovu, nepředstihneme těch, kteří zesnuli.«

Slovem Kristovým je 15. verš 16. kapit. Apokal.: »Hle přicházím jako zloděj; blahoslavený je, kdo vidí a zachovává roucha svá, aby nechodil nahý, aby neviděli hanby jeho.«

Všechny tyto Kristovy výroky, nezaznamenané v evangeliích, jsou výroky autentickými.

Též v některých rukopisech NZ jsou zachovány výroky Kristovy, jež však kritická vydání nepřijala za kanonické. Tyto výroky jsou většinou obměnou výroků kanonických a jejich autenticita je zpravidla pochybná.

Za autentická jsou považována Kristova slova v kodexu Bezově (D) a v některých překladech (Vulgáta, syr. Kuret. a j.) v evangeliu sv. Lk 9, 55—56: »Nevíte, či ducha jste. Syn člověka nepřišel duše zahubit, nýbrž spasit.« Ve většině řeckých rukopisů tato slova nejsou.

Kristovy výroky v apokryfních evangeliích a skutečích jsou většinou považovány za neautentické. Pouze několik málo těchto výroků je pokládáno za pravděpodobné. Tak na př. píše sv. Jeronym (in Ezech. 18, 7), že v evangeliu podle Hebreů se čte, že mezi největší hříchy patří, zarmoutí-li někdo ducha svého bratra. Pro blízkou příbuznost této věty se sv. Mt 5, 22 a 18, 6 jest možné, že tato věta z apokryf. evangelia je heberejským vyjádřením Spasitelova příkazu, jak je obsažen u sv. Mt, proto tento výrok s jakousi pravděpodobností může býti považován za autentický.

Za pravděpodobně autentická mohou býti považována slova Kristova v apokryf. skutečích Filipových (kap. 31) o neoplácení zlým za zlé, protože rovněž odpovídají výrokům Spasitelovým známým z kanon. knih (srv. 1 Thess 5, 15; Řím 12, 17).

Rozruch způsobily v r. 1897 a 1903 v Behnesu, bývalém to Oxyrhynchu v Dol. Egyptě, nalezené t. zv. *výroky Ježíšovy* (*Logia Jesu*). Bylo mnoho psáno o původu těchto zlomků. Svou vážnou formou se sice podobají autentickým výrokům Kristovým, jak je známe z kanon. evangelií, ale pozornější studium nás přesvědčí o jejich druhotném charakteru a snaze napodobovati pravé výroky Kristovy. Původní názor vydavatelů těchto zlomků (Grenfell a Hunt), že jsou zbytkem nějakého předkanonického evangelia, které obsahovalo pouze řeči, nikoli také skutky Kristovy, je dnes opuštěn a většina kritiků těchto zlomků zastává názor, že autor těchto zlomků byl inspirován pravými výroky Kristovými, jež rozšířil, nebo v jejich duchu složil nové. Zdá se, že vedle evangelií kanonických, hlavně evang. sv. Lk, užil autor evangelií apokryfních, snad evangelia podle Egypt. a Hebr. Svým

původem sahají podle úsudku předních papyrologů do 3. stol.

Několik ukázek:

»Praví Ježíš: ‚Kdo hledá (Otce), ať nepřestává, až nalezne; nenaleznuv ho, užasne a užasnuv, bude kralovat, a kraluje, zemře.‘« — Zlomek byl velmi poškozený a byl rekonstruován podle věty ze Stromat Klem. Alex. (5, 14), který ji citoval z evangel. podle Hebreů. Autenticita tohoto logia je velmi pochybná.

»Praví Pán Ježíš: Kdekoli jsou ... (nečitelno), jest sám ... já jsem s ním, zdvihni kámen, a tam mne nalezneš, rozpolti dřevo a já tam jsem ...« Autenticita tohoto výroku je rovněž velmi pochybná. Nauka logia o všudypřítomnosti Kristově sice odpovídá nauce v Efes 4, 6, není však jisto, zda tato všudypřítomnost v logiu není míněna ve smyslu pantheistickém. Některá tato logia zase připomínají výroky evangelíí, takže mohou býti považována za autentická, nebo alespoň za pravděpodobná.

Těchto logií se zachovalo celkem 12.

Konečně jsou zaznamenány různé výroky Kristovy ve spisech církevních Otců a v dílech heretiků prvních křesťanských století. Mnohé z těchto výroků jsou opět výroky kanonické s malými obměnami, jež možno považovati za autentické, jiné opět z kanon. evangelíí zcela neznámé, často úplně cizí duchu evangelíí, takže jejich věrohodnost je velmi pochybná.

Vliv apokryfů na literaturu a umění byl nesmírný. Ve středověku tak oblíbená Zlatá legenda Jakuba de Voragine jich velmi použila. Odraz apokryfních apokalypsí se jeví i v Dantově Božské komedii. To jsou pouze malé ukázky děl význačných, literatura lidová z nich čerpala ještě více. To bylo na Západě. Stejný byl vliv apokryfní literatury i na Východě. Odtud

čerpali byzantští kronikáři, jimi byla inspirována církevní poesie cařihradská, a jejich echo je dokonce i v koránu. Rovněž umění bohatě využilo apokryfů. Je těžko si představit život P. Marie, jak jej zachycuje výtvarné umění středověku i renesance, bez dokonalé znalosti apokryfů. Na nich je závislá ikonografie apoštolů stejně jako eschatologické scény v tympanech středověkých katedrál.

Značný byl vliv apokryfů i na literaturu staročeskou, která čerpá jednak přímo z nich, jednak prostřednictvím Zlaté legendy Jakuba de Voragine. Stačí se pouze zmínit o legendě o umučení (zlomek zachován u T. Štítného), o apoštolech a P. Marii, o Jidášovi a Pilátovi (autor použil apokr. evangelia Nikodemova), o Ježíšově dětství (Kniehy o Božiem narození a o Boží mladosti) a jiné. Z literatury novější se zmiňují o Zeyerově Zahradě Mariánské, tolik čerpající ze starokřesťanských apokryfů.

Velmi poučné je srovnání našich evangelií s apokryfy. Právě při tomto srovnání vynikne důstojný charakter, který je také známkou pravdivosti kanonických knih. Můžeme se k nim vracet neustále a vždy v nich nalezneme novou krásu a útěchu. Přečteme-li jen jednou některé z apokryfních evangelií, naprosto nepocítíme potřeby přečísti je někdy znovu.⁶

ČTVRTÁ KAPITOLA

NĚCO O ORIGINÁLECH NOVÉHO ZÁKONA

Originály knih Nového Zákona byly napsány v prvním křesťanském století. Synoptická evangelia před rokem sedmdesátým, evangelium, listy a apokalypsa sv. Jana ke konci prvního století, listy sv. Pavla a ostatní listy apoštolské v letech 50—66. Jak bychom si přáli, aby originál některé této knihy anebo listu se někdy našel, a přece této naděje nemáme. Pokusím se nastínit, jak asi prvopisy novozákonních knih vypadaly, jak byly napsány, proč se nám nezachovaly a proč nemáme naděje, že se někdy některý originál Nového Zákona nalezne.

Bude nutno uvést nejdrívě čtenáře do doby vzniku knih Nového Zákona a do způsobu, jak byly v prvním křesťanském století knihy psány.

Tehdy ovšem ještě nebylo tisku jako dnes, ani se neužívalo ku psaní našeho papíru. Látka k psaní se zhotovovala z rostliny zvané *Cyperus papyrus*.¹ Dařilo se jí nejlépe v Egyptě, hlavně u Nilu. Lodyha této rostliny se rozřezávala v tenké proužky, ty se kladly křížem přes sebe, polévaly lepem, lisovaly a sušily na slunci. Tak vznikala látka ku psaní, nazývaná *papyrus*. Neměla ovšem té trvanlivosti jako

pergamen, ba ani jako náš dnešní papír. Podnebím, užíváním a zvláště vlhkostí nesmírně trpěla. Zpravidla nevydržela déle než dvě století. Pak se papyrus rozpadával (příloha 2).

V té době se užívalo ku psaní tak zvaného svitku, delšího proužku papyrusového, na který se psalo pouze po jedné straně a který se stácel na hůlku.²

Také knihy Nového Zákona byly pravděpodobně napsány na papyru. V tehdejší době spisovatelé obyčejně sami nepsali, nýbrž diktovali písařům a pouze ke konci vlastní rukou připisovali - v listě - pozdrav adresátům. Tak víme na př. o listě sv. Pavla k Římanům, že apoštol národů tento list diktoval Tertiovi. Sledujme další osudy třeba tohoto tak důležitého novozákonního listu. Sv. Pavel napsal list asi v r. 57 až 58 v Korintě a do Říma poslal epištolu po jáhence Fébe. S jakou asi radostí byl list přijat v Římě! Byl předčítán při bohoslužbě, každý chtěl apoštolův list vidět, každý by se byl nejraději listu dotkl vlastní rukou. Ale častým čtením a rozvínováním začaly se v papyru objevovati trhliny. Představený obce vidí nebezpečí, že při větším poškození listu může býti porušen i smysl Pavlových slov. A přece bylo nutno, aby Pavlova slova byla věrně zachována do poslední písmenky. Nezbývá nic jiného, než dokud je ještě čas, list sv. Pavla dát přepsat. A tak je zhotoven první věrný, revidovaný opis listu sv. Pavla k Římanům. Pravděpodobně zase ještě na papyru. Originál listu byl ovšem pečlivě uschován jako vzácná památka a chloubka římské církevní obce. Často se stávalo, že přicházeli do Říma i křesťané z jiných církví, třeba z Korintu anebo Efesu. Když se dozvěděli, že i v Římě, právě tak jako u nich v Korintě anebo Efesu, mají list velikého apoštola, zatoužili při-

nést opis tohoto listu do svých domovů, do archivů svých církevních obcí, a tak se stávalo, že poznenáhlu každá obec měla opisy všech listů sv. Pavla. Vždyť bylo jejich přáním, aby měly pokud možno všechny posvátné knihy a listy. Tak se množily opisy všech novozákonních spisů.

Vraťme se k listu, který psal sv. Pavel Římanům, a sledujme jeho další osud. Byly to hrozné doby, doby krutého pronásledování, kdy nepřátelé křesťanů vyhledávali právě jejich posvátné knihy, aby je pálili a ničili. Proto představený římské církve dobře uložil originál listu sv. Pavla, doufaje, že po pronásledování list bude opět předmětem zvláštní úcty mezi římskými křesťany. Konce pronásledování se však již nedočkal. I on, jako celá řada jiných, se stal obětí pohanské ukrutnosti. Když pronásledování ustalo, marně byl originál listu hledán. Ztratil se. Snad byl uložen, a nikdo nevěděl kam, snad byl zničen pohany. Na štěstí však existovalo již několik věrných a spolehlivých opisů.

Konečně krutá pronásledování přestala. Roku 313 byla ediktem milánským dána křesťanům svoboda. Nyní nastala doba, kdy posvátné knihy mohly být bez bázně a bez trestu opisovány. Dokonce sám císař Konstantin nařídil, aby všechny posvátné knihy a listy byly sepsány v kodexu. To bylo v 1. polovině čtvrtého století. A v této době se začalo užívat již jiné látky k psaní, daleko pevnější a trvanlivější, totiž *pergamenu*.

Z tohoto století jsme až do nedávné doby měli nejstarší rukopisy knih Nového Zákona. Byly to zvláště dva pergamenové kodexy, kodex Vatikánský a Sinajský, v nichž byl zachován věrný text Písma sv. K těmto rukopisům se vrátíme ještě později.

Dělila nás tedy od vzniku originálů novozákonních knih a nejstarších opisů doba asi 250 let. Doba na první pohled snad veliká, avšak pro antickou knihu poměrně krátká. Nikdo nepochybuje o správnosti opisů knih starověkých spisovatelů, a přece vzdálenost nejstarších opisů od originálů těchto knih je, zvláště u některých, daleko větší než u Písma sv. Snad nebude bez zajímavosti uvést několik číslic. Z antických spisovatelů je tato vzdálenost nejmenší u básníka Vergilia. Nejstarší zachovaný pergamenový rukopis je vzdálen od roku smrti básníkovy 350 let. Tedy vzdálenost mezi originálem a nejstarším rukopisem Vergiliových básní je ještě o celé jedno století větší než u Nového Zákona. U jiných antických spisovatelů jsou však tyto vzdálenosti daleko větší. U Livia asi 500 let, u Horáce asi 900 let, u Platona již 1300 let a u Euripida dokonce 1600 let, a přece nikdo nepochybuje o věrnosti a spolehlivosti těchto opisů.

I když je papyrus velmi křehkou látkou, vydržel by, kdyby byl na př. vložen mezi dvě skla (jako dnešní diapositiv) a tak chráněn před vlhkostí nebo bezprostředním dotekem, celá staletí. Jiným conservačním, a to přirozeným prostředkem je suchý písek. Papyrus vložený do suchého písku rovněž přetrvá staletí. Právě v Egyptě, vlasti papyru, je písku dostatek. A skutečně, téměř jedině v Egyptě se také staré papyry čistou náhodou zachovaly. Nepotřebné papyry z domácností, úřadů a škol byly odváženy za město. Tam je zával suchý písek. Jindy se zase přes městečka přenesly války a zbořeniny domů byly zaváty pískem. Tak se stalo, že po celá staletí i tisíciletí papyry odpočívaly v písku, až lopata učenců je vynesla na denní světlo a kdysi bezcenné odpadky se staly předmětem houževnatého studia. Příznivé podmínky pro uchová-

ní papyrů byly jen v Egyptě, proto také starověkých papyrů jinde, až na malé výjimky, nalezeno nebylo.³

Kdyby na příklad některé evangelium bylo napsáno v Egyptě (jako v Římě Markovo), nebo kdyby svatý Pavel napsal některý ze svých listů místo do Soluně nebo do Říma do Egypta, třeba do Alexandrie, mohli bychom doufat, že originál této knihy nebo listu Nového Zákona v egyptském písku je ještě uložen a že snad někdy bude nalezen. Protože však knihy Nového Zákona byly poslány církvím v Evropě, Malé Asii, Palestině, kde tohoto konservačního prostředku pro papyry (písku) není, nemáme bohužel naděje, že někdy spatříme originál Písma sv.⁴

Dík papyrům, zachovaným z doby Kristovy, můžeme si učiniti představu, *jak asi vypadaly originály a první opisy novozákonních knih*. Většina jich byla asi psána běžným písmem denního života. kursivou. Novozákonní spisovatelé svých knih zpravidla sami nepsali, diktovali je písařům, kteří psali v sloupcích na svitky papyru, od levé ruky k pravé. Opisy byly již psány pravděpodobně písmem unciálním, běžným to písmem pro díla literární. Psalo se bez mezer (*scriptio continua*), bez interpunkcí, některá slova se zkracovala, zvláště posvátná jména, jako $\Theta\varsigma$ ($\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$), *KY* ($\kappa\upsilon\rho\acute{\iota}ou$), *IN* (Ἰησοῦν), *ΠΝΑ* ($\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha$).

I o rozměrech jednotlivých originálů novozákonních knih si můžeme učiniti pravděpodobné představy. Průměrná šíře papyrusového listu byla 7 *cm*, výše 15 *cm*. Kratší epištoly byly napsány na jednom listu papyru. Obyčejně se složily, upevnily nití zajištěnou hliněnou pečetí a odeslaly adresátovi. Delší epištoly a knihy byly napsány do svitků různé délky. Délka svitku evangelia sv. Matouše byla asi 9 *m*, sv. Marka asi 6 *m*, sv. Jana asi 7 *m*, sv. Lukáše 10 *m*.

NEJSTARŠÍ SVĚDKOVÉ TEXTU NOVÉHO ZÁKONA

O sto let blíže k apoštolské době. Po staletí a tisíceletí byly papyry ukryty v egyptském písku, aniž kdo tušil, jaký vzácný poklad je tam uložen. Historie nálezů papyrů — tak, jak ji dnes známe — počíná až koncem osmnáctého století. Roku 1778 koupil kterýsi italský kupec nebo antikvář od egyptských fellahů (rolníků) z okolí Memphis papyrusový svitek. Tuto novinku věnoval kardinálovi Stefano Borgia. Kardinál ji umístil ve svém museu ve Veletri, a to moderním způsobem, tak, jak i dnes se papyry konservují, t. j. mezi dvěma skly. Závitek je znám jako Charta Borgiana. Po nálezu tohoto papyru přicházely do Evropy papyry další. Tak se za Napoleonovy výpravy do Egypta (1798) dostaly do Francie hieroglyfické a demotické papyry. Když po roce 1815 nastaly klidnější doby, vzrůstal zájem o řecké papyry a o kupování papyrů nejenom od obchodníků starožitnostmi, nýbrž i se strany evropských reprezentantů v Egyptě. Byli to zvláště konsulové evropských států, kteří se stali horlivými sběrateli papyrů, a jejich sbírky jsou dodnes v nejrůznějších museích evropských. Jakmile domorodí fellahové poznali zájem Evropanů o

papyry, začali po nich pátrat, a ve snaze mnoho naléztí a vytěžit, nejeden cenný papyrus neodborným hledáním zničili. Nálezy prodávali přímo anebo prostřednictvím antikvářů Evropanům. Netřeba připomínati, že nebylo nouze o podvody a různé machinace.

Celé století od r. 1778—1877 je dobou soukromých vykopávek. Všechny tyto nálezy byly zastíněny — bylo to právě sto let po nálezu papyru Charta Borgia — vykopávkami v okolí Fayûmu, ve zříceninách bývalého Crocodilopolis, pozdějšího Arsinoe. Bylo to v zimě 1877—78, kdy při odkopávání rumišť přišli domorodí fellahové na spousty papyrů nejrůznějších druhů. Papyry se dostaly nejdříve do Káhiry a odtud byly rozprodávány do ciziny. Po tomto nálezu dochází již k soustavnému pátrání pod vedením odborníků, tak nutnému pro vědecké účely. Není zde místa k líčení historie vědeckých výprav, stačí pouze poznamenati, že dílo bylo korunováno úspěchem. Do evropských knihoven a museí nastal příliv nejrůznějších papyrů. Byly to jednak papyry literární (díla antických spisovatelů, jako na příklad Aristotelův spis »Athenský stát«, nebo zlomky básní), jednak papyry neliterární, doklady denního života (dopisy, smlouvy, kvitance a tak dále). I tato druhá skupina papyrů má význam pro poznání způsobu života a kultury právě doby Kristovy a doby apoštolů. Tyto dopisy, účty, kvitance, smlouvy, oznámení nejrůznějšího druhu nám podávají po staletích věrný obraz antického života. Tím věrnější a bezprostřednější, čím méně byly kdysi určeny širší veřejnosti. Jsou to svědectví malých lidí. Sedláci, řemeslníci, vojíní a matky mluví k nám o svých starostech a pracích. Nejeden výraz, který dříve býval na př. v listech sv. Pavla nejasný, těmito nálezy se objasnil.

Netřeba podotýkati, že papyry, takto nalezené a náhodně zachované budoucnosti, jsou téměř vždy ve stavu velmi ubohém. Potrhané, mnohdy slepené v kouli se dostávají do rukou učenců. Ještě hůře se jim daří, jsou-li nalezeny domorodci. Ti je neodborným kopáním ještě více poškodí, prodávají antikvářům, kteří ve snaze co nejvíce vydělati, papyry často rozkouskují.

Když se dostanou do knihoven a museí, bývá první starostí papyrologů konservovati je, to jest lísteček od lístečku oddělití, očistiti, srovnati a podobně jako diapositivы vložití každý papyrus mezi dvě skla. Konservování papyrů jest věcí velmi těžkou, opravdovým uměním, k němuž nestačí pouze technická zručnost a znalost materiálu, nýbrž i znalost paleografie, řeči, a hlavně velký stupeň trpělivosti a lásky.

Nejlepším konservátorem papyrů byl dr. H. Ibscher z Berlína, pravý umělec ve svém oboru, který za války zemřel. Dr. Ibscher byl svým původním povoláním knihař. Když v papyrologickém oddělení berlínského musea byl pověřen konservováním papyrů, setkal se s velkými překážkami, hlavně linguistickými. Začal studovati orientální jazyky a řečtinu, takže během doby se stal na slovo vzatým odborníkem a byl povoláván k nejtěžším conservačním pracím do celého světa. Obdržel čestný doktorát a od papeže Pia XI., který ho povolal ke konservování papyrů do sbírek vatikánských, papežský řád.

Po konservaci papyru možno přistoupiti k jeho dešifraci, studiu, určení stáří a konečně k publikaci. Dnes dovedou papyrologové určití stáří rukopisů s poměrně značnou jistotou. Určují je hlavně podle písma datovaných rukopisů.

Vykopávky a nálezy egyptských papyrů dávaly

naději, že budou nalezeny i papyry s *texty Písma svatého*. Mohlo se předpokládati, že budou nalezeny opisy bible, starší než pergamenové kopie ze 4. stol., protože křesťanství v Egyptě bylo velmi rané. A skutečně, od konce minulého stol. byly při vykopávkách nalezeny i papyry s textem biblickým; byly to však zpravidla malé zlomky s několika verši. Až roku 1930 byla splněna touha po větším nálezu bible psané na papyru. Je to nález papyrů nazvaných po americkém milionáři, který je zakoupil, *papyry Chester Beatty*.

Na jaře roku 1930 nabízeli obchodníci starožitnostmi v Káhiře německému učenici dr. Karlu Schmidtovi řecké papyry s biblickým textem. Schmidt poznal, že jde o papyry velmi staré a vzácné, ale pro požadované fantastické sumy nemohl nic koupit. V téže době byly nabízeny papyry řediteli německého archeologického Institutu v Káhiře prof. H. Junkerovi. Ten pro vídeňskou národní knihovnu několik fragmentů zakoupil. Papyry vzbudily ve Vídni pozornost ředitele H. Gerstingera pro své stáří i sdělení, že existuje ještě větší počet fragmentů u obchodníka. Bylo pátráno po osudu ostatních papyrů, ale obchodník sdělil prof. Junkerovi, že papyry byly již prodány.

Za několik měsíců se objevila v Times (19. XI. 1931) sensační zpráva ředitele a prvního knihovníka Britského musea F. Kenyona, že známému soukromému sběrateli A. Chester Beattymu se podařilo zakoupit vzácné biblické papyry Starého i Nového Zákona, jejichž publikací byl pověřen F. Kenyon. Když pak zaslal Kenyon do Vídne fotografii z kodexu evangelia sv. Matouše, ukázalo se, že londýnské fragmenty prvního evangelia a vídeňské fragmenty téhož evangelia jsou týmž kodexem, a proto stejného původu. Další větší část papyrů se ještě dostala do ma-

jetku university michiganské. Možno tedy mluvit o velkém štěstí, že nález nebyl ještě více rozkouskovan. S dychtivostí bylo očekáváno vydání papyrů. Jakmile byly papyry konservovány — to provedl dr. Ibscher — a přečteny, začal F. Kenyon již v roce 1933 papyry publikovati. Nejdříve vyšel v krásné úpravě, s fotografiemi všech fragmentů, Zákon Nový.¹

Historie nálezů není dosud dosti jasná, protože papyry našli domorodí fellahové, kteří podrobnosti nálezů ze zjištěných důvodů zpravidla úzkostlivě utajují. Od obchodníků starožitnostmi, k nimž se nález dostal, podařilo se pouze zjistit, že domorodci našli papyry v hliněné nádobě, zakopané v zemi. Je to pravděpodobné, protože křesťané Písmo svaté, jehož užívali při bohoslužbě, zakopávali do země, když častým užíváním bylo opotřebované, aby je uchránili před zneuctěním. Snad někdy v 5. stol., když představený kláštera nebo kostela pořídil nové liturgické knihy, psané asi již na pergamenu, sebral všechny zbytky starých biblických papyrů a někde v klášterní zahradě nebo na hřbitově je zakopal, aby z vůle Prozřetelnosti po staletích v době bojů proti Písmu svatému byly jeho velkým obhájcem.

Co vše bylo nalezeno? Jaké jest stáří papyrů? Potvrdily věrnost dnešního textu, či ukázaly jeho nespolehlivost? S dychtivostí byla očekávána odpověď na tyto otázky. Z Nového Zákona byly nalezeny zlomky všech čtyř evangelií, zlomky Skutků apoštolských a Zjevení sv. Jana. Nejbohatší však byl nález z listů sv. Pavla. Byly nalezeny, a celkem dobře zachované, téměř všechny epištoly sv. Pavla. Pozoruhodné je, že list sv. Pavla Židům v tomto novém kodexu jest položen bezprostředně za listem k Římanům.

Z které doby pocházejí tyto nové rukopisy? Podle svorného úsudku papyrologů pocházejí z 3. století a to většinou již z první polovice tohoto století. Zachoval se nám tedy text Nového Zákona, který je ještě o jedno století starší než text nejstarších pergamenových rukopisů ze 4. století. Tak vzdálenost mezi originálem novozákonních knih a nejstaršími opisy jest již jen pouhých 150 let.

Zbývá odpověděti na nejdůležitější otázku, *jaký je text těchto rukopisů?* Je to týž text, jako čteme dnes, či se odchyluje od textu dnešního? V podstatě text těchto nových rukopisů je věrným textem dnešním. Nepatrné odchylky jsou nevyhnutelnými běžnými chybami opisovačů. Výstižně proto napsal zemřelý biblista P. Lagrange, že největší sensací těchto rukopisů je, že nepřinesly žádné sensace.

Po papyrech Chester Beatty jedním z největších papyrusových novozákonních rukopisů je *papyrus se zlomky evangelia sv. Lukáše*. Historie tohoto papyru je dokladem, jak může někdy vzácný rukopis uniknout pozornosti odborníků. Papyrus pochází z Koptos v Horním Egyptě, kde byl nalezen již v r. 1880 v koženém pouzdře zároveň se dvěma traktáty Filona Alexandrijského. Rukopisy koupil v Luxoru r. 1891 známý asyrolog P. Scheil a v r. 1892 Filonovy traktáty a malou část evangelia publikoval.² Ale větší část evangelia, která byla slepena s koženým pouzdrem, jeho pozornosti unikla. Když autor této studie v r. 1937 připravoval v Paříži habilitační práci o novozákonních papyrech, podařilo se mu přechísti a doplniti dosud neznámou větší část tohoto významného novozákonního papyru. Protože tento papyrus je starší než Vatik. a Sinajský kodex (je z počátku 4. nebo konce 3. stol.) a obsahuje první kapitoly evan-

gelia sv. Lukáše, je to nejstarší zachovaný text o narození Ježíše Krista. Papyrus byl publikován v Paříži r. 1938.³ V příloze (3) je ukázka tohoto papyru s textem sv. Lukáše 1. 74—2, 7, kde píše evangelista o narození Spasitelově.

Ještě jeden nález z poslední doby si zaslouží pozornosti. Je to sice pouze nepatrný *zlomek z evangelia sv. Jana* (18. kap.), ale významný pro své stáří (P. Ryl. 457). Tento fragment, který byl nalezen rovněž v Egyptě, se dnes chová v Manchesteru v Anglii⁴ (příloha 1). Podle jakosti papyrusu, tvaru písma a jiných známek určili nejlepší papyrologové světa stáří tohoto rukopisu. Pochází z 2. století, spíše z první jeho poloviny. Tedy již před r. 150 evangelium sv. Jana, které vzniklo v Malé Asii, bylo známo a opisováno až v Egyptě. *Tento zlomek jest zatím nejstarší rukopis novozákonní, který jest vůbec znám.* Tak vzdálenost mezi originálem evangelia sv. Jana, které vzniklo ke konci prvního století, a mezi nejstarším opisem je snad ani ne celých padesát let. Jak podivuhodné jsou cesty Prozřetelnosti! V době, která popírala pravost a apoštolský původ právě evangelia sv. Jana, je nalezen v Egyptě zlomek, kterým je jasně dokázáno stáří tohoto evangelia.

ŠESTÁ KAPITOLA

VĚRNOST A NEPORUŠENOST NOVOZÁKONNÍHO TEXTU

Již ve čtvrté kapitole bylo ukázáno, jak velký je časový odstup mezi originály a nejstaršími kopiemi klasických autorů. Mezi originálem a opisy knih Nového Zákona je doba 150 let (u P. Ryl. 457 asi 30—50 let). Mezi originály a opisy řeckých klasiků 1200—1600 let (s výjimkou menších papyrusových fragmentů Iliady a j.). U klasiků latinských 500—700 let (s výjimkou zlomků na př. Vergilia a Cicerona ze 3. stol.). *Žádná kniha starověku nemá tedy rukopisy tak staré jako Nový Zákon.*

Velmi zajímavé a poučné je srovnání počtu rukopisů antických autorů s Písmem svatým. Pro řecký Nový Zákon máme dnes na 4300 manuskriptů, buď úplných anebo ve zlomcích. Pro knihy klasické mnohdy jen rukopis jeden (Tacit. Annales) anebo pouze tisk ze 16. století (některé listy Plinia ml.).

Protože jsme odkázáni na opisy, i když staré a četné, každého napadá otázka: *je text, který dnes máme v ruce, skutečně textem svatopisců?* Nebyl tento text za čtrnáct století neustálého opisování až k první tištěné řecké bibli (poč. 16. stol.) podstatně pokažen?

»Habent sua fata libelli« (»knihy mají své osudy«),

říkává se často o knihách. Platí-li toto staré přísloví o knize tištěné, tím spíše platilo o knihách rozšiřovaných rukopisně. Jestliže dnes i při největší pečlivosti sazečově a korektorově si zařadí tiskařský šotek, bylo by zázrakem, kdyby se někdy nespletl a nepřehlédl starověký a středověký opisovač knih. Proto se můžeme a musíme tázati, v jakém stavu k nám došel text knihy, všem křesťanům tak drahé a vzácné, bible. O osudu prvopisů bylo již psáno, rovněž tak o nejstarších papýrech, zbývá ještě promluvit o opisech pergamenových.

Počet novozákonních rukopisů před válkou (o dnešním stavu ještě vlivem válečných událostí nemáme přehled) byl asi tento:

- a) 62 papýrů z doby mezi 130-400 (některý zlomek i pozdější);
- b) více než 200 majuskulních rukopisů pergamenových z doby mezi r. 350—9 stol. po Kr. Dva z těchto rukopisů, kodex Vatikánský a Sinajský, jsou ze století čtvrtého a obsahují Starý i Nový Zákon;
- c) více než 2400 rukopisů minuskulních, jednak pergamenových, jednak již psaných na papíru, z 10. až 15. století;
- d) více než 1600 lekcionářů (knihy s liturgickými perikopami);
- e) několik ostrak (úryvky Písma sv. na střepinách nádob) a talismanů.

K tomuto počtu řeckých rukopisů je nutno připočísti četné překlady latinské (již ze 2. stol.), syrské, ethiopské, koptické, arabské, arménské staroslověnské atd., rovněž s četnými rukopisy. Pravou mosaiku z úryvků Nového Zákona můžeme sestavit z citátů církevních Otců od nejstarších dob (na př. Didache). Tak sv. Justin (umučený kolem r. 160) asi 300krát cituje anebo činí

narážky na Nový Zákon; u sv. Irenea (kolem r. 180) nalezneme na 1800 citátů. V téže době žijící Klement Alex. cituje Nový Zákon asi 2400, Tertulian (kolem 200) cituje N. Z. asi 700krát a u Origena (kolem roku 254) bylo napočítáno na 180.000 citátů Písma sv. Která kniha starověku je tak podložena rukopisným materiálem?

Vedle papyrusových opisů, o nichž bylo již psáno, mají pro text Nového Zákona největší význam rukopisy majuskulní. Jsou to manuskripty ze stol. 4.—9., psané na pergamenu velikými, stojatými, navzájem nespojovanými písmeny. Do doby velkého nálezů biblických papyrů Chester Beatty byly tyto rukopisy hlavním pramenem novozák. textu a nález starších textů na papyru jen potvrdil jejich věrnost. Nejdůležitější majuskulní kodexy jsou:

Kodex Vatikánský (B), nazývaný tak proto, že je uložen ve vatikánské knihovně (přil. 6). Má 734 listy kvartového formátu, z nichž 142 obsahuje Zákon Nový. Pergamen jest velmi jemný, každá strana má po třech sloupcích o 40—44 řádcích. Je považován za jeden z 50 biblických rukopisů, které pořídil Eusebius z rozkazu císaře Konstantina. Ve vatikánské knihovně byl již před prvním katalogem knihovny z roku 1475. Jeho textově kritická cena byla odkryta teprve na počátku 19. stol., když kodex byl Napoleonem I. přenesen do Paříže L. Hugem z Tübingen, který také kodex datoval do 4. stol.¹

Kodex Sinajský (značka S nebo též Alef), je rovněž ze stol. čtvrtého. Kodex má 346 pergamenových listů, z nichž Nový Zákon obsahuje 147 listů. Na každé straně je psáno po čtyřech sloupcích se 48 řádky. Historie nálezů tohoto vzácného kodexu je velmi zajímavá.² V roce 1844 navštívil soukromý docent z Lipska Kon-

stantin Tischendorf (příl. 4) klášter sv. Kateřiny na Sinaji. Tischendorf, zabývající se studiem novozák. textu, doufal, že v tomto starém klášteře (založeném r. 530 císařem Justiniánem) nalezne rukopisný materiál pro své studium. Klášter, zbudovaný jako pevnost, byl uchráněn před Beduiny i islamskou invasí. Tak na př. přístup do kláštera byl možný pouze výtahem v koši (viz přílohu 5). Tischendorf pátral v knihovně po rukopisech Nového Zákona, ale marně. Již chtěl opustit knihovnu, když spatřil v koutě objemný koš, naplněný papírem. Mladý učenec koš vyprázdnil a ke své radosti spatřil na dně pergamenové listy. »Již dvakrát v poslední době jsme spálili obsah koše,« řekl mu bibliotekář Kyrillos. Tischendorf opatrně listy vyňal a zjistil, že obsahem 129 velkých pergamenových listů je řecký překlad (Septuaginta) Starého Zákona. 43 listů mu představený kláštera daroval. Tischendorf navštívil ještě několik východních klášterů a se svým nálezem se vrátil do Lipska, kde jejich text uveřejnil pod jménem Kodex Bedřicho-Augustův (Friderico-Augustanus). nazvaný tak k počtě saského krále Bedřicha Augusta, který svou podporou mu umožnil cestu na Východ. Tischendorf doufá, že nalezne ještě další části vzácného rukopisu, zatím utajil místo nálezů.

Jakmile se mu naskytla nová příležitost (peněžní podpora egyptského vicekrále), vydal se Tischendorf v roce 1853 znovu na Sinaj. Tentokráte jeho cesta výsledku neměla, nedosáhl ani toho, aby si směl opsat zbývajících 86 listů kodexu, jež před devíti lety na Sinaji odkryl. Nikdo z mnichů nevěděl, kam se poděly. Tischendorf se domníval, že snad někdo jiný je odvezl, a očekával jejich vydání. Když však nikdo rukopis nevydával, rozhodl se houževnatý vědec ke

třetí cestě na Sinaj. Předem si však zajistil podporu a doporučení ruského cara Alexandra II., který pro orthodoxní mnichy kláštera na Sinaji byl nejmocnějším jejich souvěrcem. V lednu 1859 vstoupil Tischendorf po třetí do ticha sinajského kláštera. Po celý týden pátral v klášteře, ale zase marně. Již se chystal 7. února klášter opustit, když ještě večer byl pozván do cely k mladému ekonomovi kláštera. Za rozhovoru o rukopisech ukázal mu ekonom v červené látce zaobalený větší počet pergamenových listů. Těžko vyličit Tischendorfovu radost, když spatřil nejenom 86 listů, po kterých již 15 let pátral, nýbrž ještě daleko více: dalších 70 listů s textem Starého Zákona, a dokonce, po čem nejvíce toužil, 147 listů s textem Nového Zákona. Mezi listy rukopisů byly také dva vzácné starokřesťanské spisy, t. zv. list Barnabášův a Pastýř Hermův. Po celou noc opisoval Tischendorf vzácný list Barnabášův, který byl dosud znám pouze ve špatném latinském překladě. Tischendorf se již nemohl déle na Sinaji zdržet, a protože archimandrita kláštera právě zemřel, nemohl obdržet vzácný nález k vědeckému zpracování. Odcestoval tedy do Káhiry a prostřednictvím archimandrity káhirského kláštera dosáhl alespoň toho, že rukopis byl odeslán do kláštera v Káhiře a Tischendorf obdržel vždy po osmi listech z kláštera do svého obydlí v Káhiře k opsání. Opsat 110.000 řádek sinajského kodexu nebyla snadná práce. Konečně se podařilo Tischendorfovi, že mnichové darovali rukopis ruskému caru, který za odměnu věnoval 7000 rublů klášteru na Sinaji a 2000 rublů mnichům v Káhiře. Dříve než byl rukopis uložen v tehdejší petrohradské knihovně (proto byl nazýván Petrohradský, Sinaiticus Petropolitanus), pořídil Tischendorf za podpory ruského cara Alexandra II. ná-

kladné vydání kodexu ve čtyřech svazcích. Protože bylo nutno odlít podle vzoru kodexu jednotlivá písmena, trvala ediční práce plných 27 měsíců.

Od r. 1839—1933 byl tento vzácný biblický rukopis uložen v petrohradské (dnešní leningradské) knihovně. V roce 1933 bylo navázáno jednání mezi sovětskou vládou a správou Britského musea o koupi Sinajského rukopisu. S pomocí Státního pokladu bylo zapláceno za rukopis 100.000 liber šterlingů, t. j. dnešních asi 20.000.000 Kčs. Britská vláda se uvolila věnovat £ 1 za každou £ 1, kterou bude na rukopis přispěno z jiných zdrojů. A tak 15. ledna 1934 se obrátilo Britské museum s výzvou na veřejnost o přispění padesáti tisíci librami na koupi kodexu. Druhých £ 50.000 se uvolila uhradit vláda. Výzva se potkala s takovým porozuměním, že bylo nejenom zajištěno oněch £ 50.000, nýbrž tato suma byla překročena a celková sbírka vynesla £ 60.500 a zmenšila tak podíl vlády. Den, kdy tento kodex byl poprvé přístupný veřejnosti k nahlédnutí, byl takřka národním svátkem. Ze všech končin Anglie se sjížděly davy lidí, aby shlédli tuto drahou památku křesťanského starověku. V roce 1935 byl kodex znovu ošetřen, převázán a důkladně prostudován.⁴ Ukázalo se, že Tischendorf pracoval při opisování a vydávání kodexu velmi svědomitě. Historie nálezu tohoto starého kodexu, obsahujícího téměř celý Nový Zákon, je velmi zajímavá a musíme děkovati Prozřetelnosti, že vzácný rukopis byl v poslední chvíli zachráněn.⁵

Ze století pátého se zachovaly rovněž dva rukopisy, *codex Alexandrijský* (značka A) a *codex Efrema Syrského* (značka C). O prvním kodexu víme, že od r. 1098 byl majetkem alexandrijského patriarchy (odtud jméno). Až na poč. 17. stol., když alexandrijský

patriarcha Cyril Lukaris se stal patriarchou v Konstantinopoli, odnesl tam též rukopis. Roku 1627 patriarcha věnoval manuskript anglickému králi Karlu I. Zakladatel Britského musea, král Jiří II., věnoval kodex museu, a dnes ve vitrině vedle rukopisu Sinajského patří tento neméně vzácný rukopis k pokladům Britského musea. Kodex se skládá ze 773 listů ve 4 svazcích a obsahuje Starý i Nový Zákon.⁶

Kodex Efrema Syrského je dnes uložen v Národní knihovně v Paříži. Původně obsahoval celou bibli, dnes pouze zbytky Starého Zákona a dvě třetiny Zákona Nového. Kodex je znám pod jménem Ephraemi rescriptus, t. j. přepsaný. Je to tak zvaný palimpsest. Původní biblický text byl totiž ve 12. stol. smazán a na pergamen byly napsány (z úsporných důvodů) traktáty sv. Efrema Syrského.⁷

V následujících stoletích pak počet kodexů stále roste, nešetří se zlatem a stříbrem, aby slovo Boží bylo důstojně zapsáno. Tak na př. kodex *Purpureus Petropolitanus* (N), Nachový Petrohradský, ze 6. století, je psán stříbrem na pergamenových listech nachově zbarvených a jména Bůh a Ježíš Kristus dokonce zlatem. Podobně *kodex Σ*, rovněž ze 6. stol., dnes uložený v arcibiskupské knihovně v Rossano, je psán stříbrem a vždy první tři řádky každé knihy zlatem.

Od devátého století začíná se psát minuskulí, kodexy se ještě více množí, a zvláště století 12.—14. je bohaté na *minuskulní kopie* bible. Pro své mládí byly tyto kodexy kritiky dlouho zanedbávány, ale nejnovější studium ukázalo, že i tyto rukopisy mohou mít značný význam pro studium novozák. textu, protože nejeden z nich byl zhotoven podle dobré staré předlohy.⁸

Přirozeným a nutným důsledkem tohoto ohromného počtu manuskriptů (s lekcionáři více než 4300) jsou *odchylná čtení*, tak zvané *varianty*, v jednotlivých rukopisech. Na počátku 17. stol. jich bylo napočítáno na 30 000, dnes na čtvrt milionu, tedy více než je slov v Novém Zákoně (150 000). Číslice, která na první pohled ohromí a mohla by vzbudit nedůvěru k Písmu svatému. Když se však nad těmito variantami zahlubáme a studujeme jejich vznik, dojdeme zase k závěru, že *žádná kniha starověku se nám nedochovala ve znění tak přesném*, a to nejenom v podstatě, nýbrž i v podružných věcech, *jako Nový Zákon*. Zvláště v minulém století byl text Nového Zákona podroben pravé pitvě a výsledek vyzněl v naprostý prospěch Nového Zákona. Anglický učenec F. J. Hort po celoživotním studiu novozák. textu mohl napsati: »Sedm osmin novozákonního textu jest bez odchylek. Pouze jedna osmina textu má podle různých kodexů různá čtení, ale ve většině případu se jedná pouze o přehození slov anebo o bezvýznamné orthografické, gramatické a stylistické odchylky. Ve skutečnosti podstatných variant jest pouze velmi malý počet, asi tisícina novozákonního textu.«⁹

Počet variant na první pohled velký je tedy vlastně velmi nepatrný. Do počtu těchto odchylek jsou totiž počítány varianty, vyskytující se ve všech známých rukopisech Nového Zákona. Čím více rukopisů, tím více variant. Největší počet připadá na evangelia, protože tato byla nejčastěji opisována. Zajímavým zjevem je také, že zpravidla v prvních kapitolách se vyskytuje méně variant než v pozdějších. Opisovač — je to lidské — když se rozepsal, polevil ve své pozornosti. Většina těchto variant vznikla z lidské slabosti a nedokonalosti, jen malé procento úmyslně.

Tak *původcem variant* byl na příklad omyl oka. Někdy kopista přehlédl a vynechal některé slovo nebo celý řádek, zvláště když řádek končil (t. zv. homoteleuton) anebo začínal (homoiocarkton) stejným slovem. Jak snadno mohl opisovač vynechat některé blahoslavenství při stejném počátku vět: Blahoslavení... Nejednou opisovač zaměnil velká písmena řecké abecedy. Tak na př. v listě k Řím. 6, 5 dvě lambda ve slově *AAAA* čtou některé rukopisy jako mí (AMA t. j. *zároveň* místo *zajisté*). Jak bylo již dříve podotknuto, psalo se v nejstarších rukopisech bez rozdělování slov (t. zv. scriptio continua). Když později byla jednotlivá slova rozdělována, opisovač nesprávně slova rozdělil. Rovněž tak špatné čtení zkratk zavinilo nejedno odchylné čtení.

Jindy vznikly varianty omylem sluchu. Text býval často diktován, a protože při itacké výslovnosti se říkalo i místo é (*η*) docházelo k častým záměnám těchto slabik. Uvedu pouze jeden případ: V 1. listě sv. Petra 2, 3 v některých rukopisech čteme: *dobrotivý jest Pán*. V jiných: *Kristus jest Pán*. Dobrotivý v řečtině jest: chréstos. Při diktování zaslechl kopista (podle tehdejší výslovnosti) christos a napsal místo *dobrotivý* — *Kristus*.

Velmi často vnikla omylem marginální poznámka do textu. Na okraji textu byla připsána druhou rukou na př. poznámka z paralelního místa druhého evangelisty nebo z liturgie. Kopista domnívá se, že patří do textu, vložil ji do svého opisu, jako by pocházela od biblického autora. Tak na př. 14. verš ve 23. kapitole evangelia sv. Matouše se v nejepších řeckých kodexech nevyskytuje. Dostal se tam pravděpodobně ze sv. Marka (12, 40) anebo Lukáše (20, 47). Proto bývá také ve vydáních N. Z. dáván do závorky.

Že podstatně velkou část těchto variant tvoří přehozená slova, vynechané, opakované slovo, netřeba ani podotýkati.

Poměrně malý počet odchýlných čtení vznikl úmyslně. A to zase většina z nich bez úmyslu zlého. Nejčastěji to jsou gramatické a stilistické opravy. Snahy bludařů v prvních křesťanských stoletích změnit Písmo sv. neměly valného účinku. Pro bdělost představených Církve, při účtě věřících k bibli a při spojení, ve kterém žili věřící se svými duchovními pastýři, porušený text nenalezl ohlasu a neměl trvání, a také mezi zachovanými řeckými rukopisy není manuskriptu, ve kterém by se jevila vážnější stopa bludařského porušení.¹⁰

V kterémsi mnichovské galerii byl charakteristický obraz. Na vrcholku hory chce biskup zbudovat ke cti Boží kostel. Ale jak tam dopravit kameny? Přinutil k tomu ďábla. V potu nosí tento na ramenou těžké kvádry na horu. Racionalistická theologie chitěla také kritikou novozák. textu ukázat nespolehlivost Písma, a tak podkopat základy křesťanství. Po celé jedno století s obdivuhodnou pílí a filologickou akribií byl pitván text Nového Zákona. A výsledek? Nejednou proti původní vůli kritiků byla potvrzena a ověřena naprostá spolehlivost novozákonního textu.¹¹ Nejnovější nálezy papyrusových rukopisů Nového Zákona tuto věrnost ještě více potvrdily. A klidně tvrdíme, že každý nový nález bude novým potvrzením věrnosti a spolehlivosti Nového Zákona. Bůh nám nedal v bibli jenom slovo Boží, nýbrž i bděl, aby toto slovo došlo podstatně neporušené až do našich dob.

SEDMÁ KAPITOLA

PŘEKLADY NOVOZÁKONNÍCH KNIH

Důležitým svědkem neporušenosti biblického textu jsou i nejstarší překlady novozákonních knih. Obcovací řeči římského imperia v době vzniku křesťanství byla *řečtina* (ne již klasická, nýbrž helenistická, t. zv. koiné,¹ jazyk to doby pozdější, poněkud pokažený, zjednodušený) a v ní byly také knihy Nového Zákona napsány. Jakmile však křesťanství začalo pronikat do krajů kde novokřesťané řečtiny neznali, bylo třeba bibli překládati do jiných řečí. Z počátku byly pořizovány překlady pro účely bohoslužebné a katechetické, totiž překlady jednotlivých knih anebo úryvků z Písma svatého. Sebráním a přezkoušením těchto částečných překladů povstávaly překlady celého Nového Zákona. Tak již v druhém a třetím století vznikaly latinské, syrské a egyptské překlady. Pro poznání původního řeckého textu jejich význam je sice nepřímý, ne však malý, protože tyto překlady jsou vodítkem k závěrům o původním textu, který jim sloužil za předlohu. Protože překladatelé užívali textu, který byl rozšířen v jejich zemi, jsou tyto verse také vodítkem ke stanovení lokálních textů. Podstatně se všechny biblické překlady shodují s řeckým textem N. Z. a dokazují tak, že novoz. text ve svém celku nebyl porušen.

Z východních překladů jsou nejdůležitější překlady *syrské*, zvl. t. zv. Pešitta. Velmi rozšířena byla též Tatianova harmonie čtyř evangelií — Diatessaron — složená kolem r. 170, o níž však stále není jisto, zda byla složena syrsky anebo řecky.²

Pro nás však největší význam mají *překlady latinské*, protože nejmladší forma těchto překladů, Vulgáta, se stala úředním textem katolické Církve a nejstarší formy latinského překladu sahají svými kodexy do 2. století. Tyto překlady měly rozhodující vliv na vývoj církevní latiny a theologického myšlení Západu. Není snadné určit přesně, kdy a kde se nejdříve objevila nutnost latinského překladu bible. V polovině 2. století se ještě v římské církevní obci mluvilo řecky. V tomto století patřilo k dobrému tónu mluvit řecky, jak je zřejmo na př. z Juvenalových satir na řecky mluvící Římanky. Ve třetím století protihelenistický směr nabývá vrchu a koncem tohoto století římská říše dostává latinský ráz. Nebyl to tedy Řím a Itálie, kde se projevila nejdříve potřeba latinského překladu bible, nýbrž spíše jižní Gallie a severní Afrika, kde se již v polovině druhého století setkáváme s prvními stopami latinského textu Písma svatého. Koncem tohoto století je zde existence latinské bible jasně prokázána. Dnes většina odborníků se kloní k názoru, že před Vulgátou sv. Jeronyma neexistoval pouze jeden latinský překlad, nýbrž překladů více. Proto se také upouští od pojmenování překladu předjeronymského *Itala* a užívá se názvu *staré latinské překlady* (*Vetus latina*). Protože těchto latinských překladů kolovalo v Církvi několik, aby bylo dosaženo jednoty biblického textu, vyzval papež Damas svatého Jeronyma († 420), aby latinské překlady zrevidoval a utvořil jednotný, úřední latinský

text bible. Tak vznikl latinský text, známý pode jménem *Vulgáta*, t. j. text všeobecně rozšířený, obecný. Tento latinský text prohlásil tridentský koncil za text autentický. Prohlášením *Vulgáty* za autentický text nechtěl koncil snad stanoviti, že latinská *Vulgáta* se doslova shoduje s původním biblickým textem, jak vyšel z rukou svatopisců. Výraz autentický je technický termín, který z římského práva přešel do církevní a theologické terminologie, a v našem případě znamená, že *Vulgáta* je biblický text, uznáný Církví za text spolehlivý, jehož má býti jedině používáno při veřejných disputách. Toto ustanovení bylo vyvoláno potřebou doby. V bojích s protestanty (při veřejných disputách, jež se konávaly latinsky) bylo třeba přidržeti se jednotného textu, a za takový byl prohlášen latinský text sv. Jeronyma. Tímto ustanovením však tridentský koncil nezakázal pořizovati překlady z původních jazyků do řečí různých národů. Velmi jasně zhodnotil cenu *Vulgáty*, ale také původních textů, a rozlišil mezi autenticitou kritickou a právní Pius XII. v okružním listě O časovém podporování biblických studií: »Jestliže všeobecný sněm tridentský chtěl, aby *Vulgáta* byla oním latinským překladem, jehož všichni používají jako autentického, tu platí ustanovení, jak každý ví, jen pro latinskou Církev, a to pro úřední používání Písma sv. Není pochyby o tom, že nezmenšuje ničím způsobem autority a významu původního textu. Proto neodporuje autoritě *Vulgáty*, když v otázkách církevní nauky tato nauka je dokazována a dokládána i z původních textů, ano, ona to dokonce požaduje, nepřekází ani to, aby se původní texty vzaly všude na pomoc, aby správný smysl Písma sv. se stále více odhaloval a osvětloval. Dekret všeobecného sněmu

tridentského též nezapovídá pořizovati k potřebě a prospěchu věřících a snazšímu porozumění slovu Božímu překlady v mateřském jazyku, i z původních textů, jak se to, s úchvalou církevní autority, již na mnohých místech, jak víme, chvalitebně stalo.« Jsou to slova velmi jasná, která snad již učiní konec výtkám, že katolická theologie a exegese nevychází z původních biblických textů.

Protože během doby i latinská recense sv. Jeronyma ztrácela svoji původní čistotu, bylo nutno občas Vulgátu opravovati. K takové opravě Vulgáty došlo za papeže Sixta V. (1590) a Klementa VIII. (1592). Proto bible po této opravě bývá nazývána Vulgátou Sixto-Klementsou. Ani toto vydání nebylo prosto nedostatků. Proto uložila roku 1907 Papežská biblická komise benediktinům, aby připravili nové, revidované vydání Vulgáty, které by bylo co nejvěrnějším textem Vulgáty sv. Jeronyma. Nejlepším důkazem toho, jak tato práce jest obtížná a složitá, je skutečnost, že po čtyřiceti letech pečlivého studia bylo vydáno 8 svazků (Genese — Judit).³

Nás zajímají nejvíce *překlady staroslovanské a české*,⁴ i když pro své pozdní datum nemají pro text Pisma svatého toho významu jako na př. překlad latinský. Bibli nacházíme u samých počátků české kulturní tradice a byla ve všech dobách drahým pokladem českému lidu. Sv. Cyril a Metoděj přinesli k nám *překlad evangelií v lidové řeči slovanské*, která se mnoho nelišila od češtiny. Na Moravě pak pokračovali v díle započatém v Cařihradě a ztlumočili postupně žaltář a ostatní části bible, jež se předčítaly při bohoslužbě. Podle staroslovanské legendy přeložil sv. Metoděj z řečtiny na sklonku svého života všechny ostatní knihy bible, kromě knih Makabejských.

Protože se tento překlad nezachoval, domnívají se někteří slavisté (Dr J. Vajs), že nešlo o skutečný překlad, nýbrž jen o jakousi zkrácenou bibli, v níž liturgická starozákonní čtení byla doplněna parafrásí ostatních částí biblických.

Jazykovou, textově kritickou i stylistickou dokonalost cyrilometodějského překladu bible ocenil nad jiné povolaný znalec staroslovanštiny univ. prof. dr. Miloš Weingart slovy:

Cyrilometodějský překlad biblických knih, čím jemnějšími methodami je zkoumán, tím více vyniká jako dílo geniální a ještě po tisíciletí překvapující svou dokonalostí. Bylo by zcela nesprávné domnívat se, že tento první slovanský překlad Písma byl primitivním pokusem, prozrazujícím svými barbarismy úporný zápas, jaký tu musili sváděti první překladatelé s textem místy velmi nesnadným a s jazykem k tak odpovědnému úkolu vůbec nevycevičeným, který nadto nebyl ani jazykem mateřským. Nic takového!

Cyrilometodějský překlad je především dílo theologického učení a textové kritiky. Víme, že Konstantin nazývaný čestným epithetem »filosof«, byl jeden z nejlepších učenců tehdejšího Byzantska. Dostalo se mu již z mládí znamenitého vzdělání při císařském dvoře; byl znalcem nejen literatury patristické, ale také starověké řecké (četl Homéra!). Pro svou vynikající učenost byl již v mladých letech ustanoven bibliothekářem při chrámu Boží moudrosti (sv. Sofie) v Cařihradě a pak jmenován učitelem filosofie při vysokém učení cařihradském aby učil »tuzemce i cizince«. (Ž. Konst. kap. IV.) Víme, že v dalších letech, zejména při výpravě ke Khazarům a po ní, osvědčil široké znalosti jazykozpytné. Rozbor cyrilometodějského překladu ukazuje, že jeho tvůrci byli mužové,

hluboce zasvěcení do otázek dogmatických a do problémů textových, takže i v místech abstraktního obsahu, kde záleželo na vystižení jemných a nesnadných odstínů významových, první slovanský překlad vítězí přesností a výstižností. O tom se každý může aspoň částečně přesvědčiti z rekonstruovaného staroslovanského textu Evangelia sv. Matouše a Marka, který vydal prof. Josef Vajs, paralelně s řeckým textem, v Praze 1935 (nákl. České akademie věd a umění — ev. Matoušovo, a Slovanského ústavu — ev. Markovo).

Cyrilometodějský překlad vyniká však také po stránce jazykové. Je až úžasné, zamyslíme-li se, co to znamenalo, použití dialektu makedonského selského a obchodního lidu bez vyšší kultury a zformovati tento venkovský dialekt tak, aby obstál v úkolu nejodpovědnějším pro tehdejšího křesťana a v soutěži s jazykem řeckým, vybroušeným literární tradicí půldruhého tisíciletí. A přece tato zkouška se podařila! Nenajdete tu nejasností ve vazbě věty; nenajdete tu anakoluthů, které by prozrazovaly neobratný zápas o slovo, není tu otrockého slovosledu, který by nesměle sledoval za řeckým vzorem proti přirozenému pořádku slovanskému. Není tu mnoho grécismů, které by kalily slovanský jazykový charakter: i v terminologii je řeckých nepřeložených výrazů poměrně poskrovnu a v syntaxi jen ojediněle nalézáme vazby napodobené podle řečtiny (ku př. iníinitivu výsledkového). Tím se více musíme diviti snaze po odlišování synonym, která vytvořila již pro čtyřevangelium slovník značné bohatosti a úctyhodné přesnosti, a přitom položila tímto slovníkem spolehlivý základ kulturnímu myšlení.

Nadto však — a toho si dosavadní bádání ani ne-

povšimlo — je tento cyrilometodějský překlad dílem velkého stylistického umění. Zejména to platí o evangeliích a žaltářích. Ten, kdo je do staroslovánštiny překládal, dobře věděl, že jsou to texty, určené k tomu, aby byly nahlas recitovány resp. zpívány, a že musí také zvukově vyhovovati tomuto účelu svým umělým laděním, vkusným střídáním hlásek a budováním takových vět, které by dávaly lahodnou zvukovou linii a končily se umělecky tvořenou kadencí. Toto hudební umění slova bylo ovšem rafinovaně vypěstováno v byzantském liturgickém zpěvu a bylo přeneseno na panenskou půdu slovanskou. Není to jen přirozená zásluha libozvučnosti slovanštiny s její bohatostí samohlásek (přibližně 48%), že staroslovanský biblický překlad při hlasité recitaci tak krásně zní, nýbrž je to výsledek cílevědomé šlechtitelské práce cyrilometodějské.

Všemi těmito třemi stránkami — theologickou, textověkritickou, jazykovou a stylistickou — jeví se nám cyrilometodějský překlad jako dílo geniální, jaké se v životě národů vyskytá jen jednou za několik století. Z pozdějších slovanských biblických překladů se s ním nejspíše může srovnávat jen Bible kralická, ale nikoliv po stránce textověkritické, nýbrž v dokonalosti jazykové a umělecké. Jen výjimkou nalézáme v cyrilometodějském textu místa, která nejsou na této svrchované výši, jako na př. začátek evangelia Lukášova (I. 1.—4.). Jinak je toto první literární dílo slovanské dodnes školou jazykové dokonalosti.⁵

Zánik slovanské bohoslužby na Sázavě a vítězství latiny koncem 11. stol. odsunuly staroslovanskou bibli do pozadí. Velmi k tomu přispělo i pozvolné utváření se češtiny v samostatný jazyk, značně odchylný od církevní slovanštiny. Tím se dostavila *potřeba*

nového českého překladu bible. Pro první tři století nemáme však jiných dokladů než několik glos, poznámek, vepsaných v 11. nebo 12. stol. do latinské bible z 9. stol., chované nyní v Národní knihovně vídeňské. Tyto t. zv. »Vídeňské glosy« jsou jazykově směsicí staré češtiny s církevní slovanštinou. Překvapuje, že tyto glosy se shodují s evangelním textem první staročeské recense biblické z 2. pol. 14. století. Z této podobnosti možno usuzovati, že již v 11. nebo počátkem 12. století, kdy byly tyto glosy psány, existoval souvislý evangelní překlad, který se v nich odráží.⁶

Z biblických knih byly do češtiny nejdříve překládány knihy nutné pro bohoslužbu, evangelia a žaltář. Staročeských evangeliářů je známo asi šestnáct. Jejich dobrý znalec dr. J. Vašica je charakterisuje: »Nejsou to nádherné kodexy, jaké patřivaly k bohatému inventáři panských sídel nebo zámožných domů měšťanských, nýbrž památky většinou nevzhledné, spěšně a mnohdy i nedbale vepsané na prázdné listy latinských rukopisů... Byly po většině soukromou pomůckou knězovou, kterou si často sám upravil podle místních potřeb, aby text Písma byl lidu při předčítání v kostele co nejsrozumitelnější. Odtud se vysvětlí značná pestrost těchto památek po stránce jazykové, ve fonetice, v tvarech i v lexiku, s příměsí dialektických prvků, jejichž krajový okrasek se dá leckdy i blíže určití.«⁷ Vedle evangelií nejrozšířenější biblickou knihou byl staročeský žaltář. Má se za to, že existoval již v 10. nebo 11. stol. Nejstarší úryvky překladu žalmů byly vepsány koncem 13. stol. mezi řádky latinského žaltáře z kláštera svatojirského v Praze. Další redakci žalmového překladu představuje žaltář Wittenberský (1. pol. 14. stol.), Klemen-

tinský (rovněž 1. pol. 14. stol.), Kapitolní (kolem r. 1370), Pasovský, Poděbradský a několik menších zlomků.

Ostatní knihy Starého i Nového Zákona byly překládány asi v téže době, kdy se utvářel text evangelií a žaltáře, t. j. od konce 13. stol. do druhé poloviny 14. století. V biblickém překladu jeví se i povaha doby. Je to kněžstvo, které od 13. století si všímá české řeči, netají se svým češtvím a »překládáním žalmů, perikop homilií a formulí zpovědních se stává prvním pěstitelem národního písemnictví a přirozeným obráncem rodného jazyka«.⁸

Po staletém zrání přišla konečně doba sklizně. Koncem 14. stol. byly sebrány všechny knihy Písma svatého v jeden svod, v jednu staročeskou bibli. Dr Josef Vraštil ve své bohužel dosud netištěné práci o první recensi staročeské bible, klade její vznik do osmdesátých let 14. století, kdy byla napsána nejstarší česká bible Leskovecko-Drážďanská. V roce 1914 byl tento vzácný rukopis poslán do Lovaně k ořotografování, kde v srpnu téhož roku za německého útoku shořel. V letech 1409—1416 byla napsána pro pana Petra Zmrzlika bohatě iluminovaná třisvazková bible Litoměřicko-Třeboňská (přil. 16). Časově třetí staročeská bible první recenze je bible Hlaholská, dopsaná r. 1416 v klášteře na S ovanech (přil. 15). Je psána charv. hlaholicí a její text je český. Poslední rukopis první recenze je dvoudílná bible Olomoucká z r. 1417; v ní je nejúplněji zachován text první recenze, jelikož z Leskovecké máme k dispozici toliko třetinu ve fotografických opisech, z Hlaholské jen druhý díl a Litoměřicko-Třeboňská byla podrobena pronikavým pozdějším korekturám.

Ještě před hnutím husitským, na prahu 15. století,

vzniká pravděpodobně druhá recenze české bible (bible Pražská, Mikulovská a j.). Nejnověji dokazuje to proti F. M. Bartošovi, který pokládá Husa za původce 2. recenze biblické, polský slavista Stanislav Urbańczyk⁹, který z jazykových důvodů soudí, že tvůrce této recenze je třeba hledati v okruhu vlivu Štítného. Kéž by byla pobídkou k usilovnějšímu studiu českých biblí slova, která řekl univ. prof. Dr. Josef Vašica při druhém biblickém týdnu v Praze 26. srpna 1948: »Celá otázka staročeských biblických recensí, jejich počet a povaha, bude muset být, jak ukazují Rybovy a Urbańczykovy příležitostné poznámky, od základů znova prozkoumána. Dnes ještě jsme hodně vzdáleni od okamžiku, kdy bude možno napsat dějiny staročeského textu biblického, ale ani teď, při zběžném listování starými památkami, se neubráníme obdivu nad úžasným úsilím, s jakým v bouřlivých a neklidných dobách 15. století se pracovalo na zdokonalení českého biblického překladu«.

Význam staročeského překladu bible výstižně charakterisuje prof. J. Vašica: »Staročeský překlad bible, jehož nejstarší recenze byla kcdifikována v těchto čtyřech rukopisech, přesahuje daleko svým významem rámec bohemistiky. Především je to vůbec nejstarší překlad celé bible ve slovanštině. Legenda o svatém Metodějovi sice vypráví o tom, kterak starý arcibiskup moravský v posledních letech svého života za pomoci dvou kněží-rychlopisců přeložil z řečtiny všecky knihy Písma, kromě Makabejských, pokud nebyly ztlumočeny již dříve společnou prací se sv. Cyrilem, ale bylo-li tomu skutečně tak, dílo Metodějovo zmizelo beze stopy. Teprve roku 1499 na Rusi novgorodský arcibiskup Gennadij, s velkým úsilím shledav po klášteřích ruských i balkánských

knihy již přeložené a ostatní dav nově přeložiti, pořídil úplnou církevněslovanskou bibli jako zbraň proti židomilskému kacířství, které užívalo k své propagandě jmenovitě textů starozákonních. Dále staročeský překlad zasáhl svým vlivem i mimočeská kulturní prostředí. Jeho účinek možno stopovati hluboko do 16. století, na př. v prvním vydání běloruské bible Františka Skoriny a v první tištěné bibli církevněslovanské nákladem knížete Ostrožského z roku 1851; nejvíce však mu podlehl překlad staropolský. Závislost na staročeské předloze jeví se jak v nejstarším polském žaltáři, psaném v roce 1340 pro polskou královnu Marketu, dceru Karla IV., tak i v bibli královny Žofie z roku 1455... Kdežto první, úplná bible polská, tak zvaná bible Leopoldy, je tisk až z roku 1561, český národ vlastní jen z 15. věku přes 30 celých rukopisných biblí, z nichž některé svou výzdobou patří mezi neocenitelné památky domácího umění, a skoro třikrát tolik rukopisných částí bible, nehledě ani k dvěma prvotiskům úplné bible již z konce 80. let téhož století.«¹⁰

Vynalezením knihtisku nastal nový rozmach české bible. Protože bible, jak latinská tak v českém překladě, zaujímá v historii a kultuře našeho národa místo mimořádně čestné, a protože bible, jak rukopisná, tak tištěná je výrazem nejenom náboženského založení našeho lidu, ale i cenným dokladem naší kulturní vyspělosti od raného středověku, věnuji následující kapitolu bibli v českém národě, kde bude také řeč o biblích tištěných a o překladu české bible, jak se projevuje v tištěné bibli.

BIBLE A ČESKÝ NÁROD

Nesčetné bible, latinské i české, rukopisné i tištěné, domácího původu i s velikými oběťmi získané z ciziny, bible, které jsou chloubou našich knihoven a museí, anebo které pro nepřízeň doby se dostaly za hranice, jsou výmluvným svědectvím naší kulturní vyspělosti i dokladem lásky našich předků k biblí. Je třeba zajít hluboko až do doby románské, abychom se obdivovali mistrným biblickým rukopisům u nás.

Bible v době románské. Nejdříve několik slov o biblích nebo jejich částech, jež sice nejsou našeho původu, ale jsou od staletí chovány v našich zemích a tak spjaty nerozlučně s naší kulturou. Jejich získání a pečlivé ošetřování u nás jsou také dokladem lásky českého národa k biblí.

K nejvzácnějším biblickým památkám *cizího původu* patří evangelium sv. Marka ze 6. stol., chované původně v Akvileji. Protože evangelium bylo mylně považováno za vlastní rukopis evangelisty sv. Marka, vyžádal si Karel IV. při svém pobytu v Akvileji roku 1354 na tamějším patriarchovi Mikulášovi, který byl jeho nevlastním bratrem, poslední dva kvaterny (16 listů), t. j. asi třetinu celého evangelia a daroval

je pražské metropoli, kde v kapitulní knihovně je tento starý rukopis uložen dodnes (Cim 1). V téže knihovně je i jiný vzácný rukopis, evangeliář z 9. stol. (Cim 2), asi korbejského původu (příl. 8). Pozdním projevem karolinského umění je evangeliář Strahovský, vzniklý v některém klášteře u Mosely, patřící do skupiny nádherných knih psaných zlatem (příl. 10). Jsou-li tyto a jiné bible cizího původu spjaty s naší kulturou, jsou s ní tím více spjaty *bible původu domácího*. Bible je úzce spjata s nejstaršími projevy malířství v Čechách. S budováním prvních kamenných kostelů a založením prvních klášterů se projevuje románské malířství v nástěnné i knižní malbě. V knižní malbě jsou to v první řadě bible, hlavně evangeliáře a žaltáře, kde se setkáváme s románským malířstvím na naší půdě. Protože k inventáři každého kostela vedle misálu patřil též evangeliář a žaltář, setkáváme se u nás v románské době s těmito úryvky bible, často nádherně iluminovanými, i když v této době byla iluminovaná kniha věcí drahou.

V oblasti latinské vzdělanosti se písařství pěstovalo dlouhou dobu v klášteřích a kostelích. Bible opisovali nejenom mniši, ale i jeptišky. Některé kláštery měly své pisárny (scriptoria). Když r. 1097 se stal ve slovanském klášteře na Sázavě opatem Děthart a shledal, že klášter nemá latinských knih, dal knihy opisovati jednak silami kláštera, jednak najatými písaři. Nad písaři měl dozor zvláštní člen řádu, který rozdělával práci. I biskupové pečovali o opisování bible a liturgických knih. Tak olomoucký biskup humanista Jan ze Středy (1310—80) měl na svých hradech ve stálých službách písaře. První pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic († 1334) vydržoval si písaře i iluminátory pro výrobu knih pro chrám svatovítský.

S. písaři se někdy uzavíraly smlouvy o opisování díla. Takovou smlouvu učinil 18. května 1418 Jan, písař z Hradce Králové, s Janem z Rabštejna o opsání české bible. Měl to býti kvinter veliký, na každé straně o 50 řádkách. Smluvený honorář činil 50 grošů za stranu. Objednatel dal písaři zálohu jedné a půl kopy grošů, za což byl písař povinen až do jejího vyčerpání psáti stranu po 10 groších. Za nedodržení smlouvy písařem bylo smluveno penále 85 grošů. Písař slibil, »že se nechce na písmě horšiti... ale lepšiti«, ... »že knih, z kterých bude psáti, dobře chovati a jich neztracovati ani kde zastavovati bude« ... Cena rukopisných biblí byla nemalá. V 11. stol. se za vyhotovení rukopisné bible dával statek nebo vine. Opat benediktinského kláštera v Břevnově koupil na poč. 14. století velkou bibli za 15 hřiven, malou za 6 hřiven. Opis bible trval jeden a čtvrt až jeden a půl roku. Matěj z Prahy pracoval na české obrázkové bibli pět let. Opisování bible byla práce velmi namáhavá. Věděli to ti, kdo si knihu dali psáti, ale především ti, kdo psaním knihy byli pověřeni. Nejen jeden písař dokončil knihu poznámkou buď prostou, nebo rýmovanou, v níž dal najevo radost, že je s prací hotov, a líčil svoji námahu, jako onen písař z 15. stol.:

*»A napsány sú od jednoho,
tent jest jedl suchých partek mnoho
a psal ti je sedě na lavě
a máť humence na své h'avě,
a dokonal je tu středu den sv. Řehoře
(= 12. března) létha ... 1455).«¹*

Po těchto několika poznámkách o těch, kteří bible opisovali, všimněme si alespoň několika nejvýraznějších a nejcennějších biblických rukopisů.

K nejbohatěji zdobeným evangeliářům nejen v Čechách, nýbrž v celé románské Evropě, patří kodex Vyšehradský, korunovační evangeliář krále Vratislava z druhé pol. 11. stol. Evangeliář obsahuje mimo titulní obraz a mimo malovaný čtyřstránkový rodokmen Kristův třicet tři obrazy evangelické, jakož i bohatě vypravené strany s iniciálami před počátkem evangelií. Po stránce ikonografické představuje souhrn bezmála všech obrazů, jež byly v době románské vypěstěny ve velkém okruhu středoevropském, ukazuje však mezi svými komposicemi i takové, jež byly ve svém složení v malbě románské vzácné, ne-li úplně neznámé. Známe málo děl, jež vynikají tak skvělou názorností a sdílností obrazů, zejména v scénách dramaticky rušných. Svou stránkou formální jeví kodex Vyšehradský vypracovaný, jednolitý malířský sloh nevšední rázovitosti, jež prozrazuje, že se vyvinul v místě silné tradice malířské a čilé iluminační práce.

K hodnotným výtvorům souvěké knižní produkce ve střední Evropě komposicí, kresbou a zejména plným vývinem barevné formy se řadí Ostrovský žaltář kapit. knihovny v Praze. Tento rukopis jest zdoben několika celostrannými obrazy a jest charakteristické pro dobu, jaké obrazy malíř volil. Obraz Madony s Děckem dokládá vzrůst mariánského kultu, Ukřižování (příl. 12) ukazuje nové soucítění s utrpením Krista-člověka, jak šířilo se světem pojetím velkého mystika Bernarda z Clairvaux, obraz Nejsvětější Trojice se řadí jako poslední k výjevům Kristova života, jež byly v té době v žaltářích obrazem zdůrazňovány.²

V první polovině vznikl v benediktinském klášteře v Podlažicích u Chrudimě latinský biblický kodex,

který je dnes ozdobou královské knihovny ve Stockholmu, kde hlásá lásku našeho národa k Písmu svatému. Kodex je mimořádný svými rozměry (49×89,3) a je pro tuto velikost nazýván Gigas librorum, nebo Codex gigas (přil. 13). V r. 1648 byl vyvezen Švédy z Čech. Rukopis má veliký význam pro biblickou textovou kritiku. Starý Zákon je přepsán z Vulgáty až na žalmy, které podává podle Jeronymova žaltáře »Juxta Hebraeos«. Pořad novozákonních knih je odlišný od běžného pořadu, listy sv. Pavla jsou položeny až za Apokalypsou. V textu novozákonních knih, zvláště ve Skutcích apoštolských a Zjevení sv. Jana, je mnoho variant z Vulgáty.

I zbožné řeholnice se věnovaly opisování a iluminování biblí, jak dokazuje na příklad žaltář, pocházející z kláštera sv. Jiří na Hradčanech. Možno se domnívati, že na sklonku románské doby byla u nás zvýšená činnost písařská i umělecká. Je známo, že na příklad pražský děkan Vít pořídil na svůj náklad za nevyhovující liturgické knihy také nové rukopisy žaltářů a evangeliářů a jeho příkladu jistě následovaly kvetoucí kláštery a bohaté farní kostely.

Na sklonku 13. stol. odumíral u nás malířský sloh románský; ze západu postupovalo k nám umění nové, jež naředší půdu periodou románskou zkypřenou, zmohutnělo v půlstoletí do té míry, že Čechy, dotud jen na cizím příkladu závislé a nesamostatné, počaly si dobývati ve světové soutěži místo přední a brzy i místo ve středoevropském okruhu vedoucí a jsou to opět bible, jež se čestně řadí k biblím gotické doby v ostatní Evropě.

Bible v době gotické. Století 14. a počátek gotické doby je dobou neobyčejného rozmachu rukopisné produkce a s ní spojené knižní malby. Nikdy nebylo po-

řízeno v Čechách tolik nádherných rukopisů jako právě v tomto století. Netřeba ani podotýkati, že nejčestnější místo v této rukopisné produkci zaujímají právě bible. I když mnoho vzácných rukopisů zaniklo v pozdějších dobách pro bouře válečné i pro nedostatek šetrnosti a porozumění pro starožitnosti, přece zbytek zachovaných rukopisných biblí je dokladem jak naší vysoké kulturní vyspělosti v této době, tak i živého vztahu našich předků k biblí. Po stránce ilustrační se projevuje v biblích 14. stol. nový duch, nastává uvolnění z pout románské abstrakce, z ustálených schemat a na jejich místo poznenáhlu nastupuje obraz přizpůsobený smyslovému vjemu. Iniciála je bohatá na figury, symboly, jsou v ní umisťovány podobizny těch, kteří bible objednávali, a obrázková iniciála se stává ilustrací textu. Biblické osoby jsou komponovány v krojích doby, kdy vzniká rukopis.

S biblickými rukopisy první poloviny 14. stol. je spjato jméno královny Rejčky, vdovy po Václavu II. a Rudolfu Habsburském. V dílně, kterou vyvolala k životu a která vynikla zvýšeným uměleckým úsilím nad soudobá scriptoria, byly objednány královnou Rejčkou pro cisterciácký klášter (snad pro ženský klášter na Starém Brně, jí r. 1323 založený) rukopisy. Ze sedmi známých rukopisů jsou tři rukopisy biblické, dvoudílný lekcionář (dnes ve vídeňské knihovně), žaltář (tamtéž od r. 1774) a pak žaltář, známý pod jménem Breviř královny Rejčky. Jiný význačný a svérázný rukopis této doby, ne sice přímo biblický, ale s biblickými motivy, je t. zv. Pasionál abatyše Kunhuty, považovaný za nejdokonalejší památku českého gotického knižního malířství. Byl psán i iluminován v Praze kolem r. 1320 iluminátorem, který dokonale ovládal soudobý kreslířský styl.⁴

V psané knize doby gotické náleží čím dále, tím více slovo obrázku. Tak je tomu i v biblích. Knižní ilustrace se stává sdílným prostředkem myšlenek, jež vyvěrají v zbožné duši gotického člověka při četbě bible. Text se stává někdy pouhým doprovodem obrazu. Již v polovině 13. století projevují se tyto tendence ve Francii a ve střední Evropě a výrazem těchto snah jsou tak zvané bible chudých (*Biblia pauperum*), kde jsou znázorněny vybrané scény z Nového a Starého Zákona. Každé scéně ze života Ježíše Krista bývají protějškem odpovídající scény ze Zákona Starého. Tyto bible bývaly pomůckou nižšího kleru a užívalo se jich při kázání a vyučování. Podobných biblí se nezachovalo mnoho, poněvadž byly častým užíváním ničeny. U nás je podobná bible zachována v metropolitní knihovně v Praze. Rovněž našeho původu je obrázková bible Krumlovská, dnes ve státní knihovně ve Vídni. Máme však u nás ještě jednu ilustrovanou bibli, která je nejvýznačnější památkou svého druhu z poloviny 14. stol. v celé střední Evropě, t. zv. bibli Velislavovu (příl. 14). Pracovalo na ní několik kreslířů a má více než 700 perokreseb, částečně kolorovaných. Je dnes uložena v Národní a universitní knihovně v Praze a nazvána Velislavovou po svém objednateli, patrně notáři kanceláře Karla IV. Je to neúplná obrázková bible, v níž ke starozákonním cyklům biblickým (*Genesis, Exodus, Daniel, Judicum, Judith*) je připojen cyklus o Antikristovi, úryvky z cyklu pašijového, Skutků apoštolských, Apokalypse a legenda o sv. Václavu.⁵

Do čtyřicátých let česká knižní (také biblická) malba byla závislá na knižním umění západním a nepřesahovala mnohdy úroveň průměrného řemesla. Ve čtyřicátých letech 14. stol. dostává se knižní malbě

nejplodnějších námětů z Itálie, k níž se v době Karlově české země víží silným kulturním poutem. Pobyt českých studentů a kleriků v Itálii, import italských knih k nám přispívá zprvu k napodobování cizích předloh, později k projevení se nového stylu od českých iluminátorů. Vlašský sloh vítězí za arcibiskupa Arnošta z Pardubic, který se vrátil do Čech po studiu v Bologni, Padově a pobytu v Avignoně, prosycen kulturou těchto světových středisk. Není možno vy počítávat všechny bible které u nás vznikly v druhé polovině 14. stol. S hlediska gotické malby je pozoruhodný evangeliář iluminovaný Janem z Opavy, lanškrounským farářem (z r. 1368), dnes v Národní knihovně ve Vídni, v němž Jan z Opavy využívá iniciál k dekoraci celých stran, zjev to v gotické knižní malbě ojedinělý. Jiná bible, již z počátku 15. stol., je dnes v Antverpách (museum Plantin Moretovo); je to bible, kterou dal zhotovit mincmistr Konrád z Vechty. Bibli zdobili čtyři iluminátoři a je vynikajícím zástupcem směru, který vládl v knižní malbě v první čtvrti 15. století. Umělecky hodnotný je z této doby Žaltář roudnický (kapit. knihovna) a latinská bible, rovněž z kapitulní knihovny, jejíž obrazy stvoření světa jsou malovány školenou rukou.

V letech 1411—1414 byla psána pražským písařem Matyášem trojdílná česká Litoměřická (Slavatovská) bible, která je z nejstarších svodů českých první recense a o níž bylo psáno již dříve (příl. 16). Jde tu již o dílo průměru, který se ustaloval v četných dílnách a který nabyl v dobách husitských rázu po výtce řemeslného.⁶

V době husitské nabývá bible v knižní produkci vrchu nade všemi ostatními knižními druhy. Jsou to jak bible latinské, tak bible české. S hlediska umělec-

kého zachovávají pro kulturní izolaci Čech v době válek husitských archaistickou tvářnost stylu počátku 15. století a ještě v polovině tohoto století se v Čechách pracovalo překonaným slohem (řemeslně ustáleným), který patřil době vývojově dávno prošlo. Aby si čtenáři učinili alespoň malou představu produkce biblí 15. stol., uvádím jména biblí nejznámějších. Jsou to: bible Olomoucká (z r. 1417), Boskovská, Kristiny Švédské z doby po r. 1430 (Vatikánská knihovna), bible Filipa z Padeřova (stát. knihovna ve Vídni), bible Zaháňská (univ. knihovna ve Vratislavi), bible Šellenberská (1444—46), Pernštejnská (1471), Dlouhoveská (1475), Bočka z Kunštátu a celá řada jiných.

Bible tištěná. Vynalezením knihtisku nastává nový rozmach české bible. Po Kronice trojánské z r. 1468 druhou českou inkunabulí je Nový Zákon (bez udání místa), který byl vytištěn pravděpodobně již v roce 1475. Jméno tiskaře neznáme, označil se jen signetem, tiskařskou značkou, na konci knihy. Text Nového Zákona obsahuje 209 listů, je sázen do dvou sloupců po 36 řádcích. Tiskař tohoto NZ zavádí do českých zemí pro tištěnou knihu nový formát, foliový, a nové typy české bastardy,⁷ která je odvozena ze souvěkého českého písma rukopisného. Podobně jako tiskař inkunabule z r. 1468, i tiskař tohoto NZ napodobuje písmem a úpravou svou rukopisnou předlohu.

I třetí český prvotisk je tisk biblický. Je to t. zv. Dlabáčův Nový Zákon, nazvaný tak podle knihovníka strahovského kláštera B. J. Dlabáče (1758—1820), který r. 1816 našel torso neznámého tisku NZ. Protože v tomto tisku chybí začátek i konec, jsme odkázáni jen na dohady. Je kladen před rok 1487. Písmo této inkunabule je opět bastarda českého původu a

upomíná více na tiskaře Kroniky trojánské než na tiskaře NZ z r. 1475. Pouze Nový Zákon byl do r. 1500 vytištěn ještě jednou. 1498 ve známé tiskárně Severýnově, která byla v 15. století největší tiskárnou v českém království. Trojí vydání Nového Zákona v lidové řeči, který se jinak tiskl pro kněze latinsky, je něčím velmi řídkým, neboť do r. 1501 se setkáváme s tištěnými překlady Nového Zákona jen ještě u dvou národů: u Němců a u Francouzů.⁸

Žaltář byl vytištěn dvakrát. R. 1487 na Starém Městě Pražském u tiskaře Jonaty z Vysokého Mýta, který byl vlastencem své doby a vydal Žaltář „ku poctivosti jazyka českého“, a v r. 1499 u plzeňského tiskaře Mikuláše Bakaláře. Protože žalmy činí značné procento prvotiskové výroby a byla to oblíbená modlitební příručka, je dvojí vydání žaltáře v době inkunabulí vysvětlitelné.

Máme u nás dokonce i dva prvotisky celých biblí, jejichž tisk žádal pochopitelně velkého nákladu. První inkunabulí je bible Pražská, vytištěná r. 1488 v staroměstské tiskárně Jana Kampa nákladem měšťanů Jana Pytlika, Severina Kramáře, Jana od čápů a Matěje od bílého lva, kteří, jak se praví v explicitu na konci Nového Zákona, »prohlédajíce napřed ke cti chvále božie a k dobrému a počestnému koruny slavné země české, a ku prospěchu věrných Čechův i Moravanův... náklady znamenité činili sú«, aby tato bible byla k šťastnému konci přivedena... (Příl. 17.) Po druhé byla tištěna celá česká bible již roku následujícího (1498) v tiskárně Martina z Tišnova v Kutné Hoře. Bylo to veliké foliové dílo o 612 listech. Text byl sázen ve dvou sloupcích o 50—51 řádcích. Písmo si tiskař dal řezat a lít, nebo si je řezal a lil sám, podle rukopisné předlohy. Žádná jiná tiskárna písma

neužila. Tisk je dvoubarevný, černý a červený. Bible byla ilustrována tak, jak se tehdy bible ilustrovaly: vyobrazení se zpravidla omezovala na Starý Zákon a Apokalypsu, v Novém Zákoně bývaly jinak jen obrazy evangelistů. V bibli Martina z Tišnova je 109 obrázků čtvercového a obdélníkového tvaru. Tvar první má 11 vyobrazení. Jsou v jednoduchém rámcí, jenž někdy na jedné ze čtyř stran chybí. Obdélníkové dřevoryty byly prací českého mistra, ale byly dělány podle cizí, německé předlohy. Touto předlohou byly dřevoryty německé bible, vytištěné kolem r. 1479 v Kolíně n. R. Jindřichem Quentellem. Nevíme, zdali měl český dřevorytec před očima přímo tuto bibli nebo německou bibli z r. 1483, tištěnou u A. Kobergera v Norimberce, kde jsou dřevoryty z německé bible kolínské beze změny reprodukovány. Český řezbář svého německého vzoru nedostihl. Zachycoval jen hlavní myšlenku a kompozici obrazu; skutečné kopie předlohy nepořizoval. Byl ve své dřevořezbě daleko chudší, poněvadž ji asi dokonale neuměl. Vynechával z předlohy vše, co se mu zdálo vedlejší, zejména bylo-li to pracnější a vyžadovalo-li to větší řezbářské rutiny a nákladu, jako trávnik, stromy, nářadí, zvířata, stavby, cesty, jména osob; měnil kraj, podobu lidí, tvar staveb a pod. Český řezbář byl v dřevořezbě začátečníkem a nezáleželo mu patrně na ničem jiném, než aby náčrtem poskytl nejnutnější předpoklady fantasmie čtenářovy. V bibli Pražské i Kutnohorské bylo použito za základ textu revidovaného v době Jiřího z Poděbrad, asi typu, jaký je obsažen v rukopisné bibli Lobkovické, psané v letech 1476 až 1480. Oba tyto biblické prvotisky se pokládají právem za vzácné svědectví české kulturní vyspělosti, neboť bible jako prvotisky vyskytují se, nehledíme-li k jejich

vydání latinskému a hebrejskému, t. j. v řečech neživých, za účely vědeckými, toliko ještě v pěti jazycích národních: německém, francouzském, vlášském, holandském a španělském. Česká bible je také jediná biblická inkunabule slovanská.¹⁰ ,

Další česká tištěná bible je již ze 16. století z r. 1506, známá pode jménem Benátská, textově založená na obou prvotiscích české bible. Je to veliké foliové dílo, které bylo dne 5. prosince 1506 vytištěno v Benátkách v tiskárně Petra Liechtensteina. Bibli na svůj náklad vydali tři měšťané Starého Města pražského, kališníci Jan Hlavsa, Václav Sova a Burian Lazar. Byla bohatě vypravena, se 109 dřevoryty a na jejím titulním listě je znak města Prahy se dvěma anděly (viz přílohu 18). Na jiném místě jsou v renesančních rámcích tři štíty pražských měšťanů, kteří bibli objednali. Mimoděk se namane otázka, proč se čeští kališníci obrátili pro tisk české bible do ciziny. Dr. Zd. Tobolka¹¹ se domnívá, že to byly asi tyto důvody: V Praze tehdy působící kališnická a největší knihtiskárna Severýnova-Kampova nebyla tak vyspělá, aby mohla vyrobiti dílo, které by nakladatelům vyhovovalo písmem i ilustracemi. Severýno-Kampovo písmo bylo tehdy již opotřebované, dřevoryty měla tiskárna rovněž sešlé a umělecky nevalně cenné a neměla ani všech, kterých bylo potřebí na ilustrování celé bible. Byla by se tudíž musila i písmovým a ilustračním materiálem nově vypravit, aby přání zákazníků vyhověla. Ale ti patrně také soudili, že tisk české bible bude za hranicemi u tiskaře pro výrobu bohoslovných knih řádně vypraveného i lacinější, užije-li se, alespoň částečně, dřevorytů a jiných pomůcek tiskařových. Bible nabyla i u katolíků takové vážnosti, že byla v XVII. století omylem pokládána za dílo katolické;

přítom zůstala nepovšimnuta jedna dřevořezba, zjednodušený obraz A. Dürera k 6. kap. Zjevení sv. Jana, se třemi apokalyptickými jezdci, kde se mezi skosenými oběťmi ocítá v tlamě pekelné také papež, podle podpisu Julius II.¹²

Benátská bible se stala vzorem pro české bible až do konce 18. století. Byly většinou vydávány v Praze a vedle t. zv. »Severýnek« jsou nejznámější proslulé »Melantrišky«. Dílna Pavla Severýna z Kapí Hory se stala dědičkou tiskárny Kampovy, z níž vyšla první česká bible a z celé řady Severýnových tisků, jež patří k nejlepším té doby, zvláštní zmínky zasluhuje jeho dvojí vydání bible z r. 1529 a 1537. Ferdinand I. ustanovil z politických důvodů na několik let jediným tiskařem v Čechách malostranského tiskaře Bartoloměje Netolického, u něhož v r. 1549 vyšla česká bible, která se stala základem známých »Melantrišek«. Bibli vytiskl Netolickému Jiří Melantrich z Aventýnu, který na počátku čtyřicátých let po pobytu v Basileji a Norimberku a krátkém působení na Moravě přišel do Prahy a stal se pomocníkem a společníkem Netolického a v r. 1552 koupil jeho tiskárnu. Navázal styky s cizinou, kupoval štočky a nářadí, stal se tiskařem, nakladatelem, vydavatelem, překladatelem i autorem v jedné osobě. Z jeho tiskárny vyšlo přes 200 tisků. Chloubou českého tisku jsou jeho »Melantrišky«. V prvních vydáních (1549, 1557, 1561) nemají ještě ilustrací domácího původu; teprve čtvrté vydání z r. 1570 je vyzdobeno dřevořezami většinou pražského původu, patrně však od umělců, pocházejících z ciziny. Charakteristický je titulní list Melantrichovy bible z r. 1570. Střed titulní strany vyplňuje střídavě červený a černý text s názvem, úplným impresem a privilegiem. Na bohatém portálu

s volutami a mušlemi vidíme nahoře uprostřed kartuš s Nejsvětější Trojicí a na hlavicích pilířů po andělu se sloupem a křížem. Ve výklencích pilířů stojí alegorické postavy Víry a Naděje a dole na veliké kartuši klečí Melantrich před krucifixem na výšině za městem. Stejným titulním listem bylo uvedeno i poslední vydání Melantrichovy bible z r. 1577 (příl. 19 a 20).¹³ Textově i ilustračně s oběma posledními vydáními Melantrichovy bible je shodná v r. 1613 vydaná bible Samuela Daniela z Veleslavína. Když Danielův syn Samuel pro svou účast na povstání musel odejít ze země, jeho tiskárna připadla jesuitům a její inventář sloužil na příklad pro tisk Svatováclavské bible, kde se vyskytují melantrichovské štočky a iniciálky.

Netřeba ani zdůrazňovat, jakých zásluh o rozšíření a tisk české bible si získali Čeští bratři. Zvláště v bratrských tiscích moravských nalézáme dokonalou knižní výzdobu. Jejich překlady biblické mají výzdobu rázu ornamentálního. Přičiněním Českých bratrů se začala bible v době humanismu překládati z původních jazyků. Tak proslul překlad Nového Zákona, jež provedl podle řečtiny zastánce humanismu v Jednotě Jan Blahoslav. Vyšel r. 1534 v Ivančicích (druhé, málo pozměněné vydání v r. 1538) a patří ke skvostům ivančické dílny. Blahoslavův vzor vedl k překladu celé bible, ke vzniku proslulé šestidílné bible Kralické v l. 1579—1594. Překládalo se z původních textů, jak byly otištěny v antverpské polyglotě, a bylo pilně přihlíženo k nejstarším českým tištěným biblím. Titulní listy šestidílné Kralické bible jsou většinou svitkového a tepaného rázu. Ornamenty obdélníkové kartuše jsou doplněny množstvím festonů, namnoze ovocných, hlavičkami andílků a postavami sedících ptáků. Uprostřed hořejšího okraje rám-

ce stojí v trnovém věnci beránek, symbol Kristova utrpení. Postranní kartuše zůstaly prázdné (přil. 21). Teprve šestý díl, Nový Zákon, má jiný titulní list. Jeho text je dvoubarevný a rámeček má na čárkovaném pozadí 12 oválných kartuší jednak s biblickými scénami, s evangelisty v rozích a nahoře s beránkem bez korouhve. V dolní části se vznáší nad krajinou anděl s věčným evangeliem.¹⁴ Kromě tohoto vydání »Šestidílký« vyšla z kralické tiskárny bratrská bible ještě dvakrát, r. 1596 v malém příručním formátu a r. 1613 ve foliu, obě v jednom svazku a bez výkladu. I když dnes, po nálezů a znalosti nových, nejlepších biblických rukopisů (Sinajský, Vatikánský, papyry), nemůže býti označována Kralická bible po stránce textově kritické jako dokonalé vydání Písma svatého, je nutno uznat veliké přednosti Kralické bible na její dobu. Je známa celá řada výroků katolických spisovatelů, staré i nové doby, jimiž oceňovali bratrskou bibli. Tak jesuita Matěj Václav Šteyer ve své mluvnici »Žáček« neboli »Orthographia aneb výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti nebo tisknouti« (roku 1668), praví hned v časopise, že je »vytažena z české biblí, která na několik dílů rozdělena byvši, mezi nekatolickými jest u velké vážnosti, ale pro kacířské bludy od katolíků ani čísti ani chovati se nemá. Nicméně poněvadž (podle všech zdání) nad jiné české knihy vlastněji, pěkněji a pilněji vytištěna byla, způsob jejího písma nemůže se než nadmíru chváliti.« Známý je i úsudek Sušilův, který v dopise Vinařickému píše: »Nemohu nevděčen býti té pile, se kterou Bratři se ku překladu bibly české připravili a se kterou věc provedli. Po třech stech letech snad něco lépe věděti můžeme, než jim pověděti bylo možno. Bylo by nespravedливо, žádosti věku našeho pře-

nášeti do předešlosti; učinili seč tehda byli, a věru mohli bychom sobě gratulovati, kdyby mezi námi ta šlechetná píle se našla, jakou při Bratřích nalézáme...«¹⁵ A výborný znatel českých biblí Dr Jos. Vraštil T. J. o ní píše: »Všechny bible Kralické patří i zevní úpravou k předním ozdobám tiskařského umění soudobého u nás. Šestidílka tištěna zčásti i na pergameně... Bible bratrská je svým jazykem z nejvzácnějších památek našeho písemnictví. Vzornost jejího jazyka spočívá v přísné důslednosti tvoření forem, v přesně logickém spojování myšlenek, v neobyčejné vytríbenosti, něžnosti a zbožnosti výrazu, ve zvláštní určitosti, jasnosti a bohatosti tvaroslovné, skladbové i slovníkové. Tyto přednosti byly a jsou uznávány všeobecně. Méně známy jsou vady tohoto překladu, na něž upozornil velmi dobrý znalec jazyka Šestidílký, ev. farář J. Karafiát. Vyskytují se v něm už dosti hojné cizomluvy, v dřívějších biblích nebývalé (grunt, rynk, šeňk, fěrtoch, kšaft, špehěr, morděr, rathouz, kvaltování, křtaltování, šacování atd.), tu a tam už lze pozorovati klesání správných forem, počet účastníků zavinil nestálost a nedůslednost překladu, jehož volnost někde nevystihuje přesně smysl originálu; někde bez příčiny vynechávána slova, užíváno výrazů slabších nebo silnějších, než měl originál. K hlavním vadám třeba počítati textovou nestálost různých vydání bible bratrské... Nedostatek ten uvádí Dr St. Souček v souvislosti s nestálostí bratrské dogmatiky.«¹⁶

Závěrem možno říci, že až na některé exegetické omyly šlo o práci skutečně obětavou a poctivou, kde důkladnost a odpovědnost překladatelů se spojila s nesmírnou láskou k českému jazyku.

Podnět k pořízení bible podle Vulgáty Sixto-kle-

mentinské dal pražský arcibiskup Matouš Ferdinand z Bilenberku. Práce byla svěřena jesuitům M. V. Šteyerovi, J. Konstancovi a J. Barnerovi. Roku 1677 vyšel Zákon Nový a 1712 a 1715 Zákon Starý. Protože vyšla v Dědictví svatováclavském, bývá nazývána biblí Svatováclavskou. Byla užívána i na Slovensku, kde neměli tehdy ještě vlastního překladu. »Svatováclavská bible se pokládá právem,« píše Dr J. Vašica, »za největší literární čin českých jesuitů a tvoří rovnocenný protějšek biblí Kralické. Pracovali o ní postupně tři vynikající literáti jesuitští... Také jejich úsilí se neslo k tomu, aby podali jazykově dílo ryzí a neváhali si vzítí za vzor biblí Kralickou. Ale jinak vycházeli z jiného základu. Jejich překlad je ztlumočením latinské Vulgáty, které se drží někde až otrocky věrně, užívajíce také ze starších tisků hojně bible Benátské (1506) a dvou biblí rukopisných, jedné papírové a druhé pergamenové. Ale živý styk s lidem je chránil přílišného archaisování, jemuž hověli autoři bible Kralické měrou daleko větší, takže celkem máme při čtení bible Svatováclavské dojem jazyka svěžího, jadrného a zvučného. Svatováclavská bible sama je svědectvím o tom, jak si katolíci v době t zv. ‚temna‘ vážili Písma svatého a jak mocně byli zasaženi tradičním českým biblismem, který se v předchozích staletích projevil tak bohatou úrodou rukopisů a paleotypů. Řeč barokních kazatelů byla vypěstěna ve škole bible a jeden z nich, jesuita D. Nitsch, právem obdivovaný pro nádheru svého stylu, napsal přímo hymnickou chválu na bible české, jakožto zdroj jazykové krásy a řečnické výmluvnosti¹⁸ (viz příl. 22).

Bible Svatováclavská byla podkladem pozdějších překladů, jako jsou bible v úpravě F. Durycha, Fr. F.

Procházky, J. Krbce, F. Srdínka, K. Borového, I. Frencla, J. Desoldy, V. Štulce a F. A. Lenze. Z řečtiny překládal T. Draský, jeho překlad byl však zastaralý, takže se neujal. V r. 1862—62 vydal František Bezděka překlad Písma sv., který však byl jen málo změněným textem bible Kralické. K řeckému textu přihlížel ve svém překladě N. Z. František Sušil (počal vycházeti s komentáři k jednotlivým knihám roku 1864), avšak četné archaismy a nově tvořená slova učinily překlad nepřijatelným. Výklady Sušilovy jsou však na svou dobu velmi dobré. V tomto století přeložil celý Nový Zákon Dr Jan L. Sýkora (1909 Evangelia a 1914 ostatek). Jeho překlad přehlédli a značně opravil Dr J. Hejčl. V r. 1946 vyšlo nové vydání Sýkora-Hejčl v nakladatelství Vyšehrad v Praze a nákladem exercičního domu ve Frýdku. V r. 1947 Sýkorův překlad v revisi Hejčlově upravil k tisku Dr R. Col. Colův Nový Zákon představuje vlastně nový překlad podle kritického znění Merkova. Rovněž překladem z textu řeckého je nejnovější překlad Dr Pavla Škrabala O. P., vydaný v roce 1948 dominikánskou edicí Krystal. Nekatolický překlad Nového Zákona je od Dr Fr. Žilky. — Hodnotným překladem Starého Zákona, který se může vyrovnati překladům jiných národů, jak svou mluvou, tak poznámkami, je překlad Dr Jana Hejčla z Dědictví sv. Jana. A těšíme se, že se brzy dočkáme jeho důstojného protějšku, celého překladu Starého Zákona od Dr Jos. Hegera, o jehož přetlumočení četných zvláště poetických knih starozákonních, netřeba se zmiňovati, a který těsně před smrtí (6. I. 1952) překlad dokončil.

Na půdě slovenské se zachoval rukopisný překlad (pravděpodobně od R. Hadbavného, kartuziána

z Červeného kláštera za Magurou), kladený do r. 1790. Dalším překladem je překlad Juraja Palkoviča, ostříhomského probošta z r. 1829. R. 1888 Radlinský a Sasínek zhotovili překlad, který však nevyšel. V letech 1913—1917 vyšlo po částkách Písmo sv., přeložené Donovalem (NZ), Hlinkou (SZ) a spolupracovníky. Nový překlad bible připravuje Biblická komise při Spolku sv. Vojtěcha. Zatím nákladem téhož spolku vyšel v r. 1946 NZ v překladě Š. Zlatoše a A. Šurjanského a překlad Žaltáře od Dr Mikuláše Stanislava.¹⁹

Těmito několika doklady není zdaleka vyčerpáno thema: Bible a český národ. Pole je přebohaté, ale snad i těchto jen několik nejvýraznějších dokladů stačí k poznání vroucí úcty a lásky českého národa, a to ve všech dobách, k bibli, která podle slov Dr Jos. Vašici byla kvasem, který mocně prostoupil celou naši národní bytost a kde v dějinách jejího textu se odrážejí zřetelně osudy této země.

EVANGELIUM KRISTOVO A EVANGELIA V BIBLI

Již mnohému napadla jistě otázka, jak bylo možno, aby evangelisté podali věrně učení a život Kristův, když svá evangelia napsali (synoptikové) až za 20 nebo 30 let po událostech, líčených v evangeliu. Proto dříve, než si všimneme jednotlivých evangelií, jest nutno ukázati, kterak jedno Kristovo Evangelium se zachovalo věrné a neporušené až do napsání evangelií.

Ježíš Kristus své nauky nenapsal, kázal evangelium (radostnou zvěst) o království Božím, říká: »Čas se naplnil a království Boží se přiblížilo. Čiňte pokání a věřte v evangelium« (Mr 1, 14—15). Z evangelií víme, že psal pouze jednou, a to prstem na zemi (Jan 8, 6).

I učení apoštolů nebyla litera, nýbrž slovo: »slovo Boží« (Sk. ap. 4, 31), »slovo o spáse« (Sk. ap. 13, 26), V klasickém prologu svého evangelia píše svatý Lukáš: »kteří byli od počátku očitými svědky a přísluhovači slova« (1, 2). Nebyli to historikové, kteří by chtěli vyličit posluchačům život Pána do posledních chronologických podrobností, nýbrž očití svědkové, kteří chtěli vydati svědectví o tom, co viděli a slyšeli. Jádrem jejich svědectví byly řeči a skutky

Páně. Přesné udání okolností, času, místa, to vše mělo význam druhotný. Pro posluchače nebylo tak důležité znáti, kdy a kde co Kristus řekl, jako spíše co řekl.

Nová nauka byla hlásána prostému palestinskému lidu. Proto snahou apoštolů nebylo vyličení všech událostí a slov Spasitelových, nýbrž spíše vrytí *základů Kristovy nauky* v srdce a duši posluchačů. Proto bylo nutno *základní body této nauky neustále opakovati*. To byl v době Kristově běžný způsob učení. Podobně učili i židovští učitelé, jejichž výroky kolovaly ústně po mnoho let, až byly zapsány v talmudu. Tento způsob nazývali křesťané »katechesí«, t. j. »ozvěnou«, protože se Ježíšův hlas takřka opakoval (řecky katécheó) před učedníky.¹

Apoštolové byli nuceni z bohatosti Kristových skutků a slov vybíratí nejdůležitější. Jejich snahou nebylo uspokojiti zvědavost posluchačů, nýbrž získati Kristu co nejvíce následovníků. Z bohatosti Ježíšových slov a skutků mnohé upadlo v zapomenutí, o mnohých událostech se méně kázalo. Některé události, řeči, podobenství, byly tak živé, zanechaly tak hluboké stopy ve vzpomínkách apoštolů a učedníků, že nebylo možno o nich nemluvit. V tomto výběru látky se zdá, že měl prvenství hlavně sv. Petr, jak možno dovozovat ze Sk. ap. 1, 15; 2, 14; 3, 12; 4, 4 násl. Takořka samovolně a přirozeně, k usnadnění paměti a katechese, se jednotlivé události a řeči skupily (redakčně) podle různých period života Kristova. Spíše byl zachován pořádek logický a psychologický (založený na asociaci ideí) než chronologický. Proto chronologické a topografické poznámky jsou mnohdy stereotypní: tehdá, za oněch dnů, kteréhosi dne, na jakémisi místě a pod. *Tak se tvořil kádr, typ nauky,*

katechese, která ve své podstatě byla společná apoštolům, jako byla společná a jednotná víra všech věřících.

Tato ústní katechese byla nejlepší přípravou k napsání evangelií a také zárukou jejich věrnosti, protože byla po dlouhou řadu let takřka kontrolována posluchači, z nichž mnozí viděli a slyšeli Pána Ježíše. Zkušenost učí, že kdo častěji vypravuje tytéž události, vytvoří si mimoděk schema, jehož rysy, často i v nejmenších podrobnostech, se nemění. Tak na př. staří lidé vypravují události svého života vždy stejně, s naprostou věrností i po celá desetiletí. A čím jest událost důležitější, tím věrnější bývá jejich líčení. Tak tomu bylo s katechesí apoštolů. Vybrali události a řeči Páně, jež považovali pro posluchače za nejdůležitější, a protože předmět jejich katechese jim byl nesmírně drahý a svatý, věrnost podání jim byla naprostou nutností.

Aby posluchači poznali veřejný život Páně, vytvořili si apoštolové jakýsi *plán katechese*, jehož hlavními body byly: křest Kristův, kázání v Galileji, cesta z Galileje do Jerusalema, umučení a zmrtvýchvstání Páně. Dokladem tohoto schematu apoštolské katechese je kázání sv. Petra před setníkem Kornelem (Sk. ap. 10, 37—41).

Tato katechese se vytvořila v prostředí palestinském a nezměnila se v podstatě, ani když se rozšiřovala do prostředí řecko-římského. Byla v jádře stejná v Jerusalemě jako v Římě a řeckých církevních obcích, kde přijala pouze místní zabarvení.

Hlásání evangelia začalo v Palestině po seslání Ducha sv. Vzpomínka na Ježíše Krista a jeho činy byla u mnohých posluchačů živá. Byli však plni farizejských předsudků, proto bylo třeba hlásati více Kris-

tovu nauku než skutky. Převládal spíše ráz apologetický než historický. Židům bylo třeba dokázati zvláště mesianitu Kristovu. *Ohlas této palestinské katechese je v evangeliu sv. Matouše.*

Když kazatelé evangelia přišli do Říma, zachovali základní rysy (látku, čtyřdílné rozdělení) orálního evangelia palestinského, ale přizpůsobili je římskému duchu. Pro pohany, neznající Starého Zákona, by zdůrazňování mesianity Kristovy nemělo působivosti. Římanům — to byli lidé činů — bylo třeba ukázat Krista jako Syna Božího, obdařeného mocí a silou od Boha. *Ohlas této katechese (sv. Petra) je v evangeliu sv. Marka.*

Jiné potřeby byly v prostředí řeckém, evangelisovaném sv. Pavlem a jeho žáky. Katechese směřovala k židům i pohanům, a proto měla charakter všeobecnější. Apoštol národů kázával nejdříve v synagogách židům, pak pohanům. V těchto obcích bylo třeba zdůrazňovati všeobecnost vykupitelského díla Kristova, který byl »světlo k osvětlení pohanův a k slávě lidu izraelského« (Lk 2, 32). *Ohlas této katechese je v evangeliu sv. Lukáše.*

Moderní člověk, rychle přijímající myšlenky s papíru a brzy je zapomínající, se mimoděk táže, jak bylo možno, aby si apoštolové *věrně zapamatovali Kristovu nauku*, kterou teprve po letech synoptikové písemně zaznamenali. Nejenže čas neoslabil sílu svědectví, nýbrž naopak, *časté opakování, kontrolované posluchači*, z nichž četní byli svědky událostí, *věrnost podání utvrdilo*. Kdyby byl Kristus poručil apoštolům ihned po svém zmrtvýchvstání napsati evangelia, byli by bývali v rozpacích, co z bohatého života a skutků Páně zaznamenat. Když však očití svědkové, apoštolové umírali pro Krista a věřící toužili mít

napsané události, potvrzené apoštolskou autoritou, byla pro evangelisty práce snazší, protože se již vytvořila forma katechese, obsahující nejdůležitější slova a skutky Páně. Odtud také ona zvláštní shoda mezi sv. Matoušem, Markem a Lukášem.

Moderní ethnologická studia potvrdila možnost a jistotu věrného podání evangelních událostí.² Ježíš kázal lidu, jemuž ústní podání bylo hlavním prostředkem výuky. Nesmíme zapomínati, že před vynalezením tisku, a zvláště u národů orientálních, byla paměť velmi svěží. Palestinští židé byli ústní výuce zvyklí a rabínské školy jiné metody ani neznaly. Tak i rabínské zásady byly písemně zaznamenány až po dlouhé době v talmudu.

Dokud žili svědkové řeči a skutků Páně, nebylo potřebí písemného zaznamenání ústního evangelia. Dokud žili apoštolové, měly křesťanské obce autoritativní apoštolskou katechesi živého slova buď apoštolů nebo jejich žáků pod dozorem apoštolů. Prvotní apoštolská katechese byla aramejská, ale vedle palestinských Židů, mluvících aramejsky, byli v Jerusalemě hellenisté, příchozí z diaspory i tam bydlící (Sk. ap. 6, 9), mluvící více řecky než aramejsky. Ještě před Pavlovými cestami bylo hlásáno evangelium v krajích, kde se mluvilo řecky, jako v Samařsku (Sk. ap. 8, 1n.), Antiochii (Sk. ap. 11, 19), Damašku (Sk. ap. 9, 2n.), Caesareji (Sk. ap. 8, 40), k lidem mluvícím řecky. Tedy již od prvních počátků se apoštolská katechese dala v obojí řeči, aramejské i řecké. Aramejský typ, který z počátku převládal, poznenáhlu ustupoval typu řeckému, který se stal za několik desetiletí obecným v celé Církvi.

Potřeba písemné redakce katechese a jejího řeckého překladu nastala teprve tehdy, kdy apoštolové

přijímali mučednické palmy a křesťanství se šířilo mimo hranice Palestiny. Tehdy nastal nejpříznivější okamžik k písemnému zaznamenání ústní katechese, která se ustálila, podávajíc nejdůležitější z řečí a skutků Páně. Tu bylo pro svatopisce již snazší zachovat písemně Kristovo evangelium, než by bývali mohli učinit záhy po seslání Ducha sv., když událostí, které učinil Ježíš, bylo tolik, že »kdyby napsána byla každá zvlášť, ... ani celý svět by neobsáhl těch knih, které by musily býti napsány« (Jan 21, 25).

Otcové, blížíci se nejvíce apoštolské době, dosvědčují, že věřící toužili po napsání evangelních událostí buď od očitých svědků (sv. Matouš, Jan) nebo jejich žáků (sv. Marek, Lukáš). Sv. Lukáš v úvodě svého evangelia sice dosvědčuje, že již před synoptiky zaznamenali jiní některé skutky a řeči Páně, ale to byly spíše soukromé poznámky než úřední evangelia. Nemůžeme přesně určit, jakého rozsahu a jakého rázu byly »mnohé« spisky kolující v šedesátých letech prvního století, jež se nám ztratily. Je velmi pravděpodobné, že z největší části byly krátké, snad menší než Marek, jenž je nejkratší z našich evangelií. Pokud se týká jejich rázu, byly jistě různého druhu. Třebaže všechny pojednávaly o životě Ježíšově, zabývaly se některé asi především skutky, jiné hlavně učením a slovy. Mezi spisy o činech věnovaly se některé zvláště působení v Galileji, jiné působení v Judsku, další jednaly o umučení a smrti, některé také o dětství, předcházejícím veřejné vystoupení. Mezi spisy o učení dával jeden přednost podobenstvím, druhý základním příkázáním Nového Zákona (jak je podává kázání na hoře), třetí proctvím o konci Jerusalema a celého světa atd.³ *Na podkladě ústní katechese i písemných památek* (sv.

Lukáš použil snad dříve již vzniklého evangelia sv. Marka) *vznikla naše první tři evangelia*. Věrnost a jednotnost ústní katechese i použití pramenů písemných vysvětluje často až slovnou shodu synoptických evangelií. Jejich zprávy doplnilo evangelium vzniklé nejpozději, které napsal učedník, kterého Ježíš nejvíce miloval, sv. Jan. *Tak nám věrně podávají jedno Kristovo Evangelium ve čtyřech formách sv. Matouš, Marek, Lukáš a Jan.*

DESÁTÁ KAPITOLA

NAŠE EVANGELIA

První knihy ve sbírce Nového Zákona a hlavní pramen života, skutků a učení Ježíšova jsou evangelia. A není pro ně případnějšího názvu. *Jméno* evangelium se odvozuje od řeckého »euangelion«, což značí původně dar za dobrou zprávu, poselství. Pak samo radostné poselství. V Novém Zákoně se jím označuje radostná zvěst o království Božím, o Mesiáši. V tomto smyslu je evangelium celý Nový Zákon. Užšího významu se dostalo tomuto termínu v první pol. 2. stol.,¹ kdy tak byly označovány spisy, ve kterých Kristus jedná, učí, trpí a prokazuje svou moc a slávu. Církev uznala pouze čtyři evangelia za kanonická (viz kapitolu II) a zakázala liturgické užívání a četbu později vzniklých podvržených, t. zv. apokryfních evangelií.

V našich vydáních Nového Zákona bývá toto pořadí evangelií: Matouš, Marek, Lukáš a Jan. Je to pořadí historické, jak časově jednotlivá evangelia vznikala.

Evangelia počítáme mezi knihy historické, ale nejsou to knihy čistě historické, pouhé životopisy Ježíše Krista, nýbrž v první řadě *knihy věroučné*. Autoři chtěli přivést čtenáře k víře v Ježíše Krista nebo jej

v této víře utvrdit. Tak sv. Lukáš napsal své evangelium Theofilovi, aby »poznal pravdu těch věcí, kterým byl vyučen« (1, 4), a sv. Jan v závěru svého evangelia výslovně píše: »Tyto však jsou napsány, abyste uvěřili, že Ježíš jest Kristus, Syn Boží, a věříce, abyste měli život věčný ve jménu jeho« (20, 31). Autoři evangelií chtěli dokázat určité pravdy (na př. sv. Matouš, že Ježíš Kristus je zaslíbeným Mesiášem), a proto vybírají ze života Páně ony události, jež tuto pravdu nejlépe dokazují (sv. Matouš čtená prorocství Starého Zákona). Evangelistům nešlo tak o to, vylíčiti, kdy, a kde Kristus Pán učil a konal zázraky, jako spíše ukázati, co učil. Proto ne každý z evangelistů zaznamenává všechny události ze života Páně. Neodpovídalo by duchu a cíli evangelií, chtít je posuzovat měřítkem dnešní historické knihy.

Evangelium je jedno, Kristovo, ale podáno ve čtyřech formách, je to jedno světlo, jež prochází hranolem a vychází ve čtyřech barvách. I když je mnoho příbuznosti mezi jednotlivými evangelií, zachovává si každý z evangelistů svou individualitu, a čím více se do evangelií večteme, tím jasněji poznáváme, že evangelisté jsou skutečnými autory, a nikoli, jak učí tak zvaná *methoda historie forem* (*Formgeschichtliche Methode*),² pouhými redaktory evangelní látky. Přímo nápadná je podobnost mezi evangeliem sv. Matouše, Marka a Lukáše, jež jsou pro tuto příbuznost nazýváni *synoptiky* a jejich evangelia *synoptickými*, t. j. přehlednými.³

Ale i při svém věroučném charakteru mají evangelia hodnotu spolehlivého *historického pramene*. Autoři jsou buď přímo očitými svědky událostí — sv. Matouš, sv. Jan — nebo událostem velmi blízcí. Tak sv. Marek sice není přímo z apoštolů Kristových,

ale je již od prvokřesťanských dob uznáváno, že jeho evangelium je ohlasem kázání sv. Petra, tedy očitého svědka líčených událostí. Při pozorné četbě druhého evangelia přímo slyšíme mluvu sv. Petra a nejnovějším studiem a rozbořem evangelia sv. Marka byla tato skutečnost znovu prokázána. Rovněž tak evangelium sv. Lukáše nese na sobě stopy zpráv osob blízkých událostem, líčeným ve třetím evangeliu. Sv. Lukáš v klasickém prologu svého evangelia nám dává nahlédnouti do metody, jak pracoval. Sebral zprávy od těch, »kteří byli od počátku očitými svědky a přísluhovateli slova« (1, 2). Jsou to opět nové nálezy, hlavně archeologické a epigrafické (o nichž bude řeč ještě později), jimiž byla potvrzena a dokázána Lukášova svědomitost a přesnost.

O poctivosti autorů evangelií, přímých nebo nepřímých to svědků, nemůže býti pochyby. Jak prostě a neafektovaně — na rozdíl od apokryfů — líčí na příklad narození a utrpení Páně! Jak upřímně se přiznávají ke svým chybám a výtkám, kterých se jim dostalo od Spasitele! Tak mohou psáti lidé, kteří chtějí říci jen a jen pravdu. Jak živě, svěže, do podrobnosti líčí mnohé události, jak znají Palestinu a poměry v té době, na příklad politické rozdělení Palestiny, dům Herodesa a jeho rodiny, strany a sekty té doby (saduceové, farizeové, jejich spory), složité podrobnosti o mincích té doby, ať již to byly mince římské (Mt 10, 29; Mk 14, 5; Lk 7, 41), řecké (Lk 15, 8; 19, 16) nebo židovské (Mt 26, 15).

Na našich kazatelkách bývají evangelisté často zobrazováni *symbolem* člověka, lva, býka a orla. Nejběžnější je výklad sv. Jeronyma, který symbol člověka připisuje sv. Matouši, protože počíná své evangelium lidským rodokmenem Pána Ježíše; Markovi

lva, protože jeho evangelium počíná kázáním sv. Jana Křtitele na poušti (lev, král pouště), Lukášovi obětní zvíře, protože jeho evangelium počíná Zachariášovou obětí v chrámě, a Janovi orla, protože v prologu evangelia a v celé knize píše o vtěleném Slovu a v evangeliu se vznáší jako orel k výšinám hlubokých pravd.⁴

Krásná slova napsal E. Hello v úvodě ke svým Slovům Božím o hloubce a zároveň prostotě Písma svatého, zvláště evangelií: »Evangelium je propast. Jest nemožno říci, kterak jest hluboké, a nemožno říci, kterak jest prosté. Kdyby mne jedna z těchto dvou vlastností uváděla v úžas, nebyla by to hloubka, byla by to prostota. Hloubky možno se nadíti. Ale člověk je tak složitý, že se nenaděje něčeho prostého. Opakujeme-li slova Evangelia dítěti, dělníku, rolníkovi, nenaplní ho podivem: nenalézá se tam jediného slova, jež by směřovalo k efektu. Ani jediné slovo nemíní překvapovati. Z úst Ježíše Krista vycházejí jen slova důvěrná; věci, jež jmenuje nejčastěji, jsou věci života běžného. Život venkovský, práce, kvítí polní hrají velikou úlohu v těchto rozhovorech, v nichž pojmy, jež bychom francouzsky nazvali vědeckými, nemají místa. Nikdy se tam neobjeví abstraktní slova. Jestliť tam opak jazyka, jež bychom čekali, kdybychom, neznajíce Evangelia, předem činili si o něm jisté ponětí, založené na našich intelektuálních obyčejích. Dítě, dělník, rolník patří na Evangelium bez úžasu. Ale když táž slova, tak prostá, že ducha matou, stávají se vezdejším chlebem myslitelů, filosofů, theologů, světců, tu tito cítí úžas, jehož děti necítily. Shledává se, že tato prostá slova jsou naplněna takovou vědou a takovou hloubkou, že nikdo se nedohledí jejich dna. A čím více se rozjí-

mají, tím více se pozoruje, jak třeba je rozjímati. A čím více se chápou, tím více se pozoruje, jak se jim ještě nerozumí. Nevědomec myslí, že je chápe, a naprosto se neklame, neboť lecčemus z nich může porozuměti. Člověk geniální, který před nimi ztrávil celý život, pozoruje den ze dne jasněji, že mu slova ta nepověděla všech svých tajemství, a nikterak se neklame.«⁶

JEDENÁCTÁ KAPITOLA

EVANGELIUM MESIÁNSKÉ

(sv. Matouše)

Evangelium sv. Matouše jest podle starého podání první a nejstarší. Všechny knihy Nového Zákona byly napsány jazykem řeckým, pouze evangelium sv. Matouše bylo původně (kolem r. 50) napsáno aramejsky. Původní text se ztratil, ale evangelium se zachovalo v řeckém překladě, který byl pořízen velmi záhy po napsání aramejského evangelia a jest jeho věrným obrazem. Důkazem, že řecký překlad byl v podstatě totožný se semitským originálem, je skutečnost, že Církev tento překlad schválila a přijala mezi knihy Nového Zákona a že nejstarší spisovatelé tohoto textu používali jako textu kanonického.

Autorem evangelia jest *svatý Matouš*,¹ kterého Pán povolal od celnice v Kafarnaum. Hlasu Ježíšova následoval ihned. Píše o tom skromně ve svém evangeliu: »A jda Ježíš odtud, spatřil člověka jménem Matouše sedět u celnice a řekl mu: »Pojď za mnou.« I vstal a šel za ním« (9, 9). Matouš ze své celnice již asi déle pozoroval Krista a naslouchal jeho slovům. Bylo třeba jen impulsu, aby vše opustil a stal se Ježíšovým učedníkem. V katalozích apoštolů bývá uváděn na sedmém nebo osmém místě.² Po seslání Ducha

svatého byl s ostatními apoštoly v Jerusalemě (Sk. ap. 1, 13). O pozdějších osudech apoštola sv. Matouše není tradice jednotná; podle některých zpráv hlásal křesťanství u Parthů, podle jiných v Persii nebo Habeši.

Nejenom svědectví nejstarší tradice, i obsah evangelia svědčí, že první evangelium bylo napsáno sv. Matoušem, a to pro čtenáře palestinské. Sv. Matouš nevykládá jako ostatní evangelisté židovských zvyků, politických, sociálních a náboženských poměrů, nýbrž předpokládá u čtenářů jejich znalost. Obšírně líčí spory mezi Kristem a židy, jimž by pohan nerozuměl a pro něž by cizinec neměl smyslu. Způsob podání a myšlení je zabarven židovsky.

Není pochyby o *cíli evangelia*, který má svatopisec stále na očích a který ihned v první větě slavnostně prohlašuje: Ježíš Kristus, syn Davidův, syn Abrahamův. Touto větou je řečeno vše: Ježíš Kristus, kterého jste ukřižovali, jest zaslíbený Mesiáš a váš král. První evangelium možno výstižně označiti jako *evangelium mesiánské*. Svoje thema dokazuje sv. Matouš Starým Zákonem. Při každé příležitosti ukazuje na spojitost mezi Kristem a Izraelem, mezi Kristem a Starým Zákonem. Neustále se vrací v evangeliu důrazné a přesvědčivé: »Toto pak všechno se stalo, aby se naplnilo, co bylo pověděno od Pána skrze proroka.«

Evangelium je zároveň obžalobou vyvoleného národa, odcizujícího se stále Bohu a nepřijímajícího Mesiáše. Vlastní ho nepřijímají, pohané ho vyhledávají. Mesiáš prchá od svého lidu, aby hledal útočiště u pohanů. V třetí kapitole vrcholí kázání sv. Jana Křtitele ve výtkách proti farizeům a saduceům. I kázání na hoře (kap. 5—7) je odsouzením toho, co bylo

ve vyvoleném národě zakořeněno a ctěno. I skupina zázraků v 8. a 9. kap. je odsouzením zatvrzelosti a nevěry židů, kteří ani po zázracích nepřijali Krista. A touž myšlenku můžeme sledovati i dále celým evangeliem. Kristus předpovídá pronásledování apoštolů (10. kap.), vyslovuje své »běda« proti městům, kde se událo nejvíce zázraků (kap. 12), odsuzuje zlobu zákoníků a farizeů — hlavních to původců odporu lidu proti Vykupiteli — až v historii umučení vrcholí nevěra vyvoleného národa. Izrael se sám vyloučil z království mesiánského. Posledních pět veršů je radostným zakončením evangelia, prohlašujícího mesiánské království Kristovo pro celý svět: »Dána jest mi veškerá moc na nebi i na zemi. Jděte tedy a učte všechny národy. Křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. A učte je zachovávatí všecko, co jsem vám přikázal. A ejhle, já jsem s vámi po všechny dny až do konce světa« (28, 18—20).

S touto neustálou úmyslnou účelností prvního evangelia souvisí i *uspořádání látky*, které je spíše *systematické* a *věcné* než chronologické. Časové pořadí jednotlivých událostí ustupuje do pozadí před systematickým vyličením řečí a skutků Kristových. Sv. Matouš s oblibou je seskupuje v celky, čímž se dostává evangeliu zvláštní výraznosti. Řeči Kristovy (kap. 5 až 7; kap. 23 až 25), které podle svědectví ostatních evangelistů byly řečeny při různých příležitostech, a zázraky (kap. 8—9), lišící se časem i místem, opravdu mistrně spojil v uzavřený, jednotný celek, zvládnuv tak obdivuhodně bohatost a rozčleněnost látky. Zdá se, jako by měl evangelista snahu podati nauku Kristovu tak, aby se přímo vryla v duši čtenářů.

Theologický význam Matoušova evangelia jest již od nejstarších dob všeobecně uznáván. Sv. Matouš

ze všech evangelistů nejjasněji ukazuje všeobecný charakter Církve a vůdčí postavení její nejvyšší viditelné hlavy. Je to svatý Matouš — očitý svědek — který nám zachoval slova Kristova, jimiž bylo sv. Petru slíbeno prvenství v Církvi: »Ty jsi Petr (t. j. skála), a na té skále vzdělám Církev svou a brány pekelné ji nepřemohou. A tobě dám klíče království nebeského, a cokoli svážeš na zemi, bude svázáno na nebi; a cokoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi« (16, 18—19). Matouš nám zachoval křestní formuli i misijní příkaz Kristův. Je to vpravdě evangelium katolické, evangelium o říši Boží a Církvi.

Knihy Starého Zákona uznala literární kritika za umělecká díla vysoké ceny. Sloh, řeč knih novozákonních je jednodušší. skoro se zdá, jako by božská pravda chtěla cele zářiti ve své vlastní kráse a odmítala lidské okrasy. Právě v této prostotě, zvláště evangelii, je největší krása a půvab Nového Zákona. Než i v Novém Zákoně nalezneme překrásná místa i s hlediska literárního. Každý ze svatopisců má svoji individualitu a zvláštní krásu. Pozorujeme-li celkovou ideu prvního evangelia, či sestoupíme-li k jednotlivostem, na první pohled poznáváme, že máme před sebou dílo semitského charakteru. Věrný řecký překlad nesetřel semitského zabarvení. *Literární krásu evangelia sv. Matouše* je třeba posuzovati s hlediska orientálních podmínek krásy a pak užasneme, co krásy je v prvním evangeliu. Evangelium má zvláštní přitažlivost, slavnostní, majestátní, skoro liturgický charakter.

Vedle sv. Pavla nejvíce evangelista Matouš pěstuje umělou prózu. S oblibou užívá řečnických figur slovních i věcných. Několik příkladů: Paralelismus prostý: »Každého tedy, kdo mne vyzná před lidmi, vyznám

i já před Otcem svým, jenž je v nebesích. Kdo by však mne zapřel před lidmi, toho zapřu také já před Otcem svým, jenž je v nebesích« (10, 32—33).

Paralelismus synthetický: »Vcházejte těsnou bránou: neboť široká jest brána a prostranná cesta, která vede k zahynutí, a mnoho jest těch, kteří vcházejí skrze ni. Jak těsná jest brána a úzká cesta, která vede k životu, a málo je těch, kteří ji nalézají« (7, 13 až 14). Velmi často užívá asyndeta (5, 3—7).

Vypravěčem, jako ostatní evangelisté, sv. Matouš není, jest spíše theologem, apologetou, který nehledí na plastiku a barvitost. Krásu evangelia sv. Matouše je třeba posuzovati v celém pojetí knihy i v jednotlivostech s hlediska stylistiky semitské.

Plnost krásy evangelia jest v jeho božských pravdách.³

DVANÁCTÁ KAPITOLA

EVANGELIUM SYNA BOŽÍHO

(*sv. Marka*)

Autorem druhého evangelia je *Jan Marek*, příbuzný sv. Barnabáše. Jeho matkou byla jerusalémská žena, jménem Marie (Sk. ap. 12, 12), v jejímž domě se scházivali první křesťané. Z toho možno usuzovati, že rodina Markova byla zámožná a již od prvních počátků věrná křesťanství. Při první apoštolské cestě sv. Pavla byl Marek s Barnabášem jeho průvodcem. Ještě několikrát se v Novém Zákoně setkáváme se jménem sv. Marka. Z listu ke Koloským (4, 10) se dovídáme, že byl se sv. Pavlem ve vazbě v Římě, a rovněž sv. Petr, když psal svůj první list z Říma (5, 13), připojuje adresátům i pozdrav Markův. Poměr knížete apoštolů k sv. Markovi byl vůbec velmi srdečný. Nazývá ho svým synem, snad proto, že ho přivedl ke křesťanství. A evangelium Markovo je ohlasem kázání Petrova, jehož Marek provázel. Podle staré tradice odešel později kázati křesťanství do Egypta, kde byl v Alexandrii umučen. V IX. století bylo jeho tělo přeneseno do Benátek, kde je tento světec zvláště uctíván.

Druhé evangelium bylo napsáno kolem roku 60 v Římě pro věřící z pohanství, hlavně Římany.¹ Cel-

kový charakter evangelia je proto poněkud jiný než charakter evangelia sv. Matouše. Těmto čtenářům židovský pojem Mesiáše a zákona nebyl běžný, zato však více — znali kult pohanských bohů a císařů — dovedli zhodnotiti majestát Syna Božího a jeho zázraky a nadchnouti se tím. Proto *cílem jeho evangelia* je ukázati Krista v božské velikosti. Svatopisec s jemnou psychologií a láskou ke Kristově osobě tak činí výrazným vyličením zázraků a dojmů, jaké zanechaly skutky Kristovy u židů, kteří se divili a chválili Boha řkouce: »Nikdy jsme nic takového neviděli« (2, 12), až celé vyličení Syna Božího a divotvůrce vrcholí ve vyznání římského setníka: »Vpravdě tento člověk byl Syn Boží« (15, 39). Se zvláštní zálibou se sv. Marek zastavuje u Kristových zázraků a jeho střízlivý, téměř skizzující sloh se stává názorným a nejednou přechází až v drobnomalbu.

Ač evangelium sv. Marka je rozsahem menší než evangelium sv. Matouše, uvádí všecky zázraky prvního evangelia mimo uzdravení služebníka setníkova (Mt 8, 5—13) a dvou slepců a posedlého (Mt 9, 27 až 34) a tři nové, v evangeliu sv. Matouše se nevyskytující (Mr 1, 25—28; 7, 31—37; 8, 22—26). I kdybychom neměli vnějších dokladů nejstarší tradice (Papiáš, sv. Irenej, Klement Alex., Eusebius), že evangelium bylo *sepsáno v Římě pro pohano-křesťany* pod vlivem apoštolské autority sv. Petra, důvody vnitřní, čerpané z obsahu evangelia, by nás k tomuto závěru dovedly. Evangelium pečlivě vykládá židovské zvyky, naproti tomu předpokládá znalost římských poměrů. Tak na př. si možno vysvětliti poznámku v 21. verši 15 kap., že Šimon Kyrenský byl otec Alexandra a Rufa, kteří byli známi římským křesťanům (Řím 16, 13), a mohli tedy potvrditi pravdu toho, co o jejich

otci evangelista vypravuje. I četné latinismy ve vazbě a latinská slova jsou dokladem římské adresy druhého evangelia (6, 37; 15, 39; 15, 44; 6, 27).

Právem bývá jeho evangelium označováno jako *evangelium Syna Božího a zázraků*.

Celé evangelium přímo dýše duchem knížete apoštolů. Při četbě Markova evangelia se nám zdá, že slyšíme slova sv. Petra v domě setníka Kornelia, když mluví o životě, díle a ukřižování Kristově: »A my jsme svědky všeho toho, co činil v krajině judské i v Jerusalemě, jehožto usmrtili, pověsivše na dřevo. Toho Bůh vzkřísil třetího dne a dal mu, aby se ukázal viditelně, nikoli všemu lidu, nýbrž svědkům od Boha předzřízeným, totiž nám, kteří jsme s ním jedli a pili po jeho zmrtvýchvstání« (Sk. ap. 10, 39—42). Toto kázání Petrovo, toť vlastně v jádře obsah druhého evangelia. Odkud je tato příbuznost? Nejstarší křesťanská tradice svědčí, že skutečně Markovo evangelium je zbudováno na podkladě Petrových kázání. Základy k evangeliu byly položeny již v jerusalemském domě Marie, matky Markovy. Tam se konaly schůzky prvních křesťanů, jimž předsedal sv. Petr. Strážkyně dveří i v noci podle hlasu poznala sv. Petra (Sk. ap. 12, 13). Tam první křesťané trvali v učení apoštolském a v obcování, v lámání chleba i na modlitbách (Sk. ap. 2, 42). Hlavním mluvčím byl sv. Petr. Denně přicházeli noví věřící (Sk. ap. 3, 11; 5, 22), znovu a znovu chtěli slyšeti vypravování Petrovo o Pánu. Sv. Petr, prostý galilejský rybář, nebyl literát, který by vyhledával umělé výrazy pro svá vypravování. Jeho řeč byla řečí srdce. Událost častěji vypravovaná mimoděk dostává ustálenou formu. Snad úmyslně, z katechetických důvodů, volil sv. Petr pevnou formu svých líčení. A dítkem tohoto

domu, kde se od prvních počátků Církve kolem sv. Petra shromažďovali věřící, byl svatý Marek. Dojmy z mládí bývají nejhlubší. Tak tomu bylo jistě i u mladého Jana Marka. Později byl dokonce průvodcem Petrovým, takže měl neustále příležitost slyšeti kázání knížete apoštolů a mohl je ve svém evangeliu věrně zaznamenati. Proto *v druhém evangeliu mluví k nám vlastně sám sv. Petr*. I kdybychom neměli svědectví nejstarší křesťanské tradice, že Markovo evangelium je zbudováno na podkladě kázání sv. Petra, vnitřní struktura evangelia tento vzájemný vztah obou světců prozradí.² Osobnost Petrovu a jeho živý temperament poznáváme nejlépe právě ze druhého evangelia, které nám jedině zanechalo některé detaily ze života sv. Petra (1, 36; 11, 21; 13, 3; 16, 7). Jak opravdově líčí evangelista sv. Petra! Tak jak byl, bez příkras, s jeho slabostmi a chybami. Trojí pád Petrův nejpodrobněji nám vyličil sv. Marek. Naopak, nejeden krásný rys Petrovy povahy jest nám zachován pouze u ostatních evangelistů, jako překrásná slova po eucharistické řeči Kristově (Jan 6, 68). Již sv. Otcové si všimli této vlastnosti druhého evangelia a viděli v ní hlubokou Petrovu pokoru.

Tato skutečnost jest nám zárukou spolehlivosti a věrnosti zpráv evangelia sv. Marka.

Blízký vztah k sv. Petrovi vysvětluje i *stylistickou stránku* tohoto evangelia. Sv. Marek nebyl učedníkem Kristovým, snad pouze svědkem posledních dnů jeho života, a přece jeho líčení činí dojem, jako by byl očitým svědkem událostí, o nichž píše. Sv. Marek píše názorně, živě, miluje přímou řeč a drobnomalbu. Uvádí jména osob (2, 14), jejich věk (5, 42), národnostní poměry (7, 26), podává zprávy o čase, místě děje i o vedlejších a podřadnějších okolnostech udá-

lostí (5, 13; 9, 3), což vše líčení evangelia obdivuhodně zpřítomňuje.

»S hlediska literárního jest evangelium sv. Marka obdivuhodné dílo. Sloh prozrazuje vyškolení na zprávách Petrových. Vlastní události jsou plné pohybu, názornosti a poesie.« (Soden.) Popis událostí je živý a nelíčený a zabíhá do nečekaných podrobností, které často chybí ostatním synoptikům. Zato jeho řečtina je chudá a neohrabaná, souvětí bez půvabu a někdy přímo drsná, slohové obraty začátečnické a jednotvárné. Zdá se, že čteme list inteligentního venkovana, popisujícího zázračné události, jichž byl očitým svědkem, popis takového vypravěče je tím živější a nelíčenější, čím je hlubší dojem, jaký měly na něho události, a čím jednodušší a omezenější jest předmět, který vypravovatel podává (Ricciotti).

Již hierapolský biskup Papiáš ve svém starém svědectví o evangeliu sv. Marka svědčí, že druhé evangelium neodpovídá chronologickému pořadu a neobsahuje úplné vyličení evangelních událostí, nýbrž pouhý výběr z nich. Evangelista podle Petrova kázání vybírá, co se mu hodí pro jeho *thema*: *Kristus — Syn Boží*. Vynechává historii dětství (která netvořila součást apoštolské katechese) a uvádí své evangelium líčením křtu a pokušení Kristova (1, 1—1, 13). V první části evangelia popisuje galilejskou činnost až k vyvolení apoštolů, jejich vyslání, paraboly, zázraky v Galileji, Petrovo vyznání, napomenutí daná apoštolům (1, 14—9, 50). V druhé části pak líčí působení Spasitelovo v Judeji, vstup do Jerusalema, zajetí a smrt Páně (10, 1—16, 20).^a

Bývá zvykem malířů, že v některém koutku svého díla se zvěční. I v evangeliu sv. Marka jest nepatrná poznámka, působící dojmem osobní vzpomínky svato-

piscovy. Když byl Spasitel v zahradě Getsemanské zajat, tu ho učedníci opustili a utekli všichni. »Jeden jinoch však šel za ním, oděn jsa lněným rouchem na holém těle. I popadli ho. Ale on, zanechav roucho lněné, utekl od nich nahý« (14, 51—52). Poznámka nemá vnitřního vztahu k událostem v Getsemanské zahradě, takže jest velmi pravděpodobné, že oním mladíkem byl sám sv. Marek, který byl očitým svědkem utrpení našeho Spasitele, a bolestnou osobní vzpomínku nenápadně zapsal ve svém evangeliu.⁴

TRINÁCTÁ KAPITOLA

EVANGELIUM SPASITELE A MILOSRDENSTVÍ

(*sv. Lukáše*)

Evangelium sv. Lukáše bylo nazváno nejkrásnější knihou světa. A opravdu, při četbě třetího evangelia nalézáme vždy nové a nové krásy myšlenek i formy.

Již prolog evangelia dává tušiti, že svatopisec není bez vyššího stupně kultury a smyslu pro literární tvoření. Je psán klasickou řečtinou a podle zvyku antických spisovatelů současně vyslovuje věnování a uvedení osoby svatopiscovy. Úvody prvních dvou evangelistů byly čistě objektivní, jejich osobnost zůstala skryta. Sv. Matouš počíná evangelium historicky, rodokmenem Kristovým, který jsa synem Davidovým, jest dědicem požehnání a příslibení daných předkům, a proto pravým Mesiášem. Podobně kratičký prolog evangelia sv. Marka: »Počátek evangelia Ježíše Krista, Syna Božího«, uvádí čtenáře ihned k událostem. Prolog sv. Lukáše (1, 1—4) jest však charakteru subjektivního, v němž osobnost svatopiscova, který dokazuje oprávnění a schopnost k napsání evangelia, jeho určení a cíl, vystupuje do popředí.

Od nejstarších dob je připisováno milému lékaři

a průvodci svatého Pavla, *Lukášovi z Antiochie*.¹ Několik zpráv o svém životě podává Lukáš ve Skutcích apoštolských. Podle starokřesťanského církevního historika Eusebia pocházel z Antiochie a byl z rodiny pohanství. Křesťanství přijal asi v Antiochii od učedníků Kristových, kteří tam po smrti Štěpánově šířili křesťanství. V Antiochii poznal asi také svatého Pavla a stal se jeho průvodcem při druhé apoštolské cestě.

Znovu se setkáváme se sv. Lukášem při třetí apoštolské cestě v Jerusalemě a pak v obojí Pavlově římské vazbě. V Římě, asi mezi r. 60—62, napsal Lukáš evangelium, které je věnováno přesně označené osobě, Theofilovi, jemuž později věnoval sv. Lukáš také Skutky apoštolské. Bylo již mnoho dohadů o této osobě, ale nic přesného o něm nevíme. Byla-li to osoba skutečná a ne pouze fingovaná, pak podle oslovení kratiste (1, 3), což se rovná dnešnímu »Excellence«, byl to pravděpodobně vyšší státní úředník. Lukáš nepíše jen pro Theofila, nýbrž i pro křesťany, kteří jsou ve stejných duchovních podmínkách, jako on. Jsou to křesťané církvi, které založil Pavel, kde tvořili většinu křesťané obrácení z pohanství. Po smrti apoštola národů sv. Lukáš pravděpodobně Řím opustil, tradice však není jednotná o místech jeho další působnosti. Podle některých starokřesťanských spisovatelů hlásal Krista v Achaji, podle jiných v Itálii, Galii nebo Dalmacii. Církev slaví jeho mučednickou smrt 18. října.²

Podobně jako evangelium sv. Marka, tak i třetí evangelium je určeno *pohanokřesťanům*. Svědčí o tom jak nejstarší tradice, tak i obsah evangelia. U sv. Matouše, který píše židům, jsou místa tvrdá pro pohané. Sv. Lukáš je buď úplně vynechává, jako peri-

kopu o ženě kananejské (Mt 15, 21—28), neb stylisticky zmírňuje místa, která by se mohla dotknouti citu pohanokřesťanů. U sv. Matouše čteme: »A budete-li pozdravovati toliko své bratry, co zvláštního činíte? Což to nečiní i pohané?« (5, 47). U sv. Lukáše jsou poslední slova změněna: »Vždyť i hříšníci to činí« (6, 33). Pečlivě však zaznamenává, co jest pohanům ke cti. Ve zprávě o uzdravení služebníka setníkova uvádí slova židovských starších, kterých sv. Matouš neuvádí: »Hoden jest, abys mu to prokázal, neboť miluje národ náš; sám nám postavil synagogu« (7, 4—5).

Jako sv. Marek byl průvodcem a tlumočnickem myšlenek sv. Petra, tak jest Lukášovo evangelium *ohlasem kázání svatého Pavla*. Nejenom obsah evangelia, i charakter řeči, slovní poklad, skladba připomíná listy apoštola národů (Lk 8, 15=Kol 1, 10; Lk 10, 20=Fil 4, 3). Sv. Lukáš v duchu sv. Pavla je uchvácen myšlenkou všeobecnosti spásy a milosrdnou láskou Spasitelovou ke všem lidem, i hříšným. Chceme-li vystihnout charakter třetího evangelia, můžeme je nazvati: *Evangelium Spasitele a milosrdenství*. Je rozvedením věty sv. Pavla v listě k Římanům (1, 16): »Evangelium jest moc Boží ke spáse pro každého, kdo věří, pro žida i pro pohana; neboť v něm se zjevuje spravedlnost Boží z víry k víře.«

Vpravdě mistrně spojuje sv. Lukáš vykupitelské dílo Kristovo s jeho láskou a milosrdenstvím. Jako sv. Pavla, tak i jeho žáka si vyvolil Duch svatý, aby názorně ukázali lidstvu milosrdnou lásku Spasitelovu. Bez Lukášových zpráv o Kristu, který se sklání k Samaritánům, hříšníkům a hříšnicím, opovrženým publikánům, by obraz Spasitelův nebyl úplný. Vypravování o kající hříšnici, o farizeovi

a celníkovi, Zacheovi, o kajícím zločinci ukazují milosrdenství Kristovo v plném světle. Sv. Lukáš jediný z evangelistů zaznamenává poslední slova Spasitele, slibující plné odpuštění (23, 34, 43). Kristovu lásku, která v hledání ztracených ovcí nezná mezí, na věčné časy zachoval svatopisec v trilogii parabol o ztracené ovci, ztraceném penízi a marnotratném synu (15, 1—23). Je opravdu vhodné epiteton, které dal sv. Lukáš Dante Alighieri, když ho nazval »vypravěčem o lásce Kristově« (De monarchia 1, 16).

Třetí evangelium bylo též nazváno *evangelium žen*. Ženy, ve starověku podceňované, mají v evangeliu čestná místa. Jsou to Alžběta, prorokyně Anna, vdova, dávající svůj halěr do chrámové pokladnice, Marie i Marta. Ženy u sv. Lukáše mají největší soustrast s trpícím Kristem a zase ženy první zvěstují apoštolům radostnou zprávu o zmrtvýchvstání Páně.

Sv. Lukáš píše pečlivou řečtinou a ze všech evangelistů má největší *smysl pro historii*.³ Události evangelia spojuje se světovou historií a zaznamenává mnohé zprávy za života Spasitele, kterých bychom jinak neznali.

Jak sv. Lukáš pracoval, ukazuje v prologu evangelia. Z ústního kázání apoštolů a učedníků Páně, ze zpráv osob, jichž se sám dotazoval, a z pramenů psaných čerpal známost o událostech, jež v evangeliu vyličil. Tak na příklad zprávy o dětství Ježíšově pocházejí pravděpodobně přímo od Panny Marie. Lukáš dvakrát ve svém evangeliu připomíná, že »Maria zachovávala ta slova, uvažujíc o nich v srdci svém« (2, 19; 2, 51). Toto zdůraznění i při vši skromnosti je velmi výmluvné. I kdyby se sv. Lukáš osobně nesetkal s Pannou Marií, mohlo se mu dostat zpráv od apoštola Jana, v jehož domě po smrti Spasitelově

se Panna Maria nacházela. Mnohou zprávu jistě obdržel od svého učitele sv. Pavla a jiných osob blízkých událostem, se kterými se setkal na svých cestách, doprovázejí sv. Pavla, v Antiochii, Malé Asii, Macedonii, Jerusalemě, nebo v Římě. Lukášova možnost styku s osobami, jež byly očitými svědky událostí, použití pramenů psaných, přesnost svatopiscova, která se tak zračí v jeho díle, jsou zárukou, že jeho zprávy jsou věrné a spolehlivé, i když sám nebyl svědkem Kristova života a působení.

Sv. Lukáš je básníkem a malířem mezi evangelisty. Jemu vděčíme za nejkrásnější vypravování živých barev a scenerie jako o kajicnici, která pomazala nohy Páně, Marii a Martě, učedníků v Emauzích, a hlavně za nejkrásnější ze všech, za historii dětství Páně. Vrcholem poesie třetího evangelia jsou hymny Panny Marie (Magnificat), Zachariáše (Benedictus) a hymnus starce Simeona.

Sv. Lukáš užívá s oblibou protikladů, oživujících a zpřítomňujících situací. Několik příkladů: Proti nedůvěře Zachariášově při Zvěstování narození Jana Křtitele (1, 18) staví víru Panny Marie při zvěstování narození Ježíše Krista (1, 38), kající hříšníci proti farizeovi (7, 37—39), Marii kontemplativní proti Martě aktivní (11, 38—42). Zvláště v parabolách protiklady mohutně působí, jako portrét syna marnotratného a dobrého (15, 11—32), boháče a chudého Lazara (16, 19—31) anebo farizea a ceňníka při modlitbě v chrámě (18, 10—14).

Svoje líčení oživuje a zpřítomňuje četnými *monology* a *dialogy*. Cítíme slepou bezstarostnost boháčovu ze slov: »Zbořím své obilnice a vystavím větší a tam složím úrodu svou i všecko zboží své a řeknu své duši: Duše, máš mnoho zboží složeno na mnoho

let; odpočívej, jez, pij, vesel se« (12, 18—19), pyšné sebevědomí spravedlnosti před Bohem ve slovech farizeových: »Bože, děkuji tobě, že nejsem jako jiní lidé« a pokoru ve slovech celníkových: »Bože, buď milostiv mně hříšnému« (18, 11—13). Jak plasticky jest vyličen duševní boj nespravedlivého správce ve slovech: »Co mám dělati? Kopati nemohu, žebrati se stydím« (16, 4). Celá ubohost a duševní rozervanost marnotratného syna se zračí v jeho monologu: »Kolik dělníků v domě otce mého má hojnost chleba, a já zde hynu hladem« (15, 17), doklad pro slovo Dantovo: »Nessun maggior' dolore, che ricordarsi del tempo felice nella miseria«, »Žádná bolest větší, než rozpomínati se na čas šťastný v neštěstí době« (Peklo V. 121).

Stejně i *dialogem*, zvláště parabolám, dodává sv. Lukáš životnosti a dramatického spádu. Lhostejnost pozvaných hostí se ukazuje v jejich odmítavých odpovědích, které sv. Lukáš uvádí (14, 18...), zatím co sv. Matouš praví: »Ale oni nedbali a odešli, jeden na své pole, jiný po svém obchodu« (22, 5).

Sv. Lukáš jest jemný *psycholog*. Dovede mistrně zachytit stavy a záchvěvy duše a vyjádřit i nejtajnější hnutí srdce. I Srdce Spasitelova. S jakou jemností v perikopě o vzkříšení mládence v Naimu poznamenává, že byl *jediným* synem matky, která byla *vdova*, a jak dobré bylo srdce Spasitelovo, »který dal ho matce jeho« (7, 11—17). Kolik jemných psychologických detailů jest na příklad v parabolě o milosrdném Samaritánu neb marnotratném synu!⁴

ČTRNÁCTÁ KAPITOLA

EVANGELIUM VTĚLENÉHO SLOVA

(*sv. Jana*)

Autorem čtvrtého evangelia je *svatý Jan*, apoštol a miláček Páně. Byl synem galilejského rybáře Zebedeá a Salome. Nejdříve byl žákem sv. Jana Křtitele, až přišel významný den povolání samým Kristem. To bylo na poušti. Ještě po letech, v pozdním stáří, když psal své evangelium, měl událost živě před očima. I hodinu si pamatoval, kdy opustil Předchůdce, aby následoval toho, který »po něm přijíti měl«. Nechme mluvit samého evangelistu: »Druhého dne Jan stál (tam) opět a dva učedníci jeho (s ním). Spatřiv Ježíše, že jde kolem, řekl: »Ejhle, Beránek Boží.« Když uslyšeli ti dva učedníci, co praví, šli za Ježíšem. Ježíš, obrátiv se a uzřev je za sebou jíti, řekl jim: »Co hledáte?« Oni mu řekli: »Rabbi« — to jest v překladě »Mistře« — »kde bydlíš?« Dí jim: »Pojďte a vizte.« Šli tedy a uzřeli, kde bydlí; a zůstali u něho ten den. Bylo kolem deseti hodin.« (Jan 1, 35—39).

Podle staré tradice byl nejmladší z apoštolů a z evangelií víme, že se sv. Petrem a bratrem Jakubem patřil k nejdůvěrnějším apoštolům Kristovým, jsa s nimi svědkem vzkříšení dcery Jairovy, promě-

nění Páně a smrtelných úzkostí Spasitelových v zahradě Getsemanské. Janova oddanost byla příčinou, že ho Pán nejvíce ze všech apoštolů miloval. On jediný s Matkou Ježíšovou a několika ženami vytrval pod křížem, i když ostatní uprchli. A byl to opět sv. Jan, který přiběhl první k hrobu, aby byl svědkem vzkříšení Páně. Když se Pán zjevil apoštolům u jezera Genezaretského, byl to zase sv. Jan, který první poznal Krista. Po seslání Ducha svatého kázal s ostatními apoštoly evangelium v Palestině a od sv. Pavla byl nazván jedním ze sloupů Církve (Gal 2, 9). Podle jednohlasné tradice působil později v Efesu. Za Domiciánova pronásledování byl poslán na ostrov Patmos, kde složil Apokalypsu. Za Nervy obdržel svobodu, vrátil se do Efesu, kde kolem r. 100 zemřel. Tam také *ke konci prvního století napsal evangelium*.¹

Nauka čtvrtého evangelia není něčím novým, je to v podstatě táž nauka jako v ostatních knihách Nového Zákona. Sv. Jan pouze podle zvýšených potřeb věřících některé základní pravdy křesťanství více zdůrazňuje. Synoptikové vedou čtenáře k Středu, kterým je Kristus; Jan z tohoto Středu vychází. Apoštol, který byl Kristu nejbližší, a který po celý život meditoval o vtěleném Slovu, mohl nejhluběji proniknouti Kristovu podstatu.

Cíl, který evangelista důsledně sleduje, je čistě věroučný. Miláček Páně chce čtenáře — jsou to hlavně křesťané z pohanství — utvrdit ve víře v Kristovo božství. Jestliže mu věřící zůstanou věrni, budou účastni věčného života: »Tyto (divy) však jsou napsány, abyste uvěřili, že Ješš je Kristus, Syn Boží, a věřice, abyste měli život věčný ve jménu jeho« (20, 31). *Mysterium Slova*, které opustilo vlast Otce a

stalo se tělem, opěvá sv. Jan ve strhujícím prologu a pak stále ve svém evangeliu: »A Slovo tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi a viděli jsme slávu jeho, slávu jako jednorozeného od Otce, plného milosti a pravdy« (1, 14).²

Evangelium vtěleného Slova. — Jako u ostatních evangelistů uspořádání látky souvisí těsně s vědomím cíle, tak je tomu i v evangeliu sv. Jana. Evangelia synoptiků jsou jako mosaika z četných kratších obrazů ze života Páně. Sv. Jan však vybírá pouze některé události nebo řeči Páně, ale zaznamenává je do nejmenších podrobností. Výběr a uspořádání látky směřuje k jednomu cíli, aby vynikla mesianita a *božství Spasitelovo*. Touto účelností se stává evangelium krásným organickým celkem.

Miláček Páně se ponořil ze všech evangelistů nejhlouběji do tajemství Kristovy osoby a nejkrásněji ukázal cenu a význam Jeho vykupitelského díla. Učedník, kterého »Pán miloval«, byl nejschopnější, aby v řečech a skutcích Kristových odhaloval nejhlubší smysl. S tímto theologickým a naučným rázem evangelia souvisí někdy i menší názornost. Stylistické zvláštnosti čtvrtého evangelia pronikají nejvíce v podání Kristových řečí u sv. Jana. Kristovo kázání u synoptiků je prodechnuto lidovostí a názorností. Krátké, životné přísloví se střídá s výmluvnou parabolou nebo názorným obrazem. Při četbě synoptiků se nám zdá, jako by se znovu vracela Kristova doba, jako by Spasitel opět procházel vesničkami a městy Galileje, jako bychom před sebou viděli Genezaretské jezero s jeho rybáři a lodičkami, uzrávající pole, člověka nepřítele, rozsévajícího koukol, nebo statek s jeho pastýři a dělníky. V řečech čtvrtého evangelia toto vše skoro chybí; jsou velebné,

prodchnuté zvláštním majestátem. Místo názorných parabol se častěji v evangeliu vyskytuje obsažná alegorie. Kristus je pramen vody živé, chléb života, vinný kmen. Jak vysvětliti odchylný charakter čtvrtého evangelia, zvláště v podání Ježíšových řečí, od synoptiků? Tento tak zvláštní ráz evangelia sv. Jana vedl některé autory k upírání Janova autorství. Jak mohl prostý galilejský rybář podávat pravdy tak hluboké a těžké? Netřeba považovat sv. Jana za rybáře stojícího na nejnižším stupni vzdělání. Čtouce mezi řádky evangelia, můžeme se domnívati, že Zebedeus, otec sv. Jana, byl zámožným majitelem bárek a proto mohl dopřáti svému synovi určité vzdělání. Vždyť v Palestině bylo zvykem vzdělávati se a při tom pěstovati řemeslo. Říkalo se: »otec, který nedá možnost synovi vyučiti se řemeslu, vyučil ho loupežnictví.« Tak i sv. Jan při svém rybářském řemesle oddal se studiu zákona dokonalosti a lásky, jsa nejdříve žákem sv. Jana Křtitele a pak Ježíše Krista.

Sv. Jan řeči Páně — které jako nejdražší poklad uchovával ve svém srdci — teprve po letech zpaměti zaznamenal, vtisknuv jim svůj osobní ráz. Slyšel je v aramejštině, ale pro Řeky je oděl do řeckého roucha. Ve svých vzpomínkách — a paměť byla jediným činitelem také v tehdejších školách rabínských — se Jan po léta obíral slovy milovaného Mistra. Ten měl svého mladistvého učedníka ve zvláštní lásce a proto se mu jistě svěřoval se zvláštní důvěrou. Z této duševní práce a praktického uspořádání vznikla *katechese Janova*. Lišila se od katechese Petrovy a synoptiků, ale nikterak jí neodporovala, částečně ji doplňujíc, částečně vysvětlujíc, ale především daleko lépe vyhovujíc novým vnějším pod-

mínkám pčselství Kristova.³ Synoptikové zachovávají nejvíce řeči Páně z doby jeho galilejské činnosti mezi prostým lidem. Miláček Páně je doplňuje řeči, které Spasitel promluvil k zástupcům lidu a ke kněžím, představitelům to vzdělané třídy židovského národa, a důvěrnými slovy, která v tichých chvílkách pronesl Mistr k vyvoleným apoštolům. Nebylo by historicky správné předpokládati, že Ježíš mluvil vždy stejně k prostému lidu jako k farizeům, kteří ho chtěli lapiti. Odtud onen rozdílný ráz evangelií synoptických a evangelia sv. Jana. Mateřskou půdou těchto evangelií je ústní podání; sv. Jan je doplňuje, podává je ze svých osobních vzpomínek a zážitků mnoho nového.

Než i při dogmaticko-christologickém charakteru čtvrtého evangelia nezanedbává svatopisec *zámek historických*, a právě evangelium sv. Jana přispívá mnoho k poznání chronologie života Páně a k pochopení nauk, představ a zvyků židovských. Liberální kritika chtěla dokázat, že evangelium sv. Jana vzniklo až později, že jeho autorem není sv. Jan apoštol, že evangelium není knihou historickou, nýbrž alegorií, knihou mystickou, v níž není podána pravá nauka Kristova, nýbrž kontemplace a meditace druhého a třetího křesťanského století, souhrn mystického hloubání nějakého samotářského filosofa, jenž zideali-soval historického Ježíše. Pravost evangelia svatého Jana byla dokázána nálezem starého papyrusu s verši 18. kap., o němž bylo již psáno na straně 45 a který nejlepší papyrologové světa (Kenyon, Schubart) položili do druhého století po Kr. (pravděpodobně jeho první polovice). Tedy evangelium, které vzniklo ke konci prvního století v Malé Asii, bylo ještě před r. 150 známo v Egyptě, kde byl onen zlomek nalezen!

A i kdyby nebylo tohoto zlomku, kdyby nebylo svědectví nejstarší tradice, už i vnitřní skladba evangelia by dokázala jeho historičnost. Svatý Jan Křtitel, Petr, Ondřej, Filip, Jidáš, Pilát, Nikodem, Marie a Marta, Samaritánka, slepý od narození jsou tak živě a věrně vyličení, že autor evangelia musel býti přítomen událostem, které líčí. Častá jsou i přesná udání časová, nejenom dní (1, 29, 35, 43; 2, 1; 4, 40, 43; 6, 22; 7, 14, 37; 12, 1, 22; 19, 31), nýbrž i hodin (1, 39; 4, 6, 52; 19, 14). Jak živé jest na př. vyličení vyhnání kupců z chrámu (2, 14—16), rozmnožení chlebů a nasycení zástupů (6, 5—15), umývání nohou apoštolů (13, 4, 5, 12), příchod Petra a Jana ke hrobu Ježíšovu (20, 3—8)! Takovým způsobem mohl vše vyličit pouze ten, který ve své první epištole píše: »Co bylo od počátku, co jsme slyšeli, co jsme viděli svýma očima, co jsme prohlédli a ruce naše ohmataly, o Slově života..., co jsme viděli a slyšeli, zvěstujeme také vám, abyste i vy měli společenství s námi...« (1, 1—3).

Evangelium sv. Jana i při svém dogmatickém charakteru má několik překrásných, dramatických perikop. Někteří kritikové⁴ se dokonce pokusili tyto perikopy přeměnit v dramatickou formu. Kolik dramatickosti, plastičnosti a životnosti je v perikopě o ženě Samaritance u studnice Jakubovy v Sychar (4, 1—42), o uzdravení slepého od narození (9, 1—38) nebo v perikopě o vzkříšení Lazara (11, 1—46)!

Řečtina čtvrtého evangelia po stránce gramatické jest dobrá, ale skladba vět řeckého ducha nemá. Spojení vět jest jednoduché a prosté. Bohatství spojovacích částí chybí skoro úplně. I svatý Jan miluje paralelismus, a časté asyndeton dodává evangeliu cosi hymnického.⁵

SKUTKY APOŠTOLSKÉ

Skutky apoštolské jsou pokračováním Lukášova evangelia a tvoří s tímto evangeliem účelně založené historické dílo. Autor Skutků *sv. Lukáš*, který sám poznal nesmírnou cenu víry, učinil si životním úkolem novou víru hlásat zvláště v řeckém prostředí. Proto v evangeliu nejdříve líčí život a dílo Kristovo a v díle druhém, Skutcích apoštolských, zázračné rozšíření Církve Boží skrze sílu Ducha svatého. Tyto první »Dějiny Církve« ukazují působení Kristovo v Církvi skrze apoštoly, hlavně *sv. Pavla*. Nejenom vnější rozmach a vítězný postup mladé Církve od Jerusalema městy a zeměmi římského imperia až do Říma, nýbrž i vnitřní vývoj a vzrůst, jevící se v bohoslužbě a organizaci církevních obcí, je zachycen v druhé knize *sv. Lukáše*.

Vnější vzrůst a rozvoj mladé Církve je ve Skutcích apoštolských soustředěn hlavně kolem apoštolských kníží *sv. Petra* a *Pavla*. Skutky líčí vítězný postup Kristovy nauky z Jerusalema, střediska židů, přes Malou Asii do Říma, centra tehdejšího světa. Hlavní důraz klade *sv. Lukáš* na vyličení přechodu evangelia od židů k pohanům a na vyličení prvních počátků misie mezi pohany. Podrobně je vyličeno obrácení

pohanského setníka Kornelia, jehož přijetí do Církve je událostí, která dala nový směr prvokřesťanské misii. Konverzi a působení největšího misionáře pohanů sv. Pavla je věnován velký díl knihy. Kdyby sv. Lukáš nenapsal Skutků, byli bychom připraveni o ne jeden hluboký a vzácný pohled do *vnitřního rozvoje* a rozmachu Církve. Skutky mluví o moci Boží, o zázračném působení Ducha svatého, o síle lidské lásky a obětavosti, o modlitbě, utrpení a zápasech Církve, o svatosti stejně jako o slabostech a poklescích těch, kteří Církev tvoří. Skutky ukazují, že dílo Boží je uskutečněno v slabých lidech, ale že je přece uskutečněno.

Vnější a vnitřní rozmach Církve nejlépe ukáže stručný *obsah Skutků apoštolských*. Po úvodu, který tvoří spojení mezi evangeliem sv. Lukáše a Skutky (1, 1—3), podává svatopisec zprávu o nanebevstoupení Páně (1, 4—14) a o volbě apoštola Matěje (1, 15 až 26). Seslání Ducha svatého a křest tří tisíc lidí po Petrově kázání v Jerusalemě je počátkem vítězného pochodu křesťanství (2).

Uzdravení chromého od narození je pro Petra příležitostí k novému hlásání evangelia, tentokráte ve chrámě (3). Byvše zajati, vydávají Petr a Jan opět svědectví. Je to již Petrova čtvrtá řeč (4, 1—22). Současně líčí sv. Lukáš i rozvoj vnitřní modlitby a lámání chleba a obtíže v lůně Církve [Ananiáš a Sáfíra] (2, 42—47; 4, 23—37; 5, 1—16). Na radu Gamelielovu: »Upusťte od těchto lidí a nechte je; neboť, je-li z lidí záměr ten nebo to dílo, rozpadne se; je-li však z Boha, nebudete moci je zrušiti«, pronásledování na krátkou dobu se menší (5, 17—42). Šestá a sedmá kapitola popisují činnost a mučednictví sv. Štěpána, jež bylo signálem ke všeobecnému pronásle-

dování křesťanů (8, 1—3). Bratři, kteří se rozprchli z Jerusalema, zanesli křesťanství do Samaří (8, 4—25). Další verše osmé kapitoly (26—40) zaznamenávají křest komorníka královny ethiopské. Kapitola devátá líčí obrácení svatého Pavla a zázraky sv. Petra v Lyddě a v Joppe. Obrácení setníka Kornelia a Petrova obrana všeobecnosti spásy (10, 1—11, 18) jsou důležitým mezníkem v dějinách Církve a jejího rozšíření mezi pohany. První pohanokřesťanská obec vzniká v syrské Antiochii (11, 19—30). Nové pronásledování křesťanů povstává za Herodesa Agrippy, kdy byl mečem sťat sv. Jakub, bratr sv. Jana, a Petr uvržen do vězení, z něhož však byl zázračně vyveden (12). Od třinácté kapitoly vystupuje do popředí Skutků veliká postava sv. Pavla, jehož apoštolskou práci líčí ostatní kapitoly Skutků (první apoštolská cesta 13, 1—14, 27; apoštolský sněm v Jerusalemě 15, 1—35; druhá cesta sv. Pavla 15, 36—18, 22; třetí cesta 18, 23—21, 17). Zbytek knihy popisuje Pavlovo utrpení a jeho první římskou vazbu, kterou je líčení Skutků uzavřeno (21, 18—28, 31).

Kniha nechce podat podrobnou historii apoštolské doby, neboť jsou zde mnohé mezery v líčení událostí, o nichž můžeme s jistotou předpokládati, že je autor Skutků dobře znal. Tak na příklad jistě věděl více o historii prvotní Církve jerusalemské a o působení sv. Petra, než čtenářům zaznamenal. Ani nechce vyličit do podrobností život a působení sv. Pavla, i když velmi mnoho stránek Skutků je věnováno tomuto apoštolovi národů. Vlastním thematem knihy je slovo Kristovo: »Budete mi svědky v Jerusalemě a po všem Judsku i Samařsku, ano až do končin země« (Sk. ap. 1, 8).

Stejně jako evangelium i Skutky apoštolské vě-

noval autor — podle zvyku své doby — vznešenému Theofilovi. V evangeliu ho chtěl přesvědčit o pravdě evangelia, ve Skutcích jeho víru utvrdit. Dílo však nebylo určeno pouze Theofilovi, nýbrž i širšímu okruhu čtenářů. Již od nejstarších dob se Skutků užívalo v celé Církvi v kázání a při bohoslužbě jako ostatních knih Písma svatého.

Bylo již velmi mnoho napsáno o *historickém charakteru Skutků* a o *pramenech*, kterých použil sv. Lukáš, když zaznamenával události líčené ve Skutcích. Sv. Lukáš měl všechny vlastnosti, jež se vyžadují od historika. Jako lékař nebyl bez určitého stupně kultury. Byl vychován v pohanství a jistě byl přesvědčen o naprosté pravdě křesťanství, které v pozdějším věku přijal. Jak víme z úvodu k třetímu evangeliu, pečlivě přezkoušel události, o kterých ve své první knize vzdělanému římskému úředníkovi psal. Podobně si jistě počínal i při složení díla druhého. Jeho práce byla v tomto případě ještě snazší, protože sám byl očitým svědkem mnohých událostí, popisovaných ve Skutcích.² Jasně můžeme ze Skutků vyčísti, kdy autor mluví z vlastní zkušenosti. Je to od šestnácté kapitoly, kde svatopisec začíná vypravovati v první osobě množného čísla (přišli jsme, plavili jsme se...). Tyto části se vyznačují názorným slohem, živostí, přesným udáváním místa a času děje, nebo podrobnostmi o osobách, které vystupují v líčení. Autor, průvodce sv. Pavla, očitý svědek líčených událostí, byl nad jiné povolán, aby tyto události zaznamenal písemně. V úvodu k evangeliu prozrazuje sv. Lukáš, že použil i pramenů psaných. Totéž učinil jistě i ve Skutcích. Řeči, na příklad sv. Štěpána (6, 1—7, 60) a sv. Petra (2.—5. kapitola), jsou podány tak věrně, že možno právem předpokládati,

že je svatopisec zaznamenal podle písemných zápisů. Nálezy poslední doby potvrdily hodnověrnost Lukášových zpráv ve Skutcích, takže dnes ani liberální kritika se neodvažuje tolik bojovati proti historické věrnosti Skutků, jak to činila v dřívější době.³

Protože se Skutky končí kratičkou zprávou o dvouleté vazbě Pavlově v Římě (o smrti Pavlově, o zkáze Jerusalema se již nezmiňují), *byly pravděpodobně napsány v Římě* ke konci této vazby, to jest asi roku 63.

Kéž jako u prvních čtenářů jsou i dnes pro nás Skutky apoštolské knihou útěchy, ukazující božský původ Ježíšova náboženství a jeho Církve.⁴

SESTNÁCTÁ KAPITOLA

APOŠTOL NÁRODŮ

(*sv. Pavel*)

V Tarsu. Rodným městem Pavlovým jest Tarsus, podivuhodně položený mezi Středozemním mořem a mohutným hřebenem Tauru. V prvním století křesťanského letopočtu byl nazýván královnou mezi městy v Malé Asii. Když v r. 64 př. Kristem utvořil Pompejus novou provincii Cilicii, stal se Tarsus hlavním městem. Později byl Tarsus prohlášen svobodným městem a jeho výsady vzrostly.

Hlavní příčinou rozkvětu města byl průmysl a obchod jeho obyvatel. Zeměpisná poloha — bezprostřední blízkost moře, uzel cest k východu i západu — přímo vyzývala k obchodu. Domácím průmyslem Tarsu bylo zhotovování pláten, kterých se užívalo na stany nomádů, pro nepromokavé pláště vojáků a cestujících. To bylo řemeslo, kterému se naučil i Šavel v rodném domě a jemuž zůstal věren po celý život i při největších apoštolských pracích.

Avšak obyvatelé Tarsu neměli smysl pouze pro obchod a výdělek, i vědy a umění kvetly v Tarsu, a to tak, že Strabon píše o význačném postavení Tarsu mezi duchovními soupeři té doby: »Žádné jiné město nemělo tolik škol a slavných učitelů jako Tarsus.«

Také všechny kulty helenistického i orientálního světa měly zde své stoupence. Sem přicházeli obchodníci, vojini, otroci ze všech konců světa: Persie, Řecka, Frygie, Syrie, Egypta, takže vedle Ormuzda byl uctíván Herakles, vedle Atheny Cybele, vedle Mitry bůh vegetace Sandon, který v tomto pantheonu měl místo zvláště čestné. Tak Tarsus poskytoval pestrý obraz všech řecko-orientálních náboženství. Bylo jistě řízením Prozřetelnosti, že právě v tomto městě se narodil ten, který se měl stát apoštolem národů. Vyšel z typického helenistického města své doby, a proto po celý život měl porozumění pro potřeby těch, jimž hlásal Krista. Zdají-li se nám dnes Pavlovy listy těžkou a nesrozumitelnou četbou, nebylo tomu tak u adresátů, jimž jsou určeny. Právě naopak. Pavel užívá slov a obrazů, jež si osvojil ve svém mládí v Tarsu a jimž pohané dobře rozuměli.

Celkem možno říci, že Tarsus byl jako předurčen, aby vydal muže, jenž nastoupí v odkaz Alexandra Velikého, uvéstí Východ a Západ v duchovní jednotu a uskutečnit zjevení Pána. »Přijdou mnozí od východu i západu a budou s Abrahamem, Izákem a Jakobem stolovati v nebesích« (Mat 8, 11).¹

Kdy se Pavel narodil, nemožno říci s určitostí. Podle narážek v jeho listech a ve Skutcích apoštolských to bylo v prvním desetiletí našeho letopočtu.²

Podle Skutků apoštolských (18, 3) byl Pavel stanařem. Z toho možno usuzovati, že stanařem byl i jeho otec, protože u židů povolání otcovo dědily i děti, a v Tarsu to bylo řemeslo obvyklé.

Osm dní po narození byl podle zákona obřezán a nazván Šavel (vyžádaný). To bylo jméno pro svět hebrejský. Ve světě řecko-římském byl nazýván Pavlem. (»Šavel, který též Pavlem slove,« Sk. ap. 13, 9.)³

Šavel byl jistě vychováván v tradičních zásadách, jak je známe z talmudu. Traktát Pirk Aboth (Zásady Otců) předpisuje: V pěti letech četbu bible, v desíti studium mišny, ve třinácti zachovávání zákonů a v patnácti studium talmudu. Studium talmudu nastávalo v patnácti letech. To byl asi věk, kdy se rozhodl otec poslati Šavla do Jerusalema, aby dokončil své náboženské vzdělání a aby se mu tak otevřela cesta k dalším hodnostem v církevní obci tarské.

U nohou Gamalielových. Čím byly pro pohany Athény nebo Alexandrie, tím byl pro židy Jerusalema. Tam se octl Šavel ve středu židovských studentů, přicházejících z celého světa.

Studující měli jen jedinou knihu, bibli. Budoucí rabbi nepotřeboval studia světských dějin, zeměpisu anebo matematiky — v tom měli zalíbení pohané — jeho zajímaly otázky mravní, věroučné a dějiny vyvoleného národa. Výuka byla soustředěna kolem zákona a tradice. Nebyl to literární výklad Písma, učitel se snažil svou nauku a své závěry dokázat a ospravedlnit Písmem. Vyučování bylo veřejné a dalo se všude, zvláště v okolí anebo v nádvořích a sloupových chrámu. Žáci byli shromážděni v kroužcích kolem učitele. Když učitel skončil svoji nauku, rozvinula se mezi ním a žáky debata. Posluchači si nečinili poznámky. Museli si slova mistrova vrýt v paměť. Největší chválou žakovou bylo, když dovedl reprodukovati nauku učitele do slova.

V době Heroda Vel. byli v Jerusalemě dva velcí rabínové: Hillel a Šammaj. Šammaj zastával ve sporných otázkách stanovisko přísnější, Hillel byl naopak v aplikaci zásad mírnější, oba však v otázkách zásadních byli věrni čisté nauce farizejské. V době

Pavlově pokračovatelem zásad Hillelových byl rabban Gamaliel, považovaný za nejosvětenějšího muže v Jerusalemě. Před ním doktoři zákona byli nazýváni *rab* (mistr) anebo *rabbi* (můj mistr), jemu však spoluvěrci na znamení velké vážnosti udělili titul ještě vznešenější *rabban* (náš mistr). Gamaliel byl za svého života vážený u všeho lidu (Sk. ap. 5, 34) a po smrti oplakáván a uctíván jako světec.

Že vliv Gamalielův na duši mladého Šavla byl hluboký, o tom není pochyby. Po letech ve své obhajobě před Židy vyzdvihuje svoje vzdělání u nohou Gamalielových a věrné následování jeho zásad (Sk. ap. 22, 3). Stopy Pavlovy rabínské právnícko-theologické výchovy se nejednou objevují v apoštolských listech, zvláště ke Galatům, a jsou jednou z příčin, že četba epištol je těžká a dnešnímu čtenáři nezvyklá. Ještě před veřejným vystoupením Ježíše Krista se vrátil Šavel do svého rodného města.

Konvertita. Když přišel znovu do Jerusalema, byla již utvořena malá křesťanská obec, která byla trnem v očích farizeům a zákoníkům. Výmluvností a horlivostí mezi prvními jáhny vynikal Štěpán. Jeho nepřátelé ho obžalovali před veleradou z rouhání. Štěpán ve své obraně tak příkře odsoudil nevěrnost izraelského národa, že jáhen byl bez rozsudku vyveden za město a tam kamenován. (Soudce »Lynch«.) Jeho šaty byly složeny u nohou mladého zákoníka, který je hlídal. To byl Šavel z Tarsu, jak později dojemně vyznal: »Pane, když se prolévala krev mučedníka tvého Štěpána, já jsem stál při tom a hlídal roucha těch, kteří ho zabíjeli, a souhlasil jsem s nimi« (Sk. ap. 22, 20). Snad to bylo právě tohoto dne, kdy se Šavlova horlivost pro zákon Boží proměnila ve fanatismus. Krev Štěpánova ho vydráždila k touze

po krvi všech ostatních křesťanů. Od onoho dne se stal nesmiřitelným odpůrcem a pronásledovatelem vyznavačů Kristových. Žádá od velerady pověřující listiny, aby v Damašku směl vyhledati křesťany a přivésti je v poutech do Jerusalema.

Bylo to pravděpodobně v roce smrti jáhna Štěpána, kdy Šavel se svými průvodci stanul před branami hlavního města Syrie a kdy se stala událost, jejíž důsledky byly tak nesmírné pro rozšíření křesťanství do celého světa. Ze Šavla se stal Pavel, z největšího nepřítele Kristova jeho největší apoštol.

Po svém obrácení pobyl sv. Pavel nějakou dobu na poušti, pak se vrátil do Damašku, kde neohroženě kázal svým bývalým souvěrcům. O tomto Pavlově apoštolátu nevíme mnoho, ale ze zpráv sv. Lukáše ve Skutcích apoštolských je zřejmo, že byl účinný.

Jeho kázání, jeho odvaha i účinky jeho slov byly pohoršením a nebezpečím pro celé ghetto a proto se jeho odpůrci rozhodli Pavla umlčet. Vše bylo připraveno k Pavlovu odstranění. Avšak bdělí křesťané upozornili Pavla na úklady a spustili ho v noci v koši s městské zdi; a tak ho zachránili.

Cílem jeho cesty byl opět Jerusalema, tentokráte ne velerada, nýbrž hlava Církve, sv. Petr: »Po třech letech jsem přišel do Jerusalema, abych uzřel a poznal Petra« (Gal 1, 18). Důvodně možno předpokládati, že Pavel chtěl vzdáti Petrovi, jako hlavě Církve, patřičnou úctu a také poznati církevní tradici.

V Jerusalemě obdržel Pavel vyšší rozkaz a určení svého životního díla, rozkaz k apoštolátu mezi pohany. Byl právě v chrámě na modlitbách, když přišel u vytržení mysli a sám Kristus mu řekl: »Pospěš a vyjdi rychle z Jerusalema, neboť nepřijmou tvého svědectví o mně«; a když odporoval, Pán dodal: »Jdi,

neboť pošlu tebe daleko mezi pohany« (Sk. ap. 22, 18).

Nejdříve odchází do rodného Tarsu, pak se sv. Barnabášem do Antiochie, »kde spolu pobýli po celý rok a vyučili zástup značný, takže v Antiochii byli učedníci nejdříve nazváni křesťany« (Sk. ap. 11, 25—26). Když v Jerusalemě vypukl hlad, byla v Antiochii učiněna sbírka pro jerusalemské bratry a Barnabáš s Pavlem tyto dary přinášejí do Jerusalema. Po návratu do Antiochie vykonává sv. Pavel své tři velké apoštolské cesty, které nám vylíčil sv. Lukáš ve 13. až 21. kapitole Skutků apoštolských.

Pavlova první apoštolská cesta (45—49). Byla to malá skupinka Kristových dobyvatelů, která se asi na jaře roku 45 plavila z Antiochie na ostrov Cypr: Barnabáš, Jan Marek (budoucí evangelista) a svatý Pavel.

Guvernérem Cypru byl Sergius Paulus, který se zabýval, jako mnozí jeho vrstevníci, okultními vědami. Měl při sobě židovského mága Bar-Jesu, který si však dal chlubné arabské jméno Elymas (mudrc, čaroděj). Sergius Paulus se dozvěděl o nových misiónářích a chtěl je osobně poznati a poslechnouti slovo Boží. Bar-Jesu byl jejich příchodem znepokojen — kdyby snad Sergius uvěřil, ztratil by svůj vliv — proto, praví Sk. ap. 13, 8 »Odporoval jim«. Jeho odpor musel být nesmírný, protože trest, který ho stihl, nebyl malý, jak zaznamenaly Skutky apoštolské: »...hned připadla na něho mrákota a tma a jda kolem hledal někoho, kdo by ho vedl za ruku. Tu prokonsul uzřev, co se stalo, uvěřil žasna nad učením Páně« (13, 12).

Cypr Pavlovi nestačil. Horlivost apoštolská ho pudila k Malé Asii, kde byla jeho rodná kolébka. Pavel již netrpělivě toužil hlásat Krista dále. Malá skupina,

jejíž hlavou se stává Pavel, se plavila z Paphu směrem k Pamfylii do Attalie. Odtud přichází skupina hlasatelů evangelia do Perge, kde však nemá úmysl se zatím zdržet. Pavel s Barnabášem chtějí proniknout až do srdce Malé Asie, do Antiochie, hlavního to města Pisidie. Plán byl smělý, cesta nebyla bez nebezpečí. Bylo třeba přetnout pisidské pohoří a projít polobarbarskou krajinou. Byla to pravděpodobně nebezpečnost cesty, která zastrašila mladého Jana Marka, že opustil apoštoly a vrátil se do Jerusalema ke své matce. Pavel velmi těžce nesl, že Marek s nimi nešel k dílu, a když při druhé apoštolské cestě chtěl Barnabáš s sebou opět vzít Marka, raději se Pavel od Barnabáše oddělil.

V Antiochii mnoho pohanů uvěřilo v Pána a slovo Páně se odtud šířilo po celé krajině (Sk. ap. 13, 49). Židé však znemožnili jejich práci a apoštolové byli nuceni Antiochii opustit.

Pavel s Barnabášem odcházejí přes Ikonium do Lystry. Bylo to město podřadného významu, kde převládal živel římský. V Lystře uzdravil Pavel chromého od narození. Událost se rázem roznesla po celém městě a vzbudila rozruch. Misionáři se stali středem zájmu. Zde se kdysi zrodila legenda o Filemonovi a Baucidě, kteří poskytli pohostinství Jupiterovi a Merkurovi. Obyvatelé se domnívali, že Jupiter a Merkur znovu přišli do jejich středu. V Barnabášovi (který byl postavou větší než Pavel) spatřovali Jupitera, v Pavlovi Merkura. Za městem v blízkosti brány byl chrám Jupiterův. Kněz chrámu, dovědév se o zázraku, přivedl býky a chtěl je apoštolům obětovati. Sympatie mas jsou však nespolehlivé. Stačilo, aby přišli židé z Antiochie a Ikonie, aby poštvali a přemluvili zástupy. Titíž lidé Pavla

kamenovali. Domnívajíce se, že jest mrtev, vyvlékli ho z města. Učedníky zachráněn opustil druhého dne Pavel s Barnabášem Lystru a odešli do Derbe. To byl nejzazší východní bod první velké apoštolské cesty Pavlovy.

Tři anebo čtyři roky uplynuly od onoho dne, kdy Pavel s Barnabášem vstoupili v Seleucii na loď. Zatoužili vidět opět po letech své bratry v Antiochii syrské. Z Derbe vedla do Antiochie nejkratší přímá cesta přes pohoří Taurus. Pavel si však přál vidět znova církve, které s takovými oběti a nebezpečenstvím života založil, aby své dílo upevnil a utvrdil věrnost mladých křesťanů. Proto se misionáři vrátili touže cestou do Attalie přes Lystru, Ikonium, Antiochii Pisidskou, Perge. Utvrzovali neofyty ve víře a povzbuzovali k trpělivému snášení utrpení.

Z Attalie odpluli do Seleucie a bylo to asi v r. 49, kdy se opět octli v kruhu bratrů v Antiochii Syrské a vypravovali jim, jak veliké věci Bůh učinil skrze ně a že otevřel pohanům dveře víry (Sk. ap. 14, 25 a násl.).

Mezi první a druhou apoštolskou cestou navštívil sv. Pavel Jerusalema, kde shromážděným apoštolům a bratrům vylíčil svůj apoštolát mezi pohany a byl přítomen jerusalemskému sněmu apoštolů, kde byla vyhlášena rovnoprávnost křesťanů ze židovství a z pohanství.

Druhá apoštolská cesta (50—53). Pavel jako pravý apoštol neopouštěl díla jednou započatého. Po nedlouhém pobytě v Antiochii zatoužil znova viděti církevní obce, založené při první apoštolské cestě, a ještě dále zanést světlo nauky Kristovy. Jeho průvodcem byl Silas a Timotheus.⁴ Pavel utvrdiv ve víře obce, založené při první cestě, obrátil se do Galatie. Ga-

latští, lid prostý, přímých povah, ochotně přijali misionáře. Nová nauka na ně hluboce zapůsobila a mnozí přijali křest. Pavel si zachoval po celý život dobrou vzpomínku na pohostinné Galaty.

Byv poučen zjevením, odebral se odtud Pavel do Troady, kde se setkal se sv. Lukášem, který se stal jeho spolupracovníkem i dobrým přítelem a důvěrníkem. Odtud se přepravila malá skupinka do Neapolis, ležící již na evropské půdě. V přístavním městě se nezdrželi, ale po via Egnatia dosáhli nedalekých (13 km) Filip. Toto zlatinisované město s významnou historií bylo prvním městem na evropské půdě, kam přišel Pavel se svými průvodci. Židovská kolonie zde nebyla početná; ve Filipech nebyla ani synagoga, pouze modlitebna za městem. Do této modlitebny podle svého zvyku z Malé Asie zašel Pavel v první sobotu po příchodu do Filip, aby získal Kristu křesťanské prvotiny na evropské půdě. Skutky apoštolské zaznamenávají zvláště jméno jedné ženy, Lydie, proselytky, prodavačky nachu z města Thyatiry.

Zde pobyl Pavel několik týdnů, až uzdravení posedlé dívky znemožnilo další šíření evangelia ve Filipech. Skutky apoštolské udávají příčinu: Svým pánnům zjednávala věštěním veliký zisk (16, 16). Ti poštvali proti nim představené města a lid. Apoštolové byli metlami zmrskáni a vsazeni do vězení. O půlnoci Pavel a Silas modlíce se zpěvem chválili Boha. Náhle se stalo veliké zemětřesení, všechny dveře se otevřely a pouta vězňů se rozešla.

Pavel uznal za vhodné opustit Filipy. Navštívili ještě bratry, potěšili je a odešli směrem k Thesalonice. Byla to cesta dlouhá skoro 150 km. Asi po pěti dnech cesty dorazili do Thesaloniky, Soluně, hlavního města Makedonie. — I v Thesalonice byla nej-

pestřejší směsice obyvatel a také silná kolonie židovská. Co se stalo kdysi v Antiochii Pisidské nebo v Ikoniu, opakovalo se i v Thesalonice. Židé poštvali proti misionářům ulici. Nařkli je, že »jednají proti ustanovením císařovým pravíce, že králem jest jiný, a to Ježíš« (Sk. ap. 17, 6—7). V městě, kde sídlil představitel Říma, byla to obžaloba zrádná a účinná. Ještě v noci musil Pavel opustit Soluň a přes Bereu přichází do Athén.

V té době Athény nebyly již duchovní metropolí světa. V době příchodu Pavlova žily Athény již jen ze své bývalé slávy. Athénští se považovali za nejzbožnější mezi Řeky. Kdyby zbožnost spočívala pouze v projevech vnějších, pak to byla pravda (P. Prat). Na Akropoli, na agoře, v ulicích, na náměstích, všude byly oltáře a chrámy nejrozličnějších bohů a hrdinů.

V prvním styku s novým prostředím pocítil apoštol osamělost, která byla větší proto, že Silas a Timotheus zůstali v Bereji. Svým průvodcům dává příkaz pro Silu a Timothea, aby přišli k němu co nejrychleji (Sk. ap. 17, 15). Jeho víra a horlivost však byla příliš hluboká a nezdolná, než aby ztratil chuť k práci.

I v Athénách byla židovská kolonie a Pavel ihned vešel ve styk s ghettem. Zdá se, že židé byli hluchí k slovům apoštolovým, protože Skutky apoštolské nemluví o obráceních. Středem veřejného života Athén byla agora, kde bylo vidět řečníky, básníky, politiky i prostý lid. Zde se setkávali misionáři nejrozličnějších kultů. V sobotu mluvil Pavel v synagoze, v ostatní dny na náměstí.

Jednoho dne ho požádali epikurejci a stoikové, aby na Aeropágu vyložil svou nauku. Jeho řeč nám zachoval sv. Lukáš ve Skut. ap. 17, 22—31. Byl to ucelený výklad křesťanské nauky před pohany, vzdě-

lanými, ale špatně připravenými k pojetí hlubokých pravd evangelia. Úvodem upoutal pozornost a chválou zbožnosti Athénských získal sympatie: »Muži athénští, vidím, že jste po každé stránce velice bohabojní. Neboť když jsem procházel a prohlížel vaše posvátná místa, našel jsem také oltář, na kterém bylo napsáno: *Neznámému Bohu*.«⁵ To jest východiskem i thematem jeho řeči. Její hlavní myšlenky jsou: Tento Bůh, jehož původu a přirozenosti posluchači neznají, jemuž se však klanějí, to jest Bůh, kterého on jim zvěstuje. Nevědomost posluchačů musí ustoupit a učinit místo plnému světlu. Jest jeden Bůh, všemocný, stvořitel všeho, který chce býti a musí býti poznán, »neboť my jsme jeho plémě«.«⁶ Jest třeba činit pokání, neboť tento Bůh skrze muže, kterého vzkřísil z mrtvých, bude soudit svět. Po těchto slovech byl Pavel přerušen. Pravda o vzkříšení byla pro posluchače příliš těžká a nedostupná. Někteří se posmívali, jiní řekli: »Poslechneme tě někdy jindy.« Někteří však přece uvěřili. Jména dvou nám zachovaly Skutky apoštolské. Byl to Dionysius Areopagita a žena jménem Damaris (17, 34).

Z tvrdošíjných Athén odchází apoštol národů do Korintu. Jako ve všech obchodních střediscích, bylo i zde velmi pestré a různorodé obyvatelstvo. Pavel okamžitě pochopil pole působnosti v tomto mezinárodním prostředí. Ihned se připravil na delší pobyt a metodický apoštolát. Mezi týdnem pracoval se stanařem Akvilou, v sobotu kázal v synagoze. Zvláště obrácení představeného synagogy — Krispa — vzbudilo pochopitelný rozruch v ghettu. Nepřátelství, které dosud bylo tiché a skryté, stávalo se veřejným. Událost z Antiochie se opakovala: Pavel opustil synagogu a obrátil se k pohanům. Tak jako v Antiochii

vytýká jim Pavel nevěru: »Krev vaše budiž na vaši hlavu; já čist jsa půjdu od této chvíle k pohanům.«

Půl druhého roku pracoval Pavel v Korintě, až to byli opět židé, kteří chtěli překaziti jeho práci. Vedeni představeným synagogy Sosthenem, nástupcem Krispovým, obžalovali Pavla u prokonsula Achaje Galliona (starší bratr Senekův). Jejich obžaloba zněla: »Tento navádí lid, aby ctil Boha proti zákonu« (v. 13). Pavel se chtěl hájit, ale Gallio mu zabránil, promluviv sám. V jeho očích to byla vnitřní náboženská věc židů, malichernost státem uznaného kultu. Zde úředního rozhodnutí nebylo třeba: »(Muži) židé, kdyby běželo o nějaké bezpráví nebo bídný zločin, slušně bych vás vyslyšel. Jsou-li to však hádky o slovo, o jména a o váš zákon, rozhodněte si to sami; já nechci být soudcem o těch věcech.« I odehnal je od soudné stolice (Sk. ap. 14—16). Celá záležitost dopadla smutně pro žalobce. Lid, ne vždy nakloněný židům, ještě před samotným tribunálem a před zrakem prokonsulovým je zbil.

Ještě nějakou dobu po této události zůstal Pavel v Korintě. Zdá se však, že pobyt již nebyl dlouhý. Církev byla založena, upevněna a Pavel poznával, že již může opustit dílo, které v Korintě vykonal. Pavel odplul k Efesu. Priscilla a Akvila, kteří se chtěli asi v Efesu usaditi, ho doprovázeli. I v Efesu kázal v synagoze. Tamější židé ho prosili, aby u nich zůstal déle. Pavel odmítl, ale slíbil, že se k nim ještě vrátí, bude-li to vůle Boží.

Odtud vedla jeho cesta do Cesareje a konečně asi přes Jerusalema do Antiochie, kde skončila druhá velká apoštolská cesta Pavlova.

Třetí apoštolská cesta (53/54—58). Pouze několik týdnů pobyl Pavel mezi bratřími v Antiochii. Touha

zanést jméno Kristovo do celého světa vedla ho k další, třetí velké apoštolské cestě. Tentokráte byl jeho průvodcem mladý konvertita z pohanství Titus. Středem jeho apoštolátu byl nejdříve Efes.

I Efes, brána do Malé Asie, byl strategický bod prvního řádu: soupeř Antiochie a Korintu. Čím byl Korint v Evropě, tím byl Efes u Egejského moře v Malé Asii. I zde kvetl obchod. I zde byly stíny a světla přímořského obchodního města: bohatství, korupce mravů, směsice náboženství a kultů. Zvláště Artemis zde byla uctívána a její chrám, jeden ze sedmi divů světa, učinil Efes daleko široko známým. Tisíce poutníků přicházelo každoročně do Efesu.

Z narážek v listech ke Korintským možno usuzovat, že během svého dlouhého efeského pobytu trpěl Pavel morálně i fysicky. Židé i pohané mařili jeho dílo. Jednu příhodu zaznamenal nám sv. Lukáš. Byla asi poslední a nejostřejší. Největší překážkou křesťanství v Efesu byl kult bohyně Artemidy. Artemis, Diana Římanů, byla ochránkyní města. Efeští milovali chrám, který jim byl symbolem moci a bohatství města. Svátky bohyně se svými velkými slavnostmi vábily do města mnoho cizinců, a zvláště zhotovitelům obrazů a soch bohyně se dobře vedlo.

Protože kázání Pavlovo bylo namířeno proti veškeré modloslužbě, musela se dříve nebo později obrátit proti Pavlovi nenávist těch, kteří mohli být zkráceni ve svých výdělcích. Tak se skutečně stalo. Jakýsi Demetrius, významný činitel cechu umělců a řemeslníků, zhotovujících malé chrámky a amulety bohyně, svolal výrobce těchto věcí a poštval je proti Pavlovi.

Rozhořčení Demetrioových posluchačů neznalo mezí. Běželi ulicemi volajíce: »Veliká jest Diana Efeských!« Jak se již při podobných událostech stává,

připojovaly se k nim hloučky lidu. Vše se hnalo k divadlu, které bylo záhy zaplněno jako o největších slavnostech. Mnozí ani nevěděli, proč sem vlastně přišli a oč jde. V zástupu byli také židé. Jeden z nich, jménem Alexander, chtěl promluvit. Když však poznali, že jest to žid, nepřipustili ho vůbec ke slovu, po dvě hodiny volající: »Veliká jest Diana Efeských!« Až tajemník města — neznáme jeho jména — zástupy uklidnil. Další pobyt Pavlův ve městě by nebyl býval pastoračně rozumný. Pavel nechtěl dráždit lid a vyvolávat snad pronásledování křesťanské obce. Téměř po tříletém působení v Efesu se rozhodl město opustit.

Pavel shromáždil ještě naposled věrné z Efesu, dal jim napomenutí a rozloučiv se s nimi odešel přes Troas do Makedonie a Řecka. Skutky apoštolské nezaznamenávají zvláštních událostí. »Prošel ty krajiny a napomenul je řečí mnohou« (Sk. ap. 20, 2). Směr cesty byl pravděpodobně: Troas, Neapolis, Filipy, Thesalonika, Korint.

Po tříměsíčním pobytu v Korintě se vrací apoštol přes Soluň, Filipy a Milet do Palestiny. Protože nedostatek času mu nedovoloval odbočiti do Efesu, povolal k sobě do Miletu starší efeské církve, aby se s nimi rozloučil. Ve 20. kap. Skutků nám zaznamenal sv. Lukáš tuto dojemnou scénu. Tušil, že se s nimi již na tomto světě neshledá. Předpověděl jim, že v Jerusalemě ho očekávají okovy a soužení. Řekl jim: »Vím, že neuzříte již tváře mé, vy všichni, mezi nimiž jsem chodil, hlásaje království Boží.« Předpověděl jim, že po jeho odchodu vejdou mezi ně vlci draví, kteří nebudou šetřit stádece. Odporučil je Pánu a prosil, aby bděli a chránili neporušené slovo Boží, které jim po tři roky hlásal. Dojetí bylo veliké a doštoupilo vrcholu v závěrečných slovech apoštolových:

»Stříbra a zlata neb roucha nežádal jsem od nikoho, jak sami víte; neboť pro potřeby moje a pro ty, kteří byli se mnou, sloužily ruce tyto. Ve všem ukázal jsem vám, že takto se lopotíce, máme se ujímati slabých a pamatovati na slova Pána Ježíše, neboť on řekl: »Blaženěji jest dáti nežli bráti« (Sk. ap. 20, 33—35). A to pověděv, poklekl na kolena a pomodlil se s nimi se všemi. I nastal veliký pláč ode všech a padše na hrdlo Pavlovo, líbali ho, rmoutíce se zvláště nad tím slovem, které řekl, že tváře jeho již neuvidí (v. 36—38). Pohnutí všech bylo nesmírné. Kněží z Efesu, muži, ženy, děti z Miletu doprovázeli Pavla až k přístavu. Bolest všech dostoupila vrcholu, když se loď odrážela od přístavu, mizela v dálce a věřící si znovu připomínali slova apoštolova: »Neuzříte již tváře mé.« Do Jerusalema přišel Pavel, když židé i křesťané se chystali slavit svátky letnic.

Pavel vězeň. Svátky letnic přivedly do Jerusalema mnoho židů z diaspory i z provincií asijských. Byli mezi nimi ti, kteří znali Pavla a kdysi ho jako rouhače vyhnali ze svých synagog. Ale nejenom mezi nimi, nýbrž i mezi orthodoxními židy jerusalemskými měl bývalý žák Gamalielův mnoho nepřátel.

Byli zde také židé z Efesu. Ti spatřili ve městě Pavla v průvodu jakéhosi Trofima, efeského pohanokřesťana. Rozšířili mezi lidem pověst, že prý ho Pavel uvedl do chrámu, (do části, do které pohané pod trestem smrti neměli přístupu). Když byl Pavel v chrámě, nepřátelé pobouřili lid, křičíce: »Muži Izraelité, pomozte, to jest ten muž, který všude učí proti národu i proti zákonu a místu tomuto, a mimo to i pohany uvedl do chrámu a poskvrnil toto místo svaté« (Sk. ap. 21, 28). Nastal shon.

Pobouřený lid se vrhl na Pavla a nebýt římské posádky, která z tvrze Antoniovy ke chrámu ihned přispěchala, byli by Pavla zabili.

Tribun Klaudius Lysias, domnívaje se, že Pavel je buřič, chtěl ho dát zbičovat. Pavel se však jako občan římský ohradil. Nejdříve tribun postavil apoštola před veleradu, ale když poznal, že židé chtějí Pavla usmrtit, poslal ho tajně k prokurátorovi Palestiny Felixovi, který sídlil v Caesareji. Prokurátor rozhodl, aby byl apoštol souzen, až se dostaví jeho žalobci. Za pět dní se dostavila deputace velerady s Ananiášem v čele. Byly vzneseny žaloby proti Pavlovi; apoštol se hájil a prokurátor konečně rozhodl, že nemůže vynést rozsudek, protože je třeba, aby ještě vyslechl tribuna Klaudia Lysia. Zástupcové velerady byli nuceni vrátit se do Jerusalema s nepořízenou. Pavel však zůstal v zajetí. Jeho vazba jako římského občana nebyla přísná a přátelé měli k němu volný přístup. Vlastní pohnutka oddálení rozsudku byla jiná, méně čestná, korupce vysokých římských úředníků. Svědčí o tom poznámka sv. Lukáše, že ho prokurátor častěji k sobě povolával a rozmlouval s ním a zároveň též čekal, že mu dá Pavel peníze. Po dvě léta byl Pavel ve vězení, až Antonius Felix byl odvolán a místo něho ustanoven Porcius Festus.

Pavlův proces byl obnoven. Scéna, která se odehrála kdysi před Felixem, se znovu opakovala před Festem. Byly vzneseny proti Pavlovi četné a těžké žaloby, dokázat je však žalobci nemohli. Festus vida, že se jedná o věc čistě židovskou a náboženskou a chtěje ukázati židům, že přihlíží k zákonům velerady a tak se jim zavděčiti, řekl Pavlovi: »Chceš jíti do Jerusalema a tam býti souzen o tom přede mnou?« Pavel odmítl: »Před soudem císařským stojím, zde

mám býti souzen. Židům jsem v ničem neublížil, jakož i ty dobře víš. Provinil-li jsem se tedy, anebo spáchal-li jsem něco smrti hodného, nezdráhám se umřítí; pakli však není nic na tom, z čeho mne tito obviňují, nikdo mne nemůže jim vydati. K císaři se odvolávám« (Sk. ap. 25, 10—11). »K císaři jsi se odvolal, k císaři půjdeš,« byla odpověď prokurátorova.

Tak asi na jaře roku 61 přichází Pavel do Říma. Přichází sice s okovy na rukou, ale přece jako apoštol a hlasatel evangelia Kristova. Jeho vazba byla mírná. Směl bydlet v najatém soukromém bytě, avšak pod stálým vojenským dohledem.

Rozsudek císařův nebyl ještě vynesен, když svatý Lukáš zakončil svou historii Skutků apoštolských, a historik Pavlova života je od této chvíle nucen uchylovat se již jen k dohadům nebo narážkám v pastorálních listech sv. Pavla (listy Timotheovi a Titovi). Asi r. 63 byl Pavel po pětileté vazbě propuštěn na svobodu.

Mučedník Kristův. Jest velmi pravděpodobné, že po propuštění z vazby sv. Pavel uskutečnil svůj dávný plán a odebral se do Španěl.

Na základě listů pastorálních můžeme odůvodněně usuzovat, že Pavel ještě jednou po římské první vazbě vykonal apoštolskou cestu na východ. Nejdříve se pravděpodobně zastavil na Krétě, kde zanechal v čele křesťanské obce Tita. Pak se asi zastavil v Efesu, kde byla početná a kvetoucí církev soupeřící se samotnou Antiochií. Zde ustanovil biskupem Timothea. Z Efesu odchází Pavel do Makedonie (1. Tim 1, 3).

Zimu v r. 65 strávil v Nikopolis. Na jaře snad ještě navštívil Malou Asii, pak se obrátil k moři Egejskému; při této příležitosti patrně navštívil Korint. O něco později nacházíme apoštola v Římě.

Po krátkém apoštolátu byl zde se sv. Petrem zajat a vydal svědectví krve pro toho, který si ho k sobě připoutal na cestě do Damašku a jehož Pavel celou duší miloval a jemuž věnoval v apoštolátě všechny své síly a schopnosti. Jako občan římský byl Pavel stát.

Podle staré tradice, přijaté Eusebiem a sv. Jeronymem, bylo to ve čtrnáctém roce Neronovy vlády, v 67. roce našeho letopočtu. Podle římské tradice se stalo stětí sv. Pavla asi 3 km za Římem vlevo od Ostijské silnice v místě, nazývaném *Aquae Salviae*, dnes *Tre Fontane*.

Ostatky apoštola národů jsou uloženy v basilice *San Paolo fuori le mura*.⁷

SEDMNÁCTÁ KAPITOLA

LISTY, THEOLOGIE A INTUICE SV. PAVLA.

Sv. Pavel je právem počítán mezi největší spisovatele lidstva. Sv. Jeronym hodnotí neodolatelnou sílu jeho listů slovy: »Kdykoli čítám apoštola Pavla, zdá se mi, že slyším ne slova, ale bromy! Kamkoli se ohlédneš, blesky jsou!«¹ Sv. Jan Zlatoústý v komentáři listu k Římanům píše, že jest vždy unesen, když čte listy sv. Pavla, a že mu připadá, jako by viděl apoštola národů před sebou. Skutečně, žádný z novozákonních spisovatelů nám nedává nahlédnouti do své duše tak, jako Pavel svými listy. Známe-li dnes nejlépe z apoštolů život sv. Pavla, i jeho nejtajnější city, máme za to co děkovati nejenom Skutkům apoštolským, ale i jeho epištolám.

Sv. Pavel nechtěl býti spisovatelem, chtěl pouze pomáhati svým věrným. Potřeby nově založených obcí vyžadovaly neustálého styku s apoštolem. Bylo třeba povzbuzení, utvrzení ve víře, odstranění hříchů a pohoršení, bylo třeba varovati před falešnými proroky anebo vysvětliti pochybnosti. Tyto naléhavé potřeby byly příčinou napsání Pavlových listů. Apoštol i v listech bojuje o duše. Vidí živě před sebou nepřítelé duší. Varuje před ním. Vidí před sebou

ohrožené církevní obce, mluví k nim hlasem starostlivého otce, s láskou, ale je-li třeba i s přísností. Prosí čtenáře, napomíná je, přesvědčuje i zapřísahá. Pavlovy listy jsou konverzací s adresátem. Jsou to *listy příležitostné*, psané za účelem praktickým a proto v nich nesmíme hledati celou theologickou nauku. Jsou doplněním ústního kázání, předpokládají je. Jsou v nich skryté narážky na poměry v jednotlivých církevních obcích a proto nejedno místo není nám dost jasné. Ale čtenáři dobře rozuměli a vycítili, kam Pavel míří.

Svou *vnější formou* se Pavlovy listy čili epištoly podobají dopisům, jak je známe ze zachovaných papyrů. Jejich obsah se však valně od těchto liší. V některých listech, jako k Římanům, Galatským, Efeským, je jasně oddělena první, věroučná část, od části mravoučné. Pavlova morálka a napomínání vychází z dogmatu a proto jsou tak účinná a strhující. Začáteční a konečný pozdrav přizpůsobuje apoštol křesťanskému duchu a rozšiřuje o požehnání a díkyvzdání Bohu.

Listy Pavlovy nejsou ani obyčejné, čistě soukromé dopisy, ani umělé literární epištoly, ale je to nenapodobitelná směs obojího. vznikající z účelu, za jakým byly tyto listy psány. Třebaže byly poslány určitým adresátům, měly svým obsahem důležitost obecnější. Druhý list Korinťanům jest adresován »církevní obci v Korintu a všem, kteří jsou po celé Achaji« (1, 1); první list pak »církevní obci Boží, která je v Korintu... a všem, kteří vzývají jméno Pána našeho Ježíše po všem místě jejich i našem« (1, 2). Takové listy nemohly býti schovány výlučně v jedné obci a zatajeny jiným. Poučení, napomenutí a povzbuzení v nich obsažené zajímalo i jiné křesťanské obce, ba

celou Církev, a bylo od ní jako inspirované slovo Boží přijímáno.²

Pavel své listy zpravidla diktuje, mluví živě, čím srdce oplývá. Proto ony četné anakoluty, přerванý chod myšlenek, přechod z jedné myšlenky do druhé, četné řečnické otázky a figury. Pavel dovede mluvit výrazně, přesvědčivě, a přece ne umělkovaně. Dovede své závěry tak formulovat, že je není možno zapomenout.

To vše jest u Pavla velmi významné, ne však podstatné. Vlastní síla Pavlových listů není v jeho slohu, živé řeči, rétorice, nýbrž v jehoologii, do jejíž služby apoštol toto vše staví.

Zachovalo se *čtrnáct epištol* sv. Pavla. Bylo jich však napsáno více. Na příklad list k Laodicejským, který se ztratil, jak můžeme usuzovat z listu ke Koloským, kde apoštol píše: »A když tento list bude přečten u vás dejte jej přečísti také v církvi laodicejské a list z Laodicee přečtete také vy« (4, 16).

Pořad epištol až do 4. stol. v různých seznamech novozákonních knih býval různý. Od 5. stol. zveřejněn pořad přijatý sv. Jeronymem, který se zachovává ve vydáních Nového Zákona až dodnes. Vodítkem je *hodnota adresátů*: List k Římanům, dva ke Korintánům, Galatům, Efeským, Filipským, Koloským, dva listy Thessalonickým, dva listy Timotheovi, list Titovi, Fi'emonovi a epištola k Židům. List k Židům je kladen v seznamech na poslední místo, protože ve 3. a 4. stol. bylo v některých církvích pochybováno o pavlovském původu tohoto listu.

V *časovém pořadí* jsou na prvním místě oba listy k Thessalonickým, jež Pavel napsal kolem roku 52. Po těchto následují čtyři velké epištoly (Řím. Gal. a dvě Kor.), napsané při třetí apoštolské cestě v le-

tech 54 až 58. V římské vazbě v r. 61—63 napsal apoštol listy tak zvané ze zajetí (Efeským, Koloským, Filipským, Filemonovi). Časově nejpozději vznikly dva listy Timotheovi a list Titovi (65—66), označované jako listy pastýřské. List k Židům byl napsán asi r. 64.

V Pavlových epištolách, sledovaných v pořadí časovém, je zřejmě *věroučný vývoj*. V listech k Thesalonickým zaznívá ještě ozvěna apokalyptických řečí synoptiků o nejistotě dne příchodu Páně. Čtyři velké epištoly, napsané na vrcholu Pavlovy apoštolské činnosti, jsou hlavním pramenem jeho hluboké theologie. Prohlašují všeobecnost evangelia, jež je »moc Boží ke spáse pro každého, kdo věří, pro žida i pro pohana« (Řím 1, 16). Zvláště epištoly k Římanům a Galatům jsou živým kázáním apoštolovým proti židům, činícím si jedině nárok na spásu. Když evangelium všeobecnosti spásy zvítězilo nad židovskou úzkoprsostí, bylo nutno vystoupiti proti novým bludům tentokráte spíše se strany pohanů. Protože nové bludy se týkaly hlavně osoby Kristovy, ukazuje Pavel v listech ze zajetí Krista v celé jeho hloubce přirozenosti božské i lidské, jako hlavu Církve, s nímž jsou věřící spojeni v jedno mystické tělo. Listy pastýřské předpokládají již ustanovené četné církve s přesnou organizací, s biskupy v čele. Pavel cítí blížící se konec plodného života, a proto v těchto listech dává nejvěrnějším spolupracovníkům poslední rady a napomenutí. Konečně list k Židům má svůj zvláštní ráz, pro který bývá označován jako koruna Pavlových epištol. Krásnou formou a slavnostním rázem dokazuje vznešenost Zákona Nového před Zákonem Starým, vznešenost Kristovu nad Mojžíšem a cenu Oběti novoz. před obětmi Zákona Starého.

Hluboká theologie sv. Pavla jest plodem osvětlení, zbožného uvažování a ponoření v Písmo. Chceme-li poznati vývoj jeho myšlenky, jest nutno čísti Pavlovy listy v pořadu jejich dějinného vzniku: zprvu pšeničné zrno a zelenající se stéblo (listy k Thessal.), pak nalévající se klas (čtyři velké epištoly, ke Gal., dvě Kor. a Římanům), potom zralý plod v klase (listy ze zajetí) a konečně žeň (listy pastýřské).³

Výstižně píše o theologii svatého Pavla dr Tomáš Hudec:⁴ Mluví-li se o theologii sv. Pavla, nemá tím býti řečeno, že Pavel má svou zvláštní theologickou nauku, odlišnou od učení obecné Církve, nýbrž míníme tím ony body křesťanské nauky, které Pavel ve svých listech, jak toho okolnosti a poměry vyžadovaly, projednává. I když Pavel křesťanskou nauku nepodává systematicky, přece je naukový obsah jeho listů tak bohatý, že listy ony vždy byly a budou nevyčerpatelnou studnicí zjevené nauky. Z tohoto zdroje čerpali svatí Otcové a čerpají i theologové naší doby. — Středem této theologie jest Ježíš, který od věčnosti u Otce existoval a který stav se člověkem, zemřel za nás na dřevě kříže. Svou smrtí nás vykoupil a zjednal nám milost, kterou se ze »synů hněvu« stáváme syny Božími a předmětem lásky Boží. Tento přechod ze stavu hříchu do stavu milosti sluje ospravedlněním. Starý Zákon mohl poskytnouti pouze zevní ospravedlnění, byl pouze »vychovatelem ke Kristu« (Gal 3. 24). Skutečného, vnitřního ospravedlnění se stává člověk účastným jedině vírou v Krista. Ovšem ne vírou mrtvou, ale takovou, která jest »účinnou skrze lásku«. Všichni věřící v Krista. sjednocení jeho milostí a vírou v něho, tvoří jedině mystické tělo, jehož hlavou jest sám Kristus.

Hlavní zásluha Pavlova záleží v tom, že uvolnil

evangelium Kristovo od svazku se Zákonem Mojžíšovým a že nauku Kristovu z úzkých hranic Palestiny přenesl do řecko-římského kulturního světa. Vědomí pravé universality, přednost niterného před zevnějším a intuice pravé svobody synů Božích byly *tři velké intuice*, v nichž tkví podstata Pavlova poslání a jeho stěžejná důležitost v dějinách lidstva. Význam této trojí intuice dobře pochopil za svého amerického exilu filosof Jaques Maritain a zachytil v úvodu ke knize: *La pensée de Saint Paul*,⁵ kde píše: *Pavlovo vědomí pravé universality*. Právě to bylo hlavní událostí, největší z celých dějin duší a civilisace. Bylo třeba pochopit, že Syn Člověka nepřišel pouze pro Židy, nýbrž pro člověka, pro lidský rod, pojatý v jeho celku. Bylo nutno chápat, že Mesiáš z národa židovského nepřišel jenom pro národ židovský, ale pro všechny národy světa. Bylo třeba si uvědomit, že spasiv svou krví lidstvo všech národů světa, nežádal tím na nich, aby se stali dříve židy nebo přívrženci židovství, než se stanou křesťany, nýbrž naopak, činil z nich své Izraelity pravé, v duchu a v pravdě, svůj lid, obřezaný v srdci, ne na těle, k jehož příslušnosti byli stejně povoláni jak ti, kdo pocházeli z obřízky, tak i neobřezaní. Bylo třeba pochopit, že Církev neboli království Boží, putující zde na zemi, království vykoupení, pokračujícího z generace na generaci, nebylo ani sekton židovskou, ani náboženským rozšířením izraelské theokracie na všechny národy země - nýbrž naopak universálním Tělem, nově zplozeným ve své viditelné realitě neviditelnou silou krve Kristovy a Ducha Božího. a to právě za cenu království pozemského, jehož byl Izrael od té chvíle zbaven. Bylo nutno si ujasnit, že tento neobyčejný dějinný přelom, následkem něhož z rozbitého, všeho zbaveného, na zemi ležícího

Templu, vzejde a vyvine se Izrael duchovní, tajemný to chrám Těla Kristova, byl sám podmíněn úpadkem Izraele a velikou zpronevěrou jeho kněží. Bylo nutno chápati, je-li spása pro všechny lidi a není-li v Kristu ani žida, ani pohana, že je to proto, poněvadž moc, která koná dílo spásy, není Zákon židovský, nýbrž Víra v toho, který byl ukřižován právě jménem tohoto Zákona.

Velkou intuici, naplňující Pavlova ducha, tvoří tedy smysl pro universalitu království Božího a smysl pro spásu skrze Víru, nikoli skrze Zákon. Jiná intuice, neoddělitelně spojená s prvou, jest intuice *přednosti niterného před zevnějším*, nadřadění ducha nad literou, života milosti nad vnějšími řády. To je vlastní smysl Evangelia. Pavel měl hlubší vědomí než kdokoli jiný o nesmírném duchovním převratu, dovršeném Ježíšem a který svatý Tomáš Aquinský osvětluje, když zjišťuje, že ve Starém Zákoně, jakožto zákoně psaném, nejvíce záleželo na zevním splnění předpisů a řádů, ale že Nový Zákon je nejprve a především zákonem nepsaným — napsaným Bohem do srdcí povolanych — a že co je v něm hlavního, a »to, v čem záleží všechna jeho síla«, jest milost Ducha Svatého, působícího v duších vírou a láskou (1. Sum. theol., I—II 193, 1.).

Od té chvíle záleží více na čistotě srdce než na očišťování podle zákona, více na milosrdenství než na sabbatu. Rozlišování mezi řádem posvátným a řádem světským není zrušeno, je naopak potvrzeno. Ale náboženství již nezáleží v zahalování světského zevní okázalostí posvátna, aby bylo světské podrobeno zákonu a chráněno před přísností Boha bázně; od nynějška náboženství záleží především v pronikání jak světského, tak posvátného, dary vnitřní milosti, které

duším uděluje sám život Boha lásky. Celá oblast existence a činnosti lidské osobnosti jak v pojmovém oboru světském, tak i v kategorii posvátna stává se polem vnitřního posvěcování, a sociální funkcí posvátna je sloužiti za nástroj tomuto posvěcování a zduchovňování.

Litera a všechny zevnější řády nejsou zrušeny, ale od nynějška víme, že mají cenu jedině skrze řád podle ducha, jímž jsou jakoby oživeny. Bezpochyby pro lidskou slabost budou pokračovati v boji proti duchu, a budou chtít nabyt převahy nad ním, ale útrapami svatých a katastrofami v dějinách světa budou vykupovány odvety ducha.

Zákon nebyl zrušen, ani jediné iota nebylo z něho smazáno, nýbrž Ježíš uskutečnil a v plnosti dokončil dílo, pro něž byl zákon ustanoven. Obřadní řády, které byly obrazné a které ohlašovaly tajemství spásy, byly uskutečněny a dokonány v těle Mesiášově a v jeho oběti, a byly takto skončeny — byvše absorbovány skutečností, kterou připravovaly a zobrazovaly — aby učinily místo obřadům a svátostem Nového Zákona, jež udělují a zvětňují tuto skutečnost. Mravní předpisy, jež se týkají skutečného chování každého člověka zde na zemi, podle něhož má dojiti k pravému poslednímu Cíli, nikterak neskončily, ale jejich význam byl hluboce přetvořen. Rozptýlila se iluse, v níž se věřilo, že člověk plněním těch předpisů se může sám od sebe uvést do stavu spravedlnosti, přirozené nebo zákonité. Právě svobodným darem, jež nám Bůh dává sám od sebe, a to skrze kříž Kristův a jeho krev, je člověk uveden do stavu spravedlnosti z milosti — vykoupeného za velikou cenu a bez jeho zásluhy. Člověk má učiniti zadosť mravním předpisům, ale sám od sebe není schopen tyto předpisy uskutečnit v jejich úplnos-

ti, pokud spoléhá na domnělou moudrost a dokonalost, za něž by vděčil své vlastní lidské síle. Musí však a může je naplnit v jejich úplnosti — a to skrze pravou moudrost a dokonalost, za něž bude vděčit moci Boží. Stane se tak působením milosti, jež, neodmítne-li ji, učiní z něho nové stvoření, aniž by to, co až dosud vykonal nebo nevykonal, bylo v nějakém poměru s přijetím takového daru.

Všichni budeme souzeni podle svých skutků. A skutky Nového Zákona jsou samy o sobě těžší než skutky Starého Zákona, v tom smyslu, že se tam nařizuje čistota vnitřního dění a skrytých hnutí duše. Nespasí nás však naše skutky, nýbrž Ježíš ukřižovaný a živá víra, jež, byvši přijata od Otce skrze něho, nás k němu přivtěluje — víra, jež působí láskou, nese ovoce dobrých skutků a činí je záslužnými a působí, že snadným je uskutečnění toho, co by samo o sobě bylo těžším, a to tím, že láska je plností zákona a že jsme spaseni vírou, nikoli bez skutků, ale s účinnou láskou a se skutky lásky. (S láskou, z níž pramení skutky a bez níž skutky nejsou ničím. Se skutky milosrdné lásky, jež, jsouce životním dokončením naší svobody udělené milostí, jsou činným zapojením i v nás, té milosti, jež nám byla dána.) Že takto je člověk vždy zavázán ke skutkům podle desatera a že přece je spasen vírou. Že je vírou osvobozen od řádu zákona, jehož mravní předpisy však zůstává povinen plnit, to je hlavní problém, který má Pavel zde rozřešit, který v průběhu staletí podrobil zkoušce veliké náboženské duchy a v němž mnozí klopýtli, protože se v tom či onom uchýlili od sv. Pavla. To není pouze problém, jenž by se dal rozřešit správným uspořádáním pojmů, je to také tajemství, do něhož lze stále hlouběji pronikat chápavostí a rozjímáním.

Třetí intuicí, která osvětluje celou myšlenku sv. Pavla, je *intuice svobody synů Božích*. Svatý Pavel je velikým učitelem svobody. Smysl pro svobodu je zakořeněn až do morku kostí v tom, který byl Šavlem, nejhorlivějším z farizeů, a jemuž při pohledu na Krista ve slávě roztálo srdce a v němž se prolomily všechny přehrady. Je od té chvíle bez hranic, zcela odevzdán Tomu, jehož miluje a který ho osvobodil. Kdo ho odloučí od lásky ke Kristu? Vidí, že ne on, ale Kristus žije v něm. Je sláb, je v stálé mdlobě — může však všechno v Tom, který ho sílí, ví, že vše přispívá k dobru těch, kteří milují Boha, ví, že v lásce a láskou se tvor stává i bytostí duchovou, podobnou Bohu.

Ví, že svoboda, do níž nás víra postavila, se získává a dovršuje — díky kříži — jedinež skrze Ducha a láskou. Říci, že »láska je poutem dokonalosti«, je tolik, jako říci, že je duší svobody. Svoboda bez milosrdné lásky je mrtvolou svobody, rozpouští se v bídě stvořených prvků, zetlivá na místě. Zákon, který je vychovatelem, nás vychovává ke svobodě. Jdouce po úzkých stezkách mravního zákona, poněvadž láska a Duch Boží nás po nich vedou, učíme se pozvolna stáhati se svobodnými, osvobozenými od zla a od hříchů — a konečně osvobozenými od zákona samého, protože potom plníme předpisy ne z bázně, ale z lásky, poněvadž je chceme sami od sebe a z toho nejnitternějšiho, co je v nás, neboť naše vůle je přetvořena ve vůli Toho, jehož milujeme. Svatí jsou jediní lidé opravdu a plně nezávislí. neboť ztratili sebe sama ve svém nestvořeném Principu, který, poněvadž je samou životodárnou Láskou, je tím i samou životodárnou Svobodou, v němž má své sídlo zákon, který řídí tvory a který sám není podroben žádnému zákonu. Tam, kde

je Duch Páně, tam je svoboda. Ti, kdož jsou vedeni Duchem, nejsou již pod zákonem. Nejsou rovněž nad zákonem, přešli na druhou stranu věcí. Jsou ve vnitřní podstatě zákona, kde zákon se již nejeví zvenčí jako zákon, nýbrž jako láska. Odtud spatřují řád, který zákon věcem předpisuje, jako stín lásky rozestřený nad nimi. Bůh je láska a jejím stínem je řád zákona. Oplývají sami od sebe vším, co je dobrotou, zapomínáním sebe, moudrostí a svatostí. »Proti těm, kdož jsou takto uzpůsobeni, není zákona.«

Takto, podrobuje si své tělo a jde svou vytčenou cestou, dospěl Pavel tam, kde již není cesty, ale věčná hostina Krista s jeho chudými. Byl unesen do třetího nebe, aby nosil rány Pána Ježíše, aby sám v sobě doplnil to, co jeho vlastnímu utrpení chybí, poskytuje mu takřka — a to je zákonem všech živých členů mystického Těla a obzvláště světců — nádavkem lidství, aby trpělo zde na zemi a vykupovalo čas den po dni. Zahrnul dary Ducha, milostmi mystického rozjímání a prorockými charismaty, jest po výtce vlastníkem křesťanské dokonalosti a spojení s Bohem.«

»*Kristus v nás*«, to je *synthesa* theologie a morálky apoštola Pavla, jemuž právem přísluší čestný název, kterého sám o sobě užil »učitel národů« (1 Tim 2, 7).⁶

OSMNÁCTÁ KAPITOLA

VELKÉ EPIŠTOLY SVATÉHO PAVLA

V tridentském kánonu v čele Pavlových listů jsou jeho čtyři velké epištoly, a to k Římanům, dvě ke Korintským a list ke Galatům. Jsou základem a klíčem k porozumění theologie Pavla, apoštola národů.

List k Římanům (Evangelium: moc Boží ke spáse pro každého, Řím. 1, 16). Sepsání epištoly spadá do doby tříměsíčního pobytu Pavlova v Řecku ke konci třetí apoštolské cesty (58). Pavel vida, že tato apoštolská cesta se chýlí ke konci, hledal nové pole pro apoštolát. Syrie, Malá Asie, Makedonie, Řecko byly svědky Pavlova apoštolátu, takže právem mohl napsati Římanům: »Mocí Ducha svatého jsem dokončil kázání evangelia Kristova od Jerusalema v kruhu až do Illyrie« (15, 19). Pavel zatoužil proto hlásat nyní evangelium v druhé, západní polovině římského imperia. Až do Španěl chce zanést evangelium Kristovo. Není ani možno, aby nepoužil příležitosti a nezastavil se též v Římě. Apoštolův list k Římanům je ohlášením jeho příchodu, který má v úmyslu brzy uskutečnit, a takřka kompendiem celé věrouky Pavlovy. Žádný z Pavlových listů neměl tak významnou úlohu v dějinách západního lidstva jako tento (Luther).

Dopis je spíše věroučným pojednáním a jeho cílem

je utvrzení římských křesťanů v evangeliu (16, 25). Ústřední myšlenkou listu je these o ospravedlnění, jež se dostává lidstvu skrze víru v Ježíše Krista a ne pouhým plněním zákona Mojžíšova. Apoštol ukazuje v listě na rozdíl mezi Starým a Novým Zákonem a snaží se obojí Zákon uvést v soulad, neboť oba pomáhají uskutečnit vykupitelské plány Boží a oba dva směřují ke Kristu a ústí v něm jakožto jediném prostředniku naší spásy. Kam dospěje člověk bez Krista, ukazují dějiny minulých věků. Veškeré pokolení lidské zabloudilo na cesty zla; židé stejně jako pohané dali se do služby hříchu a proto všichni potřebují ospravedlnění.¹

List jeví přísnou disposici a vlastní jádro epištoly s problémem křesťanství a židovství je v prvních jedenácti kapitolách. Kapitoly 12.—15. jsou rázu morálního. Kapitola 16. obsahuje pozdravy.

Hlavní myšlenky listu: Lidstvo se odcizilo Bohu. Pohané mohli poznati Boha ze stvořeného světa. Nevyvodili však důsledky z tohoto poznání a propadli modloslužbě. Ani židé však nejsou o mnoho lepší. Chlubí se sice svým vyvolením, ale svými skutky se mnoho neliší od ostatního světa. Milosrdenství Boží se však slitovalo nad židy i nad pohany: »Nyní však se zjevilo ospravedlnění od Boha... míním ospravedlnění od Boha, které přichází vírou v Ježíše Krista ke všem a na všechny, kteří věří v něho tu není totiž rozdílu. Neboť všichni zhřešili a potřebují slávy Boží...« (3, 21—23). Jako kdysi skrze Adama přišel na svět hřích, tak skrze Krista přišla spása. Hřích byl poražen milostí. Člověk není již otrokem hříchu, nýbrž synem spravedlnosti. »I Duch vydává svědectví s duchem naším, že jsme dítkami Božími« (8, 16). S bolestným pohnutím mluví apoštol o osudu svého lidu, pro který

— kdyby to bylo možno — by obětoval i svou vlastní spásu. Většina tohoto lidu nepochopila volání doby. Spíše pohané dojdou ospravedlnění, protože uvěřili. Na straně Boží není viny. Činil vše, aby svému lidu ukázal cestu, která jediné vede ke spáse. Není ještě vše ztraceno. Milosrdenství a cesty Boží jsou nevyzpytatelné a Pavel padá před Božím milosrdenstvím na kolena volaje: »Ó hlubokosti bohatství a moudrosti i vědomosti Boží! Jak nevyzpytatelné jsou soudy jeho a nevystihlé cesty jeho!« (11, 33).

Od dvanácté kapitoly počíná druhý díl listu, obsahující napomenutí a povzbuzení k životu náboženskému: »A nepřipodobňujte se tomuto světu, nýbrž přeměňujte se obnovou mysli své, abyste zkoušeli, co jest vůle Boží, co totiž jest dobré a příjemné a dokonalé« (12, 2). Jednotlivec se musí zapojit do celku církevní obce a zvláště láska k bližnímu musí vyznačovat život věřících. Láska je vyplněním zákona. Je čas, aby věřící povstali ze spánku, neboť každým dnem se blíží nejen doba naší smrti, nýbrž i doba věčného soudu a odplaty: »Noc pokročila, den pak se přiblížil. Odložme tedy skutky temnosti a oblecme se v odění světla« (13, 12). Příkladem a posilou je sám Kristus: »Bůh pak, dárce trpělivosti a útěchy, dej vám jednomyslně smýšleti vespolek podle Ježíše Krista, abyste jednomyslně jedněmi ústy oslavovali Boha a Otce Pána našeho Ježíše Krista« (15, 5—6).

V závěru listu (15, 14—16, 27) se apoštol zmiňuje o zamýšlené cestě do Španěl, připojuje pozdravy známým římským křesťanům a končí list chvalořečí: »Jedinému moudrému Bohu skrze Ježíše Krista čest a chvála na věky věkův, Amen« (16, 27).²

První list ke Korintským. (Pravidlo křesťanského života.) Při své druhé apoštolské cestě navštívil Pavel

slavný kdysi Korint, pobyl tam rok a šest měsíců (Sk. ap. 18, 11) a získal mnoho židů i pohanů Kristu. Všechny sociální vrstvy byly zastoupeny v mladé církvi, hlavně však drobní lidé skrovných životních podmínek. Velkoměstský život — a tímto Korint i v této době žil — nebyl příznivý mladému křesťanství. Jeho potíží a stínům byla brzy po odchodu Pavlově vydána i křesťanská komunita. Nastávaly roztržky, mírné posuzování mravního života, nesrovnalosti sociální, a nejvíce zavdali podnět k roztržkám a stranictví v korintské církevní obci kazatelé, kteří přišli po Pavlovi, a snažíce se, aby vynikli nad Pavla, podřývali jeho autoritu.

O těchto smutných zjevech se dozvěděl sv. Pavel, a když sami křesťané se obrátili k němu, zakladatelé své církve, aby jim vyřešil některé pochybnosti, píše asi r. 56 z Efesu první list Korintským, v němž jako přísný soudce kárá zlořády a jako dobrý otec napomáhá a odpovídá na dotazy a pochybnosti.

Ráz epištoly je značně různorodý; je to spíše řada úvah, odpovědí na dotazy, často bez logické souvislosti. Ale právě pro tuto mnohotvárnost je epištola cenná a významná, neboť podává věrný a neskreslený obraz života prvotní církve. Je to obraz mladé církve, nedávno vyšlé z pramene křestní vody, s disciplinon, vírou, morálkou, se stránkami světlými i stinnými. V listě je zachycen věrný obraz Pavla pastýře a duchovního otce.

Na počátku epištoly se dotýká Pavel událostí, o nichž se dozvěděl od vyslanců korintské církve (odsuzuje roztržky, jménem Kristovým vylučuje krvesmilníka, vystupuje proti předkládání sporů před pohanské soudy a proti smilstvu). V druhé části odpovídá na dotazy (o stavu manželském a celibátu, o po-

žívání masa ze zvířat obětovaných modlám, o vnější slušnosti v bohoslužebných shromážděních, o užívání mimořádných darů Ducha sv.) a končí zdůrazněním zmrtvýchvstání Páně, jež je základem křesťanské víry a naděje.

List ke Korintským je jedním z nejobsažnějších a nejzajímavějších Pavlových listů. Skutečná norma křesťanského života. V apoštolově stanovisku k jednotlivým otázkám se jeví přesně zvláštní dvojitý život křesťana, který, podle Pavla, žije ve dvou eonech. Pavel nemyslí, že křesťan jest vskutku prost všech hříchů a před nimi chráněn. Křesťan žije stále ve velkém mravním napětí, dvojitým způsobem pozemského bytí. Podle pozemského žití patří ještě starému, hříšnému eonu, duchem patří novému, omilostněnému způsobu života. Žije »v Kristu«, ale na tomto světě. V podstatě jest »poutníkem mezi dvěma světy«. Pavel v listě líčí stav křesťana jako ospravedlněného nového člověka, který v smrti Kristově zašel a pohřben byl a v Kristu z mrtvých vstal a jest s Kristem pozvednut k novému životu a již v »Krista se oblékl«. Odumřel hříchu a hřích nemá již nad ním nijaké moci. Vzdor tomuto mysticko-pneumatickému názoru nezavírá Pavel nijak oči před drsnou skutečností. Není vyděšen skutečností, že hřích stále ještě existuje. Nikde neřekl, že hřích zemřel; je tu dosud a slídí po příležitosti, aby opět dobyl ztraceného území. Tím žije křesťan v mocném napětí polarity, které nelze v tomto životě odstraniti. Tato jednota napětí křesťanského života jeví se v apoštolově odpovědi v různých směrech: 1. *V otázce pohlavní*, stanovisku křesťana k pohlavnímu životu, k manželství a celibátu; zde klade Pavel základy křesťanské pohlavní a manželské mravnosti. 2. *V otázce soukromého práva* ve sporech o peníze a statky. 3. *V so-*

ciální otázce ve starověku, hlavně ženské otázky a otázky otrocké. 4. V otázce společenských styků s pohany, týkající se především účasti na obětech, obětních hodech a úctě k císaři. Ve všech těch směrech položil Pavel základ křesťanského sociálního řádu. I prvopočátky budoucího církevního práva tu lze viděti.

Přehlédneme-li myšlenkovou náplň prvního listu ke Korintským, chválíme Boha, který ze zlého činí dobré. Což se mrzutosti, které měl Pavel s Korintskými, bohatě nevyplatily? Byl by někdy napsal ty nádherné, pro bohosloví všech staletí základní kapitoly, byl by zanotoval onu velepíseň lásky bez bloudění a nesrovnalostí v Korintu? Zde jest Pavel v celé své velikosti: jako žhavý křesťanský mystik a spolu člověk skutečnosti. Jako takový měl velmi bystré oči k mravním nedostatkům své obce. Jako mystik neztratil se však nikdy v abstraktních dálkách. Hlavním úkolem byla mu vždy mravní výchova jeho duchovních dítek.³

Druhý list ke Korintským. — Περί τοῦ στεφάνου (O věnci.) Pavel, chtěje poznati, jaký účinek měla v Korintě jeho první epištola, poslal po napsání tohoto listu do Korintu Tita, jednoho ze svých nejvěrnějších spolupracovníků. Zprávy, které Titus Pavlovi přinesl, byly celkem radostné. Korintští vážně slíbili napravit chyby, jež jim apoštol vytkl. Než i smutné zprávy přinesl Titus, hlavně o židokřesťanech, kteří se snažili nejrůznějšími pomluvami podrýti Pavlovu autoritu. Vytýkali mu, že žije podle těla (11, 2), že jeho řeč je nicotná (10, 10), že koná sbírky pro svou osobu (12, 16). Pavel nemohl déle tyto pomluvy trpěti. Bylo nebezpečí, že budou na úkor jeho apoštolské autoritě, a že věrní věřící budou svedeni. Proto napsal Pavel novou, druhou epištolu, kde líčí ráz a oprávně-

nost svého apoštolátu, napomíná Korintské, aby dokončili započaté sbírky, a hájí se proti výtkám a útokům svých odpůrců. Bývá přirovnávána ke slavné Demosthenově obhajobě: »O věnci«. ⁴

List byl napsán při třetí apoštolské cestě v Makedonii, brzy po první epištole, asi r. 57.

Je to jeden z nejosobnějších a nejvzrušenějších listů Pavlových. Předmětem prvních sedmi kapitol jsou vztahy Pavla ke korintské církvi. Jeho osobní obrana, vyznání nejčistších úmyslů vzhledem k věřícím a odpověď na obžaloby. Část druhá (8. a 9. kap.) se týká sbírky, kterou začali konat korintští křesťané pro mateřskou církev jerusalemskou. Část třetí (10.-13. kap.) je přípravou na Pavlův příchod a rozrušenou ofensivou proti apoštolovým nepřátelům. Proti své vůli je Pavel nucen mluvit o sobě a o nesmírných obětech při apoštolských pracích. Strhující je zvláště jedenáctá kapitola, v níž ukazuje Pavel apoštolský život v celé realitě s jeho utrpením i útěchou.

Hlavní zbraně, kterých používali jeho odpůrci, byly jeho utrpení pronásledování a jeho nouze. To mu ubíralo v očích těch světských lidí všecku apoštol'skou velikost. Pavel jim vyrazil tuto zbraň a právě ze svého utrpení dokazuje oprávnění a slávu svého apoštolského díla. Proto mluví tolik o svém utrpení, to jest myšlenka jdoucí celým listem, dávající mu pečeť listu utrpení. velkého »confessio« jeho mučednictví ⁵ Prostou: »Milost Pána našeho Ježíše Krista a láska Boží a společenství Ducha svatého budiž se všemi vámi. Amen« (13, 13), končí Pavel list. ⁶

List ke Galatům. (*Magna charta křesťanské svobody.*) Čtvrtý (v pořadí kanonických knih) je list ke Galatům. Je to epištola nesmírně významná jak po stránce historické, tak věroučné. List je vzhledem do

života Pavlova. Obsahuje podrobnosti o jeho obrácení, o jeho poměru k ostatním apoštolům, o jeho poměru k jerusalemské obci a k vlastnímu národu. Po stránce dogmatické nastiňuje nám Pavel první rysy svého učení, které se rozvíjí, a dosahuje vrcholu v později napsaném listě k Římanům.

Adresáty listu ke Galatům nemožno s jistotou určit; pravděpodobně to byli obyvatelé keltické Galatie, položené v srdci Malé Asie.

Svůj list napsal Pavel r. 54-55 v Efesu. Byli to tak zvaní judaisté, křesťané ze židovství, kteří přinutili Pavla k napsání tohoto listu. Když totiž apoštol opustil Galatii, učili tam někteří židé, přivedení ke křesťanství, že i křesťané z pohanstva — chtějí-li dojití spásy — musí zachovávatí předpisy zákona možížského. O Pavlovi rozšiřovali pomluvy, že prý ve snaze získati co nejvíce pohanů pro křesťanství, zamlčel nutnost přijetí Zákona. Proto jeho evangelium (spása lidí skrze víru v Krista) je nedokonalé a musí býti zdokonaleno. Galaté jim téměř již uvěřili a byli ochotni zachovávatí některé rituální obřady a svátky židovské. Tím by silně utrpěla autorita Pavlova, o němž se mohli Galatští domnívati, že jim zamlčel část nauky nutné k spáse, a bylo nebezpečí, že mnozí pro tento požadavek budou odrazeni od přijetí křesťanství. Proto Pavel, dovědév se o tom, napsal Galatům ostrý list, kde hájí hodnotu svého apoštolátu, pravdivost svého kázání a dokazuje, že zachovávatí zákon Mojžíšův nejenom není nutné ke spáse, ale že by mohlo být i škodlivé.

List má mimo úvod (v. 1—10) a závěr (6, 11—18) tři části: obrannou (1, 11—2, 21), věroučnou (3, 1—4, 31) a mravoučnou (5, 1—6, 10). Jest psán takřka jedním dechem, ohnivým písmem. Základní myšlenkou,

biblickým základem a způsobem vyjadřování je spolu náčrtem k pozdějšímu listu k Římanům, povahou a vášnivou vzrušeností je předchůdcem obou listů ke Korintským. Mnohá slova lze vysvětliti jen svatým rozohněním chvíle, na příklad výrazy bezmezného překvapení a zděšení, dvojí prokletí zvěstovatelů jiného evangelia, přerývané věty, svědčící o mocném, citovém rozrušení.⁷

Epištola je skutečnou velkou chartou pravé, křesťanské svobody.⁸

DEVATENÁCTÁ KAPITOLA

LISTY ZE ZAJETÍ

Další čtyři listy (k Efeským, Filipzkým, Koloským a Filemonovi) napsal Pavel jako zajatec v Římě asi v r. 61-63. Bývají proto nazývány *listy ze zajetí*. Slohem i theologií se liší od jeho čtyř základních listů, o kterých bylo psáno v předcházející kapitole. Obsahem těchto listů bylo tajemství vykoupení. Theologickým středem listů ze zajetí je osoba Kristova a mysterium jeho mystického těla, Církve svaté.

List k Efeským. (O mystickém těle Kristově.) — Tento list bývá — podle nadpisů některých rukopisů — nazýván listem k Efeským, ne však dosti přesně, protože není zcela jasné, komu byl určen. Buď byl Pavlem míněn jako list okružní, nejenom církvi efeské, nýbrž všem církvím Malé Asie, anebo tato epištola je ztraceným listem k Laodicejským, o kterém píše Pavel v listě ke Koloským (4, 16).¹

Jednak pro neosobní charakter listu, jednak, že přesně neznáme adresáty, nelze říci s určitostí, co přimělo sv. Pavla k napsání listu. Zdá se, že epištola, která je spíše abstraktní theologický traktát o mystickém těle Kristově, ani nebyla vyvolána zvláštní okolností. Byla to asi jako u všech jeho epištol apoštolská a pastorální horlivost. Pavel se dozvěděl

o christologických bludech, rozšiřujících se po malosijských církvích, podle nichž vykupitelské dílo Kristovo nebylo úplné. V tichu samoty římského vězení se zhloubal do mysteria vykoupení a našeho spojení s Kristem, a výsledkem této meditace je krásná epištola o mystickém těle Kristově a o povolání všech, aby byli spoludědici milostí Kristových.

Jsme vděční apoštolu národů za tento list, který nám odhaluje hluboká a radostná tajemství mystického těla Kristova. List začíná krátkým přáním Pavlovým čtenářům: »Milost vám a pokoj od Boha, Otce našeho, a od Pána Ježíše Krista« (1, 2). Po tomto pozdravu následuje dík Bohu, který v Kristu nás učinil svými dětmi. Verš 3—14 je hymnus na milostiplné působení Boha Otce skrze Ježíše Krista a Ducha svatého. Je to hymnus na Nejsvětější Trojici o třech strofách, zakončených vždy refrénem: k chvále jeho slávy (vv. 6, 12, 14). První strofa: Otec od věčnosti ustanovil naše adoptivní synovství a naše spojení v Kristu a to se stalo k chvále jeho slávy (3—6). Druhá strofa: Bůh Syn se stal člověkem a vylitím krve za naše hříchy nám toto synovství zasloužil, abychom byli k chvále jeho slávy (7—12). Třetí strofa: Duch svatý svými dary v nás toto synovství působí k slávě velebnosti jeho (13—14). Naše spojení s Kristem je uskutečněno v Církvi, mystickém těle Kristově. Kristus je hlavou Církve, Církvev jeho tělem a »plností« (15—23). Dík musí naplnit naše srdce, když se zamyslíme nad strhující hloubkou a plností křesťanství. Vždyť křesťané jsou obživeni v Kristu a Bůh »spolu s ním nás vzkřísil a posadil nás na nebesích v Kristu Ježíši, aby ukázal v časech budoucích přenesmírné bohatství své milosti v dobrotivosti k nám v Kristu Ježíši« (2, 6—7). V Církvi v krvi

Kristově jsou všichni sblíženi (2, 13), židé i pohané, tvořící chrám svatý v Pánu (2, 21). A posláním Pavlovým je hlásat toto mysterium: Povolání všech ke spáse (3, 1—13). Dogmatickou část listu pak uzavírá apoštol modlitbou, aby věřící zmohutněli pro vnitřního člověka (3, 16), aby Kristus přebýval skrze víru v srdcích čtenářů, aby byli zakořeněni a založeni v lásce a (17) aby pochopili šířku a délku, výši a hloubku Kristovy lásky, převyšující veškeré poznání (18—19).

S věroučnou částí je dokonale spjata část morální (4, 1—16, 20). Z našeho mystického spojení s Kristem plyne nutnost vésti život důstojný tohoto vyvolení. Proto apoštol podává čtenářům rady k životu nového člověka. Život křesťana musí býti živým vyjádřením mysteria našeho povolání ke spáse a spojení s Kristem. Rady jsou velmi konkrétní. Je třeba zachovat jednotu ve svazku pokoje (4, 1—16). Svatost křesťanského života záleží v odložení člověka starého a oblečení nového, stvořeného podle Boha ve spravedlnosti a pravé svatosti (4, 17—5, 20). Pak ukazuje Pavel povinnosti členů rodiny a společnosti, žen, mužů, dětí, rodičů, otroků i pánů (5, 21—6, 9) a uzavírá mravoučnou část listu plastickým líčením duchovního boje a jeho zbraní (6, 10—20).

List k Filipským. (Pán Bůh zaplat!) — Podobně jako z druhého listu ke Korintským i z tohoto listu mluví k adresátům apoštolské srdce Pavlovo. V listě Korintským je to radost lékaře, jehož operativní řez vrátil nemocnému zdraví, v listě Filipským radost dobrého pastýře, který v těžké chvíli nebyl opuštěn, nýbrž našel u svých věrných pomoc a porozumění pro své utrpení.

Snad proto, že církevní obec filipská byla první,

kteřou založil apoštol na evropské pevnině, byla tato obec Pavlovi vždy tak milá. Historii jejího založení líčí v Skutcích apoštolských očitý svědek a průvodce Pavlův Lukáš, lékař milý (16. kap.). Pavel ji založil při druhé apoštolské cestě. Mnoho zde vytrpěl; se svým průvodcem Silou byl zmrskán, vsazen do vězení a z tohoto utrpení se zrodila církev silná ve víře, věrná a vděčná svému zakladateli. Filipští byli jeho »rozmilými a přežádoucími bratry, radostí a korunou« (Fil 4, 1).

Když se Filipští dověděli o Pavlově vazbě, poslali do Říma jakéhosi Epafrodita, snad duchovního správce své církevní obce, s almužnami pro Pavla. Epafrditos vykonal své poslání. V Římě onemocněl. a to tak těžce, že byl v nebezpečí života. Když se uzdravil, posílá ho Pavel spěšně zpět do Filip, aby se Filipští zradovali. vidouce ho opět zdravého (Fil 2, 28). Této příležitosti použil apoštol a poslal svým milovaným duchovním dětem děkovný dopis. Jak obdivuhodně dovede spojit věci hmotné a osobní s věcí Boží! Děkuje Filipským za almužny, podává jim zprávy o své osobě, ale stěžejní myšlenky listu jsou hluboké dogmatické pravdy a povzbuzení k dokonalému životu křesťanskému v lásce, pokoře a pravé duchovní radosti. Zvláště výzva k radosti se táhne epištolou jako červená nit. Pavel má radost ze štědrosti a lásky Filipských (1, 4; 4, 1; 4, 10). raduje se ze svých okovů a utrpení (1, 18) a vyzývá i adresáty ke křesťanské radosti (3, 1; 4, 4).

Tyto věroučné i morální pravdy jsou tím účinnější a působivější, čím osobnější a vroucnější je tón listu. A list Filipským je jeden z nejosobnějších a nejteplejších listů Pavlových.

Obsah listu. — Ze všech Pavlových listů list Filip-

ským je nejvíce dopisem, a nikoli jako ostatní dogmaticko-morálním pojednáním. V Pavlových listech můžeme dobře rozeznati základní thesi, metodicky rozvedenou v část věroučnou a v část morální. V listě k Filipským těchto dvou zřetelně rozdělených částí není. Hluboké pravdy dogmatické o vtěleném Kristu, vzoru pokory (2, 5—11) a o poměru víry k zákonu (3, 9) se pojí v harmonický celek s výzvami k pravému křesťanskému životu a zprávami o osobě apoštolově.

Pozdraviv obvyklým způsobem čtenáře, děkuje jim za almužny a ujišťuje je o své lásce a modlitbách (1, 1—11). Filipští si přáli dozvědět se něco o nynějším osudu apoštolově. Pavel tedy píše o sobě, o své vazbě, ale jako pravý apoštol jen potud, pokud jeho soukromý život je ve vztahu k evangeliu (1, 12—23). O sobě mluví Pavel co nejméně, jen aby učinil zadost přání Filipských, a ihned přechází k výzvám k životu dokonalému, zvláště k svornosti a pokoře (1, 26—2, 4; 2, 12—18). Vždyť mají Filipští vzor nejkrásnější, samého Krista (2, 5—11)! Pak přechází opět list v tón více osobní. Pavel vykládá Filipským své plány a úmysly pro budoucnost. Doufá, že bude moci záhy sám navštívit milou církevní obec; ale zatím posílá jim Epafrodita a brzy pošle do Filip i svého věrného spolupracovníka Timothea (2, 19—30). Zde chtěl Pavel svůj list zakončit. Vzpomněl si však ještě nebo byl upozorněn na nebezpečí, které hrozí věřícím od nepravých učitelů, a proto před nimi Filipské varuje (3, 1—4, 1) a znovu je vyzývá k vzájemné lásce, pravé radosti a hledání toho, co je dobré, krásné a spravedlivé (4, 2—9). Ještě jednou děkuje za zaslané almužny (4, 10—20) a pozdravem svým i bratří, kteří jsou s ním, dopis končí (4, 21—23).

List Koloským. (Kristus Král.) — Že se dnes ještě mluví o Kolosách, o to má jediné zásluhu sv. Pavel, jehož list Kolosy proslavil. Nebýti tohoto listu, Kolosy by znalo nanejvýš několik odborníků starověké historie a zeměpisu. Bylo to město ve Frygii v Malé Asii, na velké obchodní cestě spojující Efes se Střední Asií. Církev v tomto městě sv. Pavel ani nezaložil, ani osobně ještě nenavštívil. Byl spíše nepřímým zakladatelem církevní obce koloské. Když totiž v době třetí apoštolské cesty kázal v Efesu, jeho slova tam přilákala posluchače z celé Asie (Sk. ap. 19, 11—12). Byli mezi nimi též koloští občané Epafras a Filemon. Pavel je získal Kristu a od té doby s nimi zůstal ve styku. Epafras se stal apoštolem svého rodného města a zakladatelem křesťanské obce v Kolosách. Jeho působení se vztahovalo i na sousední Laodiceu a Hierapolis.

Když byl Pavel v Římě ve vazbě, Epafras ho vyhledal, ujistil živou účastí všech koloských křesťanů a přinesl mu zprávy o duchovním životě v Kolosách. S radostí mohl sdělit Pavlovi, že náboženský život v Kolosách je krásný a plodný, musil mu však zároveň sdělit, že mladé křesťanské obci hrozí nebezpečí bludů. Zdá se, že právě proto navštívil Epafras Pavla, aby se s ním poradil, kterak proti těmto bludům bojovati. Největším nebezpečím pro víru i náboženskou práci mladé křesťanské komunity se stával přehnaný kult andělů, který se začal rozšiřovati v Kolosách. Kult andělů byl více zdůrazňován než kult samotného Krista. Vykupitelské dílo Kristovo bylo oslabováno. Podle bludných názorů, rozšiřovaných v obci, není Kristus jediným prostředníkem, nýbrž v duchovém světě je těchto prostředníků celá řada. Tyto názory nezůstaly bez vlivu ani na asketický život v Kolosách.

Pavel, který se cítil apoštolem národů, považoval za svou povinnost vystoupiti proti těmto nesprávným představám, i když většinu křesťanů v Kolosách osobně neznal. Tak vznikl tento nový list ze zajetí, v němž apoštol stanoví základní nauku o naprosté nadřaděnosti Kristově, ať již v božském životě u Otce, ať již ve vztahu ke stvořenému světu. Z této nauky o Kristově vznešenosti a jeho vykupitelském charakteru vyvozuje Pavel — jako zpravidla ve svých epištolách — závěry morální.

Epištola je charakteristická hloubkou spekulace a jako většina Pavlových listů obsahuje část věroučnou (1, 15—3, 4) a z ní vyplývající část mravoučnou (3, 5—4, 6). Kristus. obraz Boha. je všemohoucí Stvořitel a hlava veškerenstva, andělů nevyjímajíc, a hlavně Církve, která je jeho tělem. On je proto jediný prostředník mezi Bohem a lidmi. Smrtí kříže zrušil zákon starý, přemohl démony a získal všemu lidstvu odpuštění hříchů. Křtem jsou lidé přivtěleni k tělu Kristovu a stávají se účastni plnosti božství v něm přebývajícího. Jest však třeba, aby život Kristův vyjadřovali svými mravy. Býti křesťanem znamená patřiti vzhůru a vyúčtovat s vášněmi. Zvláště vzájemná láska a mír musí vyznačovat život křesťanské obce. Apoštol nemá ve zvyku pouze všeobecně moralisovati, a proto ke konci dopisu připojuje zvláštní napomenutí manželkám, mužům, dítkám, služebníkům a pánům. List je zakončen výzvou k vytrvalé modlitbě, pozdravy a prosbou, aby list po přečtení byl odeslán do Laodiceje, kam Pavel rovněž poslal list, který má být poslán po přečtení od Laodicejských do Kolos (4, 7—14).

List Filemonovi. (Pán — otrok — bratr.) — Nejkratší z Pavlových listů, epištola Filemonovi, dopo-

ručující list pro uprchlého otroka, je skutečným uměleckým dílem, které v celé antické dopisové literatuře nemá protějšku. Je dokladem jemného smýšlení pisatelova i pramenem k poznání sociálních poměrů apoštolských dob.

Filemon. Jemuž je list adresován, byl bohatý občan z Kolos, jehož Pavel — asi za svého pobytu v Efesu — získal Kristu. Filemonovi uprchl otrok Onesimus. Nebyl to v tehdejší době případ ojedinělý a nepřekvapuje, že uprchlý otrok si vyvolil za cíl svého útěku Řím, tuto stoku všech neřestí. Zde přichází do styku se svatým Pavlem, stává se křesťanem a na pokyn apoštolův jest odhodlán vrátit se ke svému pánu. Úděl uprchlých otroků býval hrozný. Když byl dopaden, bylo mu žhavým železem na čele vypalováno písmeno F (fugitivus — uprchlík), mohl být také vydán v aréně dravé zvěři anebo ukřižován. Onesimus se sice nemusil obávatí nejhoršího, ale Pavel přece, aby Filemona usmířil, posílá po Tychikovi list, ve kterém se přimlouvá za uprchlého otroka. Jak lidsky krásná a při tom nadpřirozená jsou Pavlova slova! Křesťanský pojem svobody byl ještě v počátcích, nebylo možno revolučně zlomit starý sociální řád, a proto Pavel ještě uznává Filemonovo právo na Onesima a nežádá, aby mu daroval svobodu, ale boří hradbu mezi křesťanským pánem a služebníkem a ponechává rozhodnutí Filemonovu křesťanskému svědomí. Onesimus pro Pavla i Filemona již není více otrokem, ale milým bratrem v Pánu.

Výstižně podává obsah a charakter tohoto listu Dr Jos. Holzner v životopise sv. Pavla:² Pavel neuvádí (v úvodě listu) hodnosti svého úřadu, nijak naň nepoukazuje, zato trochu důvěrně chřestí

svými pouty »Vězeň Ježíše Krista«, aby zapůsobil náboženským motivem. Filemon spravoval velkou domácnost s mnoha tucty otroků a otrokyň a Pavel ví, že bude list při domácí pobožnosti předčítat. Proto i pozdrav »církvi v tvém domě«. Pavel získal v domě Filemonově právní titul nadpřirozeného otcovství a mohl od něho také jednou něco žádati. Ale protože ví, jak jemný člověk je Filemon (5—7), u něhož není třeba příkazu, dovolává se raději zákona lásky. Prosbami dosáhne duchovní pastýř více než rozkazy. Pavel se vyzná v obratném, krásném stupňování motivů. »Já, Pavel, starý muž«: Stará, vrásčitá tvář apoštola zjevuje se Filemonovi. Jak je dojemná tato pokora starce před mladým mužem!

Rembrandtův úchvatný obraz starého apoštola vynořuje se nám v duši: Ve službě Kristově zešedivěl! »A k tomu nyní vězeň«, nemyslíci na vlastní chudobu, nýbrž prosící za jiného. »Vězeň Krista Ježíše.« Celé křesťanství v něm je jato do okovů. Prosí-li v tomto jménu, a k tomu za vlastního syna, své duchovní dítě, ví, že Filemon nebude zlým, ani tehdy, když ten, za něhož prosí — jmenuje se Onesimus! Teď je vysloveno to osudné slovo! Teprve po psychologické přípravě vyslovil to jméno, neboť tuší, že vyvolá nemilé pocity ve Filemonovi, pocity o nevděku otroka, k němuž byl vždy tak laskav. Pavel vidí hněvivé svraštění brv Filemonových. Snaží se je zahladiti malým žertem, slovní hříčkou se jménem Onesimus: »jenž kdysi ti byl neužitečný, ale teď se od základů změnil a je tobě i mně užitečný«. Filemon cítí, jak přítelova ruka hladí něžně jeho čelo. »Vracím ti ho opět. Ty to přijmi jako mé srdce!« Žádáno je trochu mnoho. Ale mluví-li tak Pavel, musí v tom Onesimovi něco být. A teď pěje Pavel chválu na

ubohého otroka: »Rád bych ho byl podržel u sebe, byl by mně mohl prokázat ještě další cenné služby místo tebe v službě evangelia, t. j. protože jest tvým majetkem, každá služba, kterou mi pro Krista prokáže, jako bys ty mně ji prokázal, avšak bez tvého souhlasu nechtěl jsem nic učiniti.« Pavel uznává antický právní řád a z něho plynoucí právo Filemonovo. Byl by mohl Onesima u sebe podržeti v předpokladu souhlasu nepřítomného pána. Ale to by se zdálo jakýmsi násilím a Pavel byl rozhodný nepřítel všeho násilí, každého mravního nátlaku, zvláště ve věcech hmotných, aby zabránil pádu jakéhokoli stínu na evangelium.

A teď přijde jemný, překvapující obrat k nadpřirozenému. I hřích, neposlušnost, porušení lidského práva jest přijímáno Bohem do plánů jeho Prozřetelnosti, počítá s tím předem, a staví je jako »neznámou«, jako x, je mu však dobře známo ve svém »vyrovnání«. »Snad proto dopustil Bůh, že odešel od tebe na krátký čas, abys ho podržel na věky, ne již jako otroka, nýbrž více než otroka, jako bratra milého.« Jemné charakterisování křesťanství, jako společenství duší těch, kdo různými osudy zevně se rozloučivše, v Kristu si porozumějí a naleznou! Onesimus chybil, ovšem! Ale kde odpouští Bůh, musí i člověk odpustit. Bohu byla jeho chyba právě podnětem k obrácení. »Způsobil ti mrzutost, ale stálo to za mrzutost; myslíš, že máš škodu, ale učinil jsi vlastně skvělý obchod: místo otroka dostáváš bratra!«

Mezi Pavlem a Filemonem vládne z důvodu nadpřirozeného otcovství jakési společenství statků. Pavel to vyjadřuje obchodně, jako jakés podílnictví. »Máš-li mne tedy za podílníka, přijmi ho jako mne, jako můj vklad do obchodu. Je-li ti něco dlužen, přičti

to mně. Já, Pavel, píši to svou rukou, já to zaplatím. Mohl bych též říci, přičti to sobě. Neboť mně dlužíš více než já tobě, dluhuješ mi totiž i sám sebe, své věčné štěstí, své křesťanství. Ano, bratře, ať mám z tebe ten užitek v Pánu. Občerstvil jsi tak mnohé duše svými milosrdnými skutky; občerstvi i mé srdce v Kristu.«

To jest obsah kratičkého a přece myšlenkami tak bohatého a lidsky krásného listu Filemonovi. Zbývá ještě podotknouti, že byl napsán asi již na sklonku Pavlovy vazby, protože apoštol v listu prosí Filemona o pohostinství, až navštíví Kolosy. Věřil tedy již v brzké propuštění z vazby.³

DVACÁTÁ KAPITOLA

LISTY DO SOLUNĚ, LISTY PASTÝŘSKÉ A LIST ŽIDŮM

Časově nejstaršími Pavlovými listy jsou jeho dvě *epištoly k Soluňským*. (*Listy eschatologické*.) Thessalonika, dnešní Soluň, byla založena kolem r. 315 př. Kr. macedonským králem Kassandrem a pojmenována podle jeho manželky (sestry to Alexandra Vel.) Thessaloniké. Město vynikalo mezi svými makedonskými soupeři obchodem a bohatstvím a nebylo divu, že to vše vábilo do Soluně četné cizince, a ovšem také židy.

Sem asi r. 51 přišel z Filip apoštol Pavel se svým průvodcem Silou a snad i Timotheem. Malá skupinka přijala pohostinství u jakéhosi Jásona. Pavel i zde jako v Korintě, Efesu a jinde. nechtěje býti na obtíž církevní obci, pracoval za dne i v noci, aby zajistil sobě a spolupracovníkům chléb. Věrný zásadě hlásat evangelium nejprve svým spolurodákům, po tři soboty kázal v synagoze zvěst o Ježíši Nazaretském. Když však poznal, že jeho námaha jest marná a srdce posluchačů nepřístupná, obrátil se k pohanům. Jací byli tito, můžeme si učiniti představu z 1. listu k Thessal. (4, 1—12), kde se Pavel dotýká jejich mravního charakteru a varuje před nimi nově obrá-

cené křesťany. Výstižně je charakterisuje J. Holzner: »Nepoctiví v obchodě, vždy pohotoví klamati, zvědaví a zahálčiví na ulicích, v sloupových síních a hippodromech se potulující, spíše o cizí než o své záležitosti se starající, raději cizími podporováni než ze své práce žijící, v manželství nestálí, plní smyslných náruživostí...« (Str. 232.)

A přece mezi těmito pohany našel apoštol více porozumění a otevřenější srdce než u vlastních. Bůh provázel jeho práci mimořádnými zjevy a mnozí z pohanů uvěřili Pavlovu slovu. Nová církev nezůstala pozadu za ostatními církvemi, takže apoštol může později thessalonické křesťany nazvat vzorem pro celou Makedonii a Řecko.

Jako v jiných obcích, i zde se pokusili židé podkopati Pavlovo dílo. Pobouřili město a přinutili Pavla, aby Thessaloniku opustil. Apoštol se odebral do Korintu a odtud do Athén, avšak na křesťanskou obec v Thessalonice nezapomněl. Z Athén poslal do Soluně svého věrného spolupracovníka Timothea, který mu pak do Korintu přinesl zprávy o událostech a duchovním životě v Soluni po Pavlově nedobrovolném odchodu. Jaké asi tyto zprávy byly, můžeme usuzovati z prvního listu, který na základě těchto zpráv Pavel do Soluně napsal. Timothej Pavla celkem potěšil. Mohl vydati o věřících dobré svědectví. Jejich víra jest neochvějná. V pronásledování jsou vytrvalí a jejich příklad mohutně působí na pohany v celé Makedonii. Nevěří pomluvám, jež nepřátelé zlovolně rozšiřují o Pavlovi, jako by jeho nauka byla pouze lidská (1, 5), jeho kázání nekalé a lstné (2, 3) a zástěrou hrubé zlástnosti (2, 5). Pavlův život v Thessalonice je přesvědčil o opaku.

Avšak obraz soluňské církve nebyl také beze stínů.

Věřící museli po odchodu Pavlově vytrpěti mnohé příkoří a pronásledování pro víru v Ježíše Krista. V těchto chvílích vzpomínali na Pavlova slova o konci světa, o parusii (příchodu Kristově), a pod dojmem jeho prorockých řečí o posledním soudu se ve svém trápení domnívali, že nadchází hodina naplnění Pavlova proroctví. Těšili se, že se Pán již brzy objeví v plné slávě, odmění je za věrnost a učiní konec jejich utrpení. Do těchto eschatologických představ se tak všili, že někteří z nich se začali oddávat nečinnosti a stávali se přítěží pro své okolí. Některí dokonce špatně pochopili Pavlovo kázání a nebyli daleko od bludů. Domnívali se totiž, že těm z bratří, kteří již dříve zemřeli, před příchodem Páně, se dostane odměny teprve později než těm, kteří se dočkají parusie. Nad tímto domnělým neštěstím zesnulých se velmi rmoutili.

Zde bylo nutno zasáhnouti a věřícím v Soluni učiniti jasno v eschatologických otázkách. To byl hlavní důvod, jenž přiměl sv. Pavla k napsání *prvního listu do Soluně*. Epištola jednak těší věřící v Thessalonice, jednak opravuje jejich mylné představy o posledních věcech lidí a světa: Kdy přijde Pán, nevíme. Jisto je, že přijde jako zloděj v noci (5, 2), a proto je nutno, aby každý byl na příchod Soudcův vždy připraven. O ty pak, kteří zesnuli již dříve, nechť nemají žádných obav, neboť se jim dostane odměny současně s těmi, kteří se dožijí příchodu Páně.

První list k Thessalonickým byl napsán v Korintě, pravděpodobně roku 52.

Pavel ve svém prvním listě odpověděl hlavně na dvě otázky Thessalonických: Jaký bude při parusii osud těch, kteří zemřeli ještě před příchodem Páně, a jaký těch, kteří se tohoto příchodu dožijí. Apošto-

lova slova sice Thessalonické uklidnila, ale v církevní obci vznikly pochybnosti nové, a to ještě nebezpečnější, protože jejich rozšiřovatelé se opírali přímo o Pavlův list. V obci se rozšířila zpráva, že den parusie je již přede dveřmi. Roztrušovači pověstí a zahálčivci, jimž pokorná žebrota byla milejší než vydělávání chleba a plnění denních povinností, obcházeli, tvářice se eschatologicky vážně, objevovali všude znamení, jaká se jim líbilo vidět, a říkali: »Den Páně již nastává.« Počínali si prostě jako lidé, jejichž dny jsou sečteny, odvolávali se na domnělé zjevení jakéhos proroka při bohoslužbě, na slova připisovaná Pavlovi, nebo na jistý jeho (falešný) list. Snad apokalyptické zvolání »Maranatha« pojmali ne jako přání, ale jako zvěstování. Nějací bratři donesli o tom zprávu do Korintu. Bylo tedy třeba druhého listu.¹ Bylo to za několik měsíců po první epištole, asi ještě téhož roku (52), kdy v Korintě napsal sv. Pavel *nový list do Soluně*, v němž důrazně vyvrátil blud o brzkém příchodu Kristově.

První kapitola druhého listu je úvodem, kde Pavel děkuje za věrnost Soluňských ve víře a ukazuje budoucí odměnu při příchodu Páně. V části dogmatické (2. kap.) dokazuje, že den příchodu Páně není blízko, protože ještě nenastala znamení parusie, t. j. druhého příchodu Páně (odpad, člověk hříchu, záhuba bezbožníka). V části ethické (3. kap.) Pavel prosí Thessalonické o modlitbu a varuje je před nečinností.²

Další listy, jež psal sv. Pavel již na sklonku života dvěma věrným spolupracovníkům — Timotheovi a Titovi — jsou nazývány *epištolami pastýřskými*, protože podávají zásady k vykonávání úřadu pastýřského. Jednají o správě církve, o církevní hierarchii a kultu. Počáteční boje v jednotlivých církevních

obcích jsou skončeny. Nový život dostává ustálenější formy, otázky věroučné ustupují do pozadí a naléhavějšími se stávají otázky vnějšího řízení a správy obcí. Odraz nových potřeb církevních obcí se jeví v Pavlových listech pastýřských. Pro tento charakter, poněkud cizí velkým dogmatickým epištolám sv. Pavla, byl listům pastýřským někdy odpírán pavlovský původ. Neprávem.³ Jsou spíše důkazem, jak apoštol národů obdivuhodně dovedl vystihnouti potřebu doby i svěřených duší.

Listy k Timotheovi. — Snad žádný ze žáků apoštola národů nebyl Pavlovi tak milý jako Timotheus z Lystry (srv. Fil 2, 19—32). V Krista uvěřil za pobytu Pavlova v Lystře. To bylo při první apoštolské cestě sv. Pavla. Při druhé a třetí apoštolské cestě již sv. Pavla doprovázel a jest s ním i v Římě vězněn. Když sv. Pavel byl z vazby propuštěn (roku 63) a odešel na východ, ustanovil Timothea biskupem v Efesu. Aby svého mladého přítele a věrného spolupracovníka v těžkém úřadě posílil, posílá mu z Makedonie první list (asi r. 65), v němž mu podává návod, jak si má počínati »v domě Božím, kterým jest církev Boha živého, sloup to a základ pravdy« (1 Tim 3, 15). List je velmi bohatý na praktické pokyny k vedení svěřené církevní obce. Apoštol poučuje Timothea, kterak má ochraňovati čistotu víry proti nepravým učitelům, čeho šetřiti při veřejných pobožnostech, jaké vlastnosti požadovati od svěcenců a kterak zacházeti s jednotlivými stavy. Nezapomíná ani na zvláštní pokyny pro Timothea samého.

Ještě jednou píše apoštol Timotheovi. Tentokráte z Říma, z druhé vazby, asi r. 66. V osamocení — mimo Lukáše všichni Pavla opustili — touží ještě jednou spatřiti milovaného Timothea. Proto mu píše tento

druhý list a žádá, aby po obdržení listu ihned přišel do Říma. Jako vždy, i zde Pavlova osoba ustupuje do pozadí. Má na mysli hlavně apoštolát. Dovídá se, že nepřátelé evangelia ničí jeho dílo a že upadá horlivost některých křesťanů, proto Timothea povzbuzuje a vyzývá, aby dobře užíval daných milostí a spolupůsobil s nimi a jako dobrý voják Kristův, který touží po koruně vítězství, bojoval za pravdy víry. Opět jej vyzývá, aby věrně vykonával svůj úřad, držel se pevně pravdy a vybíral jen dobré učitele nové víry. Tento list, který je posledním v časovém pořadí, je velmi dojemný. Pavel v něm mluví jako otec, který tuší blízkou smrt a dává proto milovanému synu poslední napomenutí a rady.

List k Titovi. — O Titovi se nám mnoho zpráv nezachovalo. Byl konvertitou z pohanství a doprovázel s Barnabášem sv. Pavla na apoštolský koncil do Jerusalema. Znovu vidíme Tita u sv. Pavla při jeho třetí apoštolské cestě. Po první vazbě ustanovil apoštol národů Tita biskupem na Krétě, kde měl uspořádat církevní obce, zejména vysvěcením a ustanovením duchovních správců. List poslal asi r. 65, pravděpodobně z Makedonie. Jistě, než sv. Pavel opustil Krétu, poučil Tita o správě a vedení církve. Když se však vyskytly nové obtíže a překážky, epištolou doplňuje ústní poučení a dodává Titovi odvahy.⁴

List k Židům. (*Slovo útěchy a povzbuzení*) — V kánonu knih Nového Zákona mezi epištolami sv. Pavla je na posledním místě epištola k Židům, krásná formou i myšlenkami. Důvod, proč tato epištola je položena na posledním místě, není ani časový, ani menší význam obsahový, nýbrž částečné pochybnosti (deuterokanonicita), které byly o původu tohoto listu v prvních křesťanských stoletích v západní církvi.⁵

Je veliký rozdíl mezi epištolou k Židům a ostatními Pavlovými listy. Je psána dobrou řečtinou, uhlazeným slohem, způsob citací Starého Zákona je jiný než v ostatních Pavlových listech, takže je téměř jisto, že epištola ve své řecké formě není přímým dílem sv. Pavla, nýbrž některého z jeho spolupracovníků. Obsah a myšlenky jsou Pavlovy, ne však vnější forma listu. Vnější forma listu byla přikládána nej-různějším pisatelům, sv. Klementu Římskému, sv. Lukáši, sv. Barnabáši, Apollovi, Silovi, jáhnu Filipovi, Priscille, ale stále platí slovo Origenovo: »Kdo je pi-sate'em ... ví jenom Pán.«

Thema epištoly je: Přednost Nového Zákona nad Zákonem Starým (1, 1—10, 18). Po řecky klasickém prologu (1, 1—4) dokazuje autor své tvrzení o přednosti Nového Zákona poukazem na vznešenost Krista, zakladatele a velekněze Nového Zákona. Kristus je vznešenější než andělé (1, 5—2, 18), slávou a ctí nad ně korunoval ho Pán. Kristus vyniká nad Mojžíše. Mojžíš byl služebníkem v domě Božím, Kristus Pánem a Synem (3, 1—4, 13). Kristus vyniká svým kněžstvím nad kněžství Aronovo. Je velekněz podle řádu Melchisedechova, jehož oběť je nejdokonalejší, ne krví obětních zvířat ve svatostánku, zhotoveném lidskou rukou, nýbrž krví vlastní ve svatostánku nebeském (4, 14—10, 18).

Z této hluboké dogmatické pravdy pak činí mravní závěr: I v pronásledování je třeba zachovati věrnost Kristu (10, 19—39) podle četných příkladů heroické víry mužů a žen Starého Zákona (11, 1—40) a podle příkladu Kristova, který s radostí vzal na sebe kříž (kap. 12). Napomenutím k různým křesťanským ctnostem, pozdravy a požehnáním (kap. 13.) je epištola uzavřena.

Z obsahu listu je zřejmo, že čtenáři potřebovali potěchy a povzbuzení. Autor sám nazývá epištolu »logos parakléseos« (13, 22), t. j. slovo útěchy a povzbuzení. Celá látka a způsob argumentace listu ukazuje, že čtenáři jsou původu židovského. Autor má na zřeteli židokřesťany, ale nikoliv rozptýlené v diaspoře, nýbrž v jistém sboru. Autor se doporučuje jejich modlitbám, slibuje, že k nim přijde s Timotheem, mluví o jejich chybách a nedostacích, zmínjuje se o prvních zápasech, které podstoupili, že pomáhali těm, kdo byli uvězněni. a těší je, že se vše změní a že nastanou lepší doby. Tito židokřesťané jsou již pokročili ve víře. Jejich první učitelé zakončili svůj život mučednickou smrtí (13, 7) a oni sami již také trpěli (10, 32). Ze všech těchto vnitřních známek usuzujeme, že epištola byla napsána židokřesťanům, a to nejpravděpodobněji přímo v Jerusalemě.

Příležitostí k napsání listu bylo pronásledování se strany židů a nebezpečí apostase slabších ve víře. Nebezpečí pro palestinské křesťany a jejich víru tehdy skutečně bylo. Jednak přičiněním Herodesa Agripy starozákonní kult nabýval nové nádhery, jednak zemřel prokurátor Festus, a než přišel jeho nástupce Albinus, využili nepřátelé křesťanů interregna, mnohé odsoudili na smrt, mezi nimi i sv. Jakuba. V této smutné době přichází apoštol, aby svým listem církevní obec posílil. Protože list předpokládá ještě plný rozmach starozákonního kultu v chrámě a není zde zmínky o počátku války židovské (r. 66), vznikla epištola ještě před r. 66. Protože se v listě činí narážka na násilnou smrt sv. Jakuba (13, 7), byla napsána po roce 62. List byl napsán asi r. 63—64 v Římě, protože jsou v epištole pozdravy bratří z Itálie.⁷

DVACÁTÁ PRVNÍ KAPITOLA

LISTY KATOLICKÉ

Další listy Nového Zákona již od 2. stol. jsou nazývány listy katolickými (všeobecnými), a to proto, že nebyly určeny — jako většina listů sv. Pavla — jednotlivým církevním obcím anebo osobám, nýbrž širšímu okruhu čtenářstva.¹

Jsou to tyto listy: sv. Jakuba, dva listy sv. Petra, tři sv. Jana a list sv. Judy. Jejich všeobecné určení se odráží i v literárním charakteru katolických listů. S výjimkou druhého a třetího listu sv. Jana jsou to listy umělé, epištoly ve vlastním slova smyslu. Mnohé listy sv. Pavla jsou skutečnými dopisy, vyvolanými určitými okolnostmi, kus skutečného života, obsahující proto často jen narážky, jimž dobře rozuměli čtenáři, jež však pro dnešní vykladače těchto listů jsou tvrdými oříšky. Listy katolické jsou spíše listy umělé, bez osobního charakteru, podobající se spíše kázání anebo theologickému traktátu. Z Pavlových epištol tento umělý charakter má list k Židům. První list sv. Petra a první sv. Jana jsou listy prvo-kanonické.

List sv. Jakuba. Autorem prvního katolického listu je sv. Jakub Mladší, syn Alfea a Marie, která byla příbuznou Panny Marie (Jan 19, 25). Jest velmi prav-

děpodobné, že sv. Jakub Mladší jest oním bratrem (t. j. příbuzným) Páně,² o němž píše sv. Pavel v episto-
le ke Galatům (1, 19). Od mládí vedl přísný život Nazirea, nepil vína a opojných nápojů a byl u židů v takové vážnosti, že ho nazývali »spravedlivým«. Po seslání Ducha svatého zůstal v Palestině jako jeru-
salemský biskup a byl počítán mezi »slucpy Církve«. Mnoho židů získal Kristu, a proto v době mezivládí po smrti Festově na popud velekněze Anána (r. 62) byl svržen s cimbuří chrámového a pak dotlučen so-
chorem.

Z prvních slov epistolý: »Jakub, služebník Boha a Pána (našeho) Ježíše Krista, vzkazuje pozdravení dvanácti pokolení, která jsou v rozptýlení« (1, 1), je zřejmo, že epistola byla určena židokřesťanům v diaspoře, t. j. rozptýleným za hranicemi Palestiny. Je to skutečný pastýřský list, psaný prostým věřicím, první generaci obrácených židů, jež sám nazývá »prvotinami« (1, 18). Jsouce v úzkém styku se sta-
rým orthodoxním židovstvem, odchýlili se od křesťanských ideálů. Adresáti věří sice v Krista, ale mají nedostatek účinné lásky, lásky to, která by se projevovala skutky. Jsou slabí v některých ctnostech, zvláště v krocení jazyka. Jsou příliš oddáni tomuto světu. Proto jim sv. Jakub píše list, který je více morální než dogmatický a svým gnomickým charakterem připomíná starozákonní knihu Přísloví anebo Sirachovce. V listě není známek bližšího osobního vztahu autora k adresátům. Základní myšlenkou epistolý je antithese dvou moudrostí: Moudrosti pravé, Boží, a moudrosti nepravé, nepřátelské Bohu, moudrosti světa.

Myšlenový chod epistolý je prostý a jasný: Pokušení jsou pro křesťany příležitostí ke zkoušení víry

(1, 2—18). Křesťan musí být činitelem, a ne toliko posluchačem slova (1, 19—27). Křesťan se musí zachovati neposkvrněný od tohoto světa (2, 1—13) a konat skutky milosrdenství, protože jenom víra účinná zachraňuje (2, 14—28). Kdo dovede držet jazyk na uzdě, je dokonalým mužem (3, 1—12). Spory jsou v rozporu s nebeskou moudrostí (3, 13—4, 12). Vše pozemské je pomíjející, budoucnost patří Pánu (4, 13—17). V poslední kapitole (5) odsuzuje tvrdost boháčů a dává čtenářům závěrečná napomenutí (o zneužívání přísahy, o pomazání nemocných a vyznání hříchů).³

Epištola byla pravděpodobně napsána kolem r. 50 v Jerusalemě, kde sv. Jakub trávil celý svůj život. Je psána čistou řečtinou, takže po stránce řeči je to klenot mezi novozákonními spisy.⁴

Dva listy sv. Petra. — Spisovatel dalších katolických listů se představuje čtenářům jako Petr, apoštol Ježíše Krista (1 Petr 1, 1), a Šimon Petr, služebník a apoštol Ježíše Krista (2 Petr 1, 1). Autorem listů je hlava apoštolů, Šimon Petr, syn Jonášův z galilejské Betsaidy. Se svým bratrem Ondřejem provozoval u Genesaretského jezera rybářství a zdá se, že toto zaměstnání bylo výnosné, protože se odtamtud vyvážely ryby do ciziny. Přece však se svým bratrem zaměstnání opustili a odebrali se za Ježíšem. S Janem a Jakubem byl důvěrným svědkem oslavení na hoře Tábor a Spasitelovy agonie v zahradě Getsemanské. Po slavnostním vyznání Kristova božství bylo mu slíbeno prvenství v Církvi. Je od přirozenosti živý, v úsudku ukvapený, v protivenství nestálý, na mysli klesající, ale jeho víra a láska přemáhá tyto nedostatky povahy, a když klesne, opět nalézá své lepší já. Lítostí a láskou odčiňuje svůj poklesek za-

pření a Kristus ho vyznamenává tím, že se mu po zmrtvýchvstání zjevuje jako prvním z apoštolů. Po nanebevstoupení Páně jedná jako hlava Církve. Řídí volbu apoštola Matěje, po seslání Ducha svatého mluví jménem apoštolů, první z apoštolů činí zázrak (Sk. ap. kap. 3., uzdravení chromého od narození), první se sv. Janem je vězněn pro Ježíše (kap. 4), před veleradou mluví jménem apoštolů (kap. 5), přijímá prvního pohana do Církve (setník Kornelius) a po smrti sv. Jakuba Staršího (r. 42) opouští Jerusalema a odchází podle tradice do Říma. V r. 50 je opět v Jerusalemě na apoštolském koncilu. Po jerusalemském koncilu je se sv. Barnabášem v Antiochii (Gal 2, 11 n.) a na konci svého života je opět v Římě, kde nejpravděpodobněji r. 67 se sv. Pavlem podstupuje mučednickou smrt.⁵

První list sv. Petra je psán vývoleným v Pontu, Galatii, Kappadocii, Asii a Bithynii. Z různých míst tohoto listu je zřejmý pohanský původ čtenářů. Křesťané těchto krajin mnoho trpěli pro svou víru. Nebyla to ani tak pronásledování rázu úředního, jako spíše útrapy, jež musili křesťané zakoušet od krajanů pro svou víru a způsob života. Protože odsuzovali modloslužbu — pohanský kult byl ztotožňován s vlastenectvím — byli označováni jako vlastizrádci. Uzávřený způsob života křesťanů se lišil od pohanských způsobů. To vše na křesťany upozorňovalo a budilo nedůvěru k nim a pohrdání.

V těchto napjatých poměrech kolem r. 63—64 píše jim z Říma⁶ sv. Petr první list, kde ukazuje, že i utrpení je milostí. List nemá sice tak logického skloubení jako některé listy Pavlovy, přece však lze epištolu dobře rozdělit ve tři části. Po úvodu (1, 1—12), který obsahuje pozdrav a líčí štěstí křesťanského

povolání ke spáse, napomíná apoštol věřící ke křesťanskému životu. Velikost Božích dobrodiní požaduje od nás zbožný život (1, 13—2, 10). Ve druhé části (2, 11—4, 4) dokazuje, že nevěřící jejich příkladem budou přivedeni ke Kristu. Část třetí obsahuje napomenutí, jak plnit povinnosti společenského života (4, 5—5, 11).

Celým listem vane duch útěchy a povzbuzení:
Vzhůru srdce!

Ještě jednou píše sv. Petr maloasijským křesťanům. Je to opět z Říma, a to nedlouho před smrtí knížete apoštolů, koncem roku 66 anebo počátkem roku 67, protože sv. Petr tuší blízkost smrti (1, 14).

Svatý Petr se dověděl, že křesťanům hrozí nebezpečí od nějakých lžiučitelů. Byli to lidé přišlí z pohanství, kteří se snažili pravé křesťanství porušit pohanskými prvky. Dovolávali se jakési vyšší svobody, popírali Boží prozřetelnost a spravedlnost, tropili si posměch z druhého příchodu Páně a popírali i božství Kristovo. Nebyla to ještě vyvinutá heretická soustava, ale zárodky pozdějšího gnosticizmu zde již byly. Apoštol cítil nutnost ihned zakročit, zvláště, když mu byl Kristovým zjevením oznámen konec života.

V první části listu (1, 3—21) vyzývá čtenáře k věrnosti ve víře, prosí je, aby, pamatující na dobrodiní, jichž se jim dostalo v křesťanství, prospívali ve ctnostech a spějíce tak k dokonalosti pojistili si přístup do věčné blaženosti. Ve druhé pak části (2, 1—3, 13) varuje věřící před bludařskými učiteli, které nemine Boží trest podle příkladů Boží spravedlnosti, jak se projevovala ve Starém Zákoně. Nechť čtenáři nepochybují o druhém příchodu Kristově.⁷

Tři listy Miláčka Páně. — Právem je uznáván první list sv. Jana za perlu novozák. písemnictví.

Svatopisec chce takřka hmatatelnou učinit velikost a hloubku křesťanského bytí a života. Autor tohoto listu sice svého jména neudává, ale označuje se jako očitý svědek Kristova života a list je tak příbuzný myšlenkově i slohově čtvrtému evangeliu, že spisovatelem tohoto listu nemůže býti nikdo jiný než evangelista sv. Jan. Charakter této krásné epištoly je spíše homiletický, ale přece jsou zde také známky dopisu (*píši vám*) a list prozrazuje úzký vztah mezi pisatelem a adresáty (zdrobnělá jména jako *miláčkové, děti*). Pisatelem je pečlivý otec, který zná víru svých dětí, ale zná i hrozící nebezpečí. Nedostatek osobních narážek vysvětlíme tím, že epištola byla napsána témuž okruhu čtenářstva jako čtvrté evangelium. Zdá se, že epištola nebyla napsána pro církevní obec anebo pro celou Církev, nýbrž spíše pro určitou skupinu církevních obcí, kterým hrozilo nebezpečí od bludařů. Pisatel zná jejich dobré i slabé stránky, je s nimi v úzkém vztahu, takže můžeme s určitou pravděpodobností usuzovati na maloasijské církve, kde sv. Jan na sklonku života působil. Z nčžných oslovení, děti, miláčkové, z toho, že list není dosti srozumitelný bez znalosti čtvrtého evangelia, je důvodně usuzováno, že epištoly sv. Jana byly napsány na sklonku apoštolova života až po evangeliu.

Účel listu je naznačen v 5, 13: Toto jsem vám napsal, abyste věděli, že máte život věčný, vám, kteří věříte ve jméno Syna Božího. Podobný předmět — Kristovo Božství a člověčenství a zákon lásky — zdůrazňuje i čtvrté evangelium.

Jádro listu se skládá ze tří souběžných odstavců: V prvním odstavci spisovatel připomíná, že *Bůh je světlo*, což ukládá křesťanovi povinnost choditi ve světle (1, 5—2, 6); kdo chodí ve světle, miluje svého

bratra (2, 7—11); ve světle choditi nemůže ten, kdo miluje hříšný svět (2, 12—17); ve světle nechodí bludaři, kteří popírají božství a mesiášství Ježíšovo (2, 18—28). — V druhém odstavci spisovatel zdůrazňuje, že *Bůh jest spravedlnost*, t. j. mravní dokonalost, kterou jest nám, dítkám Božím, napodobovati (2, 29—3, 12); k tomuto napodobování patří popředně láska bratrská (3, 13—24); to napodobování ohrožují bludaři (4, 1—6). — V třetím jest zdůrazněna zásada, že *Bůh jest láska* (4, 7—21); proti bludařům položen přízvuk na pravou víru (5, 1—12);⁸ láska bratrská se má jeviti přímluvou za chybujiícího (5, 14—17).⁹

2. a 3. *epištola sv. Jana* jsou kratičké, myšlenkově i slohově příbuzné navzájem i se čtvrtým evangeliem, takže byly napsány sv. Janem asi ve stejnou dobu, záhy po prvním listu, ke sklonku Janova života, t. j. v posledním desetiletí prvního křesťanského století. Autor svého jména neudává, nazývá se pouze starším, pod kterýmžto jménem — podle tradice — byl znám Miláček Páně, poslední z apoštolů. Epištola je psána »vyvolené paní a dítkám jejím«. Jméno »paní« má smysl metaforický a znamená pravděpodobně některou křesťanskou obec a její věřící, která byla v nebezpečí, že bude bludaři svedena na scestí.

Obsahem listu je výzva k věřícím, aby pevně věřili v Ježíše Krista, chránili se bludů a falešných nauk, aby zachovávali Kristova přikázání, zvláště přikázání lásky. List je krátký, ale Jan je brzy navštíví a doplní, co schází.

Třetí list je věnován jakémusi Gajovi, který vynikal zbožností a pohostinností. Od něho byli vlídně přijati učedníci sv. Jana, kdežto od Diotrefa — snad biskupa toho místa — který se vyvyšoval nad Jana, přijati nebyli. Sv. Jan projevuje radost nad pěkným

chováním laika Gaja a povzbuzuje ho, aby se tak choval i nadále, protože je nutno podporovati ty, kdo hlásají evangelium. Je to vzhled do maloasijských křesťanských obcí na konci prvního století a pastorální doklad, připomínající druhý list k Timotheovi (2, 18; 4, 14) anebo k Titovi (1, 11—12).¹⁰

List sv. Judy. — Juda, služebník Ježíše Krista, bratr Jakubův, tak se představuje autocr poslední z katolických epištol. Je přesvědčen, že čtenáři poznají, který Juda jim píše. Ve Starém Zákoně název »služebník Boží« byl čestným označením vynikajících mužů, jako na příklad Mojžíše, Davida a jiných. Možno se tedy domnívati, že »služebník Ježíše Krista« je pokorné označení úřadu apoštolského, k němuž Juda byl povolán od Ježíše Krista; ten úřad je spolu průkaz (legitimace), který Judu opravňuje, aby psal slova napomenutí a žádal, aby jich bylo dbáno. Přídavek »bratr Jakubův« je na místě, byl-li Jakub vynikající osobnost, čtenářům známá. Nebyl to Jakub Starší (Větší), bratr Janův, jenž ukončil svůj život v Jerusalemě smrtí mučednickou již roku 42 po Kr. a o němž není známo, že by měl bratra Judu. Bratr tohoto nemůže býti jiný Jakub nežli biskup jerusalemský, jenž se za doby apoštolské těšil, zejména v Palestině a v zemích sousedních (Syrii), velké vážnosti a jenž nám napsal známý list, tedy Jakub Menší (Mladší), syn Alfeův a apoštol. Uvážíme-li, že Juda psal týmž křesťanům ze židovstva v Palestině a diaspoře, kterým psal Jakub Mladší, rozumíme, proč se Juda dovolává svého bratra Jakuba.¹¹

O životě sv. Judy máme málo zpráv. V katalozích apošto'ů je nazýván Tadeášem. Podle podání kázal v Arabii, Syrii, Mezopotamii a Persii a byl mučen v Bejrutě anebo v Aradu v Syrii.

List byl napsán nejspíše židokřesťanům v Palestině, protože se v listě předpokládá u čtenářů dobrá znalost Starého Zákona, ba dokonce i apokryfů, a autor se dovolává svého příbuzenství se sv. Jakubem, jehož autorita byla velká, hlavně mezi židy v Palestině. Pohnutka a účel listu je udán samým autorem ve 3. verši: »Miláčkové, vynakládaje veškerou píli vám psáti o společné spáse naší, mám za nutné písemně vás napomenouti, abyste bojovali pro víru. Povstali falešní učitelé, kteří měnili svobodu v bezuzdnost a mravní nevázanost, zneužívajíce výroků sv. Pavla, ba posmívali se i božství Páně.« Velmi ostrým tónem proti nim píše apoštol a varuje před nimi čtenáře (v. 4). Postup myšlenek: V předmluvě (v. 1—4) spisovatel představiv se čtenářům (v. 1) vyřizuje jim pozdrav (v. 2). Zamýšlel již dříve jim psáti, teď však je nucen tak učiniti, ježto se vloudili do církve bludaři, kteří z evangelické svobody činí nevázanost, zejména pohlavní, a spolu snižují důstojnost Ježíše Krista. Proti nim jest třeba hájiti víry (od apoštolů) jednou navždy a provždy přijaté (v. 3n.). V pojednání, jež je jádrem listu (v. 5—19), autor připomíná: 1. Kterak Hospodin potrestal Izraelity, jež vyvedl z Egypta, když mu později přestali věřiti (v. 5); 2. jaké tresty stihly pyšné anděly (v. 6) a 3. Pětiměstí, zejména Sodomu a Gomorrhu (v. 7). Podobný trest je stanoven také na tyto bezbožné bludaře, kteří nestydatě przní tělo a všemu nadsmyslnému se pustě posmívají (v. 8—10); kráčejíce po cestách Kaina, Balamy a Koreho, spějí neodvratně do věčné záhuby (v. 11—13).

Jejich osud prorokoval již Henoch (v. 14—16). I apoštolové předpověděli takové bludaře (v. 17—19). V závěru listu (v. 20—25) Juda povzbuzuje ke stálosti

ve víře, dává návod, kterak nakládati se svedenými, a dobrořečí jedinému Bohu-Spasiteli.¹²

List byl napsán po smrti apoštola Jakuba (po roce 62), ale ještě před zkázou Jerusalema, o které by se byl autor listu jistě zmínil, asi kolem roku 65. Sloh epištoly je malebný, prostý, a přece uchvacující svou pádností. Její mluva je jako mluva starozákonního proroka.¹³

POSLEDNÍ KNIHA NOVÉHO ZÁKONA

(*Zjevení sv. Jana*)

Vedle knih historických (evangelia a Skutky apoštolské) a didaktických (listy) je v Novém Zákoně také jedna kniha prorocká — Apokalypse čili Zjevení sv. Jana. *Autor Apokalypse* se nazývá Janem, služebníkem Ježíšovým (1, 1, 4), který pro slovo Boží a svědectví o Ježíši Kristu byl vypovězen na ostrov Patmos.¹ Tradice klade toto vyhnanství do doby císaře Domiciána (81—96) a připisuje Zjevení sv. Janu Ev.²

S jakou asi bolestí hleděl Miláček Páně k břehům Malé Asie, kde zanechal milované obce, které v těchto těžkých dnech byly ohroženy vnitřním i vnějším nebezpečím.³ I duše neohrožené snad klesaly na mysl a v této tísní nemohl apoštol činit nic jiného, než se modlit a uzavřít své starosti do Srdce, na kterém odpočíval při poslední večeři. A tu jednou v den Páně dal mu Vzkříšený nazírat na to, co je, totiž na přítomný stav sedmi maloasijských církví, a na to, co bude, na těžká pronásledování, boje, ale též na konečné vítězství Slova a na slavné skončení vykupitelského díla. Hned na ostrově Patmu — z rozkazu Páně — píše sv. Jan v první řadě sedmi maloasijským církvím,

ale také k útěše celé Církve, toto Zjevení. Ve formě prorockví a mohutných obrazů jsou v Apokalypsi vyličený přítomné i budoucí osudy Kristovy Církve. Je to kniha velké útěchy, v níž sv. Jan ukazuje, že i protiventství jsou v plánu Božím a že nakonec zvítězí Beránek a dá svým věrným korunu věčné slávy.

Obsahem a základní myšlenkou Apokalypse je pravda: Ještě jednou se vrátí Spasitel. Jeho příchod budou předcházet tvrdé boje mezi Kristem a satanem, mezi Jeho a mezi Beliálovou říší. Tento boj již počal, během staletí se bude stupňovat, vyvrcholí příchodem Antikristovým a bude skončen Kristovým vítězstvím v den poslední. Poměr Apokalypse, jediné to prorocké knihy Nového Zákona, ke druhému příchodu Kristovu a Jeho slávě je podobný jako poměr prorockých knih Zákona Starého k prvnímu příchodu Kristovu v betlemských jeslích. Jako tam není líčen jen příchod, nýbrž i to, co předcházelo, tak i zde. První dojem je někdy ponurý, plný apokalyptické hrůzy, ale mračna se roztrhnou a zazáří nebeský Jerusalems, plný jasu a míru. Základním tónem nejsou pozouny hrůzy, nýbrž fanfáry vítězství. Ve své podstatě je Apokalypse knihou útěchy, touhou a výkřikem: Přijď, Pane Ježíši! Je-li jasná základní myšlenka Apokalypse, tím těžší je výklad jednotlivých míst a obrazů Zjevení. Janovi se dostalo vise, a vlastností vise není jenom obraznost, nýbrž i to, že přítomné a budoucí, historické a symbolické, známé a neznámé je soustředěno v okamžiku. Jako milost buduje na přirozenosti, tak nadpřirozená vise na přirozených představách omilostněné osoby. Apokalypse není přísnou historicko-chronologickou knihou v dnešním smyslu, nýbrž spíše filosofií dějin, nepodávající určitá data, ale odhalující základní myšlenky a cíle.⁴ Plný

smysl, zvláště jednotlivých visí, bude odhalen až v den vyplnění, kdy bude vše zjevno. Proto každý pokus vztahovati líčení a narážky Apokalypse na určité časové úseky, národy i jednotlivce, musí ztroskotati. Zdůrazňuji znovu, tak jako prvním čtenářům byla Apokalypse knihou útěchy a vzdělání, stejně ji musí býti i křesťanům dneška. Nesmí být předmětem všetečnosti, nýbrž vzděláním a přípravou na příchod Kristův podle jeho slov: »Bděte tedy, neboť nevíte, v kterou hodinu Pán váš přijde... Buďte připraveni, neboť Syn člověka přijde v hodinu, kterou nevíte«. (Mt 24, 44.)

Co do vnější formy je Apokalypse listem psaným sedmi církvím. Na první pohled se jeví v knize chaos, ale přihlédneme-li blíže, poznáváme velkolepý rytmus. *Rozdělení knihy* naznačuje prorok v 1, 19: Napiš, co jsi viděl a co jest (2, 1—3, 22) a co se stane potom (4, 1—22, 5). Těmto dvěma dílům knihy předchází prolog (1 hl.) a epilóg (22, 6—21).

Úvod: Obsahuje titul knihy, pozdravy a úvodní zjevení sedmi zlatých svícňů (= 7 maloasijských církví) a sedmi hvězd (= biskupové těchto církví) 1, 1—20.

I. Zjevení »toho, co jest« (2, 1—3, 22). *Prorocké slovo přítomnosti.* — V sedmi listech, které Jan z Božího rozkazu zasílá svým obcím, je obsažena hana i chvála, hrozba i zaslíbení, podle toho, jak bylo přiměřeno povaze té které obce a jejího biskupa (anděla). Obec a biskupové se chválí anebo haní v tomto pořadí: Efes, Smyrna, Pergamos, Thyatira, Sardy, Filadelfie, Laodicea. Po tomto úvodním zjevení se otvírá před prorokem nebeský trůnní sál a Jan patří na Boha, od něhož se mu dostává.

II. zjevení »toho, co se stane« (4, 1—22, 5). Je to *prorocké slovo o budoucnosti*, líčící budoucí eschato-

logické drama a triumf Kristův. Celé toto drama má předeihu a pět dramatických obrazů.

Předehra: Začíná nebeským »Te Deum«. Sv. Jan vidí otevřené nebe a Boha, sedícího na trůně v celém svém majestátu (kap. 4). Hospodin má v ruce závitků, uzavřený sedmi pečetěmi, jež nemůže nikdo otevřít, leč jen Beránek—Ježíš Kristus (5).

První dramatický obraz (kap. 6. a 7.): Otevření sedmi pečetí. Po otevření každé z prvních čtyř pečetí objevil se jezdec. První, aby zvítězil (evangelium), druhý, aby zemi odňal pokoj, třetí, aby přinesl drahotu, čtvrtý, aby usmrcoval mečem, hladem a morem. Když pak Beránek otevřel pátou pečeť, volaly duše pro víru zabitých, aby byla pomstěna jejich krev. Když pak byla otevřena šestá pečeť, nastaly různé živelní pohromy, a když po označení Božích služebníků konečně otevřel sedmou pečeť, nastalo hrobové ticho, po kterém následuje

druhý dramatický obraz (kap. 8—11): Vidění sedmi trub, jejichž zatroubení přináší nové rány. První čtyři jsou předzvěstí přírodních katastrof a zbývající mají vzápětí bědy pro hříšníky. Sedmé zatroubení bylo Janovi oznámeno hlasem sedmi hromů, ale jeho obsah načas má zůstat tajemstvím. Anděl dává Janovi knihu, aby ji pozřel, t. j. aby si osvojil, co má prorokovati národům a králům. Na zaznění sedmé trouby se ozývá v nebi chvalozpěv, který velebí věčné panování Krista Pána a chválí Boha, že pokořil zlé a odměnil dobré. Na zemi však již počíná veliký boj mezi Bohem a satanem.

Třetí dramatický obraz (kap. 12—14): Fronta satanova — fronta Boží. Ryšavý satan pronásleduje ženu, oděnou sluncem, aby jí vyrval její novorozeňátko, ale dítě to bylo vzato k Bohu. Žena pak na křídlech orla

je přenesena před rozběsněnou příšerou na poušť. Satan pak utápí svou strašlivou zlobu v pronásledování všech ostatních z jejího pokolení, kdo vyznávají Ježíše Krista. Jako satanovi přátelé vystupují dvě šelmy. Proti frontě satana a jeho stoupenců stojí Beránek s bělostným zástupem, který zpívá novou, nenapodobitelnou píseň. Andělé naposledy varují všechna pokolení před ohavným zbožňováním šelmy a oznamují soud Syna Božího nad nenapravitelnými.

Čtvrtý dramatický obraz (15—20); Rozhodný boj a zničení nepřátel Božích. Jan vidí sedm andělů se sedmi miskami, »v nichž je dokonán hněv Boží«. Vylití misek přivádí nové hrozné rány na zem, jež připravují pád Babylonu, a jsou posledním výkřikem Božím a Mene Thekel k obrácení. Lidé se však neobrátili »a rouhali se Bohu«. Nadchází soud nad Babylonem, který je středem odpadu a znemravenění. Jako protiklad proti čistotě a svatosti ženy, oděné sluncem (církve Páně Nového Zákona), je vedena nevěstka babylonská, ověšená nádherou a přepychem, mající v ruce pohár všech neřestí a sedící na šarlatové šelmě. Mezi vojskem Božím a vojskem modloslužebníků je svedena rozhodná bitva, jež končí smrtí všech těch, kdo se klaněli šelmě. Ještě jednou se vzchopí šelma a bojuje proti táboru svatých. Bůh však vysvobodí své milé město a ďábla navždy uvrhne do hořícího jezera. Pak následuje poslední soud a tresty.

Pátý dramatický obraz (21, 1—22, 5): Pohled na nevýslovně velebnou stavbu nebeského Jerusalema, nevěsty to Beránkovy, Církve, v čase a věčnosti. Je to město naplněné Boží slávou, město bez chrámu, poněvadž Bůh jest jeho chrámem a Beránek (21, 22), město, jež nepotřebuje světla (23). Po hrůzách a tmách boje a záhuby zde září světlo, sláva a mír Boží.

Krásným obrazem pramene životné vody, běloskvoucí jako křišťál, vycházející z trůnu Božího a Beránkova, a obrazem stromu života k vyléčení národů (22, 1—5) je uzavřena symfonie tajemného Zjevení Janova.

Epilog (22, 6—21). — V závěru dokazuje pravost proroctví obsaženého v Apokalypsi anděl jménem Kristovým (v. 6n.), Jan sám (v. 8n.) a Pán Ježíš (v. 10 až 16). Na konec slibuje Kristus svůj příchod, o který také prosí sv. Jan slovy: »Amen, přijď, Pane Ježíši.« Slovy: »Milost Pána našeho Ježíše Krista buď se všemi vámi,« je Apokalypse zakončena.

Apokalypsa je knihou prorockou a symbolickou, proto je tak těžká k vyložení. Jako jinde v Písmě svatém, tak i zde je nutno rozlišovat *mezi skutečným smyslem*, který se pod symbolem skrývá a který je jistě pravdivý a *mezi výkladem exegetů*, kteří se mohou mýlit a obrazy Apokalypsy nesprávně vykládat. Tuto základní pravdu je třeba mít při výkladu Zjevení sv. Jana stále dobře na paměti; podobně jako v podobenstvích Kristových, i ve výkladu symbolů musí býti exegeta velmi opatrný a nezapomínati, že v symbolech Apokalypse jsou mnohé podrobnosti, jež patří k úplnosti symbolu a jeho dokreslení, ale nemají zvláštního významu.

Z četných *výkladů Zjevení sv. Jana* uvádím jen nejhlavnější. Někteří nekatoličtí autoři vykládají Apokalypsu *současně-historicky*, tak jakoby podávala historii dob, kdy byla napsána. Tento výklad zbavuje Apokalypsu charakteru prorockého. Mnozí exegeté vykládali Apokalypsu *církevně-historicky*. Podle těchto exegetů (Joachim de Floris, Mikuláš z Lyry, Belzer, Gutjahr), Zjevení podává historii Církve od počátku až do konce světa. Každý symbol označuje postupně nějakou událost křesťanství. Podle

některých byla by již většina symbolů splněna, takže dnes žijeme v poslední periodě církevních dějin a blíží se konec světa. Netřeba připomínati, že podobné výklady otevírají bránu bezuzdné fantasii. Jiní aplikují obrazy Apokalypse na *dějiny prvotní Církve* v boji s pohany a heretiky. Náзор zastávali hlavně starší vykladači (Salmeron, Calmet, Allioli, Bossuet), ale dnes je tento názor téměř opuštěný, protože v Apokalypsi se jedná o parusii a proroctví dosud nesplněná. Mnozí z moderních exegetů vykládají Apokalypsu *závěrečně historicky a eschatologicky* a vidí ve Zjevení sv. Jana líčení událostí na konci světa při druhém příchodu Kristově. Tak vykládal Apokalypsu již sv. Irenej, Řehoř Vel., z nekatolických exegetů Th. Zahn a jiní.

Moderní exegese vidí v Apokalypsi spíše *theologii dějin Církve* od počátků až do konce světa. Sv. Jan nám dává nahlédnout do dějin Církve s vyššího hlediska, s hlediska Boží prozřetelnosti, která svými cestami — lidsky mnohdy nepochopitelnými — řídí dějiny Církve Kristovy (Col, Allo, Karrer, Sickenberger, Ketter).⁵ Nic se neděje bez Boha a Krista. Dobro zvítězí a zlo bude přemoženo. Tyto myšlenky jsou v Apokalypse téměř zhmotněny, podány skoro hmatatelně a jsou na výsost způsobilé potěšiti věřící duši v každé době a za každých okolností. Je to tak v soulase a s láskou a moudrostí Kristovou, která u příležitostí prvních pronásledování dala Církvi na cestu dějinami tuto nádhernou knihu, korunu a závěr Božího zjevení.⁶

Církev žádný z výkladů výslovně nezavrhl, ani nepřijala za svůj a proto musí býti exegeta ve výkladu symbolů velmi opatrný. Správně napsal dr. Tomáš Hudec:⁷

»Přes zkušenosti minulých století jsou však i dnes takoví exegeti, kteří — bývá to jakýsi druh autosugesce — sobě i druhým namlouvají, že konečně správný smysl apokalyptických symbolů rozluštili a kteří je aplikují na určité události v dnešních a uplynulých dějinách Církve, jako by teprve oni svým umem a důvtipem přišli na to, oč se celá staletí marně pokoušela exegese. K jakým absurdnostem vede taková exegese, toho klasickým dokladem je známý exegeta Bartoloměj Holzhauer, který ve svém výkladu Apokalypse (Bamberg 1782) vypočetl, že Antikrist přijde r. 1856 a že bude působit do roku 1911!

Takoví a podobní katoličtí exegeté by si měli vzítí odstrašující příklad ze sektářů (mormoni čili svatí posledních dnů, templáři, adventisté a jiní), kteří na základě svých fantastických výkladů Apokalypsy hlásají brzký konec světa a tím svoje zfanatisované stoupence uvádějí do hysterického duševního stavu, který jistě je v rozporu s pravým křesťanským duchem.

Pro katolíka a pro každého věřícího křesťana musí býti rozhodujícími slova samého Spasitele: »O tom dni nebo o té hodině nikdo neví, ani andělé v nebi, ani Syn, než toliko Otec«. (Marek, 13, 32).

Nám stačí, že Apokalypse hlásá a předpovídá konečné vítězství Krista a jeho Církve. Proto byla v době pronásledování pro současníky sv. Jana knihou útěchy. A takovou knihou útěchy zůstává a zůstane pro křesťany všech dob a časů až do druhého Kristova příchodu, kdy se nám konečně smysl tajemných vidění apokalyptických stane jasným...«

Zjevením sv. Jana je uzavřen kánon knih Nového Zákona. Je to Amen psaného zjevení a večerní modlitba lidstva. *Přiď, Pane Ježíši!*

OKRUŽNÍ LIST
NAŠEHO SVATÉHO OTCE
PIA XII.,
Z BOŽÍ PROZŘETELNOSTI
PAPEŽE,

ctihodným bratřím, patriarchům, primasům, arcibiskupům, biskupům, a ostatním místním ordinářům, žijícím v míru a společenství s Apoštolskou Stolicí, jakož i veškerému duchovenstvu a křesťanským věřícím katolického světa:

O ČASOVÉM PODPOROVÁNÍ
BIBLICKÝCH STUDIÍ

*Ctihodní bratři, milovaní synové!
Pozdrav a apoštolské požehnání!*

Ú V O D

Podnět okružního listu »Pro-
videntissimus Deus«. Způsob,
jak oslaviti padesáté výročí.

Vnuknutím ducha Božího napsali svatopisci ony knihy, jež Bůh ve své otcovské dobrotě dal lidem »k poučení, ke kázání, k napravování, k výchově ve spravedlnosti, aby člověk Boží byl dokonalý a způsobilý ke každému skutku dobrému«. ¹ V tomto s nebe propůjčeném pokladu spatřuje Církev nejdrahocenější pramen a božské pravidlo věrouky a mravouky, Není proto divu, že tento poklad, jak jej neporušený přejala z rukou apoštolů, opatrovala se vší pečlivostí, chránila před každým falešným a nepravým výkladem a horlivě používala, aby duším opatřila věčnou spásu. To skvěle dokazují téměř nespočetná svědectví všech staletí. Když za naší doby božský původ posvátných knih a jejich správný výklad byl vysokou měrou ohrožen, přejala Církev s ještě větší horlivostí a pečlivostí jejich ochranu a obranu. Proto prohlásil ji již posvátný církevní sněm Tridentský ve slavnostním usnesení, že biblické knihy třeba pokládati »celé, se všemi jejich částmi, za posvátné a do kánonu patřící tak, jak jest obyčejem v katolické Církvi je

čísti a starý všeobecně rozšířený latinský překlad (Vulgáta) je obsahuje«.² Za našich pak dnů, aby odsoudil falešné nauky o inspiraci, prohlásil církevní sněm vatikánský, že biblické knihy třeba pokládati za posvátné a do kánonu patřící »ne proto, že byly napsány pouze lidskou činností, a potom autoritou Církve schváleny; také nejen proto, že obsahují zjevení bez omylu, nýbrž proto, poněvadž, jsouce napsány vnuknutím Ducha svatého, mají Boha za původce a jako takové byly jí, Církvi, předány«.³ Tímto slavnostním prohlášením katolické nauky byla přiznána »celým knihám se všemi jejich částmi« božská autorita, vylučující jakýkoliv omyl. Přece však se odvážili v následující době někteří katoličtí spisovatelé omezovati pravdivost Písma svatého pouze na otázky víry a mravů, a vše, ať již jest povahy přírodovědecké nebo dějinné, považovat jen za »mimocho-dem řečené«, popírajíce spojitost s věroukou. Náš předchůdce nehynoucí paměti Lev XIII. okružním listem Providentissimus Deus ze dne 18. listopadu 1893 tyto bludy právem odsoudil a upravil zároveň studium Písma svatého moudrými předpisy a směrnicemi.

Sluší se zajisté oslaviti padesáté výročí tohoto okružního listu, jenž jest pokládán za základní zákon biblických studií. My, kteří jsme od počátku Svého pontifikátu věnovali posvátné vědě Svou obzvláštní péči,⁴ domníváme se, že nemůžeme tento pamětní den oslaviti důstojněji, než když to, co Náš předchůdce moudře nařídil a co jeho nástupci k utvrzení a zdokonalení jeho díla přidali, též se Své strany potvrdíme a zdůrazníme a zároveň stanovíme to, co vyžaduje přítomnost, abychom tak všechny syny Církve, kteří se věnují těmto studiím, více a více povzbudili k tak nutné a chvályhodné práci.

I. ČÁST DĚJINNÁ

SNAHY LVA XIII. A JEHO NÁSTUPCŮ O BIBLICKÁ STUDIA

§ 1. ČINNOST LVA XIII.

Nauka o bezomylnosti Písma
svatého.

První a obzvláštní starostí Lva XIII. bylo, aby vložil nauku o pravdivosti Písma sv. a obhájil ji proti námitkám. Vážnými slovy prohlásil, že není tu omylu, jestliže svatopisec, jak praví Andělský učitel,⁵ v řeči o přírodních jevech »mluví tak, jak se to jeví smyslům« a »vyjadřuje se v jakémsi druhu obrazné řeči nebo tak, jak se v té době obyčejně mluvilo a jak se ještě dnes mluví v každodenním životě o mnohých věcech i mezi nejučenějšími lidmi«. Svatopisci, anebo lépe Duch svatý, který skrze ně mluvil, nechtěli totiž, jak praví sv. Augustin,⁶ »poučovati lidi o vnitřní podstatě smyslových věcí, což by pro spásu duší bylo bývalo bez užitku«. Tuto zásadu »třeba prospěšně přenést i na příbuzné vědní oblasti, především na dějiny«, t. j. »způsobem zcela podobným třeba vyvrátiti falešná tvrzení nepřátel« a »obhájití dějinnou pravdivost Písma sv. proti jejich útokům«. Rovněž

nelze připočísti biblickému spisovateli za omyl, jestliže od písařů »při opisování rukopisu bylo něco snad znovu podáno méně správně«, anebo »jestliže vlastní smysl nějakého místa snad zůstává pochybným«. Konečně jest zcela nepřipustno »omezovati inspiraci jen na některé části Písma sv. nebo připustiti, že svatopisec sám se mýlil«; neboť »božská inspirace vylučuje nejen každý omyl, ale tak nutně jej vylučuje a odmítá, jako jest podstatně nutné, že Bůh, nejvyšší Pravda, není původcem nějakého omylu. To je stará a neustálá víra Církve«.⁹

Tuto nauku, kterou Náš předchůdce Lev XIII. s tak důraznou vážností vyložil, předkládáme i My mocí Své autority a žádáme, aby byla ode všech svědomitě zachovávána. Žádáme dále, aby i dnes rovněž tak horlivě napomenutí a podnětů, které Lev XIII. pro svou dobu velmi moudře připojil, bylo uposlechnuto. Předsudky všeobecně rozšířeného racionalismu, zvláště však písemné památky starověku, které byly všude na Východě vykopány a prozkoumány, vyvolaly totiž nové, ne nepatrné potíže. Aby pak nádherný pramen zjevení k dobru stádce Páně bezpečně a bohatěji tekł, především však, aby nebyl nižádným způsobem zatarasen, přál si naléhavě Náš předchůdce ve svědomité péči o svůj apoštolský úřad, »aby větší počet učenců chopil se náležitým způsobem obhajoby Písma sv. a vytrvale se jí zabýval, především však, aby ti, jež milost Boží povolala k posvátnému stavu kněžskému, den ze dne, jak jest spravedливо a slušno, věnovali více péče a pıle na to, aby Posvátné knihy četli, rozjímali a vykládali«.¹⁰

Jsa veden těmito úvahami schválil a vřele uvítal papež školu pro biblická studia, kterou založil generální představený řádu dominikánského při chrámu sv. Štěpána v Jerusalemě; neboť, jak se vyjádřil, »z ní mělo biblické studium veliký užitek a ještě větší se očekává«. ¹¹ Z téhož důvodu připojil v posledním roce svého života ještě jiné opatření, jímž měla býti tato studia, tak snažně doporučená, v okružním listě Providentissimus Deus vždy více zdokonalována a pokud možno bezpečně podporována: Apoštolským listem Vigilantiae ze dne 30. října 1902 ustanovil z vynikajících učenců výbor, tak zvanou komisi, »jejímž úkolem mělo býti účinně se starati všemi prostředky o to, aby Písmu sv. byla všude u katolíků věnována časovými poměry požadovaná bedlivější péče a aby byl od něho vzdálen nejen každý nádech omylu, nýbrž i každý příliš volný názor«. ¹² Tento výbor jsme i My po příkladě Svých předchůdců činem potvrdili a použili jsme ho, jak se dříve častěji stalo, abychom vykladačům Posvátných knih připomněli zdravé zásady katolické exegese, které svatí Otcové, učitelé církevní a papežové zanechali. ¹³

§ 2. ČINNOST NÁSTUPCŮ LVA XIII.

Pius X.: Zavedení akademických stupňů. Studijní řád pro semináře. Papežský biblický ústav.

Nebude nemístné, když zde vděčně vzpomeneme, jak zvláště užitečná opatření učinili za týmž účelem v následující době Naši předchůdci, opatření, která

by se mohla nazvati doplněním neb ovocem šťastné iniciativy Lva XIII. Úmyslem Pia X. bylo »učinit opatření, aby byl připraven dostatečný počet učitelů, kteří by v katolických školách vykládali Písmo sv. s osvědčenou, vážnou a důkladnou učeností«. Proto zavedl »akademické stupně licenciátu a doktorátu vědy biblické, které měly býti udělovány biblickou komisí«. ¹⁴ Dále chtěl dosáhnouti, aby budoucí kněží sami nejen znali dokonale význam, svéráz a učení bible, nýbrž aby i službu slova Božího správně a obratně mohli konati a Bohem vdechnuté knihy proti námitkám brániti. Proto vydal směrnice pro biblické studium, které by byly zachovány v kněžských seminářích. ¹⁵ Konečně chtěl, »aby v městě Římě vzniklo středisko vyššího biblického studia, které by nejúčinnějším způsobem podporovalo biblickou vědu v duchu katolické Církve a s ní související studia«. Tak zařadil Papežský biblický ústav, který svěřil péči Tovaryšstva Ježíšova a který chtěl míti vybavený stolicemi pro vyšší odbory a všemi pomůckami biblického vzdělání. Za tím účelem vydal nařízení a předpisy, dílo to, při němž, podle svých vlastních slov uskutečnil spasitelnou a plodnou myšlenku Lva XIII. ¹⁶

Pius XI.: Povinnost získati akademické hodnosti. Opatství sv. Jeronyma pro revisi Vulgáty.

Všechna tato opatření a zařízení zdokonalil potom Náš bezprostřední předchůdce blahé paměti Pius XI. Tak stanovil mezi jiným, že nesmí nikdo v seminářích se státi profesorem biblického studia, jestliže nevykonal zvláštní studia v tomto odboru a nezískal před Biblickou komisí nebo v Biblickém ústavě pra-

voplatně akademických hodností. Tyto stupně měly mítí též práva a účinky, jako pravoplatně získané hodnosti v theologii nebo církevním právu. Rovněž nařídil, že nikomu nesmí býti uděleno nějaké obročí, jež s hlediska církevně právního přináší s sebou závazek vykládati lidu Písmo sv., jestliže nemá, kromě ostatních požadavků, také licenciát nebo doktorát biblických věd. Zároveň nabádal generální představené řádů a náboženských společností, jakož i biskupy celého katolického světa, aby posílali své nej-
schopnější bohoslovce na Papežský biblický ústav, aby tam navštěvovali přednášky, a získali akademické hodnosti. Tuto výzvu posílil svým vlastním příkladem, když k tomuto účelu určil štědrý roční příspěvek.¹⁷

S úchvalou a souhlasem Pia X. bylo roku 1907 »benediktinům nařízeno, aby po vědeckém zkoumání připravili všecko, čeho je třeba k novému vydání latinského překladu bible, tak zvané Vulgáty«.¹⁸ Tento »pracný a obtížný podnik«, jenž vyžaduje mnoho času a velkého nákladu, ukázal se velmi užitečným výtečnými svazky, které již vyšly. Aby pak dal dílu jistý a pevný základ, zřídil Pius XI. v Římě klášter sv. Jeronyma, kterýžto klášter se má této práci výlučně věnovati, a vybavil jej bohatou knihovnou a jinými pomůckami pro vědecká badání.¹⁹

§ 3. SNAHY PAPEŽŮ O POUŽÍVÁNÍ A ROZŠÍŘENÍ PÍSM A SV.

Nutno připomenouti též na tomto místě, jak Naši předchůdci snažně doporučovali kázání, zbožnou četbu a rozjímání Písma sv., studium při každé naskytuvší se příležitosti. Tak schválil obzvláště Pius X.

spolek sv. Jeronyma, který se snaží povzbudit věřící k chvályhodnému zvyku čísti a rozjímati svatá evangelia a který by rád podle možnosti tento obyčej usnadnil. Nabádal k horlivé stálosti v tomto počínání, jež nazval »nesmírně užitečným, nejvýš časovým prostředkem, který velmi přispívá k tomu, aby byl odstraněn názor, jako by Církev byla nepřítelkyní četby Písma svatého v mateřské řeči aneb nějak této četbě překážela«. ²⁰ Benedikt XV. zdůraznil u příležitosti 1500. výročí smrti sv. Jeronyma, velkého mistra výkladu Písma, pokyny a příklad tohoto učitele. Rovněž doporučil zásady a pravidla Lva XIII. a sv. Jeronyma a dal sám, jiné v tomto oboru nejvýš časové podněty, jichž by nemělo býti nikdy zapomenuto. Potom nabádal »všechny syny Církve, především duchovenstvo, k úctě k Písmu sv., spojené se zbožnou četbou a neustálým rozjímáním«. »V těchto listech třeba hledati«, tak dovozoval, »pokrm, jenž živí duchovní život k dokonalosti«, a dále: »své nejhlavnější upotřebení nachází Písmo sv. tam, kde běží o to, aby kazatelský úřad byl věrně a úspěšně zastáván.« Znovu pochválil činnost spolku sv. Jeronyma, kterýžto spolek se stará o pokud možno největší rozšíření evangelií a Skutků apoštolských, »aby nebylo ani jediné křesťanské rodiny, která by jich neměla, a aby si všichni zvykli na jejich denní četbu a rozjímáním«. ²¹

§ 4. OVOCE TĚTO MNOHOSTRANNĚ ČINNOSTI

Je tedy slušné a milé uznat, že tak učinily biblická věda a používání bible mezi katolíky velké pokroky. Příčinu toho třeba hledat nejen v předpisech a usta-

noveních, výzvách Našich předchůdců, nýbrž i v pracích a snahách všech těch, kteří jich věrně uposlechlí, ať již rozjímáním, zkoumáním a spisovatelskou činností aneb poučováním, kázáním, překladem a rozšiřováním Písma sv. Z vysokých bohovědných a biblických škol a především z Našeho Papežského biblického ústavu vyšlo již mnoho ctitelů Písma sv. a denně vycházejí další, kteří v horoucí lásce k Posvátným knihám naplňují mladé duchovenstvo toužou láskou a zprostředkují mu s oddanou horlivostí vědomosti, jichž sami nabyli. Mnozí z nich podpořili i uveřejněnými díly mnohostranně biblickou vědu a podporují ji, buď tím, že vydávají posvátné texty podle zásad textové kritiky, je vykládají, osvětlují, překládají do moderních jazyků aneb předkládají Písmo sv. věřícím ke zbožné četbě a rozjímání aneb konečně pěstují a použitelnými činí profánní vědy, které jsou prospěšny výkladu Písma. Tyto a jiné počiny, které se stále dále rozšiřují a rozrůstají, jako biblické spolky, sjezdy, biblické týdny, biblické knihovny, spolky pro rozjímání evangelií, skýtají nám bezpečnou naději, že i v budoucnosti účta k Písmu sv., jeho užívání a znalost stále více a více se budou rozmáhat k užitku duší. To se však stane jen tehdy, když všichni budou rozhodně, horlivě a s plnou důvěrou trvati na Lvem XIII. stanoveném, jeho nástupci zevrubně a úplně vysvětleném, Námi potvrzeném a podporovaném programu biblického studia — na jedině to bezpečném a zkušeností osvědčeném — a nedají se nijak odstrašiti obtížemi, které jako všude v životě lidském, nebudou nikdy chyběti i při tomto nádherném díle.

II. ČÁST POUČNÁ

STUDIUM PÍSMÁ SV. V NAŠÍ DOBĚ

Současný stav biblické vědy.

Všichni si mohou snadno všimnouti, že se stav biblické vědy a jejích pomocných odvětví za posledních padesát let značně změnil. Když Náš předchůdce vydal okružní list Providentissimus Deus, bylo, abychom o jiném pomlčeli, stěží to neb ono místo v Palestině vědeckými vykopávkami prozkoumáno. Dnes však staly se takové výzkumy mnohem četnějšími a skýtají nám, díky přísnější metodě a zkušeností zdokonalené technice, mnohem četnější a bezpečnější výsledky. Kolik světla z tohoto badání plyne pro správnější a dokonalejší výklad biblických knih, ví každý odborník, vědí všichni, kteří tato studia pěstují. Důležitost těchto výzkumů se zvětšuje četnými objevenými písemnými památkami, které podstatně přispívají k poznání řečí, písemností, událostí, mravů a způsobů bohopocty nejstarších národů. Nemenší význam má dnes i častý nález a průzkum tak zvaných papyrů, které úspěšně přispěly k znalosti literatury a zřízení veřejného i soukromého života, především doby našeho Spasitele. Kromě toho byly nalezeny a pečlivě uveřejněny staré rukopisy Posvátných knih. Výklad Písma církevních Otců jest

všeobecněji a důkladněji prozkoumán. Způsob řeči, druhy vypravování a způsob psaní starých možno osvětliti nesčetnými příklady.

Všechny tyto výsledky, jichž dosáhla naše doba, ne bez zvláštního úmyslu božské Prozřetelnosti, využívají takřka vykladače Písma sv. a nabádají je, aby radostně použili tohoto zářícího, nám daného světla, aby hlouběji vnikli do slova Božího, je zřejměji osvětlili a jasněji vyložili. Jestliže, k Své velké útěše, vidíme, že exegeté této výzvy již horlivě uposlechli, pak to zajisté není posledním a nejmenším ovocem okružního listu Našeho předchůdce Lva XIII. On, předvídaje tento nový rozkvět biblické vědy, volal katolické exegety k práci a zároveň jim moudře nanačlil pracovní metodu. Aby tato práce nejen neomrzela pokračovala, nýbrž byla vždy dokonalejší a plodnější, to jest též účelem tohoto Našeho okružního listu. Chceme všem ukázat, co zbývá ještě vykonati a v jakém duchu mají katoličtí exegeté dnes přistoupiti k svému velkému a vznešenému úkolu, a zároveň chceme dodati pracovníkům, kteří jsou horlivě činní na vinici Páně, nové nadšení a novou odvahu.

§ 1. POUŽÍVÁNÍ PŮVODNÍCH TEXTŮ PÍSM A SVATÉHO

Studium biblických jazyků.

Katolickému exegetovi, který si přeje pochopiti a vykládati Písmo svaté, doporučovali již církevní Otcové, především Augustin, studium starých jazyků a používání původního textu.²² Vědecké poměry byly tehdy však takové, že hebrejský jazyk znali jen má-

lokteří, a též tito jen nedokonale. A ve středověku, kdy rozkvétala scholastická theologie, byla dávno i řečtina už tak málo známá, že i velcí učitelé tehdejší doby byli odkázáni při výkladu Posvátných knih výlučně na latinský překlad, tak zvanou Vulgátu. Naproti tomu za našich dnů jest nejen řečtina, která od doby humanistické renesance povstala k novému životu, téměř všem znalcům starověku a literatury známa, nýbrž i znalost hebrejštiny a jiných východních jazyků jest mezi učenici velmi rozšířena. Kromě toho vykladači bible jsou v dnešní době k dispozici četné pomůcky, aby se mohl těmto jazykům naučit a jistě by neušel výtce lehkomyšlnosti a nedbalosti, kdyby zanedbáváním jazykového studia si uzavíral přístup k původním textům. Jest zajisté povinností exegetovou, aby i nejnepatrnější věc, která vnuknutím Ducha sv. vyplynula z pera svatopiscova, zachytil s největší pečlivostí a uctivostí, aby myšlenky svatopiscovy vystihl nejhlouběji a nejúplněji. Proto nechť svědomitě usiluje o to, aby si osvojil stále větší znalost biblických a též jiných východních jazyků a svůj výklad Písma podepřel všemi pomůckami, jež skýtají různá odvětví filologie. O to se pečlivě snažil sv. Jeronym, pokud to tehdejší stav jazykových znalostí dovoloval; o to usilovali též s neumdlévající horlivostí a s nemalým zdarem mnozí velcí exegeté 16. a 17. století, ačkoliv tehdy znalost jazyků byla ještě mnohem menší než dnes. Podle stejných zásad třeba proto vykládati původní text; byv napsán svatopiscem samým, má vyšší autoritu a větší důležitost než každý, byť i sebelepší překlad staré nebo nové doby. Toho se dosáhne tím snáze a s větším úspěchem, jestliže exegeta spojí se znalostí jazyků též důkladné školení v textové kritice.

Jak velký význam třeba přikládati textové kritice, o tom nás poučuje případně již sv. Augustin, který uvádí mezi pravidly, která stanoví pro biblické studium, na prvním místě péči o kriticky správný text. »K opravě rukopisů,« praví slavný církevní učitel, »musí především směřovati bdělá péče těch, kteří chtějí porozuměti Písmu sv.: opraveným rukopisům musí ustoupiti neopravené.«²³ Tato věda, tak zvaná textová kritika, již se chvályhodně a úspěšně používá při vydávání profánních spisů, uplatňuje se dnes vším právem též na posvátných knihách, a to právě pro úctu, kterou slovu Božímu jsme povinni. Neboť jejím úkolem jest posvátný text pokud možno nejdokonalším způsobem obnoviti, jej od kazů, které jsou zaviněny nespolehlivostí opisovatelů, očistiti a jej podle možnosti zbavit přídavků a mezer, přemístění a opakování a jiných podobných chyb, které se při staletém podání obyčejně vplíží do písemných děl. Před několika desíletími ještě někteří učenci používali textové kritiky zcela libovolně, nezřídka tak, že by bylo možno se domnívati, že tak činí, aby své předpojaté názory vnesli do posvátného textu. Avšak dnes dosáhla textová kritika takové pevnosti a jistoty ve svých pravidlech, že se stala výborným nástrojem, aby Písmo sv. bylo častěji a přesněji vydáno, a že naproti tomu jakékoliv zneužití se dá snadno zjistiti. Není též třeba připomínati — vždyť všem, kteří se zabývají studiem Písma sv., jest to věcí známou a běžnou — v jak velké úctě měla Církev od počátku až podnes textová kritická studia.

Dnes, kdy tento obor dospěl k tak vysoké dokonalosti, jest proto pro zástupce biblické vědy čestnou, byť i ne vždy snadnou povinností všemi prostředky

pečovati o to, aby s katolické strany byla pokud možno brzo pořízena kritická vydání jak biblických knih, tak i starých překladů, která při nejplnější úctě k posvátnému textu svědomitě šetří všech kritických pravidel. Tato zdoluhavá práce jest nejen nutná, aby bylo správně porozuměno z božského vnuknutí pocházejícím Posvátným spisům; je též — nechať to všichni vědí — nutným požadavkem vděčnosti, kterou jsme Boží Prozřetelnosti povinni za to, že seslala tyto knihy s trůnu své velebnosti jako list Otce svým dětem.

Smysl dekretu všeobecného sněmu tridentského o používání Vulgáty. Překlady do moderních jazyků.

Ať však nikdo nespatřuje v naznačeném upotřebení kriticky zpracovaného původního textu nějaký útok na moudré předpisy všeobecného sněmu tridentského o latinské Vulgátě.²⁴ Neboť, jak dosvědčují dějinné prameny, obdrželi předsedové všeobecného sněmu úkol poprositi jménem posvátného všeobecného sněmu papeže — jak to i skutečně učinili — aby byl pořízen²⁵ nejprve podle možnosti opravený latinský, potom však i řecký a hebrejský text Písma sv. a své doby vydán k potřebě svaté Církve Boží. Jestliže tomuto přání nemohlo býti tehdy pro obtížné časové poměry a jiné překážky plně vyhověno, tu bude možno je dnes, tak pevně doufáme, spoluprací katolických učenců tím dokonaleji a úplněji splniti. Jestliže všeobecný sněm tridentský chtěl, aby Vulgáta byla oním latinským překladem, »jehož všichni používají jako autentického«, tu platí toto ustanovení, jak každý ví, jen pro latinskou církev, a to pro úřední používání Písma sv. Není pochyby o tom, že

nezmenšuje nižádným způsobem autority a významu původního textu. Vždyť neběželo tehdy o původní texty, nýbrž o latinské překlady, které v té době kolovaly. Mezi těmito, tak nařídil právem všeobecný sněm, měl míti přednost onen, který »po mnohá staletí trvajícím používáním v Církvi samé se osvědčil«. Tato převyšující autorita Vulgáty, její tak zvaná autenticita, nebyla tedy všeobecným sněmem prohlášena v první řadě z kritických důvodů, nýbrž pro řádné, mnohá staletí trvajícím používání tohoto překladu v chrámech. Toto používání dokazuje, že Vulgáta, jak Církev jí rozuměla a rozumí, jest ve všech věcech víry a mravů prosta všeho omylu, takže, jak Církev sama dosvědčuje a potvrzuje, může býti používána v rozhovorech, přednáškách a kázáních jistě a bez nebezpečí nějakého omylu. Tuto autenticitu nelze tedy nazývat v první řadě kritickou, nýbrž spíše právní. Proto neodporuje autoritě Vulgáty, když v otázkách církevní nauky tato nauka je dokazována a dokládána i z původních textů. Ano, ona to dokonce požaduje; nepřekáží ani to, aby se původní texty vzaly všude na pomoc, aby správný smysl Písma sv. se stále více odhaloval a osvětloval. Dekret všeobecného sněmu tridentského též nezapovídá pořizovati k potřebě a prospěchu věřících a k snazšímu porozumění slovu Božímu překlady v mateřském jazyku, i z původních textů, jak se to s úchvalou církevní autority již na mnoha místech, jak víme, chvalitebně stalo.

Důležitost literárního smyslu
a jeho zkoumání.

Katolický exegeta, jsa znamenitě vyzbrojen znalostí starých jazyků a pomůckami textové kritiky, nechť přistoupí k úkolu, který jest ze všech mu daných nejvyšším, k nalezení a vyložení pravého smyslu Posvátných knih. Přitom nechť mají na mysli vykladači Písma, že jejich první a nejsnažnější péčí musí býti jasně poznati a stanoviti, který jest literární smysl biblických slov, z něhož jedině — jak výborně podotýká sv. Tomáš — možno dokazovati. Tento literární smysl nechť tedy vykladači najdou se vši pečlivostí využívající jazykových znalostí, berouce zřetel na souvislost a porovnávající podobná místa — jsou to pomůcky, jichž všech se obyčejně používá i při výkladu profánních spisů — aby myšlenka spisovatelova byla jasně vyjádřena. Vykladači Písma sv. nechať si však připomenou, že zde běží o inspirované slovo Boží, jež Bůh sám Církvi svěřil k ochraně a k výkladu. Nechať proto přihlížejí s neménší pečlivostí k prohlášením a ustanovením učitelského úřadu církevního, jakož i k výkladům svatých Otců a k »analogii víry«, jak moudře poznamenal Lev XIII. ve svém okružním listu *Providentissimus Deus*.²⁶ A zvláště nechť pečují, aby nevysvětlovali jen věci — jak jest tomu k Našemu politování v některých komentářích, které spadají do dějin, starovědy, filologie a jiných podobných věd. Zajisté mají, pokud jest to na prospěch exegese, takové věci účelným způsobem uvést; avšak především musí ukázati, co jest theologickou naukou ve věcech víry a mravů jednotlivých knih a textů. Tak jejich výklad Písma

bude užitečný nejen theologům při výkladu a důkazu nauk víry, nýbrž bude i prospěšný kněžím při hlásání křesťanské nauky lidu a konečně bude nápomocným všem věřícím, aby žili svatým a křesťana důstojným životem.

Správné používání duchovního smyslu.

Jestliže katoličtí exegeté podají takový výklad Písma, jenž jest, jak řečeno, především theologické povahy, umlčí účinně ty, kteří vždy znovu tvrdí, že nacházejí v biblických komentářích stěží něco, co by povznášelo ducha k Bohu, duši živilo a podporovalo niterný život, a kteří proto zdůrazňují, že musí vzítí své útočiště k duchovnímu, a jak praví, k mystickému výkladu. Jak málo mají tito lidé s takovým tvrzením pravdu, ukazuje právě zkušenost oněch mnohých, kteří, slovo Boží vždy znovu uvažující a rozjímající, svou duši zdokonalili a naplnili se vřelou láskou k Bohu. Totéž jasně ukazuje stálá praxe Církve a pobídky největších Učitelů.

Zajisté není vyloučen z Písma sv. všechn duchovní smysl. Bůh předurčil a zařídil ve své moudrosti výrok a události Starého Zákona tak, že minulé předoznačovalo duchovním způsobem, co se mělo státi v Novém Zákoně milosti. Jako proto musí exegeté naléztí a vyložití vlastní, nebo jak říkají, literární smysl slov, jež svatopisec měl na mysli a vyjádřil, tak musí i naléztí a vyložití duchovní smysl, pokud jest jen náležitě zjištěno, že je to smysl vskutku od Boha chtěný. Neboť jen Bůh mohl tento duchovní smysl znáti a nám zjeviti. Sám božský Spasitel v evangeliích nám tento smysl ukazuje a o něm poučuje. Po příkladu Mistrově jej též zvěstují apoštolé

slovem a písmem. Dosvědčuje nám jej nepřetržité podání Církve a dokazuje konečně prastaré používání v liturgii, kde vždy může býti oprávněným způsobem použito známého slova: »Zákon modlitby jest zákonem víry.« Tento duchovní smysl tedy, ježž Bůh sám zamýšlel a předurčil, nechať katoličtí exegeté odhalují a podávají s pečlivostí, kterou vyžaduje důstojnost slova Božího; naproti tomu nechať se svědomitě stráží předkládati jiné přenesené významy jako pravý smysl Písma sv. Zvláště při vykonávání úřadu kazatelského může volnější použití Písma sv. přispěti k ozřejmění a doporučení nauk víry a mravů, je-li přitom jen šetřeno míry a účelu. Nesmí se však nikdy zapomenouti, že takové používání Písma sv. je jaksi zevnější a dodatečné. Kromě toho zvláště dnes není bez nebezpečí, neboť věřící, především jsou-li v posvátných a profánních vědách vzděláni, chtějí věděti, čemu Bůh sám v Písmě sv. učí a ne co výmluvný kazatel neb spisovatel s obratným použitím biblických slov přednáší. »Neboť slovo Boží je živé, účinné a ostřejší než každý dvojsečný meč; proniká až do rozdělení duše a ducha, do kloubů i morku, a je soudsem nad myšlenkami a úmysly srdce«²⁷, nepotřebuje nikterak umělkování nebo lidského přizpůsobení, aby hnulo a otřáslu duši. Posvátné knihy, sepsané vnutím Ducha Božího, jsou samy sebou přebohaté na pravý smysl. Jsou naplněné božskou silou a jsou samy sebou mocné. Ozdobeny nebeskou krásou, svítí a září samy sebou, jen když je vykladač vyloží tak správně a přesně, že se odkryje celý jejich poklad moudrosti a důmyslu, který se v nich skrývá.

Při plnění tohoto úkolu skýtá katolickému exegetovi výbornou pomoc studium oněch děl, v nichž svatí Otcové, učitelé Církve a vynikající vykladači staré doby vyložili Posvátné knihy. Profánním vzděláním a znalostí jazyků se sice tito staří vykladači Písma někdy nevyrovnali našim dnešním exegetům; přece však pro úřad od Boha jim v Církvi určený, vynikají hlubokomyslným patřením věcí nebeských a podivuhodnou bystrostí ducha, čímž hluboko vnikají do tajů slova Božího a odhalují, co může přispívati k tomu, aby nauka Kristova byla objasněna a svátost života podporována. Třeba litovati, že tyto drahocenné poklady křesťanského starověku jsou některým našim dnešním spisovatelům příliš málo známy a že též badatelé dějin exegese nevykonali ještě všeho, čeho jest třeba k náležitému výzkumu a správnému zhodnocení tak důležité oblasti. Kéž by se našlo hodně mnoho učenců, kteří by horlivě studovali katolické komentátory a jejich díla, kteří by vyzvedli téměř nezměrné jimi sebrané poklady a tak účinně přispěli k tomu, aby bylo více a více zjevno, jak hluboko nahlédli do božské nauky Posvátných knih a jak krásně tyto vyložili, a aby i dnešní vykladači Písma si vzali z nich příklad a čerpali z toho užitečnou látku. Takovým způsobem se konečně uskuteční šťastné a plodné spojení mezi naukou a duchovním pomazáním starých a větším vzděláním a dokonalejší methodou novějších. Toto spojení přinese nové plody na poli biblických knih, které nemůže býti nikdy dosti obděláno, nikdy docela sklizeno.

§ 3. ZVLÁŠTNÍ ÚKOLY VYKLADAČŮ PÍSM A V NAŠÍ DOBĚ

Nynější stav exegeze.

Plným právem můžeme doufat, že přitom i naše doba přispěje něčím k hlubšímu a důkladnějšímu výkladu Písma svatého. Neboť vykladači minulých století mnohé věci, zvláště z oboru dějin, jen stěží nebo nedostatečně vysvětlili, neboť jim chyběly skoro všechny znalosti, jichž je třeba k důkladnějšímu poznání těchto předmětů. Jak obtížné a takřka nepřístupné byly určité věci samým sv. Otcům, ukazují, abychom o jiném pomlčeli, opětovné pokusy výkladu prvních hlav Genese, jež učinili někteří z nich. Podobně i svatý Jeronym se vícekrát pokusil přeložit žalm tak, aby jasně vynikl jejich literární nebo slovní smysl. U jiných biblických knih nebo míst zpozorovala teprve novější doba obtíže, když důkladnější znalost starověku nahodila nové otázky, které skýtají hlubší pohled do stavu věci. Proto neprávem tvrdí ti, kteří neznají přesně stavu biblické vědy, že katolickému exegetovi našich dnů nezbyvá ničeho přidati k tomu, co křesťanský starověk vykonal; naopak, naše doba přinesla velmi mnohé věci, které vyžadují nové šetření a nové zkoumání a dnešního exegetu nemálo podněcují k horlivému studiu.

Šetření svérázu svatopisců.

Naše doba přináší sice nové problémy a nové obtíže, ale. Bohu díky, skýtá také exegetovi i nové cenné pomůcky. V této příčině třeba zvláště připomenouti skutečnost, že katoličtí theologové, navazující na nauku sv. Otců a především Andělského všeobecného učitele,

vyzkoumali a vyložili přesněji a dokonaleji povahu a účinky biblické inspirace, než jak tomu bylo v minulých stoletích. Vycházejí při tom od myšlenky, že svatopisec je při sepsání biblické knihy »orgánem« čili nástrojem Ducha svatého, a to oduševnělým a rozumným nástrojem, a usuzují z toho právem, že pod božským vlivem používá svých sil a schopností tak, že každý může v knize jím sepsané »odkrýt svéráz a takřka charakteristické známky a rysy lidského spisovatele«. ²⁸ Exegeta musí proto s veškerou pečlivostí, nezanedbávaje žádného poznatku, jež přineslo novější zkoumání, se snažiti zjistiti, jaký byl svéráz a životní stav biblického spisovatele, v které době žil, kterých ústních neb písemných pramenů použil, kterého způsobu mluvy upotřebil. Takto pozná dokonaleji, kdo biblický spisovatel byl a co svým dílem zamýšlel. Neboť všichni dobře vědí, že nejdůležitějším pravidlem pro výklad jest přesně odhalit, co spisovatel říci zamýšlel. Tak vhodně poučuje již sv. Atanáš: »Zde třeba, jak tomu má býti na všech jiných místech Písma sv., dbáti toho, z jakého podnětu apoštol mluví. Je třeba si přesně a svědomitě všimnouti, kdo jest spisovatelem a jaká jest věc, pro kterou psal, aby z nevědomosti nebo neporozumění nebyl opuštěn správný smysl.« ²⁹

Jest důležité šetřiti literárních druhů, zvláště v dějinách vypravování.

Literární smysl nějakého místa nejeví se však u slov a spisů starých východních autorů často tak zřejmým jako u našich dnešních spisovatelů. To, co staří Východané svými slovy chtěli vyjádřiti, nedá se určití pouhými pravidly gramatickými neb filologickými.

kými, neb jen ze souvislosti; exegeta musí se takřka v duchu vrátit do oněch dávných staletí Východu a pomocí dějepisu, starovědy, ethnologie a jiných věd přesně určit, kterých slovesných druhů spisovatelé oné staré doby použítí chtěli a skutečně použili. Staří Východané nepoužívali totiž k vyjádření svých myšlenek vždy těchže tvarů a způsobů mluvy jako my, nýbrž spíše oněch, jež u lidí jejich doby a jejich země byly obvyklé. Které byly tyto tvary mluvy, nemůže exegeta zjistiti a priori, nýbrž jen pomocí pečlivého průzkumu staré východní literatury. Toto pak zkoumání, jež bylo v posledních desetiletích konáno s větší pečlivostí a pozorností než dříve, ukázalo jasněji, jakých způsobů mluvy se používalo za staré doby buď pro básnické líčení, nebo pro znázornění pravidel a zákonů života, nebo i pro vypravování dějinných skutečností a událostí. Toto zkoumání rovněž jasně ukázalo, že izraelský národ v dějepisectví značně převyšoval ostatní staré východní národy jak stářím zpráv, tak i věrným podáním skutečností. To je přednost, která má jistě svůj původ v charismatu božské inspirace a ve zvláštní náboženské účelnosti biblického dějinného vypravování. Kdo má správný pojem o biblické inspiraci, nebude se diviti, že se nicméně vyskytují u biblických spisovatelů tak jako u ostatních spisovatelů starověku některé znázorňovací a vypravovací tvary, některé zvláštnosti, které hlavně příslušejí semitským jazykům, vypravování, která by bylo možno nazvati »přibližnými«, dále jistý hyperbolický způsob vyprávění, někdy dokonce paradoxní výrazy, aby se tím lépe vryla věc do paměti. Vždyť z posvátných knih není vyloučen žádný způsob mluvy, jehož lidský jazyk používal u starých, zvláště na Východě, k vyjádření myšlenek, ovšem za předpokladu, že pou-

žitý druh mluvy nijak neodporuje svatosti a pravdivosti Boží. To již zdůraznil důvtipně jako vždy svatý Tomáš: »V Písmě svatém se nám předkládá božské způsobem, jehož užívají obyčejní lidé.«³⁰ Jak totiž podstatné Slovo Boží se stalo lidem ve všem podobným, »kromě hříchu«,³¹ tak se stala i Boží slova, lidskou mluvou vyjádřená, ve všem podobna lidské řeči, kromě bludu. Toto z prozřetelnosti Boží pocházející »synkatábasis« neboli »snížení« již svatý Jan Zlatoústý vyzdvihoval největšími chválami a opětovně tvrdil, že se vyskytuje v Posvátných knihách.³²

Katolický exegeta, aby vyhověl dnešním požadavkům biblické vědy, musí proto při výkladu Písma sv. a při důkazu jeho bezbludnosti moudře používat i této pomůcky a přihlížeti k tomu, co způsob mluvy nebo literární druh, jehož svatopisec používá, znamená pro správný a vhodný výklad. A nechať jest přesvědčen, že nesmí tuto část svého úkolu zanedbávati bez velké škody pro katolickou exegesi. Nezřídka totiž — bychom se dotkli jen toho jednoho — když někteří lidé vždy znovu vytýkají, že bibličtí spisovatelé se odchýlili od dějinné věrnosti nebo zaznamenali skutečnosti méně přesně, nejde často o nic jiného, než o obvyklé, lidem starověku vlastní druhy mluvy a vypravování, jichž se obvykle používalo všude ve vzájemném obcování a jež byly v denním styku uznaně považovány za dovolené. Slušnost a spravedlivost úsudku žádá proto, aby takovým způsobům vyjadřovacím, jestliže se vyskytují ve slově Božím, vyjádřeném pro lidi lidským způsobem, se nepřičítal omyl, jak se jim též nepřičítá, když se jich používá v každodenním životě. Když se tak poznají a správně posuzují tyto druhy mluvy a psaní starých, tu se dají vyvrátiti mnohé námitky, jež jsou vyslovovány proti pravdivosti a dě-

jinné věrnosti Posvátných knih. Studium této otázky rovněž přispěje i pro hlubší a jasnější porozumění myšlenek svatopiscových.

Podporování studií starovědy.

Naši zástupci biblické vědy nechť tedy věnují i této věci patřičnou pozornost a nechať přihlížejí ke všemu, co nového archeologie, starověké dějiny a dějiny staré literatury přinesly a co napomáhá k tomu, aby byl správně chápán úmysl starých spisovatelů, jakož i způsob a ráz jejich myšlení, vypravování a psaní. V této příčině nechť si uvědomí katoličtí laici, že nejen užitečně přispívají profánní vědě, nýbrž že budou mít velkou zásluhu i o věc křesťanskou, jestliže se věnují s veškerým úsilím a pílí výzkumu a probádání starověku a tak podle svých sil přispějí k vyřešení dosud nevyjasněných otázek. Všechno lidské poznání, i když není náboženské povahy, má již v sobě jakousi mu vlastní důstojnost a hodnotu — vždyť je konečným účastenstvím na nekonečném poznání Božím —; je-li ho však použito k tomu, aby byly dokonale objasněny otázky, jež se týkají Boha a božských věcí, tak se mu tím dostává nového, vyššího důstojství a posvěcení.

§ 4. JAK POJEDNÁVATI O OBTÍŽNÝCH OTÁZKÁCH

Obtíže, jež novější badání
rozřešilo.

Svrchu zmíněným zevrubnějším výzkumem starého Východu. důkladnějším studiem původního textu Písma svatého, rozsáhlejší a dokonalejší znalostí ja-

zyků biblických a východních vůbec, bylo s pomocí Boží šťastně dosaženo toho, že nyní jsou objasněny a vyřešeny mnohé otázky, jež byly v době Našeho předchůdce nesmrtelné památky Lva XIII. od kritiků, kteří byli mimo Církev aneb dokonce proti ní nepřátelsky smýšleli, přednášeny proti pravosti, stáří, neporušenosti a dějinné spolehlivosti biblických knih. Katoličtí exegeté použili těchže vědeckých zbraní, jichž protivníci nezřídka zneužívali, správným způsobem a podali tak výklady, které jednak souhlasí s katolickou naukou, jednak stačí na obtíže, které novější výzkumy a nálezy přinesly anebo které starověk zanechal naší době nerozřešeny. Tak se stalo, že důvěra k autoritě a dějinné věrnosti bible, jež byla četnými útoky u mnohých otřesena, je dnes u katolíků obnovena. Ba, jsou dokonce i mezi nekatolíky spisovatelé, kteří klidným a věcným badáním byli přivedeni k tomu, aby se vzdali novějších náhledů a vrátili se, aspoň tu a tam, ke starším názorům. Tato změna je z veliké části plodem neomrzelé práce, s níž katoličtí vykladači Písma, nedávše se másti obtížemi a překážkami všeho druhu, usilovali ze všech sil, aby výsledků dnešního vědeckého badání v oblasti archeologie, dějin a jazykové vědy prospěšně využili pro řešení nových otázek.

Dosud nerozřešené nebo nerozřešitelné obtíže.

Nikdo se nesmí diviti, že dosud nebyly ještě úplně vysvětleny všechny obtíže, nýbrž že i dnes jsou ještě otázky, jež katolickému exegetovi působí nemálo námahy. Za tohoto stavu věcí není zajisté třeba klesati na mysli; nesmí se též zapomínati, že v lidské vědě není tomu jinak než v přírodě: počiny rostou pomalu

a ovoce možno česati teprve po mnohé práci. Tak tomu bylo s mnohými otázkami, jež v minulosti zůstaly nerozřešeny a neodpověděny a teprve v přítomnosti byly pokrokem vědy šťastně vyřešeny. Proto možno doufat, že i obtíže, jež se dnes zdají býti zcela spletenými a úplně neproniknutelnými, budou během doby neustálou prací trvale objasněny. Jestliže žádoucí řešení dlouho nepřichází a šťastný výsledek není přán nám, nýbrž se dostane snad teprve pozdějším pokolením, tu se nikdo nemůže nad tím soužiti; neboť právem platí i pro nás, nač své doby kladli důraz Otcové, především Augustin.³³ Bůh ponechal v Posvátných, jím vnuknutých knihách úmyslně obtíže, aby nás to povzbuzovalo k horlivému studiu a zkoumání, a abychom si spasitelně byli vědomi hranic svého ducha, a tak byli školeni v patřičné pokoře. Proto nebylo by se i čemu diviti, kdyby pro tu nebo onu otázku se nenalezla vůbec nikdy uspokojící odpověď; neboť běží někdy o temné věci, které jsou od přítomnosti a zkušenosti dneška příliš vzdáleny, a též exegese smí, jako jiné významné vědy, míti svá tajemství, která zůstávají našemu duchu nepřístupna a nižádným úsilím nemohou býti rozluštěna.

Usilování o pozitivní řešení.

Tímto stavem věcí nesmí se však katolický exegeta, jenž má činnou i silnou lásku ke svému oboru a jest upřímně oddán svaté matce Církvi, nijak dáti odstrašiti. Jest třeba, aby se vždy a vždy znovu dal do obtížných, dosud nerozřešitelných otázek, nejen aby vyvrátil námitky protivníků, nýbrž především aby se dopracoval kladného řešení, které se shoduje s naukou Církve, zvláště s podáním o úplné bezbludnosti

Písma svatého, a které je zároveň v náležitém souhlasu se zajištěnými výsledky profánních věd. Snahy těchto zdatných dělníků na vinici Páně třeba posuzovat nejen mírně a spravedlivě, nýbrž i láskyplně. Této povinnosti nechť jsou pamětlivi všichni ostatní synové Církve a nechť jsou daleci oné málo opatrné horlivosti, která se domnívá, že musí proti všemu, co jest nové, již proto, že je to nové, bojovati nebo se chovati podezíravě. Nechť především mají na mysli, že v církevních ustanoveních a zákonech jde o věrouku a mravouku a že mezi mnohými věcmi, jež jsou obsaženy v Písmě svatém, v knihách zákonodárných, historických, mudroslovných a prorockých, jest jen málo těch, jejichž smysl byl církevní autoritou stanoven. Rovněž není o mnoho větší počet oněch věcí, kde jsou svatí Otcové zajedno. Proto zůstávají mnohé, a to velmi důležité otázky, při jejichž výkladu a vysvětlení katoličtí exegeté mohou a musí zcela svobodně osvědčiti svou prozíravost a své nadání, aby tak jedenkaždý podle sil přispíval k všeobecnému užitku, ke vždy rostoucímu pokroku posvátné vědy a k obraně a cti Církve. Tato pravá svoboda dítek Božích, která jednak věrně trvá na nauce Církve, jednak vděčně přijímá a hodnotí jako dar Boží každý příspěvek profánních věd, jsouc nesená a podepřena láskou všech, jest podmínkou a pramenem všeho skutečného úspěchu a všeho trvalého pokroku katolické vědy. Výborně vyslovuje se o tom Náš nezapomenutelný předchůdce Lev XIII., když praví: »Jen když srdce jsou jednotna a zásady zajištěny, možno se z různých prací mnohých nadíti velikých pokroků v této vědě.«³⁴

§ 5. POUŽÍVÁNÍ PÍSMĚ SVATÉHO PŘI POUČOVÁNÍ VĚŘÍCÍCH

Různé způsoby pastýřského
použití bible.

Je to obrovská práce, kterou katolická exegese vykonala za téměř dva tisíce let, aby slovo Boží, jež bylo lidem v Písmě sv. darováno, bylo vždy hlouběji a dokonaleji chápáno a stále vroucněji milováno. Kdo pozoruje onu nesmírnou práci, snadno se přesvědčí o tom, že je pro věřící, především pro kněze, vážnou povinností, aby pokladu, jež největší duchové za tak mnohých staletí nashromáždili, nyní též vydatně a věrně používali. Vždyť Bůh nedal lidem Posvátných knih, aby uspokojil jejich zvědavost anebo poskytl materiál k práci a badání, nýbrž, jak poznamenává apoštol, aby Písmo svaté nás »přivedlo ke spáse věrou v Kristu Ježíši« a »člověk Boží byl dokonalý, způsobilý ke každému skutku dobrému«. ⁵⁵ Nechať tedy kněží, jimž je svěřena péče o věčnou spásu věřících, nejprve sami v pečlivém studiu probádají Posvátné knihy a je si modlitbou a rozjímáním osvojí; potom však ať horlivě rozdělují nebeská bohatství každého slova v kázáních, homiliích a promluvách a utvrzují křesťanskou nauku slovy z Písma svatého a osvětlují vhodnými příklady z posvátných dějin, především z evangelia Krista Pána. Při vši této činnosti nechať se varují se svědomitou pečlivostí oněch akomodací, jež pocházejí jen z osobní libovůle a jsou zdaleka vzaty — tyto nejsou používáním, nýbrž zneužíváním slova Božího —; spíše ať přednášejí všechno tak výmluvně, tak jasně a zřejmě, že věřící budou nejen povzbuzeni a nadchnuti k pravému způsobu života, nýbrž též naplněni hlubokou

úctou pro Písmo sv. Biskupové ať se potom snaží tuto úctu u svěřených sobě věřících ještě více den ze dne zvětšovati a zdokonalovati a všechny podniky podporovati, jimiž apoštolsky smýšlející mužové chvályhodně usilují budití a povznéstí znalost a lásku Písma svatého mezi katolíky. Nechať tedy věnují svou přízeň a pomoc zbožným spolkům, které mají za úkol rozšiřovati mezi věřícími Písmo svaté, především evangelia, a horlivě podporují jejich denní zbožnou četbu v křesťanských rodinách. S úchvalou církevní autority v mateřské řeči vydané překlady Písma svatého ať účinně doporučují svým slovem, a kde to liturgické zákony dovolují, vhodným používáním. Nechť konají veřejné přednášky buď sami anebo konference o biblických otázkách, nebo ať se postarají, aby je konali jiní dobře školení duchovní řečníci. Všichni v duchovní správě působící kněží ať podle sil podporují a vhodným způsobem mezi různými třídami a stavy svého stádece rozšiřují časopisy, jež jsou v různých zemích chvalitebně a s velkým prospěchem vydávány, ať již tyto publikace mají za účel vědecké pojednání a vysvětlení biblických otázek, ať již zpracovávají výsledky takových šetření pro duchovní správu anebo pro potřeby věřících. Pastýři duší nechať jsou přesvědčeni, že v duchovní správě jim účinně pomohou všechny tyto prostředky a jim podobné, které vynalezne jejich apoštolská horlivost a pravá láska ke slovu Božímu.

Biblické vyučování v seminářích.

Je zřejmé, že kněží nebudou moci splniti všechny tyto své úkoly, jestliže za svých seminárních let nenačerpali činné a trvalé lásky k Písmu sv. Nechať

proto biskupové, jimž přísluší otcovská starost o jejich semináře, pečlivě dbají, aby i v této věci nic nebylo zameškáno, co může přispívati k dosažení tohoto cíle. Učitelé Písma sv. ať přednášejí v seminářích celou biblickou nauku tak, aby mladým klerikům, kteří jsou vzděláváni pro kněžství a duchovní správu, zprostředkovali onu znalost Posvátných knih a vstúpili mu onu lásku k nim, bez nichž v apoštolátě nelze docílit žádného bohatého ovoce. Při exegetickém výkladu ať přihlížejí především k theologickému obsahu, ať se varují zbytečných rozkladů a neprodávají u otázek, které spíše uspokojují zvědavost a neprospívají pravému vedení a zdravé zbožnosti. Literární smysl a především theologický smysl ať přednášejí tak důkladně, vysvětlují tak věcně a vtiskují tak nadšeně, že se s jejich posluchači bude dít asi totéž, co s učedníky Ježíše Krista na cestě do Emauz, když tito po důkazných slovech Páně zvolali: »Zdali nehořelo v nás naše srdce, když vykládal nám Písmo?«³⁶ Nechať se tak stane Písmo svaté nastávajícím kněžím Církve čistým a nevysychajícím pramenem pro vlastní duchovní život, pro kazatelský pak úřad však pokrmem a posilou. Jestliže profesori této důležité vědy v seminářích dosáhnou tohoto cíle, mohou míti radostné vědomí, že mnoho přispěli ke spáse duší, k prospěchu zájmů Církve, Boží cti a slávě a vykonali dílo opravdu apoštolské.

Význam slova Božího v dnešní válečné době: Útěcha v navštíveních; Cesta spravedlnosti pro všechny.

Jestliže platí pro všechny doby, ctihodní bratři a milovaní synové, co jsme právě vyložili, jistě mnohem

více to platí v našich strastiplných dobách, kdy tak-
řka všichni lidé a národy tonou v moři neštěstí, kdy
nelidská válka hromadí trosky na trosky a krev na
krev, kdy vzájemná nenávist národů — jak s bolestí
pozorujeme — v mnohých duších udusila nejen každý
cit křesťanské mírnosti a lásky, ba dokonce i cit
lidskosti. Kdo jiný může tyto rány lidské společnosti
zahojiti, než ten, k němuž kníže apoštolů pln lásky
a důvěry volá: »Pane, ke komu půjdeme? Ty máš
slova života věčného!«³⁷ K němu tedy, svému milo-
srdnému Vykupiteli, musíme podle sil přivést vše-
chny zpět. On je božským těшитelem truchlících; on
učí všechny, vládnoucí stejně jako poddané, oprav-
dové právnosti, pravé spravedlnosti, vysokomyslné
lásce. »Nikdo nemůže položit jiný základ, mimo ten,
který je položen, a tím je Ježíš Kristus.«³⁸ Jeho však,
Krista, budou všichni tím dokonaleji znáti, tím
vroucněji milovati a tím věrněji následovati, čím více
budou nabádáni k poznání a rozjímání Písma sva-
tého, především Nového Zákona. Neboť, jak praví
svatý Jeronym: »Neznati Písma svatého znamená
neznati Krista,«³⁹ a »jestliže jest něco, co moudrého
v tomto životě sílí a mu napomáhá zachovati vyrov-
nanou mysl, pak je to, myslím, rozjímání a znalost
Písma svatého.«⁴⁰ Zde ti, kteří jsou sužováni a drceni
protivenstvím a neštěstím, načerpají pravou útěchu
a božskou sílu, aby trpěli a všechno snášeli. Zde, ve
svatých evangeliích, zjevuje se všem Kristus, nej-
vyšší a nejdokonalejší ideál spravedlnosti, lásky a
milosrdenství, zde se lidskému pokolení, pokrytému
ranami a obtíženému starostmi, otevírají prameny
božské milosti, již se nesmí pohrdat, poněvadž bez
ní nemohou národy a vládcové národů zjednatí obec-
ný pokoj a jednomyslnost duší. Zde konečně poznají

všichni Krista, »jenž je hlavou všeho knížectva a vší
mocnosti«,⁴¹ a »který nám jest učiněn od Boha
moudrostí a spravedlností a posvěcením i vykoupe-
ním«. ⁴²

Z Á V Ě R

Napomenutí zástupcům biblické vědy.

Tím jsme vyložili a doporučili požadavky, jež kladou potřeby naší doby na utváření biblických studií. Tak Nám zbývá jen ještě, ctihodní bratři a milovaní synové, abychom všem zástupcům biblické vědy, kteří jsou oddanými syny Církve a její nauku a nařízení věrně plní, s otcovskou láskou blahopřáli, že jsou vyvoleni a povoláni k tak vznešenému úřadu, a abychom jim zároveň dodali mysl, aby i nadále šťastně převzatý úkol konali s denně novou silou, s plnou horlivostí a se vší pečlivostí. Pravíme: vznešený úkol. Vždyť co jest vyššího, než zkoumati, vykládati, věřícím přednáseti, proti nevěřícím brániti samo slovo Boží, darované lidem vnuknutím Ducha svatého? Tímto duchovním pokrmem živí se vlastně duše vykladače Písma a posiluje se »k myšlence na víru, k útěše v naději a k povzbuzení v lásce.«⁴³ »V těchto studiích žíti, tyto pravdy rozjímati, ničeho jiného nehledati: nezdá se vám to býti již zde na zemi přebýváním v nebesích?«⁴⁴ Touže stravou nechať jsou živeny duše věřících; z ní nechať čerpají poznání a lásku k Bohu, pokrok ve vnitřním životě a štěstí. Vykladači Písma svatého ať se tedy věnují celou duší tomuto svatému úkolu. »Nechať se modlí, aby

nabyli porozumění«,⁴⁵ nechať pracují, aby den ze dne vnikali hlouběji do tajemství Posvátných knih; nechať učí a káží, aby odkryli i jiným poklady slova Božího. Co v minulých stoletích vykladači Písma vykonali s nádherným úspěchem, s tím ať závodí podle sil též exegeté našich dnů, aby Církev, jako v minulosti, tak i dnes, měla vynikající mistry výkladu Písma a věřící nabývali jejich působením a úsilím z Písma svatého zářící světla, povzbuzení a radosti. Při tomto těžkém a důležitém úkolu nechať mají i oni »na potěšení Posvátné knihy«⁴⁶ a nechať jsou pamětliví zaslíbené odměny; vždyť tak jest řečeno: »Učení pak skvíti se bude jako lesk oblohy, a kteří spravedlnosti vyučují mnohé, jako hvězdy na věčné časy.«⁴⁷

A nyní přejeme ze srdce všem synům Církve a především učitelům biblické vědy, mladým klerikům a duchovním řečníkům, aby »slovo Boží stále rozjímajíce okoušeli, jak dobrý a líbezný je duch Páně«.⁴⁸ K tomu udělujeme vám všem a každému zvláště, ctihodní bratři a milovaní synové, jako záruku božských darů a jako znamení Své otcovské přízně plni lásky v Pánu apoštolské požehnání.

Dáno v Římě, u svatého Petra, dne 30. září, ve svátek svatého Jeronyma, velikého Učitele výkladu Písma, v roce 1943, v pátém Našeho pontifikátu.

Pius P. P. XII.

MÍSTO DOSLOVU

podávám tři svědectví, Tomáše Kempenského, ruského spisovatele D. S. Merežkovského a našeho Adolfa Heyduka.

TOMÁŠ KEMPENSKÝ

Vždy pociťuji, že mi je v tomto životě potřebí nade všechno obzvláště dvojího, bez čeho by mi byl tento bídný život nesnesitelný: Pokrmu totiž a světla. A tu jsi tedy mně slabému dal svaté tělo své k posile duše i těla a svítilnu nohám mým postavil jsi slovo své (Žalm 118, 105). Bez tohoto dvojího bych ani nemohl žíti, neboť slovo Boží je světlem mé duši a tvá svátost je mi chlebem života (Jan 6, 35).

Následování Krista IV. 11.

D. S. MEREŽKOVSKÝ

»Denně čítám Nový Zákon a budu jej čísti, dokud moje oči budou viděti a kde jen bude světlo, ať v záři slunce nebo ve svitu měsíce, za jasného dne či v temnu noci, ve štěstí i v neštěstí, ve dnech zdraví či nemoci, ve věřících či malomyslnějších chvílích, v rozmachu duše či v sklíčenosti. Vždy je mi, jako bych četl něco nového, dříve netušeného a nikdy nepřečtu, nepoznám

do konce; jen krajem oka vidím, krajem srdce cítím,
a kdyby docela — co potom?

Nápis na vazbě: »Nový Zákon« je setřen tak, že
stěží možno přečíst; zlatá ořízka je zakalena; papír
zežloutl; kožená vazba otrhána; hřbet odpadl. Ně-
které stránky jsou roztrženy a tu a tam také zetlely,
po krajích jsou rozmělněny, po rozích se zkroutily ve
svitek. Bylo by třeba dát ji znovu převázat. Ale ne-
mohu se rozhodnouti dáti ji z rukou. Lekám se myš-
lenky, že bych se měl, třebas jen na několik dní
s knížkou rozloučiti... Co mají mi dáti do rakve?
Bibli. S čím jednou vstanu z mrtvých? S bibli. Co
jsem na zemi vykonal? *Četl jsem bibli.*«

Kristus nepoznaný.

ADOLF HEYDUK: PŘI BIBLI

*V pohorské visce matném při kahánku
dvě stará srdce pospolu:
babička v bibli poslední čte stránku,
dědeček dříme u stolu.*

*Půl věku četli z oné svaté knihy,
Pán Bůh jim chránil chudý práh,
na starých hlavách necítili tíhy,
bílých jak sněhy na horách.*

*Ta svatá kniha celým jejich světem...
Dočetli; hlavy sklonili,
jediné Amen znělo dvojím retem —
ráno jim hrany zvonili.*

»Obrázky«.

POZNÁMKY A DOKLADY

I. KAPITOLA

¹ Církev vždy hájila, že knihy Písma sv. byly napsány pod vlivem Ducha svatého, že jejich prvním a vlastním autorem je sám Bůh. Toto nadpřirozené působení Boží na lidského ducha a jeho mohutnosti, takže člověk pod tímto vlivem myslí, jedná a mluví tak, jak mu to Bůh vnuká, se nazývá — od latinského slova *inspirare*, vdechnouti — *inspirací*. Mluvíme-li o inspiraci bible, rozumíme tím nadpřirozené působení Ducha svatého na pisatele knih Starého a Nového Zákona, které mělo za následek, že Bůh je vlastním a předním původcem těchto knih, pisatel lidský pak toliko autorem druhotným a podřízeným, tudíž ony knihy jsou slovem Božím ve vlastním slova smyslu (dr T. Hudec). Do církevního užívání přešlo jméno inspirace ze sv. Pavla (2 Tim 3, 16), který nazývá knihy Písma sv. »theopneustos grafé-scriptura divinitus inspirata«, Písmo Bohem vdechnuté.

Víra v inspiraci spočívá jednak na Písmě sv., jednak v tradici a dekretech koncilů. Za doby Kristovy bylo u židů všeobecné přesvědčení, že knihy Starého Zákona byly napsány pod vlivem Božím (Jos. Flavius, *Contra Apionem* 1, 2; Philo, *Vita Moysis*, 2). Sám Kristus toto přesvědčení potvrdil, když prohlásil, že svědectví Písem, jehož se dovolává, »není svědectví od člověka« (Jan 5, 34—36), nýbrž svědectvím božským. Podobně i apoštolové, jimž Kristus slíbil (Jan 14, 26) stálou pomoc Ducha svatého, aby pravdu poznali a jí vyučovali, považovali knihy Starého Zákona za inspirované. Ve Skutcích apoštolských čteme, že »se musilo naplniti Písmo, které Duch svatý předpověděl ústy Davidovými o Jidášovi« (1, 16). Sv. Pavel praví k římským židům: »Dobře pravil Duch svatý k otcům vašim skrze proroka Izaiáše . . .« (Sk. 28, 25.). Týž apoštol cituje častěji svatopisce Starého Zákona (Davida, Jere-

miáše) pouhou formulí »praví Duch svatý« (list k Židům, 3, 7; 10, 15). V druhém listě k Timotheovi praví výslovně, že »všechno Písmo jest od Boha vdechnuté« (3, 16). Podobně mluví sv. Petr v druhém listě: »A to předem mějte na vědomí, že žádné proroctví Písma nespočívá na výkladě vlastním; neboť nikoli z vůle lidské stalo se kdy proroctví, nýbrž Duchem svatým nadchnuti mluvili svatí lidé Boží« (1, 20—21). V šestnáctém verši téže kapitoly sv. Petr staví listy sv. Pavla na roveň Písmu Starého Zákona a tím jim přikládá stejnou autoritu jako Starému Zákonu, t. j. považuje je za inspirované.

Důkaz z Písma je podepřen starou a jednomyslnou tradicí. Apoštolští Otcové inspiraci nedokazují, ale z jejich způsobů psaní je zřejmo, že ji předpokládají a že připisují stejnou autoritu Zákonu Starému jako Novému. Tak sv. Ignác z Antiachie staví vedle »zákona a proroků« také »evangelia a apoštolů« (Ad Philad. 5, 1, 2. Ad Smyrn. 5, 1; 7, 2). Klement Římský (1 Kor. 45) nazývá slova Písma svatého »opravdové výroky Ducha svatého« a na jiném místě téhož listu (47, 1—3) píše, že sv. Pavel jeho adresátům psal »pneumatikos«, t. j. veden a inspirován Duchem svatým. List Barnabášův (4, 14) cituje místo z evangelia sv. Matouše obvyklou formulí »jakož je psáno«. Pozdější Otcové již jasně vymezují podstatu inspirace a její rozsah. Doklady o tom viz na př. u hesla Inspirace ve článku dra T. Hudce v Českém slovníku bohovědném. Uvádím pouze krásná slova sv. Jana Zlatoústého, který praví: »Jazyk sv. Jana mluvil jsa pohybován milostí Boží a duše jeho byla jakoby lyrou, které se dotýkal Duch svatý« (Hom. in Jo. 1, 1—2). »Knihy posvátné jsou jako dopis nebeského snoubence, poslaný věřící duši, jeho choti, prostřednictvím proroků.« (In Cant. 1, 1).

Výrazem této víry je úcta, která již od křesťanského starověku byla Písmu sv. prokazována jednotlivci i Církví. Věfci nosili úryvky z bible na svém těle, na Písmo sv., zvláště na evangelia, přísahali, raději podstupovali smrt, než by bibli vydali pohanům. Ty, kteří ji vydali, nazývali traditores (zrádci) a hleděli na ně jako na Jidáše, který také zradil Pána. Liturgické užívání Písma sv. od nejstarších dob je známkou kanonicity a inspirace. Ještě dnes líbání knihy Evangelii při mši sv. a okuřování, rozsvěcování světél při slavné mši svaté je známkou nepamětné úcty Církve k bibli.

Konečně jsou dokladem toho, že Církev stále věřila v inspi-

raci, svědectví církevních sněmů. Přímé rozhodnutí o existenci inspirace učinil teprve koncil vatikánský; dříve toho nebylo potřebí, protože o božském původu bible nebylo pochybováno. Než i ze starší doby máme doklady, kde Církev tuto pravdu připomíná a klade ji do vyznání víry. Tak na př. roku 398 čtvrtý sněm kartaginský stanovil vyznání, které měl skládati biskup před svou konsekrací na biskupa. Jedna z otázek zní: »Věříš, že autorem Starého i Nového Zákona (Zákona, Proroků, Apoštolů) je jeden Bůh a Pán všemohoucí?« Roku 495 vydal papež Gelasius seznam posvátných knih, o kterých prohlašuje: »Věříme o nich, že byly napsány působením Božím.« Výslovně prohlásil inspiraci bible, jak již bylo podotknuto, koncil vatikánský. V nejnovější době znovu zdůraznili inspiraci papežové v biblických encyklikách.

Literatura o inspiraci je velmi bohatá. Pro hlubší studium uvádím pouze několik novějších studií, kde je udána i literatura starší. Stručná, ale obsažná je studie dra Tom. Hudec v Českém slovníku bohovědném (heslo Inspirace). — B. Col, Bibl. inspirace, Přerov 1939. — Ch. Pesch: De inspiratione S. Scripturae, Freiburg i. Br. 1925. — E. Mangenot, Inspiration, DB III 1903, 887—911. — Ae. Dorsch, De inspiratione S. Scripturae, Innsbruck 1927. — A. Bea, De Scripturae S. inspiratione, Roma 1935. — J. M. Vosté, De divina inspiratione et veritate S. Scripturae, Roma 1932. — E. Florit, Ispirazione biblica², Roma 1951.

² Dr Jan Merell: Bolest v Písmě sv., Hlubina, roč. IX.

³ Po prvé přeložil tuto báseň do češtiny univ. profesor dr. Josef Vašica v těžkých dobách okupace v časopise Akord v dubnu 1943, str. 215 násl. Náš překlad je však překladem opraveným, který připravuje překladatel k novému vydání a byl nám vzácnou laskavostí pana profesora zapůjčen. Někteří slavisté proti rukopisné tradici pokládají za autora této skladby sice kněze a později biskupa Přeslavského, který žil za bulharského cara Symeona (893—927), ale i nejstřízlivější kritika musí připustit, že myšlenkově stojí tato báseň blízko sv. Cyrilu, a také jazykově jde tu o typ církevní slovanštiny z nejstarší, moravsko-panonské doby (srv. Rajko Nahtigal: Rekonstrukcija treh starocerkovnoslovanskih izvionih pesnitev. Razprave Akademije v Ljubljani 1942). »Rysy sv. Cyrila, známé odjinud, vystupují zřetelně i z tohoto jeho básnického díla. Je to mohutná šíře jeho ducha, vroucí pathos slova, zá-

liba v obrazném podávání nadpřirozených pravd, pro niž byl zván „loutnou podobenství“, a vůbec jemný smysl pro stylovou krásu.« Tak charakterisuje v Akordu, ročník X, strana 217 báseň, obhájce její pravosti, dr. J. Vašica.

II. KAPITOLA

¹ Někteří spisovatelé (nekatoličtí) nazývají deuterokanonické knihy Starého Zákona apokryfy a o apokryfech v katolickém smyslu slova užívají výrazu pseudoepigrafy.

² V křesťanském starověku byl ve velké vážnosti, ačkoliv se zachoval jen jediný jeho spis, list ke Korintským, který byl sýrskou církví dokonce řazen mezi Písmo sv. List pochází z konce 1. století a patří k nejstarším mimobiblickým dokladům. Je psán zcela v duchu Nového Zákona. V listě je 192 starozákonních citátů a z N. Z. jich bylo napočítáno 94 a to téměř ze všech novozákonních knih. Z evangelia sv. Mt 11; Mk 2; Lk 5; Jana 1; Sk ap 5; Řím 12; 1 Kor 12; 2 Kor 3; Gal 1; Efes 2; Fil 2; Kol 1; 1 Sol 1; 1 Tim 3; Hebr 18; Jak 4; 1 Petr 3; 2 Petr 2; 1 Jan 3; Apok 1. Tedy již na sklonku prvního křesťanského století měl Klement Římský v ruce většinu knih Nového Zákona a cituje je se stejnou autoritou jako knihy starozákonní.

³ Z jeho spisu Logiόν kyriakόν exégésis, vysvětlení výroků Páně v 5 knihách, v němž podával zprávy o řečech a skutcích Kristových, zachovaly se jen zlomky. O Papiášově svědectví o původu prvních dvou evangelií viz poznámky ke kap. XI a XII.

⁴ Patres apostolici, Tübingen 1901.

⁵ Je to jakýsi starokřesťanský katechismus s morálním, liturgickým a právním obsahem, v němž se odráží praktické křesťanství na sklonku prvního století. Jako ukázkou toho, kterak byly starokřesťanské spisy ve svém vztahu k Novému Zákonu přímo rozpitvány, uvádím soupis citátů, anebo narážek na N. Z. podle Funka-Bihlmeiera: Mt 5, 5; 3, 7; Mt 5, 22—26; 18, 15—35; 15, 3. Mt 5, 23. 24; 15, 11—20: 14, 2. Mt 5, 26: 1, 5. Mt 5, 33; 19, 18: 2, 2. 3. Mt 5, 39. 48: 1, 4. Mt 5, 40. 41: 1, 4. Mt 5, 42: 1, 4. 5. Mt 5, 44. 46. 47: 1, 3. Mt 6, 5: 8, 2. Mt 6, 9—13: 8, 2. Mt 6, 13: 10, 5. Mt 6, 16: 8, 1. Mt 6—7: 15, 3. Mt 7, 6: 9, 5. Mt 7, 12: 1, 2. Mt 7, 13. 14: 1, 1. Mt 7, 15: 16, 3. Mt 9, 13: 4, 10. Mt 10, 10: 13, 1. 2. Mt 10, 22; 24, 13: 16, 5. Mt 10, 40, 41: 11, 4. Mt

12, 31: 11, 7. Mt 15, 19: 5, 1. Mt 19, 18: 2, 2. Mt 19, 21: 6, 2. Mt 21, 9. 15: 10, 6; 12, 1. Mt 22, 37—39: 1, 2. Mt 24, 4: 6, 1. Mt 24, 10: 16, 5. Mt 24, 24: 16, 4. Mt 24, 30. 31: 16, 6. Mt 24, 30; 26. 64: 16, 8. Mt 24, 31: 10, 5. Mt 24, 42. 44: 16, 1. Mt 25, 13: 16, 1. Mt 28, 19: 7, 1. 3. — Mk 12, 30—31: 1, 2. — Lk 6, 27—29: 1, 3. 3. Lk 6, 30: 1, 4. 5. Lk 6, 31—33: 1, 2. 3. Lk 10, 7: 13, 1. Lk 11, 2—4: 8, 2. Lk 12, 35: 16, 1. — Jan 5, 43: 12, 1. Jan 11, 52: 9, 4. Jan 17, 11: 10, 2. — Sk ap 4, 32: 4, 8. — Řím 1, 29, 30: 5, 1. Řím 12, 9: 5, 2. Řím 10; 14, 29: 11, 7. 1 Kor 12, 16: 3, 9. — 1 Kor 9, 13. 14: 13, 1. 1 Kor 12, 15, 52: 16, 6. 1 Kor 16, 22: 10, 6. — Efes 6, 5: 4, 11. — Kol 3, 8: 5, 1. — 6. 1 Kor 16, 22: 10, 6. — Efes 6, 5: 4, 11. — Kol 3, 8: 5, 1. — 1 Sol 4, 16: 16, 6. 2 Sol 2, 9: 16, 4. — 1 Tim 5, 17. 18: 13, 1. — Tit 2, 12: 1, 4. — Hebr 13, 7: 4, 1. — 1 Petr 2, 11: 1, 4. — 2 Petr 3, 3: 16, 3. — 1 Jan 4, 1: 11, 7. — 2 Jan 7: 16, 4. — 22. 23: 2, 7. — Apok 2, 2: 11, 7. Apok 4, 11: 10, 3. Apok 12, 9: 16, 4. Apok 13, 2. 13: 16, 4. Jak je zřejmo z tohoto soupisu, nejčastěji je citováno evangelium sv. Matouše. (Funk-Bihlmeier: Die Apostolischen Väter. Str. 150—151.)

⁶ Apokryfní list, v křest. starověku považovaný za list sv. Barnabáše, ale Eusebiem (Hist eccl. 3, 25, 4; 6, 13, 6) a sv. Jeronymem (Vir 6) označený jako podvržený. Řecký text tohoto apokryfu byl odkryt K. Tischendorfem r. 1859 v rukopise Sinajském (viz kap. VI.).

⁷ Apokryfní apokalypsa z první poloviny 2. stol.

⁸ Bludař z první pol. 2. stol. Mezi zákonem a evangeliem a mezi židovstvím a křesťanstvím viděl nesmiřitelnou protivu. Zavrhoval Starý Zákon a z Nového Zákona knihy, o nichž se domníval, že byly porušeny židovskými představami. Jen Pavel, odpůrce židovstva a sv. Lukáš, jeho žák blásali věrně nauku Kristovu. Proto z knih N. Z. uznal jen zkomolené evangelium Lukášovo a 10 listů sv. Pavla.

⁹ V roce 1946 byl fragment Muratoriho vystaven na výstavě Ambrosiany v Lucernu.

¹⁰ Literatura o kánonu N. Z.: S. M. Zarb, De Historia canonis utriusque testamenti, Roma 1934 (2. vyd.); J. M. Lagrange, Histoire ancienne du Canon du N. T. Paris 1933; P. Dausch, Der Kanon des N. T., BZF 1, 5 (1921).

¹ Překlad a výklad apokryfního evangelia a apokalypse Petrovy vydal dr J. Sýkora v ČKD roku 1894.

² Pod tímto jménem je známo teprve od 16. stol., kdy tak nazval tento apokryf první vydavatel V. Postel.

³ Srv. ČKD 1936, str. 282—87.

⁴ H. J. Bell, Recent Discoveries of Biblical Papyri, Oxford 1937.

⁵ Pro poznání charakteru těchto apokalypsií postaví malá ukázka z apokalypse Petrovy, na př. líčení místa a trestů zavvržených, připomínající Danteovo »Peklo«: »Viděl jsem pak i jiné místo, které bylo temné. Bylo to místo trestu. Ti, kteří tam byli trestáni, i andělé, kteří trestali, měli černý oděv podle ovzduší místa. I viseli tam někteří za jazyk. Byli to ti, kteří tupili cestu spravedlnosti a byl pod nimi podložen oheň, jenž planul a trestal je. A byla tam jakási veliká bažina plná žhavého bahna, ve kterém byli lidé, kteří převraceli spravedlnost. A naléhali na ně andělé mučitelé. Byli pak i jiní: ženy pověšené za vrkoče vlasů nad oním vařícím se bahnem. To byly ty, které se zdobily k cizoložství. Ti pak, kteří byli spolu poskvrnění kalem jejich cizoložství, viseli za nohy a měli hlavu v bahně. Já pak jsem řekl: Nemyslíš jsem, že přijdu na toto místo. Také jsem viděl vrahy a jejich spoluvinníky, kteří byli vrženi na jiné místo, plné zlých plazů, ranění od těchto zvířat. A tak tam dleli v onom trápení, na nich pak leželi červi jako temné mraky. Duše pak zavražděných, stojíce a patříce na trest oněch vrahů, pravily: Bože, spravedlivý je tvůj soud. Blízko onoho místa jsem viděl jiné, úzké místo, ze kterého vytékal hnís a zápach těch, kteří byli trestáni. A seděly tam ženy až po krk v hnisu. A proti nim sedělo a plakalo mnoho dítek, jež se před časem zrodily. A vycházely z nich ohnivé paprsky a bily ženy do očí. To byly ty zlořečené, které počaly a plod vyhnaly. A jiní muži i ženy byli pálení do polovice těla a vrženi na tmavé místo a bičováni od zlých duchů a sžíráni ve vnitřnostech od neutuchajících červů. To byli ti, kteří pronásledovali spravedlivé a vydávali je. A blízko nich byli opět ženy a muži, kteří kousali své pysky a na oči dostávali rozžhavené železo. To byli ti, kteří potupně a zle mluvili o cestě spravedlnosti. A proti těmto opět jiní muži a ženy, kteří si kousali jazyky a v ústech měli planoucí

ohně. To byli falešní svědkové. Na jiném místě byly rozžhavené oblásky ostřejší nad meče a všeliké kopí a ženy i muži, oblečení ve špinavé hadry, se na nich z trestu váleli. To byli boháči, kteří důvěřovali v bohatství a neměli slitování nad sirotky a vdovami, nýbrž zanedbávali příkazu Božího. V jiné veliké bažině, plné hnisu, krve a žhavého bahna, stáli muži a ženy až po kolena. To byli ti, kteří lichvařili a vyžadovali úroky z úroků. Jiní muži a ženy byli vrháni s prudkého srázu, pak byli opět hnáni na sráz, znovu byli odtud sráženi a neměli pokoje od tohoto trápení. To byli ti, kteří poskvrnili tělo, chovajíce se jako ženy. Ženy pak, které byly s nimi, byly ty, které spolu souložily jako muž se ženou. A u oné sráze bylo místo plné velikého ohně a tam stáli muži, kteří vlastními rukama si učinili modly místo Boha. Vedle nich pak jiní muži a ženy, kteří měli pruty a vespolek se bili a nikdy neustávali od tohoto trápení. A blízko nich opět jiní muži a ženy, kteří byli páleni a obraceni a pečení. To byli ti, kteří opustili cestu Boží . . .»

⁶ Podstatný rozdíl mezi kanonickým evangeliem a apokryfy nejlépe vynikne na příklad srovnáním líčení o narození a dětství Páně. Prostě a důstojně je líčí naše evangelia. Sv. Matouš v první kapitole svého evangelia: *Kristovo narození se stalo takto: Když matka jeho Maria byla zasnoubena Josefovi, nalezena jest prve, než se sešli, těhotnou z Ducha svatého. Josef pak, muž její, jsa spravedlivý, a nechtěje postavit ji na odiv, odhodlal se propustiti ji tajně. Když však o tom přemýšlel, hle, anděl Páně ukázal se mu ve snách a řekl „Josefe, synu Davidův, neboj se přijmouti Marii, manželku svou; neboť co se v ní počalo, z Ducha svatého jest. Porodí pak syna a dáš mu jméno Ježíš (t. j. Spasitel), neboť on spasí lid svůj od hříchů jeho“. Toto pak všecko se stalo, aby se naplnilo, co bylo pověděno od Pána skrze proroka slovy: „Aj, panna počne a porodí syna a nazvou ho jménem Emanuel,“ to jest: „S námi Bůh.“ Probudiv se pak Josef ze sna, učinil, jak mu přikázal anděl Páně. I přijal manželku svou, ale nepoznal ji, až porodila syna svého prvorozeného, a nazval ho jménem Ježíš.» (1, 18—25).*

Svatý Lukáš ve druhé kapitole svého evangelia píše o soupisu císaře Augusta, o cestě Panny Marie a sv. Josefa do Betlema a vlastní narození Ježíšovo popisuje těmito prostými a důstojnými slovy: »Když tam byli, naplnili se dnové, aby

porodila. I porodila syna svého prvorozeného, obvinula ho plínkami a uložila v jeslích, poněvadž neměli místa v hospodě.« (2, 6—7).

Rovněž o dětství Ježíšově mluví jen sv. Matouš a Lukáš, a to opět velmi stručně a střízlivě. Sv. Matouš píše jen o útěku do Egypta, o vraždě betlemských dítek a uzavírá své zprávy o dětství Páně jedinou větou: *»Přišel, bydlel v městě, které slove Nazaret, aby se naplnilo, co bylo předpověděno skrze proroky, že Nazaretským slouti bude.«* (2, 23.) Sv. Lukáš pak píše o obřezání, obětování Páně a o dvanáctiletém Ježíši v chrámě. Ostatní události dětství Ježíšova jsou vyjádřeny jen v hutných větách: *»I odebral se s nimi a přišel do Nazareta a byl jim poddán... A Ježíš prospíval moudrostí a věkem a milostí u Boha i u lidí.«* (2, 51—52).

Jak prostoduše, s bujnou orientální fantasií líčí narození Ježíšovo na př. Protoevangelium Jakubovo:

Vyšlo pak nařízení od Augusta krále, aby se dostavili k soupisu všichni v Betlemě Judském. I řekl Josef: *»Já dám zapsat své syny; co však učiním s tou dívkou? Jak ji mám přihlásiti k soupisu? Jako svou manželku? To se ostýchám. Což jako dceru? Vždyť přece vědí všichni synové Izraelovi, že není mou dcerou! Sám den Hospodinův rozhodne, jak Hospodin uzná za dobré!«*

I osedlal oslici a Marii posadil na ni, jeho syn ji vedl a Josef šel za ní. Když ušli tři míle, Josef se obrátil na Marii a užírl, že jest zarmoucena a řekl si v duchu: *»To asi (plod), jejž nosí pod srdcem, jí působí bolesti.«* Pak se obrátil opět a viděl, že se směje. I řekl jí: *»Maria, co je ti, že vidím tvou tvář tu samý úsměv a hned zase zarmoucenou?«* A Maria pravila Josefovi: *»Dvojí lid vidím očima svýma: jeden, jak pláče a nařiká, a druhý, jak se raduje a jásá.«*

Když urazili polovinu cesty, řekla mu Maria: *»Sejmi mne s oslice, neboť to, co jest pod mým srdcem, mne tlačí a chce vyjít ven.«* I sňal ji s oslice a řekl jí: *»Kam tě mám zavést a skryti tvůj stud? Neboť místo jest pusté!«* I našel tam jeskyni a zavedl ji do ní a zanechal své syny u Marie a sám odešel hledat židovskou babičku v okolí Betlema.

Já pak, Josef, krácel jsem, a nemohl jsem vpřed; pohlédl jsem na ovzduší a viděl jsem je zcela ztrnulé úžasem; a pohlédl jsem na klenbu nebeskou a spatřil jsem, že se zastavila a ptactvo nebeské zůstalo viset ve vzduchu; i rozhlédl jsem

se po zemi a viděl jsem mlsu položenou (na zemi) a dělníky ležící kolem ní s rukama v míse. Ti, kteří hnětli (pokrm), přestali hnísti, kteří si brali sousto, již je nepozdvihli, a kteří je nesli k ústům, už je tam nevložili, nýbrž pohledy všech směřovaly vzhůru; a hle, ovce byly poháněny, a nešly kupředu, nýbrž zůstávaly stát, a pastýř zdvihl ruku svou, aby je bil holí, a jeho ruka zůstala ve vzduchu! I pohlédl jsem na proud řeky a viděl jsem kůzlata, jak měla ústa nad vodou otevřená, a nepila. Náhle se zase všechno rozběhlo v původní pohyb.

A ta žena sestupovala s hory a pravila mi: »Člověče, kam jdeš?« I řekl jsem: »Hledám židovskou babičku.« I odpověděla mi: »Jsi z lidu Izraelova?« I řekl jsem jí: »Ano.« Ona pak pravila: »A kdo to rodí v té jeskyni?« A já jsem jí odpověděl: »Je to moje snoubenka.« A ona mi řekla: »To není tvá žena?« I řekl jsem jí: »To jest Maria, která byla vychována v chrámě Hospodinově a byla mi losem dána za manželku. Není mou ženou, nýbrž počala z Ducha svatého.« A babička mi pravila: »Je to pravda?« I řekl jí Josef: »Pojď a viz!« A babička šla s ním.

I zastavila se na místě, kde byla jeskyně, a hle, jasný oblak zahalil jeskyni. I řekla babička: »Mé duši dostalo se dnes slávy, protože viděly mé oči zázrak, neboť se zrodila Izraelovi spása!« A ihned oblak v jeskyni se rozplynul a objevilo se v jeskyni veliké světlo, takže oči jejich nemohly je snést. A světlo ponenáhlu sláblo tak, až bylo viděti dělátko u prsu Matky jeho Marie. Tu zvolala hlasitě babička a řekla: »Slavný je pro mne tento dnešní den, neboť jsem viděla neslýchaný zjev!« Když vyšla babička z jeskyně, potkala Salome a pravila jí: »Salome, Salome! Musím ti vyprávěti úžasný div: Panna porodila, což není možno v panenském stavu.«

A stejným, často prostoduchým a naivním tónem pokračuje dále apokryfní evangelium Jakubovo. I při zřejmém, podvrženém rázu tohoto evangelia je apokryf poučný, zvláště pro svou nauku o panenské čistotě a neporušenosti Mariině. Panenská neporušenost Matky Spasitelovy i při mateřství, to je takřka základní these apokryfu a důkazem této víry v prvotním křesťanství.

Podobným způsobem líčí Ježíšovo dětství evangelium Tomášovo. Již první větou si chce po způsobu apokryfních spisů získat vážnost u čtenářů, když se označuje za dílo apoštola

Tomáše: »Považoval jsem za nutné, já Tomáš Izraelita, oznámiti všem bratřím z pohanů veliké činy dětských let Pána našeho Ježíše Krista, které vykonal v naší zemi, kde se narodil.

Když pacholík Ježíš dospěl pěti let, hrál si kdysi po dešti u přechodu přes potok, zastavoval tekoucí vodu stávkem, hned ji čistil od kalu a pouhým slovem jí přikazoval.

Udělal z vlhké hlíny kaši a vytvořil z ní dvanáct vrabců. Byla pak sobota, když to učinil. Bylo tu však také mnoho jiných dětí a hrály si s ním. Tu jakýsi žid zpozoroval, co Ježíš učinil — že si totiž hrál v sobotu — šel ihned a žaloval jeho otci Josefovi: »Podívej se, tvůj synek je u potoka, vzal hlínu a uplácav dvanáct ptáků, znesvětil sobotu.« Když Josef přišel k tomu místu a uviděl to, zavolal na něj: »Proč děláš v sobotu, co se dělati nesmí?« Ježíš však zatleskal rukama, zavolal na vrabce a pravil jim: »Odlétněte!« A ptáci křičíce vzletli a odletěli. Když to viděli židé, ulekli se, odešli a oznámili svým představeným, co viděli Ježíše činiti.

Ale syn zákoníka Hanase stál vedle Ježíše; vzal vrbový prut a propustil vodu, kterou Ježíš zastavil. Když Ježíš uviděl, co se stalo, pravil mu hněvivě: »Nespravedlivý, bezbožný hlupáku, co ti udělal stávek a voda? Hle, nyní také ty jako strom uschneš, nebudeš mít listy, kořeny ani plody.« A ihned uschl onen hoch docela. Ježíš pak odešel a přišel do Josefova domu. Ale rodiče vzali uschlého hocha, oplakali jeho mladost, donesli ho k Josefovi a činili mu výčitky: »Podívej se, takového máš syna a tohleto dělá.«

Po nemnoha dnech štípal jakýsi mladík dříví; tu mu vypadla sekera a profala mu nohu, takže vykrvácel a ztrátou krve umíral. Poněvadž se tam lidé sbíhali, běžel tam i Ježíšek. Násilím se prodral davem, uchopil zasaženou nohu mladíkovu a ihned ji uzdravil. Mladíkovi pak pravil: »Jdi, štípej dále dříví a buď mne pamětliv.« Když to lidé uviděli, co se stalo, klaněli se a říkali: »Vskutku, duch Boží přebývá v tomto hochovi.«

Když mu bylo šest let, dala mu matka džbán, aby načerpal vodu a donesl ji domů. V tlačenicí však narazil a džbán rozbil. Rozestřel tedy svrchní oděv, jež měl na sobě, naplnil jej vodou a donesl ji své matce. Když matka spatřila znamení, které se stalo, políbila ho a vštípila si do paměti tajemné příběhy, jež se udály.«

Ještě jednu malou ukázkou z apokryfního evangelia arabského. Podle tohoto evangelia bydlila svatá rodina za doby vyhnanství v Egyptě v Matarii, kde Pán Ježíš činil různé zázraky. Tak podle XXIV. kapitoly apokryfu Pán Ježíš dal vytrysknouti praménku, kde mu Panna Maria vyprala šaty. Z potu Pána Ježíše, který stékal na toto místo, vznikl v této krajině balzám. Jak prostoduché je na př. líčení XXXIX. kapitoly o zázračném prodloužení dřeva: »Jednoho dne král jerusalemský předvolal si Josefa a řekl mu: »Josefe, chci abys mi udělal nádhernou postel v rozměrech této místnosti, kde mám zvyk prodlévati.« Josef mu řekl: »Podle vašeho rozkazu!« V tu chvíli se dal do zhotovování této postele; za tím účelem bydlil dva roky v paláci královském, aby tak práci snáze dokončil. Než ji však postavil na místo, shledal, že je o dvě pídě kratší na všech stranách. Když to uviděl král, rozlobil se na Josefa. Josef v návalu strachu, který mu král nahnal, ztrávil noc ve bdění, aniž by čeho požil. Pán Ježíš mu řekl: »Z čeho máš strach?« Josef mu odpověděl: »Hleď, dílo celých dvou let je ztraceno.« Pán Ježíš mu řekl: »Nic se neboj a nelekej! Aby postel dostala správnou míru, vezmi ji za jednu stranu a já ji vezmu za druhou.« Josef učinil, jak mu Pán Ježíš řekl. Oba ji vzali se strany a postel byla přesně na míru místnosti. Když přítomní viděli tento zázrak, byli překvapeni úžasem a chválili Boha.«

Těchto několik ukázek snad stačí, aby si čtenář učinili představu o druhotném charakteru apokryfů.

Více o apokryfech viz: Jan Merell, Starokřesťanské apokryfy, Praha 1942; E. Hennecke, Neutestamentliche Apokr., Tübingen 1904 a 1924; M. R. James, The Apocryphal New Testament, Oxford 1924.

Texty a překlady: J. A. Fabricius, Codex apocryphus N. T. Hamburg 1703; J. C. Thilo, Codex apocryphus N. T. Leipzig 1832; J. B. Migne, Dictionnaire des Apocryphes, II. Paris 1858; B. G. Bonaccorsi, I Vangeli apocrifi, Firenze 1948; C. Tischendorf, Evangelia apocrypha, Leipzig 1853; Acta apostolorum apocr. Lp. 1851; Apocalypses apocryphae Lp. 1866; E. Preuschen, Antilegomena, Giessen 1905; C. H. Michel — P. Peeters, Evangelies apocryphes, I—II. Par. 1911—1914; R. A. Lipsius — M. Bonnet, Acta apostolorum apocr. Lp. 1891—1903.

¹ Za zprávy o rostlině, její kultuře a způsobu zhotovování psací látky z papyru děkujeme jednak Theofrastovi (Hist. plantarum IV, 8, 3) a Herodotovi (II, 92), jednak Pliniovi St. (Nat. hist. XIII, 11—13).

² Při čtení rozvinul čtenář svitek od levé strany k pravé. Ve svitku (volumen) se psávalo pouze na jednu stranu, a to zpravidla na tu stranu, kde byly horizontálně položené proužky rostliny. Tato strana bývá nazývána *recto*, strana druhá *verso*. Pro určení stáří rukopisu je důležité, na které straně je papyrus popsán. Když se psalo v závitcích, bývala popsána pouze strana *recto*. Proto papyrus popsaný pouze po jedné straně bývá zbytkem svitku a zpravidla staršího data. Papyry popsané na obou stranách jsou zbytkem kodexů a data pozdějšího. Papyrus nebyl věcí levnou. Cena papyrusového svitku se rovnala asi denní mzdě. Mimo Egypt byla cena větší. Tak v Řecku v 5. stol. před Kristem stál závitek více než dvě drachmy, kdežto denní mzda činila pouze jednu drachmu (více viz Naphtali Lewis, L'Industrie du Papyrus dans l'Egypte Gréco-Romaine Paris 1934).

³ V roce 1921 bylo objeveno u Eufratu město Dura Europos. Toto město, položené v poušti, mělo podobné podmínky (sucho, slunce) jako Egypt. Vedle četných pergamentů byly zde nalezeny i papyry a tak otevřen pramen pro řecko-římskou papyrologii v srdci západní Asie.

Z ohromné spousty starověkých papyrů se nám sice dochovaly ještě papyry z Herkulána v Italii, kde výbuchem Vesuvu r. 79 po Kr. byl rázem přerván život, ale ty nemají pro papyrologii takový význam jako papyry z Egypta. Lávou byly svitky sice uchovány budoucnosti, ale ve stavu zuhelnatělém, takže když v letech 1752—54 byly nalezeny, bylo jejich rozvinování spojeno s velikými obtížemi a mnoho zuhelnatělých svitků se rozpadlo.

I mumie a sarkofágy nám zachovaly nejeden cenný papyrus. Staří Egypťané dávali totiž zemřelým do hrobu různé předměty, zvláště papyry s náboženskými texty. Byly to na př. různé zařikací formule, jichž znalost byla nutná ke šťastnému překonání obtíží onoho světa. Často bývalo používáno papyrů k vyplnění těl mumifikovaných posvátných zvířat, na př. krokodilů. Jindy skoupili továrníci mumii starou ma-

kulaturnu k výrobě kartonáží mumii a sarkofágů. Papyry byly slepeny dohromady a nejvrchnější vrstva byla pokryta sádkou a pomalována. Takového původu je fragment Deuteronomia ze 2. století před Kristem, nejstarší to fragment řecké bible vůbec (Fragment vydal C. H. Roberts, *Two Biblical Papyri in the John Rylands Library*, Manchester 1935. Srv. ČKD. 1936, str. 169—172).

Z literatury o papyrologii upozorňuji na několik prací: Calderini A., *Manuale di papirologia*, Milano 1938; Kenyon F., *Books and Readers in Ancient Greece and Rome*, Oxford 1932; Preisendanz K., *Papyrusfunde und Papyrusforschung*, Leipzig 1933; Schubart W., *Einführung in die Papyruskunde*, Berlin 1918; Hüttlová J., *Poklady egyptských hrobů*, Praha 1919; Merrell J., *Papyrologie a Nový Zákon*, Praha 1938; též Papyry a kritika novozákonního textu, Praha 1939. Papyrologický slovník: W. Peremans—J. Vergote, *Papyrologisch Handboek*, Leuven 1942.

⁴ Kdysi byl považován za originál evangelia sv. Marka latinský rukopis ze 6. století, jehož část jest v Benátkách a část v Praze v kapitulním archivu. Text je psán na velmi jemném pergamenu, a to svedlo ve starší době některé učence k domněnce, že jde o rukopis psaný na papyru. Srv. Jos. Dobrovský, *Frag. Pragense* 1778.

V. KAPITOLA

¹ The Chester Beatty Papyri, fasc. 1—5, London 1933 až 1936. Ve svazku Pavlových epištol publikoval F. Kenyon i onu část epištol, která jest v majetku michiganské university a kterou již dříve uveřejnil H. A. Sanders, *A Third-century Papyrus Codex of the Epistles of Paul*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1935.

² RB (1892) p. 113—115 (4 kolony ze zachovaných 14).

³ RB 47 (1938), str. 1—22.

⁴ C. H. Roberts, *An Unpublished Fragment of the Fourth Gospel*, Manchester 1935. I historie tohoto nejstaršího novozák. papyru není bez zajímavosti. Papyrus byl zakoupen v Egyptě již v roce 1920 známým vydavatelem oxyrhynských papyrů B. P. Grenfellem. Týž zakoupil papyrus zároveň s papyry ptolemajské a římské doby, o nichž bylo známo, že pocházejí buď z Fayúmu anebo z Oxyrhynchu. Odtud asi také pochází tento papyrus (značka: P. Ryl. Gk. 457), nyní v John

Rylands Library v Manchesteru. Zlomek má rozměry 8,9×6 cm. Jest zbytkem papyrusového kodexu a obsahuje na straně recto část veršů 31—33, na straně verso 37—38 z 18. kapitoly evangelia sv. Jana (Pán Ježíš před Pilátem). Rukopis je psán tmavým inkoustem na papyru světlé barvy a dobré jakosti. Největší cena papyru spočívá v jeho stáří. O přesném datování papyrů nelze sice mluvit, avšak hlavně z paleografických známek dovedou dnes papyrologové s velkou pravděpodobností určit stáří papyrů. Určuje se hlavně srovnáním písma s tvarem písma v jiných textech, hlavně v textech datovaných. C. H. Roberts položil zlomek do 1. pol. II. stol. a tento úsudek potvrdili nejzkušenější papyrologové, jako F. Kenyon, W. Schubart a H. I. Bell.

VI. KAPITOLA

¹ Kodex byl několikrát vydán. Po prvé vydal kodex dosti nedokonale C. Vercellone (1857), v r. 1867 v Lipsku C. Tischendorf a v r. 1889 a 1904 byl kodex dvakrát vydán fototypicky.

² C. v. Tischendorf, *Die Sinaibibel, ihre Entdeckung, Herausgabe und Erwerbung*, Lipsko 1871.

³ O získání kodexu píše H. Miller, *Britain's New National and International Bible*, London 1934.

⁴ H. J. Milne—T. C. Skeat, *Scribes and Correctors of the Codex Sinaiticus*, London 1938.

⁵ Fototypicky vydal Nový Zákon v Oxfordě r. 1911 H. and K. Lake.

⁶ Fototyp. byl vydán 1879—1883 v Londýně a znovu F. Kenyonem (N. Z. roku 1909).

⁷ Kodex vydal v r. 1843—1845 v Lipsku C. Tischendorf, když chemickou cestou vyvolal původní biblický text. Dnes působí kodex dojmem účtyhodného veterána, který prodělal mnoho válek.

⁸ Na př. skupina kodexů Ferrar (nazvány tak podle dublinského filologa W. H. Ferrara), anebo Lake (srv. K. Lake, *Codex 1 of the Gospels and Its Allies*, Cambridge 1802).

⁹ *The New Testament in the Original Greek*, London 1882 (vol. II, str. 2).

¹⁰ Pouze asi 15 míst má poněkud vztah k věroučným pravdám (Mt 1, 16; Mk 1, 1; Lk 22, 19; Jan 1, 18; Jan 5, 3; Sk 20, 28;

1 Kor 15, 51; 1 Tim 3, 16), ale těmito varianty není žádná věroučná pravda nijak dotčena, protože je jasně vyjádřena na mnohých jiných místech.

¹¹ Na podkladě těchto kritických studií byl v posledních desetiletích několikrát vydán s důkladným kritickým aparátem řecký Nový Zákon, z něhož jsou pak pořizovány překlady do moderních jazyků. O toto vyčerpávající studium se nejvíce zasloužili v tomto a minulém století: K. Tischendorf, který několikrát vydal N. Z. (nejcennější je »Editio octava critica maior«, 2 sv. 1869 a 1872), Br. F. Westcott a F. J. Hort, E. Nestle, H. v. Soden, C. Gregory, S. C. Legg, M. J. Langrange a j. Nejmodernější katol. kritické vydání řeckého Nového Zákona je od P. A. Merka (6. vydání vyšlo v Římě 1948). K této kapitole srv. poctivou a svědomitou studii Dr J. Sýkory: Pravost, neporušenost, věrohodnost knih N. Z., Praha 1902 a jeho Úvod do N. Z., díl I. Praha 1904.

VII. KAPITOLA

¹ V českém jazyce vydal stručnou gramatiku Koine univ. prof. Dr Josef Vajs (Praha 1934). Z gramatik cizojazyčných jsou nejlepší: Blass-Debrunner, Grammatik des nt. Griechisch, 8. vyd. Göttingen 1949; F. M. Abel, Grammaire du grec biblique, Paris 1937. Slovníky vydali W. Bauer, Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des N. T., 4. vyd. Berlín 1950; Moulton-Milligan, The Vocabulary of the Greek Testament, London 1930. F. Zorell, Lexicongraecum N. T. Paris 1931. (2. vyd.). Biblické filologii u nás v novější době věnovali pozornost na př. prof. A. Salač, K. Svoboda, F. Novotný, B. Ryba, F. Stiebitz a j. Řecko-český slovník vydal v r. 1942 V. Prach.

² Před válkou byl nalezen v Dura-Europos u Eufratu řecký fragment z r. 225, který podepřel názor těch, kteří zastávají řecký původ Diatessara (F. Burkitt, H. v. Soden, E. Nestle, M. Lagrange, A. Merk) proti syršskému (Th. Zahn, D. Ploeijs).

³ Přehledně o latinských biblích pojednává F. Stummer, Einführung in die lateinische Bibel, Paderborn 1928, kde je udána další literatura.

⁴ O českých překladech bible a její recensí srv. velmi dobrý článek dr Jos. Vraštila pod heslem české překlady biblické v ČSB (sešit 50—52) a článek dr Jos. Vašici v ročence Dobročinného komitétu v Brně 1935 »Chudým dětem« (XLVII),

»Bible a český národ« a v časop. »Logos« 1949 č. 1—2. F. M. Bartoš, Počátky české bible. Praha 1941.

⁵ Staroslovenská bible a její význam pro český národ. Ročenka »Chudým dětem« (XLVII) str. 139—145.

⁶ J. Vašica, Staročeský překlad bible, separát str. 6.

⁷ Tamže, str. 10—11.

⁸ J. Šusta, Dvě knihy českých dějin (2. vyd. 1926), str. 283 a 286.

⁹ Z dawnych stosunków językowych polsko-czeskich. (Biblia Królowej Zofii a staroczeskie przekłady pisma sw.) Kraków 1946. Srv. referát J. Vašici v Časopise pro moderní filologii r. XXXI. č. 3 (1948), str. 207—212.

¹⁰ Staročeský překlad bible, str. 16.

VIII. KAPITOLA

¹ Z. Tobolka, Kniha. Praha 1949, str. 32—35.

² Viz A. Matějček v Dějepis výtvarného umění v Čechách. Praha 1931, str. 65—69.

³ A. Matějček, l. c. str. 83.

⁴ Více viz A. Matějček, Pasionál abatyše Kunhuty. Praha 1922.

⁵ Srv. A. Matějček, Velislavova bible. Praha 1926.

⁶ A. Matějček, l. c., str. 343 násl.

⁷ Bastarda je nepravé knižní písmo, které vzniklo ve 14. stol. ve Francii pod vlivem kursivy.

⁸ Srv. J. Vašica, Bible v české kulturní tradici. Biblica, příloha Logosu 1949, str. 13, a Zd. Tobolka, Knihopis čs. tisků (1925) I, 11.

⁹ Dr Zd. Tobolka, Dějiny čs. knihtisku, Praha 1930, str. 58.

¹⁰ Dr J. Vašica, l. c., str. 13.

¹¹ L. c., str. 87.

¹² Srv. J. Vašica, l. c., str. 14, a Tobolka, Knihopis II (1939), 59, 108.

¹³ F. Horák, Česká kniha v minulosti a její výzdoba, Praha 1948, str. 107 n.

¹⁴ F. Horák, l. c., str. 112.

¹⁵ Vychodil, Fr. Sušil, str. 278.

¹⁶ Článek České překlady biblické v Českém slovníku boho-vědném III, str. 336.

¹⁷ Srv. Mirjam Daňková: Bratrské tisky ivančické a kra-lické, Praha 1951.

¹⁸ Loc. cit. str. 18.

¹⁹ O připravovaném novém slovenském překladu Písma sv. viz více ve studii M. Stanislava: *Knihy života*, Spiš 1947, str. 39 násl.

IX. KAPITOLA

¹ Ricciotti G., *Život Ježíše Krista*, str. 94.

² Je to hlavně Marcel Jousse, který se zabývá již řadu let psychologii řeči, rytmickým a mnemotechnickým ústním stylem (*Le Style oral et mnemotechnique chez les Verbo-Moteurs*, Paris, 1925). Srv. Iniciátor v psychologii: Marcel Jousse »Archy«, 1929, Praha XVI; Frédéric Lefèvre, *Nová psychologie jazyka* (Orientační studie k orálnímu stylu P. M. Jousse), Stará Říše na Moravě 1928. Tento učený jesuita ukázal ve svých studiích, jak vlivem rytmu a gesta po celá staletí se předávala z pokolení na pokolení ústní literatura. Je známo, že teprve dlouho po vzniku byly napsány skladby Homérovy. Tak je tomu dodnes u mnohých národů, kde se nestala paměť méně důležitou schopností pro zevšeobecnění písma a tisku. U Ašantiů došly nás neporušeně recitace, složené před osmi sty lety, aniž byly napsány. Nebezpečí zkomolení nebo porušení bylo odvráceno tím, že recitátor, jakmile byl připuštěn do kasty, býval trestán i smrtí při nejmenší chybě ať v textu, ať v notaci. Ještě dnes jihoslovanští guslaři znají zpaměti celé stovky rytmických schemat. S tímž zjevem setkáváme se u madagaskarských pěvců, v Indii, Afganistaně, u Arabů, Berberů, kteří pomocí rytmiky u určité techniky paměti věrně reprodukuji staleté texty, aniž se zmýlili. Prvotní funkce rytmu nebyla tak okrasa, jako snaha, aby recitace utkvěly v paměti a aby se jim příjemněji učilo. V prostředí tohoto orálního stylu žil také Ježíš. Výuka židovských rabbi byla ústní. Také Ježíš rytmoval své řeči, užívaje tradičních paralelismů (země—nebe, moudrý—pošetilý, nové víno—staré víno, pastýř—ovce a j.) a vkládal je v rámec slovesných druhů obvyklých v tomto prostředí: paraboly, modlitby atd. Zpětný překlad na př. Matoušova evangelia do aramejštiny nám ještě více tuto rytmiku oživí. Kázání Kristovo bylo řečnické, živé, hluboké nauky zpřítomněny běžnými obrazy ze života palestinského lidu, výraz a gesto Spasitelovo »jako moc majícího«, takže posluchači nemohli zapomenout. — Srv. S. Raue, *Jesus als Lehrer und Erzieher*, Freiburg 1885, J. P. van Kas-

teren—J. Spendel, *Wie Jesus predigte*, Freiburg 1923. R. O. Taylor, *The Groundwork of the Gospels*, Oxford 1946.

² G. Ricciotti, l. c., str. 98.

X. KAPITOLA

¹ Didache 8, 2; Sv. Ignác k Fil. 8, 2; týž ke Smyrn. 7, 2; Sv. Polykarp k Fil. 1, 1; Ep. k Diognet. 1, 16.

² Hlavní průkopníci této nové metody jsou: K. L. Schmidt, M. Dibelius, R. Bultmann, M. Albertz, G. Bertram, kteří současně v letech 1919—1922 v Německu se snažili novým způsobem vyložit vznik evangelií. Nezabývají se tak životopisem Ježíšovým, jako spíše jeho předpoklady, totiž evangelní látkou pro Ježíšův životopis. Podle tohoto výkladu evangelia nejsou jednotou organickou, nýbrž skládají se z drobných literárních jednotek (kleine literarische Einheiten) lidového charakteru, jež byly později spojeny v cykly. Tyto jednotky, z nichž vznikla později naše evangelia, jsou výsledkem ústní kolektivní tradice prvotních křesťanských obcí. Jednotlivé formy této tradice mají různý důvod vzniku, jako každá lidová tradice (touha věřících, potřeby kultické). Zvláště v úzkém spojení byly s křesťanským kultem a Ježíš již v nejstarším křesťanském podání byl bytostí nadpřirozenou a zbožňovanou. Pak by evangelia nebyla životem Ježíše Krista, nýbrž pouze ohlasem víry a kázání (Kerygma) prvotní církve. Úkolem exegese pak je studovati předevangelní historii těchto jednotlivých fragmentů, forem a zhodnotiti je. Odtud také do češtiny těžko přeložitelný výraz Formgeschichtliche Methode. Tento nový pokus o výklad vzniku evangelií připomíná známý, dnes odborníky opuštěný výklad homérské otázky F. A. Wolfa. Zaměřuje předávání tradice s jejím tvořením. Evangelní tradice je založena na životě a nauce Ježíše historického, od něhož nemůže býti oddělena a jehož činy a řeči dosvědčují svědkové očití. Formgeschichtliche Methode otevřela brány naprostému subjektivismu v hodnocení předevangelních jednotek. Každý ze stoupenců této metody přisuzuje jinou hodnotu těmto jednotkám. Více o této metodě viz: L. de Grandmaison, *Jesus* I. 38—56; E. Florit, *Il methodo della »Storia delle forme«*; Roma 1935; F. Braun v DB(S) XIII—XIV, 311—317.

³ *Synoptická otázka*, řešící vzájemný poměr prvních tří

evangelií, je jednou z nejtěžších v novozák. studiu. Přímá nápadná je vzájemná podobnost synoptiků, která ještě více vynikne při srovnání těchto evangelií s evangeliem sv. Jana. Spřízněnost je v látce (působení Kristovo v Galileji, cesta z Galileje do Judska, činnost v Jerusalemě, zajetí a utrpení) i literární formě. Někdy je událost líčena týmiž slovy, na př. o bohatém mladíku (Mt. 19, 16—30; Mr 10, 17—31; Lk. 18, 18—30). Bylo vypočítáno, že sv. Matouš má 50% společné látky s ostatními synoptiky, sv. Marek 93% a sv. Lukáš 40%.

Jsou zde i různosti, mnohdy tam, kde bychom je nejméně očekávali (nápis na kříži, slova ustanovení Eucharistie).

Podobností i růzností si všimli již církevní Otcové, jako sv. Augustin (*De consensu evangelistarum*), ale k soustavnému řešení této otázky dochází až v 18. stol. Od této doby byla synopt. otázka řešena nejrůznějšími způsoby, jež se dají shrnouti ve tři soustavy: buď všichni tři evangelisté čerpali z jakéhosi pramene psaného, nebo závisejí od sebe, aneb všechna evangelia vznikla z ústní tradice. První hypothesisa o prvotním evangeliu, neb theorie dvou pramenů, je neudržitelná. Je nevysvětlitelné, že by ono prvotní evangelium beze stopy zmizelo a žádný ze starých spisovatelů o něm nevěděl. Hypothesisa je v přímém rozporu se zprávami starokřesťanských spisovatelů o vzniku evangelií. Rovněž hypothesisa vzájemné závislosti se nedá udržet. Odporuje tradici, protože ze starších spisovatelů církevních žádný o tomto vzniku evangelií nemluví. Tato soustava vysvětlí shody, ale nikoliv rozdíly. Ani třetí soustava nevysvětlí plně problém. Prvek ústního podání je jistě velmi závažný (viz kap. IX.), ale nesmíme zapomenouti, že původní katechese byla aramejská, kdežto evangelia jsou redigována řecký. Ústní katechese byla jistě základem, ale u jednotlivých evangelistů má své zabarvení podle prostředí a cílů jednoho každého svatopisce. Tak sv. Matouš zachycuje tradici palestinskou, sv. Marek římskou a sv. Lukáš antiošskou. Nejlépe vyřeší synoptickou otázku spojení druhé soustavy se soustavou třetí. Literární, často slovná příbuznost je nevysvětlitelná bez částečné vzájemné závislosti. Právem můžeme připustiti, že řecký překladatel aramejského Matouše použil řeckého evangelia sv. Marka. Tak shody vysvětlí literární závislost jednotlivých evangelistů, rozdíly ústního podání, které je základem synoptiků.

Z bohaté literatury upozorňuji na heslo *Synopsis* v PSB

a na Sýkorův Uvod do Písma sv. N. Z. (díl II., část I.). Z cizí katol. literatury na studie: E. Mangelot, *Les Évangiles synoptiques*, Paris 1911; J. Mader, *Das vereinigte Evangelium*, Münster 1926; J. M. Vosté, *De Synopticorum mutua relatione et dependentia*, Roma 1928.

⁴ J. Hob, *Zur Herkunft der vier Evangelien*, BZ 15, str. 229—234. — Th. Zahn, *Forschungen zur Geschichte des nt. Kanons*, II, Leipzig 1893, str. 257—275.

⁵ »Slova Boží«, Dobré Dílo. St. Říše. Morava 1917, přel. O. A. Tichý. Str. IX—X.

XI. KAPITOLA

¹ Autor sice svého jména v evangeliu neudává, ale podle nejstarší tradice, již z konce prvního století, téměř v celé Církvi je první evangelium známo a připisováno sv. Matouši. Největší svědek je Papiáš, biskup v Hierapoli, který napsal kolem r. 110 dílo: »Výklad slov Páně«, jehož zlomky se zachovaly u církevního historika Eusebia. V tomto díle píše Papiáš výslovně, že sv. Matouš napsal hebrejským dialektem (míní tím aramejštinu) Logia Kyriaka, t. j. naše evangelium. Toto svědectví je tím závažnější, protože Papiáš byl žákem sv. Jana. Autorství dosvědčuje Klement Alex., Origenes, Tertulián a další jiní starokřesťanští spisovatelé.

² Katalog apoštolů je zaznamenán v evangeliu sv. Matouše, Marka, Lukáše a ve Skutcích apoštolských. Jsou sestaveny podle určitého pravidla. Apoštolové jsou rozděleni ve tři třídy a v čele všech tříd stojí Šimon Petr. V čele každé třídy stojí jeden apoštol, který své místo nemění. V čele druhé třídy stojí Filip, v čele třetí Jakub, syn Alfea.

<i>Mt. 10, 2—4.</i>	<i>Mr. 3, 16—18.</i>	<i>Lk. 6, 14—16.</i>	<i>Sk. ap. 1, 13</i>
<i>Šimon Petr</i>	<i>Šimon Petr</i>	<i>Šimon Petr</i>	<i>Petr</i>
<i>Ondřej</i>	<i>Jakub Zebed.</i>	<i>Ondřej</i>	<i>Jan</i>
<i>Jakub Zelotes</i>	<i>Jan</i>	<i>Jakub</i>	<i>Jakub</i>
<i>Jan</i>	<i>Ondřej</i>	<i>Jan</i>	<i>Ondřej</i>
<i>Filip</i>	<i>Filip</i>	<i>Filip</i>	<i>Filip</i>
<i>Bartoloměj</i>	<i>Bartoloměj</i>	<i>Bartoloměj</i>	<i>Tomáš</i>
<i>Tomáš</i>	<i>Matouš</i>	<i>Matouš</i>	<i>Bartoloměj</i>
<i>Matouš</i>	<i>Tomáš</i>	<i>Tomáš</i>	<i>Matouš</i>
<i>Jakub Alfeus</i>	<i>Jakub Alfeus</i>	<i>Jakub Alfeus</i>	<i>Jakub Alfeus</i>

Tadeáš	Tadeáš	Šimon	Šimon
Šimon	Šimon	Juda Jakubův	Juda Jakubův
Jidáš Iškar.	Jidáš Iškar.	Jidáš Iškar.	

³ Z katol. komentářů upozorňuji na komentář Sušilův a poznámky v Sýkorově NZ. Z cizích komentářů: P. Dausch (EB 1932⁴), M. J. Lagrange (EB 1927⁴), A. Durand (VS 1929), W. Lauck (HB 1935), P. Buzy (SB 1935), J. Schmid (ŘB 1948).

XII. KAPITOLA

¹ Je to opět Papiáš, který (podobně jako o evangeliu sv. Matouše) nám zachoval nejstarší zprávu o druhém evangeliu. Píše, že »Marek byl tlumočníkem Petrovým a pečlivě zaznamenal, cokoliv si zapamatoval, ne však v tom pořadí, jak věci byly řečeny nebo vykonány Kristem . . ., přesto však se snažil, aby neopominul nic z toho, co slyšel« (Eusebius, *Historia eccl.* III, 39).

² Velmi mnozí kritikové vykládají Papiášův termín tlumočník (hermeneutés) ve vlastním slova smyslu, jako by sv. Marek přímo do řečtiny překládal aramejské kázání sv. Petra. Tak J. Belser, C. Gregory, A. Merk, P. Gächter a j. Srv. studii G. Hartmanna, *Der Aufbau des Markusevangeliums*, Münster 1936.

³ O poslední perikopu, závěr Markova evangelia (16, 9—20), je spor. Vnější (schází v nejlepších kodexech B a S) i vnitřní důvody (sloh) vzbuzující pochybnost o literární autenticitě této perikopy. I někteří katoličtí autoři (Lagrange, Jacquier, Belser, Sickenberger, Merk, Holzmeister) pochybují, zda patřila k prvotní redakci Markova evangelia. Podle některých ji připojil sv. Marek později, podle jiných to byla osoba druhá. Podle dekretu biblické komise ze 26. června 1912 jest nutno rozlišovat mezi autenticitou a kanonicitou. Autenticitu možno bráti v pochybnost, nikoliv však kanonicitu, t. j. skutečnost inspirace. Svědectví kodexů BS jsou sice závažná, ne však rozhodující. Rovněž tak důvody vnitřní nejsou zcela přesvědčivé.

⁴ Komentáře: Sušil, Sýkora, M. J. Lagrange (EB 1924⁴), P. Dausch (BB 1932⁴), J. Huby (VS 1929), W. Lauck (HB 1935), L. Pirot (SB 1935), J. Dillersberger (1937), J. Schmid (ŘB 1950²), F. Kovář* (1941).

¹ Lukášovo evangelium již zná Didache, sv. Klement Římský, sv. Ignác, sv. Polykarp, sv. Justin a Tatian. Přímo sv. Lukáši toto evangelium připisuje sv. Irenej, který nazývá sv. Lukáše Pavlovým následovníkem a zapisovatelem jeho kázání (Adv. haer. 3, 1, 1 PG 7, 844). Ve fragmentu Muratoriho se rovněž třetí evangelium nazývá podle Lukáše a praví se zde, že byl průvodcem Pavlovým a že počíná své evangelium zrozením Jana Kř. Podobná jsou svědectví Klementa Alex., Origena, Eusebia a jiných. Tato vnější svědectví jsou ještě více podepřena důkazy vnitřními, čerpanými z evangelia. Statistickým šetřením (J. C. Hawkins) bylo zjištěno, že sv. Lukáš má nejvíce slov společných se sv. Pavlem (Mt. 29, Mr. 20, Jan 17, Lk. 84). Je to pozoruhodný důkaz, že sv. Lukáš stojí (jak je zaznamenáno v uvedených dokladech starokřesťanské tradice) nejbližše sv. Pavlu.

² V epištole ke Kol. 4, 14 nazývá sv. Pavel Lukáše milným lékařem. Nebyl snad lékařem v dnešním slova smyslu, ale velmi důkladné studium jeho evangelia a Skutků apoštolských (A. Harnack, Lukas der Arzt; W. K. Hobart, The Medical Language of St. Luke) potvrdilo, že se vyznal v lékařství. Byly sneseny paralely ze spisů řeckých lékařů a ukázalo se, že Lukáš užívá technické lékařské mluvy. Nemoci označuje odborným lékařským výrazem, rád udává dobu, průběh a trvání nemoci. Zajímavá je parabola o milosrdném Samariťanovi. Zní prý jako školní lékařský příklad, že se nemá nikomu odepřít pomoci. Nesprávná je však domněnka, že Lukáš byl malířem. Tak zvané Madony Lukášovy jsou typem Madony byzantské. Tato tradice má asi původ v evangeliu sv. Lukáše, kde je zachycen obraz Panny Marie.

³ Již ve svém prologu naznačuje sv. Lukáš, že chce psát jako historik, a skutečně také nejednu událost ze života Spasitelova spojuje s událostmi profánní historie (1, 5; 2, 1 n.; 3, 1 n.). O přesnosti a svědomitosti Lukáše jako historika bude více psáno v kapitole o Skutcích apoštolských.

⁴ V některých kodexech (A B W) je vynechána perikopa o krvavém potu Páně (Lk. 22, 43 n.). Důvodem tohoto vynechání byla asi obava, aby perikopy nezneužili Ariáni, popírající božství Kristovo. Ti této perikopy používali jako důkazu, že Kristus, potící se krví, nemohl býti Bohem.

Komentáře: Sušil, Sýkora, M. J. Lagrange (EB 1927⁴), P. Dausch (BB 1932⁴), J. Huby (VS 1929), W. Bartelt (HB 1937), L. Marchal (SB 1935), J. Dillersberger (1939), J. Schmid (ŘB 1951²), F. Kovář,* Počátek evg. Lk. (1945).

XIV. KAPITOLA

¹ Svědectví, že autorem čtvrtého evangelia je sv. Jan, sahají do nejstarších dob. Tři hlavní sloupy, na nichž spočívá autenticita Janova evangelia, jsou: svědectví Ireneovo, fragment Muratoriho a svědectví Klementa Alex. Sv. Irenej v díle »Proti kacířstvím« (3, 1, 1; PG 7, 845) výslovně píše, že sv. Jan, žák Páně, napsal evangelium, když dlel v Efesu. Fragment Muratoriho nazývá čtvrté evangelium evangeliem Jana, který byl ze žáků Páně. Krásně píše Klement Alex.: »Jan ze všech nejposlednější..., žádán svými, veden Duchem svatým, napsal evangelium duchovní...« (u Eusebia H. E. 6, 14, 7). Ze svědectví nejstarší tradice je vidno, že čtvrté evangelium bylo od poloviny druhého století jednohlasně, v celé Církvi, připisováno sv. Janu apoštolovi. V Římě o tom svědčí fragment Muratoriho, V Asii a Galii sv. Irenej, v Egyptě sv. Klement Alex., v latinské Africe Tertulián, takže je nevědecké proti tradici tak jasné a všeobecné zavrhnout apoštolský původ Janova evangelia.

² Věřoucný cíl čtvrtého evangelia je zaostřen i apologeticky. Již sv. Irenej, Viktorin a Jeronym napsali, že sv. Jan chtěl svým evangeliem zlomit rodící se bludy židovsko-gnostické, zvláště bludařství Cerinthovo.

³ G. Ricciotti, l. c., str. 146.

⁴ J. M. Thompson: *An Experiment in Translation* (Expositor 8, vol. XVI, p. 117—125), H. Windisch: *Der Johanneische Erzählungsstil*. Göttingen 1923.

⁵ Druhokanonickou je v evangeliu sv. Jana perikopa o ženě cizoložné (7, 53—8, 11). O kanonicitě, inspiraci této perikopy není po dekretu Tridentina sporu. Původnost je však nejistá, protože v nejlepších kodexech (B S A W) schází, řečtí Otcové, komentující evangelium sv. Jana, ji nevykládají a rovněž sloh připomíná spíše synoptiky, než sv. Jana. Proto i někteří katoličtí exegeté (Knabenbauer, Lagrange, Belser, Tillmann) se domnívají, že byla vložena do evangelia teprve později, buď sv. Janem, anebo některým z jeho žáků.

Komentáře: Sušil, Sýkora, M. J. Lagrange (EB 1927⁴), A. Durand (VS 1931), J. Huby (Paříž 1922), J. Belser (Freiburg 1905), F. M. Braun (SB 1935), F. Tillmann (BB 1931⁴), W. Lauck (HB 1941), A. Wikenhauser (ŘB 1948).

XV. KAPITOLA

¹ Jak vnější, tak vnitřní důvody svědčí, že autorem Skutků je autor třetího evangelia. Sv. Irenej cituje více než čtyřicetkrát Skutky apoštolské se jménem sv. Lukáše. Lukášovi je připisuje fragment Muratoriho. Totéž dosvědčuje Tertulian, Klement Alex., Origenes a j., takže na přelomu 2. a 3. stol. v celé Církvi, ať to bylo v Římě, Galii nebo Africe, Alexandrii, bylo uznáváno Lukášovo autorství Skutků. Tato historická svědectví potvrzuje vnitřní ráz Skutků. Již prolog: *»První knihu složil jsem, Theofile, o všech věcech, které Ježíš činil a kterým učil od počátku...«* dokazuje, že autor Skutků je také autorem evangelia. A slohově i gramaticky se skutkům nejvíce přibližuje evangelium Lukášovo. Tak na př. 33 slov se vyskytuje v N. Z. jen v těchto dvou knihách (homilein, prosdokia). Veliká je podobnost mezi Skutky a listy sv. Pavla, což potvrzuje nejstarší tradici o tom, že autor Skutků byl Pavlovým průvodcem. Více viz: Th. Vogel, Zur Charakteristik des Lukas nach Sprache und Stil, Leipzig 1899.

² Tak na př. Lukáš, který byl z Antiochie, byl očitým svědkem událostí v Antiochii, o kterých píše v 11. a 13. kapitole. Srv. A. Wikenhauser, Die Apostolgeschichte und ihr Geschichtswert, NT. Abh. VIII/3/5, Münster 1921. E. Jacquier, Valeur historique des Actes des Apôtres, RB (1915), 134—182.

³ Několik příkladů historické spolehlivosti Skutků apoštolských:

a) Sv. Lukáš důsledně a správně rozlišuje provincie císařské od senátorských. V čele císařských provincií byl legát (propractor), v čele senátorských prokonsul. Ve 13, 7 se připomíná Sergius Paulus jako prokonsul ostrova Cypru. Cypr do roku 22 př. Kr. byl provincií císařskou, avšak tohoto roku Augustus dal ostrov senátu. Podobně v 18, 12 je Gallio (bratr filosofa Seneky) nazýván prokonsulem Achaje. Achaja byla od r. 44 provincií senátorskou.

b) Sk. 13, 8 mluví o čaroději na Cypru (Elymas), který se snažil odvrátit prokonsula od víry. V minulých letech bylo

na Cypru nalezeno mnoho zařikávacích formulí (dirae) na olověných tabulkách, svědčících, že v době Pavlově skutečně na Cypru bylo čarodějství a magie běžným zjevem.

c) Ve Sk. 16, 12 macedonské město Filipy se nazývá »Colonia«. Jak je zřejmo z mincí z doby císaře Klaudia, za jehož vlády Pavel přecházel Makedonii, mělo město v té době titul: »Colonia Augusta Iulia Philippensis.« — Zde také Pavel obrátil prodavačku nachu Lydii z Thyatiry (Sk. 16, 14). Plinius potvrzuje, že barvení látek bylo zaměstnáním thyatirských občanů.

d) Lukáš nazývá představené města Filip »hoi strategoi« (16, 22) a představené Soluně »hoi politarchai« (17, 6—8). Podle nalezených nápisů to byly skutečně úřední tituly filipských a soluňských radních.

e) Charakteristika Athénských, jak ji podává sv. Lukáš v 17. kap. Skutků, věrně odpovídá jejich charakteristice, jak ji známe z Demosthena, Menandra nebo Plutarcha.

f) Ve Sk. 28, 7 je nazýván Publius, vladař ostrova Malty: »ho protós tés nésou«. Byly nalezeny nápisy, svědčící, že to byl úřední titul představeného ostrova.

⁴ Komentáře: J. Knabenbauer (CSS 1899), A. Steinmann (BB 1934⁴), E. Jacquier (EB 1926), A. Boudou (VS 1933), A. Wikenhauser (ŘB 1951²).

XVI. KAPITOLA

¹ Dr J. Holzner, Apoštol Pavel. Praha 1939, str. 20.

² V listě k Filemonovi (kolem r. 62) v devátém verši se nazývá sv. Pavel starcem. V době mučednictví sv. Štěpána (kolem r. 36) Skutky apoštolské o něm mluví jako o mladíkovi (7, 58). Z těchto podání můžeme usuzovati, že se svatý Pavel narodil asi v prvním desetiletí křesťanského letopočtu.

³ Dvojí jméno nebylo ničím neobvyklým. Z papyrů a nápisů víme, že židé helenisté mívali zpravidla dvě jména, hebrejské — užívané v rodině — a řecké anebo latinské, užívané ve styku s pohany.

⁴ Silas byl římským občanem (Sk. ap. 16, 37), váženým v Jerusalemské církevní obci. — Timotheus pocházel z otce pohana a matky židovky. Ke křesťanství byl asi přiveden sv. Pavlem za jeho prvního pobytu v Lystře. Později byl Pavlem ustanoven biskupem v Efesu a Pavel mu poslal dva listy.

⁵ Řekové i Římané stavěli často anonymním bohům oltáře,

aby si zajistili přízeň a podporu těchto bohů, jichž ani neznali.

⁶ Hemistich řeckého básníka Arata (Phaenomena 5) ze 3. století př. Kr.

⁷ Literatura, jak cizojazyčná, tak česká, o životě sv. Pavla je velmi bohatá. Uvádím pouze nejnovější díla, původní, nebo překladová, přístupná českému čtenáři. Jsou to hlavně: E. Baumann, Saint Paul. Paris 1933, přel. O. A. Tichý, Praha 1938, Jos. Holzner, Paulus, Freiburg in Br. 1937, přel. Jan Beránek, Praha 1939, Tom. Hudec, Hlídka 1933, č. 2—7. Dr L. Matoušů, Sv. Pavel a jeho listy, Čes. Budějovice, 1948, Dr Jan Merell, Sv. Pavel, Olomouc 1939, Ferd. Prat, Saint Paul, Paris 1923⁷, přel. Karel Vrátný, Praha 1928.

XVII. KAPITOLA

¹ Ad Pammach, 48, 13.:

² L. Matoušů, Sv. Pavel, str. 119.

³ J. Holzner, Sv. Pavel, str. 87.

⁴ Příruční slovník biblický, Praha 1940, str. 398—99.

⁵ Do češtiny přeložil v časop. Vyšehrad 1948, str. 219—222-vv.-

⁶ Více o theologii sv. Pavla viz zvl. F. Prat, La théologie de saint Paul, Paris 1934²³; F. Amoit, L'enseignement de saint Paul, Paris 1938; J. Bonsirven, L'Evangile de Paul, Paris 1948.

XVIII. KAPITOLA

¹ L. Matoušů, l. c., str. 201.

² Komentáře: Sušil, Sýkora, R. Cornely (CSS 1927²), M. J. Lagrange (EB 1931⁴), J. Sickenberger (BB 1932⁴), E. Kalt (HB 1937), O. Kuss (ŘB 1940), J. Huby (VS 1940), O. Bardenhewer, Freiburg 1926, A. Viard (SB 1948), J. B. Souček,* Spravedlnost Boží, Praha 1948.

³ J. Holzner, Sv. Pavel, str. 398—9 a 314—15.

⁴ Demosthenes byl nejslavnějším řeckým řečníkem. Byl nesmířitelným odpůrcem makedonského krále Filipa, proti němuž v Athénách pronesl své slavné filipiky. Zavilým protivníkem Demosthenovým byl přítel Makedonských řečníků Aeschynes. Když Ktesifon se přimlouval u Athénských, aby poctili Demosthena za jeho zásluhy o stát zlatým věncem, povstal proti němu Aeschynes a zlehčoval Demosthena. De-

mosthenes překrásnou řečí o věnci se skvěle obhájil, takže poražený Aeschynes byl vyhnán z vlasti.

⁵ J. Holzner l. c. 429.

⁶ Komentáře k 1. a 2. epištole ke Kor.: Sušil, Sýkora, J. Hejčl.: Dvakrát do Korintu, Olomouc 1934, R. Cornely (CCS 1894), J. Belser, Freiburg 1910, J. Sickenberger (BB 1932¹), E. B. Allo (EB 1937), P. Ketter (HB 1937), O. Kuss (ŘB 1940), J. Huby (VS 1946), C. Spicq (SB 1948), J. B. Souček,* Výklad první epištolý Pavlovy ke Korintským, Praha 1940.

⁷ J. Holzner l. c. 370.

⁸ Komentáře: Sušil, Sýkora, Hejčl.: Do Soluně a Galatie, Olomouc 1933, R. Cornely (CSS 1909), M. J. Lagrange (EB 1926³), A. Steinmann (BB 1935⁴), H. Molitor (HB 1937), O. Kuss (ŘB 1940), F. Ammiot (VS 1946).

XIX. KAPITOLA

¹ Otázka, komu vlastně list byl adresován, patří k nejtěžším v novozákonní exegesi. Ve všech kánonech novozákonních knih, od kánonu Muratoriho až do kánonu koncilu tridentského, je sice nadpis: »k Efeským«, ale ve vlastním textu sv. Pavla tato slova v některých kodexech nejsou. Vztah apoštolův k efeské církvi byl velmi srdečný a osobní, vždyť dva roky a několik měsíců tam pracoval; proto tím více překvapuje neosobní ráz listu. Proti jeho zvyku není v listu žádných narážek na jeho působení v Efesu, žádných pozdravů a vzkazů jako v ostatních listech ze zajetí. Proto se zdá pravděpodobnější, že list byl určen jako encyklika větší skupině malasijských církví, mezi nimiž efeská církev zaujímala čelné postavení. U moderních exegetů nabývá převahy domněnka, že epištola je ztracenou epištolou k Laodicejským, o které píše sv. Pavel v listě ke Kol. 4, 16.

² Str. 566—68.

³ Komentáře: Sušil, Sýkora, Dr. Jan Merell, Slovo Boží, Praha 1942, J. Knabenbauer (CSS 1912), M. Meinertz (BB 1931⁴), J. Huby (VS 1935), P. Ketter (HB 1937), A. Medebielle (SB 1938), K. Staab (ŘB 1950). Komentáře pouze k Efes.: J. Dillersberger (Salzburg 1935), M. J. Vosté (Romae 1932²), J. B. Souček,* Výklad epištolý Pavlovy Filipským, Praha 1937, týž, Výklad epištolý Kolossenským, Praha 1947.

¹ J. Holzner l. c. 311.

² Komentáře: Sušil, Sýkora, E. Dominik, Olomouc 1913, J. Hejčl: Do Soluně, Olomouc 1933, J. Merell: Hlubina XX (1946), J. Knabenbauer (CSS 1913), J. M. Vosté (Roma 1917), A. Steinmann (BB 1935⁴), H. Molitor (HB 1937), D. Buzy (SB 1938), Staab K. (ŘB 1950).

³ Pro autenticitu epištol mluví tradice nejstarších dob. Důvody proti pravosti listů jsou odpůrci brány z obsahu listů. Jazyk a sloh listů prý není Pavlov. Z 897 slov prý 285 slov se nevyskytuje v listech, jejichž původ nikdo Pavlovi neupírá. Důvod těchto zvláštních slov je v novém obsahu listů. Jiný slovník musí býti v epištolách dogmatických, jiný v epištolách rázu praktického, jakými pastorální listy jsou. Nesmíme též zapomínati, že tyto listy píše apoštol na sklonku svého života a sloh během let se také mění. Odpůrci pravosti též namítají, že prý dogmatika pastorálních epištol ukazuje další stupeň vývojový. Středem Pavlových listů je prý Kristus a víra ve smyslu subjektivním, kdežto zde se již předpokládá Církev a víra ve smyslu objektivním. Je zde prý hierarchická ústava, která v této době ještě neexistovala. — Jak již dříve bylo ukázáno, můžeme skutečně sledovati (studujeme-li v časovém pořadí Pavlovy listy) věroučný vývoj epištol. Je to věc zcela přirozená. Stopy zřízení hierarchického můžeme najíti i ve Skutcích apoštol. a v jiných epištolách (Fil. 1, 1).

⁴ Komentáře: Sušil, Sýkora, J. Knabenbauer (CSS 1913), M. Meinertz (BB 1931⁴), H. Molitor (HB 1937), G. Bardy (SB 1938), P. C. Spicq O. P. (EB 1947), A. Boudou (VS 1950), J. Freudentorfer (ŘB 1950).

⁵ Tak na př. Ireneus list zná, ale Pavlovi nepřipisuje (Adv. haer. 2, 30), epištola je vynechána ve fragmentu Muratoriho, Tertullian ji přikládá sv. Barnabáši. Na Východě však byla Pavlovi připisována, pouze někdy byl rozlišován autor (Pavel) od redaktora řecké formy. Příčina odporu západní Církve proti epištole byla spíše vnější a nahodilá. Povstali heretické, kteří počali zneužívat některých míst pro potvrzení svých heresí. Tak na př. Montanisté a Novatiani dokazovali ze 6, 4—8 nemožnost odpuštění hříchu odpadu od víry. Pochybnosti o pavlovském původu trvají tak dlouho, pokud trvá boj s heretiky. Všechny nejlepší kodexy tuto epištolu mezi

Pavlovými listy mají. V papýrech Chester-Beatty je tato epištola dokonce na velmi čestném místě, hned za epištolou k Římanům. Výnos papežské biblické komise z 24. 6. 1914 zjišťuje, že list k Židům je dílem Pavlovým a inspirovanou částí Nového Zákona, netvrdí se však, že Pavel vlastnoručně list napsal.

⁶ U Eusebia H. E. VI, 25, 11—14 (PG 20, 583).

⁷ Komentáře: Sušil, Sýkora, I. Rohr (BB 1932⁴), P. Médebielle (SB 1938), J. Bonsirven (VS 1943), P. Ketter (HB 1950).

XXI. KAPITOLA

¹ Jméno listy katolické se vyskytuje již ve 2. stol. Apollonius zná již tento termín (Euseb. H. e. 5, 18, 5), Diviš Alex. tak nazývá 1. list sv. Jana (tamtéž 7, 25, 7), stejně Origenes a jiní. Eusebius již mluví přímo o 7 katol. epištolách (H. e. 2, 23, 25).

² V Písmě sv. termín bratr má širší rozsah. Bratry a sestrami se nazývají příbuzní, sešvagření, přátelé. Abraham na př. nazývá Lota bratrem, ač byl ve skutečnosti synovcem.

³ Po stránce dogmatické jsou důležitá zvláště dvě místa listu 2, 14—16, kde apoštol píše o dobrých skutečích a 5, 14 n. o pomazání nemocných.

⁴ Komentáře: Sušil, Sýkora, J. Hejčl: List sv. Jakuba, (Mor. Ostrava 1931), J. Belser (Freiburg i. B. 1909), O. Bardenhewer (Freiburg i. B. 1928), J. Chainé (EB 1927), M. Meinertz (BB 1932⁴), A. Charue (SB 1838), P. Ketter (HB 1950). Více o tomto listu viz ve člancích Dr J. Sýkory v ČKD 1915 (str. 248 n.), 1917 (353 n.), 1918 (55 n.).

⁵ Pobyt a mučednickou smrt sv. Petra v Římě hájí dnes mnozí nekatol. autoři, jako Th. Zahn, H. Lietzmann, F. J. F. Jackson.

⁶ V závěru listu sv. Petr připojuje pozdrav obce v Babyloně (5, 13), t. j. v Římě. Židům bylo běžné jmenovati Řím jménem svého odvěkého nepřítele: Babelu.

⁷ Komentáře: Sušil, Sýkora, J. Hejčl: Nejstarší dva okružní listy biskupa římského (Olomouc 1933), U. Holzmeister (1 Petr CSS 1937), J. Felten (Regensburg 1929), W. Vrede (BB 1932⁴), A. Charue (SB 1938), P. Ketter (HB 1950).

⁸ Verše 5, 7—8 (slova »na nebi... na zemi«) v nejlepších řeckých rukopisech chybějí. Rovněž jsou vynechávány ve sta-

rych překladech, jako v syrském, koptickém, sahidickém, armenském a jiných. Nevyskytují se dokonce i v některých kodexech Vulgáty. Dnes autenticitu těchto veršů (t. zv. *Comma Ioanneum*) neuznává ani většina katolických exegetů. Byla to pravděpodobně marginální glosa (vysvětlující text), která vnikla do textu Vulgáty. Dekretem kongregace S. Officii ze 2. 6. 1927 je dovoleno o autenticitě těchto slov pochybovati.

⁹ J. Hejčl: *Tři listy Miláčka Páně*, str. 7.

¹⁰ Komentáře: Sušil, Sýkora, J. Hejčl: *Tři listy Miláčka Páně*, Olomouc 1932, J. Belser (Freiburg 1906), W. Vrede (BB 1932⁴), J. Bonsirven (VS 1936), W. Lauck (HB 1941), A. Charue (SB 1938).

¹¹ J. Hejčl: *List sv. Judy Tad.*, str. 13.

¹² J. Hejčl, l. c. 7.

¹³ Komentáře: Sušil, Sýkora, J. Hejčl: *List sv. Judy T.*, Olomouc 1933, J. Felten, Regensburg 1929, W. Vrede (BB 1932⁴), A. Charue (SB 1938), P. Ketter (HB 1950).

XXII. KAPITOLA

¹ Ostrov v Egejském moři jihozápadně od Efesu.

² Až do poloviny 3. stol. nebylo o apoštolském původu Apokalypse pochybnosti. Znal ji Papiáš a uznával jako inspirovanou, narážku na ni činí Pastýř Hermův, sv. Janovi připisuje sv. Justin, Irenej i fragment Muratoriho. O apoštolském původu Apokalypse začal teprve v pol. 3. stol. na Východě pochybovati sv. Diviš Alex., když na Východě vznikl blud chiliastů, který se opíral o 20. kapitolu Apokalypse. Sv. Diviš, aby vytrhl kořen hereze, začal pochybovati o autenticitě knihy a vlivem jeho autority se o ní na Východě nějaký čas pochybovalo. Když chiliasmus zanikl, přestaly také pochybnosti o autorství sv. Jana. Byla napsána (podle svědectví sv. Ireneje, Eusebie, sv. Jeronyma a j.) koncem vlády císaře Domitiana, asi v r. 94–96.

³ Maloasijské církve byly těžce pronásledovány jak mocí státní (Domitian), tak nepřátelstvím pohanského okolí a zlobou židů. Nemenší zlo působila činnost heretiků (Cerinthus, Nikolaité).

⁴ O. Cohausz: *Seherblicke auf Patmos*, M. Gladbach 1927, str. 17.

- ⁵ Srv. Col R., Nový Zákon, str. 727.
⁶ J. Adámek, Apokalyptický Kristus, str. 11—12.
⁷ Na hlubinu XXII, str. 15.
⁸ Komentáře: Sušil, Sýkora, E. B. Allo (EB 1933³), I. Bohr (BB 1932⁴), J. Sickenberger, Bonn, O. Karrer, Die Geheime Offenbarung, Einsiedel 1938, O. Cohausz, M. Gladbach 1927, A. Gelin (SB 1938), A. Navrátil, Zjevení sv. Jana, 1946, Dr K. Miklík, Zjevení sv. Jana, Tasov 1947, J. Adámek, Apokalyptický Kristus, Praha 1947.

POZNÁMKY K ENCYKLICE DIVINO AFFLANTE SPIRITU

- ¹ II Tim 3, 16n.
² Čtvrté zasedání, čtvrtý dekret; Ench. Bibl. N. 45.
³ Třetí zasedání, hl; Ench. Bibl. N. 62.
⁴ Sermo ad alumnos Seminariorum ... in Urbe (24. června 1939); Acta Ap. Sedis XXXI (1939), str. 245—251.
⁵ S. Theol. Ia, q. 70, art. 1 ad 3.
⁶ De Gen. ad litt. 2, 9, 20; PL XXXIV, 270n; CSEL. XXVIII (Sectio III. pars 2), str. 46.
⁷ Leonis XIII, Acta XIII, str. 355; Ench. Bibl. N. 106.
⁸ Cf. Benedikt XV. Enc. Spiritus Paraclitus, Acta Ap. Sedis XII (1920), str. 396; Ench. Bibl. N. 471.
⁹ Leonis XIII, Acta XIII, str. 357 n; Ench. Bibl. N. 109 n.
¹⁰ Srov. tamtéž str. 328; Ench. Bibl. N. 67 n.
¹¹ Apoštolský list Hierosolymae in coenobio ze dne 17. září 1892; Leonis XIII, Acta XII, str. 239—241; viz str. 240
¹² Srv. Leonis XIII, Acta XXII, str. 232 n; Ench. Bibl. N. 130—141; viz N. 130, 132.
¹³ List Papežské biblické komise arcibiskupům a biskupům italským z 20. srpna 1941; Acta ap. Sedis XXXIII (1941), str. 465—472.
¹⁴ Apoštolský list Scripturae Sanctae ze dne 23. února 1904; Pii X, Acta I, str. 176—179; Ench. Bibl. N. 142—150; viz N. 143—144.
¹⁵ Srv. Apošt. list Quoniam in re biblica ze dne 27. března 1906; Pii X, Acta III, str. 72—76; Ench. Bibl. N. 155—173; viz N. 155.

¹⁶ Apošt. list *Vinea electa* ze dne 7. května 1909; *Acta Ap. Sedis I* (1909), str. 447—449; *Ench. Bibl. N.* 293—306; viz *N.* 296 a 294.

¹⁷ *Srv. Motu proprio Bibliorum scientiam* ze dne 27. dubna 1924; *Acta Ap. Sedis XVI* (1924), str. 180—182; *Ench. bibl. N.* 518—525.

¹⁸ List nejd. opatovi D. Aidanu Gasquetovi ze dne 3. prosince 1907; *Pii X, Acta IV*, str. 117—119; *Ench. Bibl. N.* 285 n.

¹⁹ Apošt. konstituce *Inter praecipuas* ze dne 15. června 1933; *Acta Ap. Sedis XXVI* (1934), str. 85—87.

²⁰ List Jeho Eminenci kard. Cassettovi *Qui piam* ze dne 21. ledna 1907; *Pii X, Acta IV*, str. 23—25.

²¹ Okružní list *Spiritus Paraclitus* ze dne 15. září 1920; *Acta ap. Sedis XII* (1920), str. 385—422; *Ench. Bibl. N.* 457—580; viz *N.* 457, 495, 497, 491.

²² *Srv. na př. Hieron., Praef. in IV Evang. ad Damasum; PL XXIX, 526 n; August., De doctr. christ. II, 16; PL XXXIV, 42 n.*

²³ *De doctr. christ. II, 21; PL XXXIV, 46.*

²⁴ *Decr. de editione et usu Sacrorum Librorum; Conc. Trid., Ausgabe der Görresgesellschaft, svazek V, str. 91 n.*

²⁵ *Tamtéž, svazek X, str. 471; srv. svazek V, str. 29, 59, 65; svazek X, str. 446 n.*

²⁶ *Leonis XIII Acta, str. 345 n; Ench. Bibl. N. 94—96.*

²⁷ *Žid 4, 12.*

²⁸ *Srv. Benedikt XV, Okružní list Spiritus Paraclitus; Acta Ap. Sedis XII* (1920), str. 390; *Ench. bibl. N.* 461.

²⁹ *Contra Arianos I, 54; PG. XXVI, 123.*

³⁰ *Comment. ad Hebr. cap. I, lectio 4.*

³¹ *Žid 4, 15.*

³² *Srv. na př. In Gen. I, 4 (PG, LIII, 34 n); In Gen. 2, 21 (tamtéž 121); In Gen. 3, 8 (tamtéž 135); Hom. 15 in Joan., ad I, 18 (PG. LIX, 97).*

³³ *Srv. Aug. Epist. 149 ad Paulinum, n. 34 (PL. XXXIII, 644); De diversis quaestionibus, q. 53, n. 2 (tamtéž XL, 36); Enarr. in Ps. 146, n. 12 (tamtéž XXXVII, 1907).*

³⁴ *Apošt. list Vigilantiae; Leonis XIII, Acta XXII, str. 237; Ench. Bibl. N. 136.*

³⁵ *Srv. 2 Tim 3, 15, 17.*

³⁶ *Luk 34, 32.*

³⁷ *Jan 6, 69.*

- ³⁸ I Kor 3, 11.
³⁹ S. Hieron., In Isaiam, prologus; PL XXIV, 17.
⁴⁰ Tentýž, In Ephesios, prologus; PL XXVI, 439.
⁴¹ Kol 2, 10.
⁴² I Kor I, 30.
⁴³ Srv. August., Contra Faustum XIII, 18; PL XLII, 294; CSEL. XXV, 400.
⁴⁴ Hieron., Ep. 53, 10; PL XXII, 549; CSEL. LIV, 463.
⁴⁵ August., De doctr. christ. III, 56; PL. XXXIV, 89.
⁴⁶ I Mach 12, 9.
⁴⁷ Dan 12, 3.
⁴⁸ Moudr 12, 1.

Podrobný rozbor encykliky nalezne čtenář v mé knize »*Studium a četba bible*«, Praha 1949.

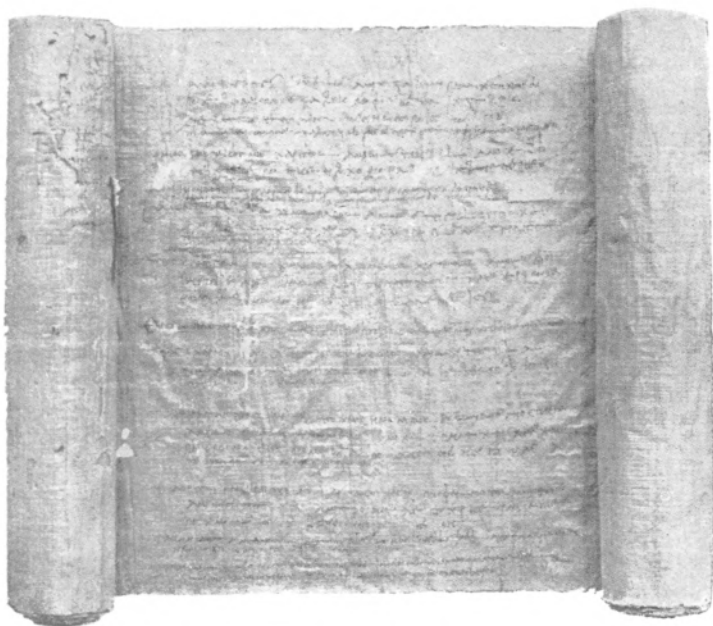
SEZNAM ZKRATEK

Soupis nejzákladnější literatury pro studium Nového Zákona a výklad novozákonních knih nalezne čtenář v mé studii: Novozákonní exegese ve II. svazku *Úvodu do studia* (Bohosloví), vydaném v nakladatelství Vyšehrad v Praze 1946.

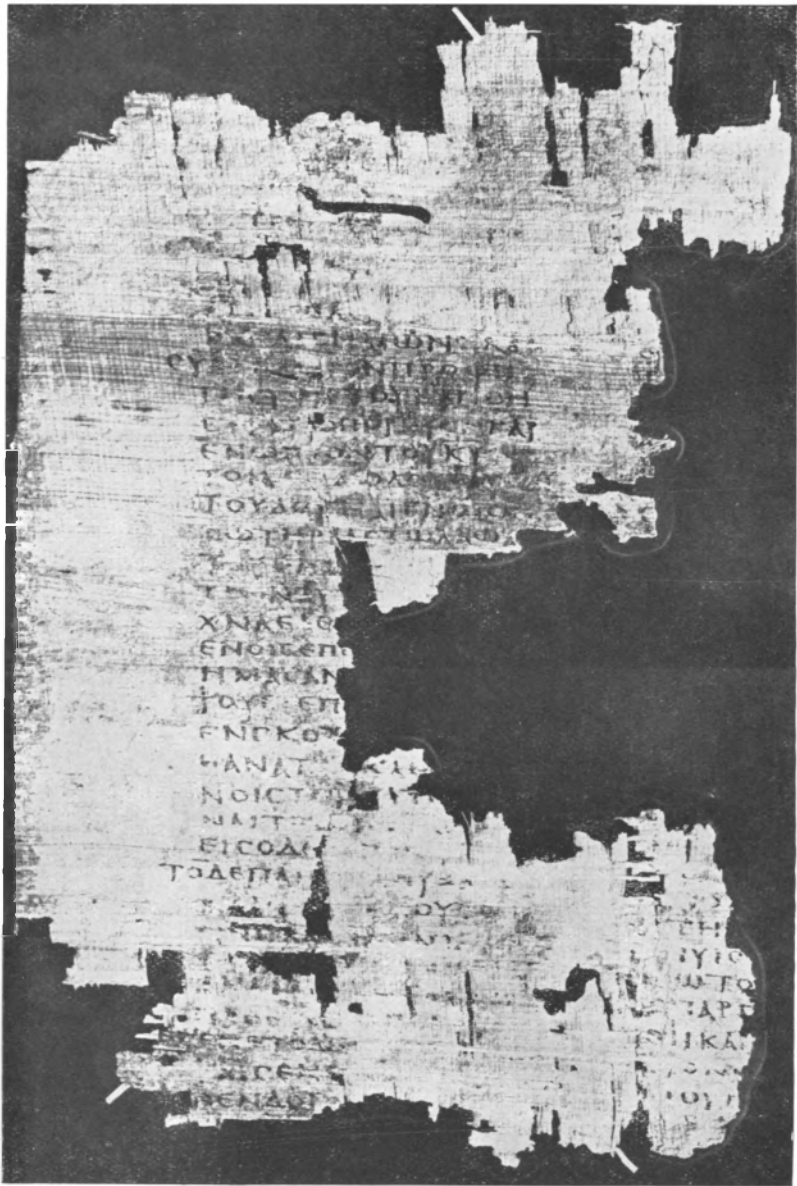
- BB Bonner Bibelwerk; Die hl. Schrift des N. T. Bonn 1931⁴ n.
 BZ Biblische Zeitschrift, Freiburg-Paderborn 1903 n.
 BZF Biblische Zeitfragen, Münster 1908 n.
 CSS Cursus Scripturae Sacrae, Paříž 1890 n.
 ČKD Časopis katolického duchovenstva, Praha.
 ČSB Český slovník bohovědný, Praha.
 DB Dictionnaire de la Bible (F. Vigouroux) I—V, Paris 1895 až 1912.
 DB(S) Dictionnaire de la Bible (Supplément), Paris 1928 n.
 DP Duchovní pastýř, Praha 1950 n.
 EB Etudes bibliques, Paris 1904 n.
 HB Herders Bibelkommentar, Freiburg 1935 n.
 PSB Příruční slovník biblický, Praha 1940.
 RB Revue biblique, Paris 1892 n.
 ŘB Regensburger N. T., F. Pustet. Regensburg.
 SB La Sainte Bible (L. Pirot), Paris 1935 n.
 VS Verbum Salutis (Commentaire du N. T.), Paris 1924 n.
 • Knihy označené • jsou díla nekatolická.

1. Nejstarší novozákonní rukopis (P. Ryl. Gk. 457) z první pol. 2. stol.
(Fragment papyrusového kodexu evang. sv. Jana)

2. Svitek papyru. Zapečetěné papyry

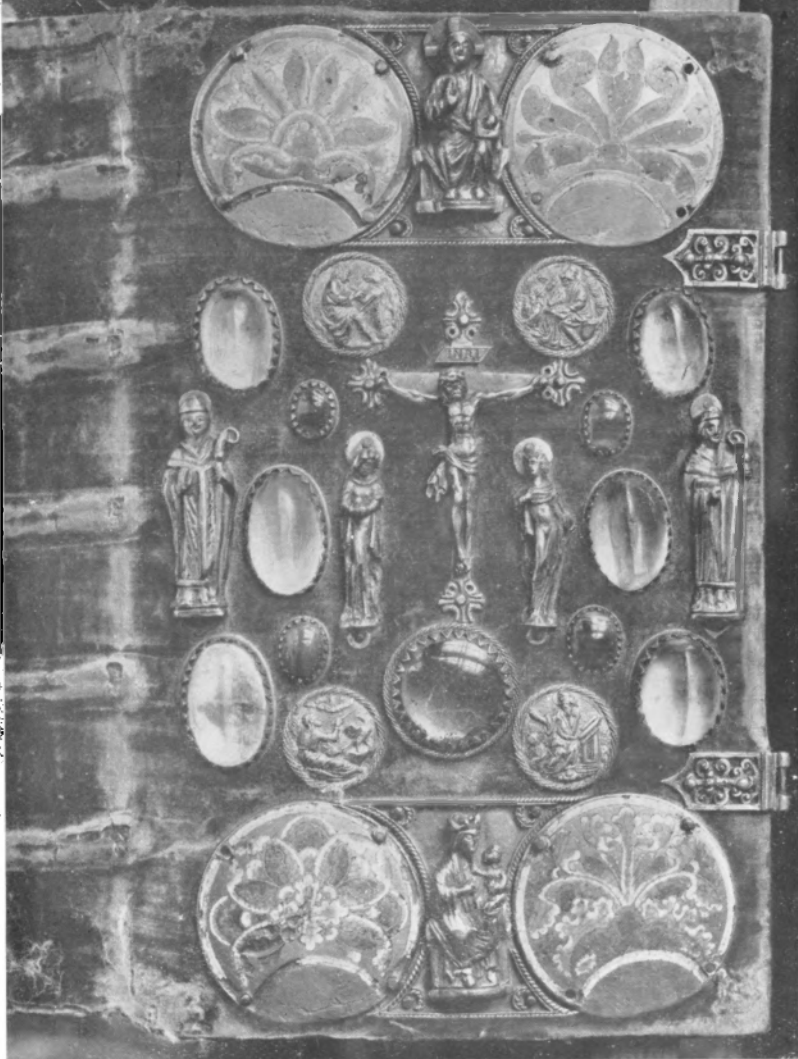
3. Fragment papyru (P⁴) s nejstarším textem o narození Kristově
(Lk 1, 74-2, 7)

4, Konstantin Tischendorf — objevitel četných bibl. rukopisů

5. Klášter sv. Kateřiny na Sinaji, kde byly nalezeny vzácné bibl. rukopisy

7. Vazba Strahovského evangeliáře

8. Evangelista sv. Matouš se symbolem člověka
(Evangeliiář metropol. kapit. v Praze z IX. stol. Sign. Cim. 2)

9. Evangelista sv. Marek se symbolem lva
(Evangeliář metropol. kapit. v Praze z XI. stol. Sign. Cim. 3)

10. Evangelista sv. Lukáš se symbolem býka
(Strahovský evangeliář)

Uz o. bilo. otvorača. gor smy
 sth. meliso smy sth. sth. go smy
 w. dieli. ogina. na. nyma. go.
 smy. pr. iek. ledah. a. i. uge. na.
 me. ob. m. e. le. o. slowu. z. m. o. t. a.
 a. z. m. o. t. z. g. e. w. e. n. g. e. s. t. i. w. i. d. i. e. l. i.
 smy. r. s. m. e. d. s. m. i. r. z. w. i. e. s. t. u. g. e. m. i.

12. Žaltář Ostrovský z 1. pol. XIII. stol.

13. Kodex Gigas ze XIII. stol. (Stockholm)

144
145
Tunc habuit vi' deducendi qui de iudeis Barioth ad principes sacerdotu' et am illo. Quid. kis in
dae et ego cum vobis tradam. at illi constituerunt ei triginta argenteos.

-iudas-

Et iudas venit cum turba multa et cum gladiis et armis et fustibus et machis. et dicit illis. Quare
statis fures me et tenetis eum et ducite ante. Et accedens ad ipsum dicit. Ave rebi et salutem et est.

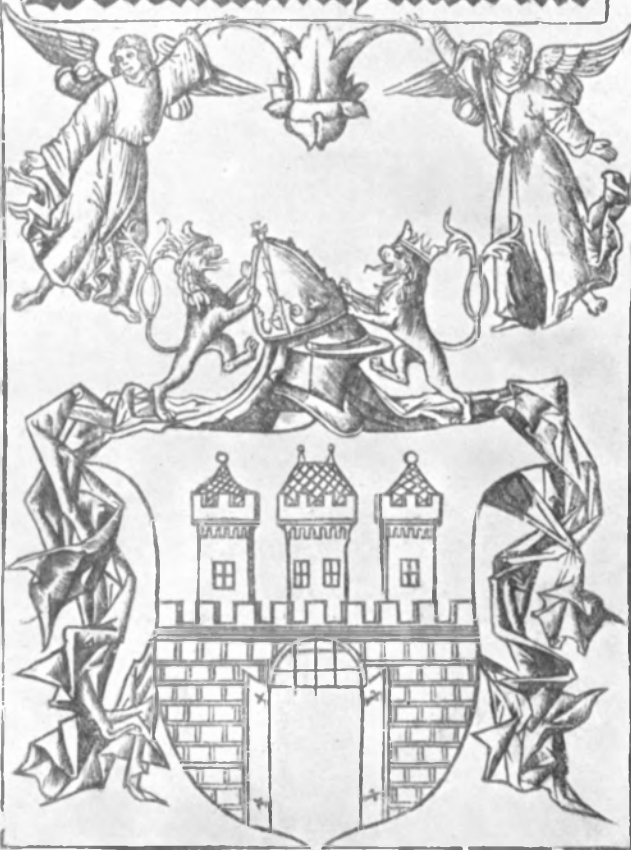
Tunc accellerunt et manus in ierunt in ihm. et tenuerunt eum.

Bludu gjeſti gcho ſpaſem ugnj.
 Duſſy gcho oetmrtvya prukura
 mmoztvrie hriechnoy. S konali
 ſe. Epiſtoli. S wateho Jacuba D
 tamar ſie. Epiſtoli. S wateho
 Petra. Dvira. Capitula tato

Ecce apoſtol Jeruſalimo
 zuſoleni a zozemco.
 iordienim a donu
 Galacy kypadocy. w
 ity w. 7. p. 1. — podle
 priemieriemie otte ſoha
 mueſiſceem. Ducha.

Biblii Kzelia ad
Benactiady nstena

19. Bible Melantrichova z r. 1577. Tit. list

Ewangelista.

teho Jana každý rozgnal. Prorok řdyž w
pracy Ewangelium Swateho wšel / a ob
řetn oznamowati Krysta počal: Nepraco
wal o Narodzení Teda / co w prawních bylo
položeno : Ale wšicko wyprawuge / wede
nij na pauše / počer Postu / poluſſenij Dja
belſke / ohromáždenij Zwiřtat / a poſluho
wanij Angelſke / a weda náſ k rozumu / wſſe
cko k ránce zawiřta : aby ani nevgymal co ſe
ſtalo : ani dořonaloſti ani plnoſti vmeniřdo
wal. Potom řdyž Wřeru přiyal / wřal ſobě
Palec / aby nebył hoden dřiřtogenſtwj Anř
ſkeho / ale tať mnoho mohlo řrownawuge

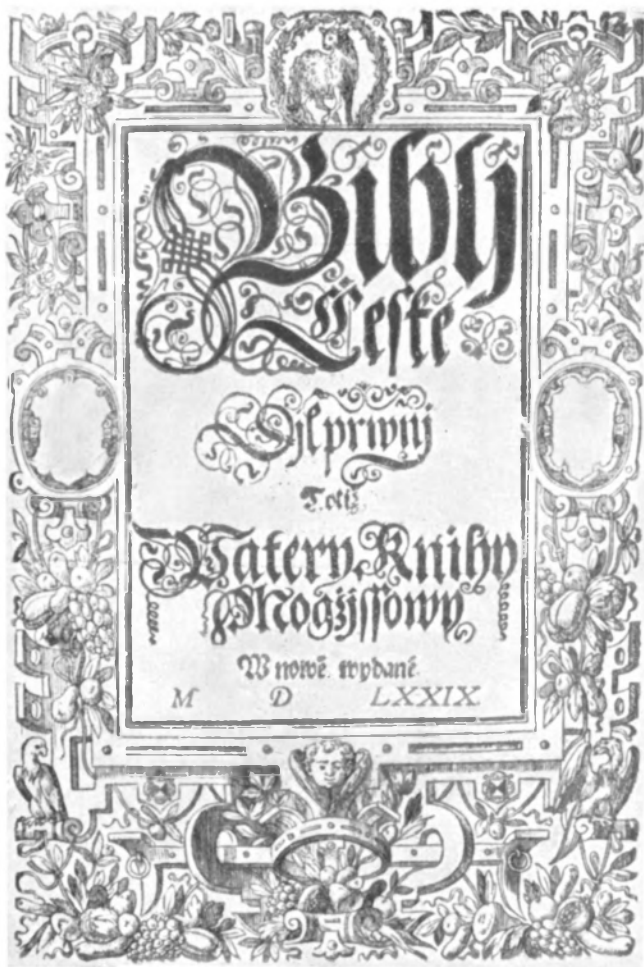
ſe o wřeru přezwřdění wywołenij ře ani tať
řdyž pracował při Slowen Bořim nepor
tratil / ř čemuž byl Řodem wywołený. Ue
bo y Alexandryňřkym byl Biřkzem / ře
řemuj bylo porřebij vniřti Ewangelium / y
zpřiřobiti ředi / y wniřnij Zařona poznati / a
Bořřkemu w ředeporořuměti přirozenij ge
řſto na řobě naysřw to máme poznati a po
tom ſe na Zařon wyptáwati / magijce ob
platu napominanij : Uebo řdo řtěřuge / a
řdo ř ſwlařuge řřau řebno : ale řtaryř wyřř
dawa / Bude ř geř.

**Zařijná ſe Swatě Beřijřſe Krysta E
wangelium / ſepřané od Swatěho Marka / řterpřito Mark Ewan
gelista / Obrazem řwowyň ſe řiguruge. Uebo welni přřně Kryřowo
Wřijřřſenij wyřřuge. A má Kapitol XVI.**

(:)

AD Břu

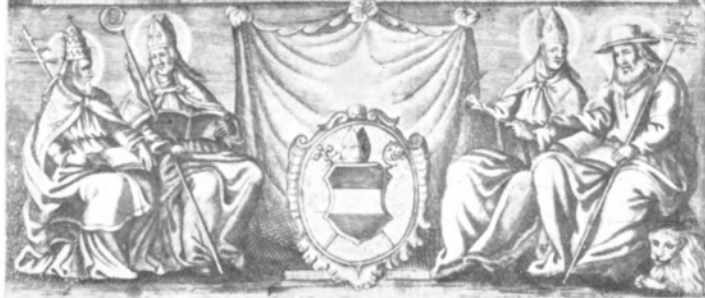

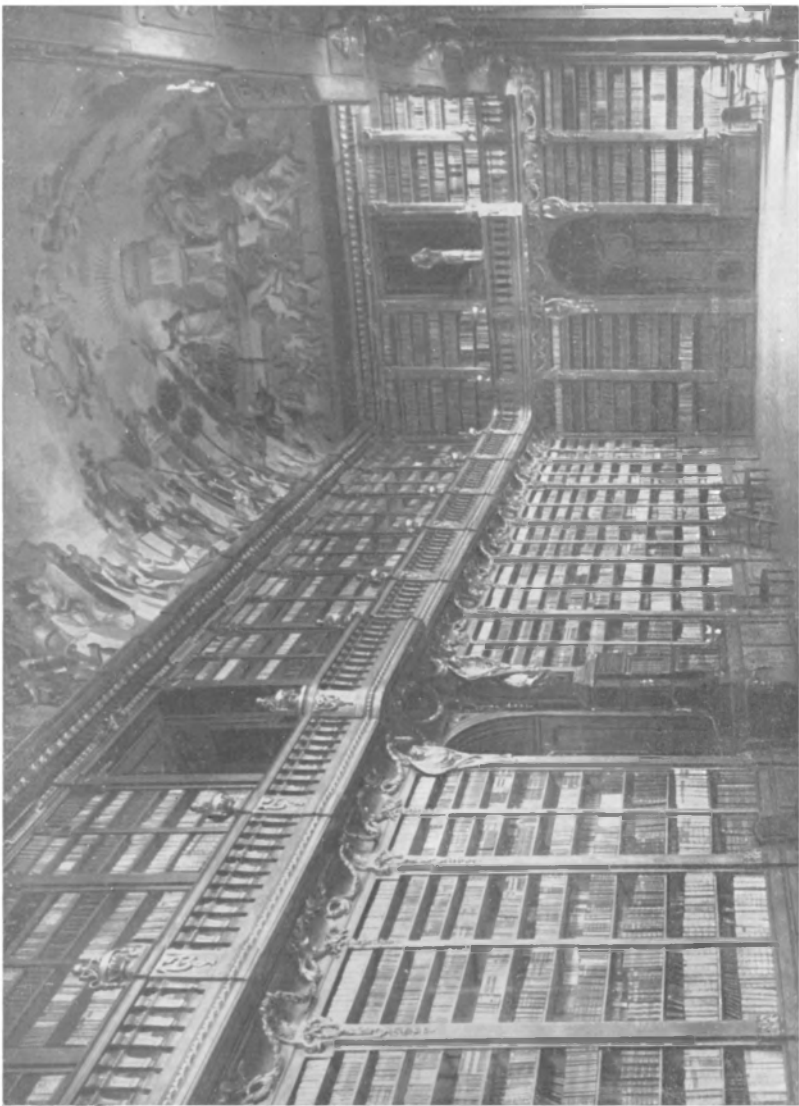
Druby díl Biblij.
totiſto
Nový Zákon

Vodlé starého obecného Latinského textu, od samospasivědné Římské Katolické Lyrky schváleného, aas po sawad rotes Lyrky vřimaného. Imilo řimého poručenj duchowu Wřchnostj s obwaláſſenj pilnostj přehledautj, a nyní w nové na swětló wydanj

Léta Páne 1677

Wytisřenj w Starém Měste Prařkém w Impressj Universitatis Karlo-Ferdynandowé w Kollegi Towařystwa Řesjřlowa u Klmeatá

23. Strahovská knihovna

24. Knihovna kláštera v Teplé

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Na obálce: Evangelista sv. Jan z bible Litoměřické

1. Nejstarší novozákonní rukopis (P. Ryl. Gk. 457) z první poloviny 2. stol. (Fragment papyrusového kodexu evang. sv. Jana)
2. Svitek papyru. Zapečetěné papyry
3. Fragment papyru (P⁴) s nejstarším textem o narození Kristově (Lk 1, 74-2, 7)
4. Konstantin Tischendorf
5. Klášter sv. Kateřiny na Sinaji, kde byly nalezeny vzácné bibl. rukopisy
6. Kodex Vatikánský ze IV. století
7. Vazba Strahovského evangeliáře
8. Evangelista sv. Matouš se symbolem člověka (Evangeliář metropol. kapit. v Praze z IX. stol. Sign. Cim. 2)
9. Evangelista sv. Marek se symbolem lva (Evangeliář metropol. kapit. v Praze z XI. stol. Sign. Cim. 3)
10. Evangelista sv. Lukáš se symbolem býka (Strahovský evangeliář)
11. Evangelista sv. Jan z bible Litoměřické
12. Žaltář Ostrovský (metropol. kapit. knihovna v Praze)
13. Kodex Gigas (Stockholm)
14. Bible Velislavova. Jidášův polibek. (Psaná a iluminovaná okolo roku 1340. Národní a univers. knihovna v Praze, Lobk. 412. fol. 145 a)
15. Bible česká, psaná hlaholským písmem v Emauzích 1416. (Rkp. Národní a universitní knihovny v Praze XVII a 1 fol. 1a)
16. Bible Litoměřická napsaná a bohatě iluminovaná v r. 1411-1416. (Počátek I. ep. sv. Petra)
17. Bible Pražská z r. 1488. (Rkp. Národní a univ. knihovny v Praze 54 a 15 fol. aa₁ b)

18. Bible Benátská 1506. Tit. list.
19. Bible Melantrichova z r. 1577. Tit. list.
20. Bible Melantrichova z r. 1577, fol. 521a
21. Bible Kralická z r. 1579. Titulní list I. dílu
22. Bible Svatováclavská. Titulní list třetího dílu
23. Strahovská knihovna
24. Knihovna Kláštera Teplé

Snímky z bible Litoměřické mi byly zapůjčeny univ. prof. dr. B. Rybou. Pořízení snímků z rukopisů Národní a univerzitní knihovny mi bylo umožněno laskavostí dr. M. Urbánkové a fotografického oddělení knihovny. Vyobrazení č. 13, 23 a 24 jsou z archivu Stát. úřadu fotoměřického v Praze.

Všem srdečně děkuji.

O B S A H

Úvodní slovo	7
I. Čím je nám písmo svaté	9
II. Jak vznikly a za Písmo svaté byly uznány knihy Nového Zákona	18
III. Novozákonní apokryfy a agrafo	24
IV. Něco o originálech Nového Zákona	34
V. Nejstarší svědkové textu Nového Zákona	39
VI. Věrnost a neporušenost novozákonního textu	46
VII. Překlady novozákonních knih	56
VIII. Bible a český národ	67
IX. Evangelium Kristovo a evangelia v bibli	86
X. Naše evangelia	93
XI. Evangelium mesiánské (sv. Matouše)	98
XII. Evangelium Syna Božího (sv. Marka)	103
XIII. Evangelium Spasitele a milosrdenství (sv. Lu- káše)	109
XIV. Evangelium vtěleného Slova (sv. Jana)	115
XV. Skutky apoštolské	121
XVI. Apoštol národů (sv. Pavel)	126
XVII. Listy, theologie a intuice sv. Pavla	144
XVIII. Velké epištoly sv. Pavla	155
XIX. Listy ze zajetí	164
XX. Listy do Soluně, listy pastýřské a list k Židům	175
XXI. Listy katolické	183
XXII. Poslední kniha Nového Zákona (Zjev. sv. Jana)	193
Encyklika sv. Otce Pia XII. O časovém podporo- vání biblických studií	201
Poznámky a doklady	239
Poznámky k encyklice	269
Seznam zkratk	271
Seznam vyobrazení	272

Jan Merell

Ú V O D D O Č E T B Y N O V Ě H O Z Á K O N A

Grafická úprava: A. H. Hořánek. Korektor: Břetislav Hodek.

Šéfredaktor: Miloslav Drahota.

301-02/60, 55045/51/3/III/1 - 9. Sazba: 15. 10. 1951. Tisk: 14. 3. 1952.

2. vydání. Náklad: 7700 výtisků. Plánovací archy: 18,75. Vydavatelské archy: 13,85. Autorské archy: 14,14. Druh papíru: 222-22, 76/96 cm, 70 gr. Ze sazby písma De Vine vytiskly knihtiskem Jihočeské tiskárny, n. p., závod 20, Vimperk. 1%.

Cena výtisku brož. 55 Kčs, váz. 85 Kčs.

Vydala Česká katolická Charita v nakladatelství Vyšehrad,
Praha II, Karlovo nám. 5.

Cena brož. Kčs 55.—, váz. Kčs 85.—.

301/02